
Història

---

de les

---

ciències

---

de la salut

---

a l'Anoia

Història de les ciències de la salut a l'Anoia

Igualada - octubre 1996

FUNDACIÓ URIACH 1838

Editat per la FUNDACIÓ URIACH 1838
Coordinador: Dr. Josep M. Ustrell i Torrent

Impressió: Gráficas Boda, S.L.
Disseny: Jordi Sans. Imatge i comunicació

Dipòsit legal: B-23.392-98
ISBN: 84-87452-36-1

FUNDACIÓ URIACH 1838
Fundació Privada
Esgl. Batí, 67
08026 Barcelona

Jornades d'història de les ciències de la salut de l'Anoia

i

Sessió inaugural del curs

De la Societat Catalana d'història de la medicina
del'Acadèmia de Ciències Mèdiques
de Catalunya i Balears

PRESIDENT: Dr. Pere Vallribera i Puig

en col.laboració amb

La filial Anoia de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques
de Catalunya i Balears

PRESIDENT: Dr. Josep M. Bausili i Pons

L'aula d'extensió universitària per a la gent gran de
la comarca de l'Anoia

PRESIDENT: Sr. Magí Puig i Gubern

i

El centre d'estudis comarcals d'Igualada

DIRECTOR: Sr. Josep Vicenç Mestre i Casanova

COORDINADOR: Dr. Josep M. Ustrell i Torrent

Lloc: Museu Comarcal de l'Anoia - Igualada

Dies: 5 i 6 d'octubre de 1996

Actes publicades amb el patrocini de
FUNDACIÓ URIACH 1838

Pròleg

Paraules del doctor Pere Vallribera i Puig, president de la Societat Catalana d'Història de la Medicina.

Bon dia a tothom, i gràcies per la seva assistència. Iniciarem la sessió Inaugural del Curs Acadèmic 1996-1997 de la Societat Catalana d'Història de la Medicina, de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, i ho farem amb una celebració conjunta amb les Jornades d'Història de les Ciències de la Salut.

Abans de res voldria dir, ben expressament, la satisfacció de la nostra Societat -i personalment la meua- de trobar-nos en aquest ambient tan agradable. I és que Igualada ha estat sempre una capital amb una gran sensibilitat i una gran empena en tot allò que fa referència a la nostra cultura i també -d'una manera especial- als estudis historicomèdics. Això ho corrobora un fet molt específic: des de les acaballes del segle XVIII la Reial Acadèmia de Medicina convocà diversos premis anuals, un dels quals destinat a la millor Topografia Mèdica d'una ciutat. Doncs bé, Igualada ha estat estudiada en tres ocasions -cas únic- des de la primera vegada, el 1797, fins ara fa ben poc, el 1985. Igualada compta, doncs, amb tres estudis topogràfics: com veiem, els metges igualadins han estat sempre sensibles a aquests treballs d'investigació en relació a la seva ciutat.

Em sembla un deure de cortesia i amistat salutar, també de manera expressa, la Filial de l'Anoia de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, amb qui ens plau poder fer una labor conjunta; i també al Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada i a l'Aula d'Extensió Universitària per a la Gent gran de la comarca de l'Anoia. I sobretot, expressar el nostre reconeixement pel patrocini de l'Ajuntament d'Igualada i la Caixa de Catalunya.

A la nostra Societat ens ha agradat sempre participar en actes com aquest que avui comencem, que són importants per la nostra cultura mèdica. I per això ens agrada desplaçar-nos a llocs diversos per treballar tots junts i per aportar els resultats de les recerques que cada un, dins de la seva especialitat, ha anat aconseguint. Penso, doncs, que és essencial reiterar l'expressió de la nostra satisfacció d'estar, ara i aquí, per un motiu tan important com és aquest treball comú -de tots nosaltres- dins de la Història de la Medicina Catalana.

Potser en algun moment s'ha parlat de "descentralització" en relació a la nostra presència fora de Barcelona. Permeteu-me dir que la paraula descentralització no crec que sigui, aquí, apropiada. La Societat Catalana d'Història de la Medicina és una entitat jove -acaba tot just de complir els 20 anys- que fou creada com una Associació d'especialistes, dins de l'Acadèmia, amb seu, doncs, a la mateixa Acadèmia, és a dir, a Barcelona. Ja de bon principi, però, demostrà la seva voluntat de treballar conjuntament amb altres societats. Primer ho vàrem fer amb tro-

bades a la mateixa Barcelona, però ben aviat celebrarem també sessions oficials en diverses localitats de la nostra geografia. Actualment la recerca científica, en tots els ordres, es pot fer -i es fa- a les diverses comarques de Catalunya, en les seves capitals i en les seves poblacions. El fet d'exposar aquests treballs de recerca -repetim, efectuats a tot arreu de Catalunya- en col·laboració amb col·legues de diferents llocs, no justifica el parlar de "descentralització". Nosaltres som una societat barcelonina, no pas cap societat central. Potser sí que en èpoques anteriors la recerca històrica semblava que no es podia portar a terme si no era en les grans capitals. Avui dia això ja no és veritat. I sobretot no és veritat en l'àmbit de la investigació històrica o historicomèdica.

Si em permeteu, llegiré aquí unes notes, en aquest sentit, del President de l'Acadèmia, doctor Joaquim Ramis i Coris, encoratjant-nos a continuar en les nostres col·laboracions amb altres ciutats. Ens diu el doctor Ramis: "Venturosament, d'uns anys ençà, l'assistència mèdica, l'activitat acadèmica, els centres hospitalaris i d'assistència primària, la recerca, i també la docència estan en igualtat de condicions en moltes de les nostres comarques... No dubtem gens que les nostres Filials (vint-i-dues escampades entre el Principat i les Illes) han continuat essent el motor de la formació continuada, el centre de debat i tribuna per a molts companys, així com nucli d'inquietuds científico-culturals". I acaba el doctor Ramis suggerint-nos de continuar aquestes relacions entre les Filials per millorar-les entre

tots i per intercanviar mutus coneixements entre especialistes de les diferents comarques.

Això ho ha fet la nostra Societat Catalana d'Història de la Medicina des de fa temps, celebrant diverses sessions extraordinàries fora de Barcelona que, repeteixo, és la nostra seu natural. Recordem així, l'acte en "Commemoració del 20è Aniversari de la Filial del Vallès Occidental" celebrat a Sabadell l'any 1986; les "Jornades d'Història de la Medicina a la Garrotxa", que tingueren lloc a Olot el 1987; el "Simposi d'Història de la Medicina als Països Catalans", a Ripoll el 1989; la sessió celebrada a Valls, el 1991, amb visita a les noves dependències del seu Hospital; la inauguració oficial de l'"Arxiu Històric de les Ciències de la Salut 'Simeó Selga i Ubach'" a Manresa el 1994; i, tot just l'any passat, unes "Jornades d'Història de la Medicina al Solsonès", celebrades a la capital, Solsona, que ens acollí d'una manera inoblidable. I tot això, deixant a banda la participació activa en l'organització dels "Congressos d'Història de la Medicina Catalana" celebrats fora de la seu barcelonina, on nasqueren: Lleida, Poblet, Manresa, Tarragona, Blanes, és a dir, cinc dels nou Congressos fets fins ara s'han fet fora de Barcelona.

Penso que aquests detalls són prou indicatius de la nostra devoció al treball conjunt amb col·legues de tot Catalunya. I és que acabem de citar un bon nombre de ciutats on ens hem aplegat, però se n'hi poden afegir d'altres que ens han acollit en sessions especials. Així, en total citarem Sabadell, Olot, Valls, Ripoll, Manresa,

Sampedor, Solsona, Lleida, Cervera, Poblet, l'Espluga de Francolí, Tarragona, Blanes... Hem de citar també Montserrat i Poblet, on celebrarem algunes sessions.

I ara tenim la íntima satisfacció d'estar en aquesta ciutat, dinàmica, activa, acollidora, industriosa i intel·lectual a la vegada, com és Igualada. Deixeu-me dir, potser a tall anecdòtic, que la Societat Catalana d'Història de la Medicina, comptant també amb l'organització dirigida per l'amic doctor Josep M. Ústrell, ja havia programat una sessió extraordinària a Igualada. Estàvem citats aquí exactament a les 8 del vespre del dia 9 de maig de 1991. Durant tot el dia, tant a Igualada com a Barcelona, anà plovisquejant i anaren baixant les temperatures. En començar la tarda es desfermà una tempesta, amb pluges intenses i finalment amb copioses nevades, que deixaren impracticables les carreteres. Igualada i Barcelona quedaren separades. Vàrem estar en contacte fins l'últim moment, fins que constatarrem la impossibilitat del desplaçament per carretera. Des de llavors quedà el repte de tornar-nos a trobar en condicions més favorables. Avui, finalment ho podem fer; és, doncs, un motiu més de satisfacció el trobar-nos ara aquí.

Actualment estem vivint una època molt feliç per a la història de la nostra Medicina. Ara es veu el resultat de molts anys de treball conjunt, fet sense cap descans per un grup de persones amb uns ideals comuns i amb una dinàmica de treball prou important. Així, últimament han estat editades diverses obres històrico-mèdiques de diferents

autors, han continuat les reunions i jornades científiques, portades a terme per societats germanes en el si de la nostra Acadèmia, i també han continuat els nostres congressos d'Història de la Medicina Catalana. I aquesta empena continua donant fruits: l'acte que celebrem ara és la demostració més evident.

La sessió extraordinària inaugural de la Societat Catalana d'Història de la Medicina, que celebrarem ara, així com les Jornades d'Història de les Ciències de la Salut, presenten un programa dens, amb comunicacions altament interessants i amb temes molt suggestius. Però el programa, com dic, és dens i per aquest motiu -i perquè hi pugui participar tothom- s'ha hagut de limitar el temps d'exposició dels treballs a 10 minuts. Estic segur que cap dels ponents no tindrà dificultat en exposar-nos, en aquests 10 minuts, els trets més importants de la seva recerca: els seus objectius, les hipòtesis de treball, l'estat en la recerca o, molt millor, les conclusions a què s'ha arribat. D'altra banda, les comunicacions seran editades en un volum monogràfic que ara ja podem dir que serà de la màxima importància per a la història mèdica de l'Anoia i de Catalunya.

Perdoneu-me aquest incís, però era obligat.

Vull acabar amb unes paraules que crec que resumeixen tot el que he exposat: reitero la nostra satisfacció de trobar-nos tots junts aquí per a portar a terme un treball que entre tots farem que sigui important i transcendent. Moltes gràcies.

Índex

1. Medicina i aspectes sanitaris

- 17** - Metges i sanitat a l'Igualada del segle XIV: una ullada a la documentació. Joan CRUZ i RODRIGUEZ
- 31** - Un receptari del segle XIV a l'Arxiu Comarcal d'Igualada. Marta VIVES i SABATE
- 41** - Els apotecaris i l'hospital d'Igualada. Segles XVIII i XIX. Rosa Maria PARES i MARIMON
- 61** - El qüestionari "Francisco de Zamora" sobre Igualada. Manuel ESCUDE i AIXELA; Josep Maria CALBET i CAMARASA
- 67** - Les malalties i la fe popular, a través dels goigs de la comarca de l'Anoia. Maria Teresa MIRET i SOLE; Maria Antònia BISBAL i SENDRA
- 111** - Situació hospitalària a Igualada durant la guerra civil. Margarida TORRAS i ENRICH
- 119** - La Homeopatia a la comarca de l'Anoia. Manuel MATEU i RATERA
- 125** - Les aigües sulfuroses de la Puda de Castellolí. Maria Rita MARIMON i LLUCIA

2. Epidèmies

- 157** - La pesta del 1589 en el context de les epidèmies del segle XVI a Igualada. Jaume VIZCARRA i CLEMENTE
- 175** - L'epidèmia de còlera del 1885 i la premsa igualadina. Daniel MONTAÑA i BUCHACA
- 185** - L'epidèmia de grip a Igualada l'any 1918. Marga SANCHEZ i DIAZ

3. Biografies

- 203** - Els alumnes de l'Anoia al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona (1760-1847). Josep Maria MASSONS i ESPLUGAS

- 241** - Nota sobre dues memòries de Domènec Capdevila, metge de Calaf, cap el segon terç del segle XIX. Jacint CORBELLA i CORBELLA.
- 245** - L'igualadí Antoni Pujadas i Mayans, fundador de l'Hospital psiquiàtric de Sant Boi de Llobregat. Francesc Xavier BUQUERES i BACH
- 269** - Miquel Torelló i Cendra (1899-1936), pediatre i metge de balneari. Josep Maria USTRELL i TORRENT
- 293** - Manuel Gomis i Sentís (1881-1963), dentista i poeta, en la Igualada de principis de segle. Alina SUSANNA i LOPEZ; Joan VIDAL i VALLS; Josep Maria USTRELL i TORRENT
- 299** - Joan Solà i Surfís (1902-1988), clau pel desenvolupament de la sanitat igualadina en el segle XX. Magí PUIG i GUBERN; Josep RIBA i GABARRO

4. Institucions

- 309** - L'Hospital de Sant Bartomeu segles XIII-XV. Ferran GARCIA i DIEZ
- 317** - Una llegenda que s'entronca amb Maymó Bonfill. Magí PUIG i GUBERN
- 321** - El finançament municipal de l'Hospital a mitjans del segle XIX (1846-1854). Josep RIBA i GABARRO
- 333** - L'escola d'Infermeria d'Igualada. Elisabet BAGUES i RIBAS; Rosa Maria BASAS i TORRELLARDONA; Montserrat BRUGUES i BRUGUES; Fina GERDA i TONEU; Emma FILLAT i FILLAT; Carme IBAÑEZ i ALONSO; Raquel JAUME i PRAT; Maria Dolors MUNTANE i COSTA

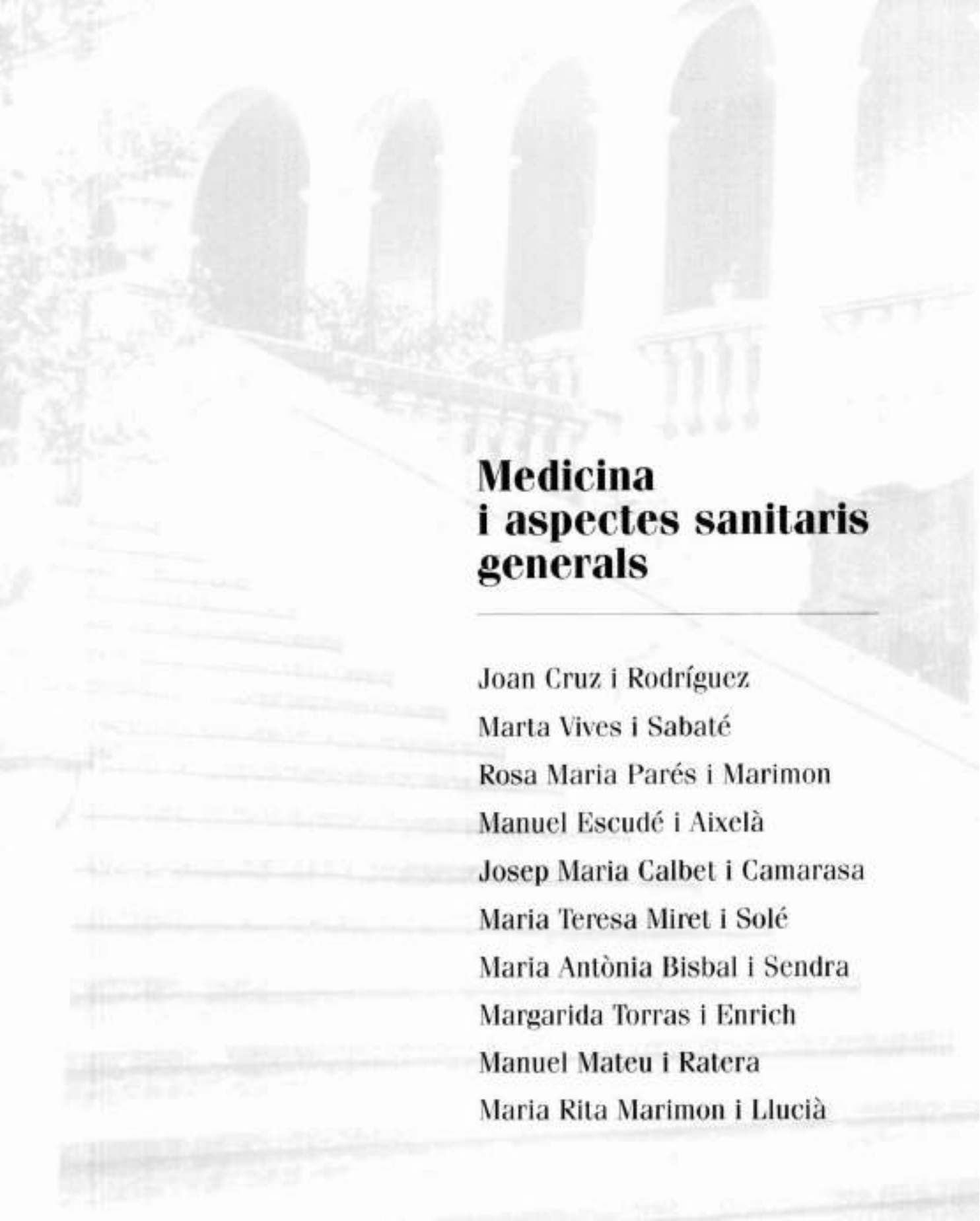
5. Temes mèdics forans

- 343** - La paleopatologia al jaciment de Collbatx (Solsonès). Lluís GUERRERO i SALA
- 353** - La mort violenta a Vilafranca del Penedès, durant els segles XVII i XVIII. Alvaro VERA i GRANADOS
- 359** - Marià de Vilar i Fontcuberta, en el 150 aniversari del seu naixement. Carles HERVAS i PUYAL; Josep Maria CALBET i CAMARASA; Manuel CAHISA i MUR

1.

Medicina i aspectes sanitaris generals

Medicina i aspectes sanitaris generals

Joan Cruz i Rodríguez

Marta Vives i Sabaté

Rosa Maria Parés i Marimon

Manuel Escudé i Aixelà

Josep Maria Calbet i Camarasa

Maria Teresa Miret i Solé

Maria Antònia Bisbal i Sendra

Margarida Torras i Enrich

Manuel Mateu i Ratera

Maria Rita Marimon i Lluçà

Metges i sanitat a la Igualada del segle XIV: una ullada a la documentació.

Joan CRUZ i RODRIGUEZ

Entre els molts aspectes que desconeixem de la Igualada medieval, encara tan poc estudiada, destaca el que es refereix a la sanitat i a l'assistència als malalts. Fins ara, i gràcies, bàsicament, als estudis de mossèn Segura, coneixem algunes dades sobre el funcionament de l'Hospital de Sant Bartomeu, únic centre assistencial de la nostra vila. Gràcies als estudis que està duent a terme el doctor Ferran García, aquesta informació serà aviat completada i aprofundida. A banda d'això, tenim algunes dades sobre metges i apotecaris establerts o treballant a la Igualada dels segles medievals, però són dades poc més que anecdòtiques. Amb aquest treball pretenem aportar una mica més d'informació sobre la salut dels igualadins del segle XIV, i sobre com la vetllaven i se'n preocupaven des de les institucions de govern municipal. Òbviament, un treball així

necessitaria d'una extensió que depassa els nostres objectius i interessos, donat que centrem els nostres estudis habitualment en el funcionament de les estructures municipals. Gràcies al buidat fet de tota la documentació del segle XIV, amb aquella finalitat, hem anat trobant interessants dades que, per ésser desconegudes en la seva major part, hem considerat oportunes de presentar aquí. Deixem en mans dels especialistes en història de la medicina la seva possible investigació més acurada.

A l'hora de presentar els documents en què ens basarem, respectarem la llengua original en què foren escrits, llatí o català. Quan a les referències documentals, tots els documents provenen dels fons de l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AHCI), i, dins d'aquests, bé de l'Arxiu Municipal (AMI), bé del Parroquial (API). Al primer s'hi troben bàsicament els *Libri Universitatis* (LU), manuals d'acord de la Universitat de veïns. A l'API es troben els *Registri Baiulorum* (RB) i els *Registri Baiulorum Litterarum* (RBL), on es recullen, respectivament, les decisions i la correspondència dels dos batlles. Dins d'aquest fons, i en la Secció Notarial, es troben els *Libri Manuals* (LM) protocols notariaus, de caire genèric (*Libri Communes*) o específic (con els *Libri Testamentorum* -LT-). Se'ls citarà per les seves inicials, fent constar el número de plana, i si es tracta del recte (r) o el vers (s). Cas d'ésser un full solt (fs) es farà constar entre quins fulls es troba.

1. La *Universitas Proborum Hominum Ville Aqualate* i la Sanitat.

La Universitat era l'òrgan que agrupava tots els veïns de la vila caps de casa, i s'encarregava de prendre les decisions que calia per assegurar el bé comú. Amb el temps, la reunió de tots els caps es féu inviable, i es constituí un consell reduït, dels Trenta, que la suplí en gran part de les seves funcions. Al capdavant d'ambdós òrgans es trobaven els síndics, veritable poder executiu de la vila, auxiliats per tota una munió d'oficials i càrrecs menors (bossers, clavari, mostassà...).

Entre les atribucions de la Universitat es trobava vetllar per la sanitat dels veïns. Això ho veiem reflectit en la documentació de dues maneres diferents: amb la contractació de metges i amb les mesures sanitàries i higièniques.

1.1 La contractació de metges.

Arran de les males collites de principis del segon terç del segle (el 1333 ha quedat en la memòria con *lo mal any primer*), con ja és sabut, la població començà un procés d'afebliment que arribaria al seu zenit amb les grans mortaldats començades amb la gran epidèmia de Pesta Negra de 1348 i continuaria amb els altres assots pestífers de la resta del XIV. A partir d'aquestes crisis, els municipis catalans, com els de la resta d'Europa, començaren a plantejar, des de les seves institucions de govern, la necessitat de vetllar per la sanitat dins de les viles i ciutats,

unes viles i ciutats closes dins de recints murallats, amb carrers estrets i foscos, sense gaire ventilació i cap clavegueram, i on les malalties, cas d'entrar, podien fer estralls.

A Igualada, comencem a tenir notícies d'aquestes preocupacions a partir de la dècada de 1340, quan ja s'està immers en la dinàmica començada amb *lo mal any primer*. En aquest any, els síndics contractaren, el 27 de novembre, el cirurgià mestre Dalmau Vidal, perquè oferís els seus serveis als vilatans. Al metge, que era forà, se li oferí també el privilegi de veïnatge, i l'excepció del pagament de les contribucions. El contracte, que era per cinc anys, oferia un salari de 100 sous a l'any, a pagar pel Nadal. A banda, es permetia que el metge cobrés als seus pacients per cada cura que els efectués (LU1339-45, 11v). Aquest primer metge conegut actuà, efectivament, almenys fins el 1345, si bé no sempre cobrà quan se li havia fixat: el 1343 signà un rebut del seu sou a 27 d'octubre (possiblement, el sou de l'any anterior, amb deu mesos de retard) (LU1339-45, 64r) el 1345, el pagament es féu efectiu el 5 de juny (novament, amb mig any de retard) (LU1339-45, 86r). Pel període en que exercí tenim constància, pels testaments, d'un mínim de 87 malalts a qui degué tractar.

Potser per les dificultats per cobrar, el mestre Vidal no continuà com a metge de la vila, si ho féu, no en queda rastre documental. El cas és que el 1348, quan la Pesta ja havia entrat a la Corona d'Aragó, si bé encara no havia arribat a

Igualada, la vila contractà un nou metge, Ramón *Mondo Rixart (o Ricard)*, l'1 d'abril, amb les mateixes condicions i salari (100 sous) per un any (LU1346, 43r). Les grans mortaldats provocades per l'epidèmia el varen fer tan necessari que la Universitat li renovà el contracte l'any següent, el 7 de març, amb unes condicions força més favorables per a ell: el contracte s'estenia ara per cinc anys, i el salari es doblava (200 sous, a pagar la meitat per Nadal i l'altra meitat per Sant Joan) (LU1346-48, 57b-58r).

Passat aquest termini, possiblement no continuà, com el seu antecessor. Fou substituït, segons mossèn Segura (el document original ha desaparegut) pel metge jueu Isach Bonanasch, físic, a qui es contractà per un any, amb veïnatge i salari de 200 sous més els guanys privats. Segons el mateix historiador, exercí, almenys, fins el 1359, raó per la qual cal pensar que, com els altres metges esmentats, se li "renovà" el contracte per cinc anys, després del primer període "de prova".

Després d'aquests tres, no coneixem altres físics contractats per la vila, fet que no invalida que, possiblement, en continués havent. Simplement, els Libri Universitatis posteriors estan, en llur major part, desapareguts. Amb tota seguretat, la Universitat continuaria amb la seva política de contractar-ne, vetllant així perquè els veïns poguessin comptar amb assistència en les seves malalties.

1.2 Les mesures sanitàries i higièniques.

Les preocupacions sanitàries i higièniques de la Universitat queden reflectides en les Ordenacions que sobre aquest aspectes promulgà, d'obligat compliment pels veïns, i per les mesures directes de control, que de tant en tant, apareixen reflectides en la documentació. En aquests aspectes, la col·laboració entre Universitat i batllies era total i sovint les Ordenacions apareixen en forma de crides o *bans* dictats pels batlles a requesta dels síndics i prohoms.

Les dades que tenim són molt més tardanes amb el temps, i semblen demostrar que la Pesta ha donat una lliçó difícil d'oblidar, i que fa que es tingui més cura de la netedat i la higiene. Així ho veiem reflectit quan, el 24 d'octubre de 1368, els síndics Francesc Sagrera, Guillem Genovès i Bernat Queralt, d'ordre dels batlles i a requesta d'Antoni Coll *acceserunt ad quoddam hospicium Petri Vitalis, carnificis* (carnisser)...on hi tenia animals petits, veient que *non sit aliquo loco pro quem fetuor sive pudor dictorum animalium possit spirare*, i ordenant-lo treure els animals de la casa (RB1367-69, 67v-68r). Similar visita feren els seus successors en la sindicatura el 1378 (15 de juliol, amb tota la calor), Berenguer Cornet i Francesc Ardesa, a requesta de la vídua d'Arnau Busquet, Sibilla, a la casa de Ramón Salelles, pellisser, que li era contigua. Hi sentiren tan magnus fetor sive pudor que ordenaren a aquest retirar *omnem finem es tota rotaya* (RB1377-79, 123r-v). Una setmana abans, el 7 de juliol, el saig havia

amençat Guillem Rovires *quia noluit sutgere limum sive fens quos posuerat in itinere publico* amb una pena de 20 sous (RBL1377-79, 122r).

Però no només són els fens, omnipresents, els que ens han d'oferir una imatge de la vila bruta i pestífera. També cal comptar amb la ronya, la qual es va haver de prohibir posar prop del mur, el 13 d'octubre de 1377 (*quid nullus habitans... ponat aliqua luctuosa sive ronya prope murum*), sots pena de 10 sous (RB1377-79, 23v); i així mateix amb les restes de verdures i altres menjars que s'anaven a rentar a la font, i que s'acabaven podrint al seu voltant, fins al punt que es va haver de prohibir (*que negu no gosse lavar espinachs, cols, letugues, caragols, lançolets ne negunes coses sutzes dins lo pati de la font major*) el 24 de juny de 1388 (LU1388, 67v). Si hi afegim la neu que a l'hivern s'acumulava a la vora del mur, impeding-hi el pas (i que es prohibí llençar a l'andador el 21 de febrer de 1349-LU1393-94, 19v-), la imatge que ofereix la l'igualada del XIV no és massa galdosa ni, sobretot, massa higiènica. No és pas, doncs, estrany, que les epidèmies i malalties hi campessin.

2. Els professionals de la sanitat. Metges i Apotecaris.

2.1 Els metges

Hem parlat més amunt dels metges contractats per la Universitat. Però no foren els únics

que coneixem treballant en la vila en aquest segle.

El primer de qui tenim notícia, a principis dels 1300, és *Hug de Conilleres*, físic, que intentà guarir Guerau Oliver (vid. infra). No tenim cap més dada, ni d'ell ni de la seva família, i cal pensar que seria un forà que intervingué aquí ocasionalment.

El primer igualadí metge de qui tenim dades és Arnau Ferrer, que s'intitulà *metge, sirurglà i físic*. Era fill de Tomàs Ferrer, que tenia un obrador, possiblement de sastreria, a la plaça Vella, i estava emparentat amb els poderosos Ferrer, una de les més importants nissagues de terratinents de la vila. Molt ben relacionat familiarment, doncs, entrà en les bregues entre bandos que dominaven la política local, prenent partit pels Ocellons contra els Castellolins; ho veiem quan, el 1324, ha de rebre dels batlles un guiatge conjunt amb Guillem, fill de Guillem Alemany, i Joan, fill de Ramon d'Ocelló del Forn, per poder estar-se a l'igualada, ja que estaven inculpats en un procés per haver atacat Berenguer de Mas, de Montbui (LM24, 83r). Poc sabem de les seves activitats professionals, i força més dels seus entreteniments: molt aficionat als jocs d'atzar, prometé el 13 de novembre de 1332 no jugar durant cinc anys (LM43, 18v), promesa que refermà, però només per un any, el 26 de febrer de 1336, exceptuant, però, el *ludum tabularum* (LM47, 94r). El 1345, i possiblement contagiats d'alguna malaltia per raó del seu ofici, va fer tes-

tament, *egritudine magna detentus*, bo i deixant com hereva universal la seva filla Sibil·la, i dos fills, Berenguer i Guillem, menors d'edat. No va morir en aquesta ocasió. Amb l'epidèmia de Pesta, i possiblement pel seu contacte professional amb els malalts, va caure novament malalt, i va fer testament el 24 de juny *gravi egritudine detentus*. Com a deixa més important féu una donació a la Capella de Sant Bartomeu (tan lligada a l'Hospital) d'una làmpada que cremés perpetuament. Els fills apareguts en la primera voluntat no apareixen en aquesta, potser per haver estat ja emancipats i haver rebut la seva part de l'herència. Nomenà hereu universal el seu fill Joan, possiblement el més petit de tots, i per a qui havia contractat, el juliol de 1342, la dida Saurina, esposa de Guillem Gener de Saló. En testar devia ja ésser força gran, ja que deixà a cada un dels seus néts 50 sous. Aquest cop no sobrevisqué a la malaltia. Va morir abans del 13 de juliol, dia en què la seva vídua, Rùmia, va fer el seu testament, deixant com a hereu universal el seu germà Bartomeu de Soler, cosa que permet pensar que el fill Joan no havia sobreviscut al pare.

Menys dades tenim de *Dalmau Vidal*, metge cirurgià de qui ja hem parlat. El creiem aliè a la vila. Va casar-se amb Guillema, neboda o potser cosina de l'apotecari Bernat Barber. Ell va fer testament el 23 de juny de 1348, en plena epidèmia, *gravi egritudine detenta*, nomenant marmessor el seu marit i hereu universal el fill Pere. De mestre Dalmau no tenim cap més informació.

Ramón Mondo Ricard, de qui ja he parlat, va casar-se l'agost de 1348 amb Francesca, filla de Guillem Miquel, que va aportar com a dot 2.000 sous, essent el seu escreix de 800. Aquest devia ésser un segon matrimoni, ja que el setembre de 1347 havia hagut de contractar Rùmia, esposa de Berenguer de Coll, de Saió, per alletar el seu fill Ramonet. Va morir possiblement arran de la Pesta o de les seves conseqüències, ja que la vídua es va casar el gener de 1355 amb Bartomeu Tort d'Uronies.

En la dècada dels 60 coneixem almenys dos metges, si bé no en sabem gaire més que els noms: *Gullem de Falconera* i *Ramon Coll*. *Ramon Coll* podria ésser fill de Pere Coll, que ens és citat com a metge difunt pel seu fill Pere, *jacens magna egritudine detentus* el 30 de juny de 1347 i casat amb Elisenda, filla del ric fuster Arnau Vidal. Pere deixà, entre altres, 10 sous per comprar un cobrellit per l'Hospital de Sant Bartomeu. Ramon ens apareix citat encara amb vida, si bé molt gran, el 1400, quan se'l qualifica de *venerebilis et discretus* en el testament del seu homònim Ramon, un serf convers a qui alliberà. Però d'ell no en sabem res més.

2.2 Els apotecaris

Complement imprescindible dels metges eren els apotecaris o especiers, que s'encarregaven de tenir abastida la vila d'herbes i altres remeis medicinals. A banda, també fabricaven i venien les espelmes. En coneixem uns quants que, al

contrari dels metges coneguts, intervingueren força en els afers comunals, tot ocupant càrrecs en la Universitat, ja com a síndics, ja com a oficials menors. Com els metges, els apotecaris eren classificats entre els *mediocres* o veïns de la mà mitjana.

- *Pere d'Ocelló*: membre d'una branca lateral d'una de les grans dinasties locals, els Ocellons (que detentaven el monopoli del forn), actuà a la vila a principis de segle. Entre 1319 i 1320, quan Ramon Folc, vescomte de Cardona, era senyor, exercí la batllia, que havia comprat en pública subhasta. En data no determinada, entre 1339 i 1340, va fer testament, *gravi egritudine detentus*.

- *Bernat Barber*: també conegut com Bernat de Collvert. Apareix des del segon terç del segle, esmentat ja com barber, ja com apotecari. En alguna ocasió, fins se'l qualifica d'hostaler. Com ja hem dit, estava emparentat amb l'esposa del metge Dalmau Vidal, que li era cosina o neboda. Ocupà importants càrrecs: fou síndic per la mà mitjana els anys 1350 i 1359, i administrà els diners llegats als pobres vergonyants el mateix any 1350. Arribà a força vell, ja que testà el 1389. Cap fill continuà la seva professió.

- *Pere Ferrer*: el coneixem a partir de mitjans segle. No era originari de la vila, ja que el 1354 se'l qualifica d'*habitans* (LM84, 179v). Mossèn Segura ens informa que tenia una casa amb tres arcs el 1359. S'implicà aviat en el govern comu-

nal: fou síndic per la mà mitjana i bossier el 1367, així com oïdor de comptes. El 1367 s'encarregà d'administrar els diners de l'almoïna instituïda pel notari Pere Sabata i que es donava als pobres cada diumenge a la porta de l'església. No sabem quan testà, i no li coneixem descendència.

- *Berenguer Pedriça*: era membre d'una de les més destacades famílies de la mà mitjana, i tant ell com el seu germà Pere, sastre, ocuparen sovint magistratures municipals. Fou síndic originari almenys en sis ocasions (1324, 1326, 1344, 1347, 1352 i 1366), procurador en les Corts d'Uldecona (1349), oïdor de comptes (1348 i 1349), administrador de l'almoïna d'en Sabata (1340) i batlle reial entre 1329 i 1332. Tenia el seu obrador d'especieria i apotecaria a la plaça Vella, si bé es dedicava també a les inversions en terres i censals. És l'únic apotecari que ha deixat rastres documentals de la seva feina. El 1337, per exemple, cobrà a Bartomeu Pic, tutor del fill del difunt Bernat Pic, de Vilanova, 52 sous per *raubarum* comprat per les malalties de Bernat i sa mare Elisenda (LM37, 21r); el 1340 rebé de Blanca de Cervelló, senyora de Vilademàger, 164 sous 9 diners com a pagament d'espelmes i salses (LM50, 40v); el 1342 foren 200 els sous que cobrà de Ramon Soler, Guillem Alemany i Bernat Oller per les espelmes que li comprares per Santa Margarida i Santa Coloma de Montbuï, de les que eren administradors (LM 60, 43v); el 1346 Guillema, esposa de Berenguer Safont, reconegué que li devia 70 sous per productes comprats *quan era malal-*

ta (LM 65, 138v)... Va contraure matrimoni almenys dos cops: amb Benencasta, morta a principis de la dècada dels 40, i amb Constança, que testà en plena Pesta, el juny de 1348, any en què morí, ja que consta com a difunta l'abril de 1349. Dels seus fills, Blanca, dotada amb l'important dot de 1.500 sous, va casar amb el sastre Pere Carrera i, en quedar vídua arran la Pesta, casà de nou amb Ramon Farau, essent mare del prevere del mateix nom. Entre els altres fills de Berenguer, tret de Pere, que fou el seu hereu universal (i que es cita com a apotecari sols el 1340), Bartomeu, Guillem i Bernat, que continuaren l'ofici d'apotecari. Berenguer, con la seva esposa i el seu gendre Pere, morí a causa de la pestilència.

- *Bernat Pedriça*: fill de l'anterior i la seva esposa Benencasta, continuà l'exercici de l'apotecaria en l'obrador patern de la plaça Vella, ajudat per la seva esposa Dolça, néta del ric jurisperit Berenguer d'Ortes. Com el seu pare, formà part del govern de la vila: fou síndic ordinari el 1376 i el 1384, administrador de les ceres sabatines el 1366, oïdor de comptes el 1374 i administrador de l'almoïna d'en Sabata el 1388. Coneixem els problemes que tingué abans del 1373 per cobrar un deute de Bernat Queralt gràcies a la declaració de Berenguer Pedriça, perpunter. Aquest, *infirmus iacens in lecto* explicà l'1 de novembre de 1373 que havia anat, anys abans, a casa del perpunter Bernat Pedriça, on l'apotecari homònim havia dir a Bernat Queralt "...senyor, perquè nom pagats zo quem devets per les

speceries que havets preses a obs de la vostra persona de la malaltia que havets ahuda...". L'increpat va al·legar que els pares respectius tenien un deute, i que ell es cobrava amb el que devia a Bernat i a son germà Guillem (50 sous a cada un). Bernat no pogué menys que contestar "...e en bona hora e que plux..." (LM108, fs 126-127).

- *Guillem Pedriça*: fill menor de Berenguer, va néixer entre 1330 i 1340. Com els seus germans, continuà l'ofici patern, i el representà en les institucions, essent síndic el 1378 i administrador de les ceres sabatines el 1374. Casat amb una desconeguda Elisenda, va morir abans de 1388. Com Bernat, no cobrà el deute que tenia amb Bernat Queralt.

- *Pere Sabata*: no tenim dades sobre ell que ens puguin fer una mica de llum. Possiblement era fill de l'apotecari Berenguer Sabata, citat el 1333. Solament sabem que el 1374 fou administrador de les espelmes dels dissabtes (ceres sabatines), i que era vidu, en haver mort la seva esposa Elisenda, en la gran mortaldat de 1348.

- *Pere Vives*: possiblement era membre de la parentela de Pere Vives que, en el primer terç de segle, fundà una capella de Santa Maria. La seva és una de les primeres testadores en favor de l'Hospital. La situació econòmica del nostre apotecari devia ésser força elevada: llogà el 1366 (a 21 d'agost) un criat durant un any, el jove Bernat, fill d'Elisenda, la qual era filla de Guillem

s'Albareda de Montbui, amb el salari de 55 sous (LM56, 77v). Sis anys més tard, i com a mestre apotecari, acceptà Pere com aprenent en la seva apotecaria, el qual era fill de Pere Torrents de la Torre. Durant els dos anys que havia de durar l'aprenentatge, el pare es comprometia a mantenir i vestir el seu fill (LM60, 67r).

Com veiem, la major part dels apotecaris integrats en la mà mitjana ocuparen càrrecs de govern en la vila. No és estrany ja que, en registrar-se la distribució de magistratures en percentatges per mans, i en ésser la mitjana força reduïda, les seves possibilitats d'accedir-hi eren molt superiors a les d'altres mans i, sobretot, a les de la nombrosíssima mà menor. A més volem destacar que, en ésser els apotecaris els fabricants d'espelmes, és lògic que, normalment, almenys un d'ells estigués al davant de l'administració encarregada de les espelmes que cremaven els dissabtes a Santa Maria (les ceres sabatines).

• *Pere Vidal*: és un cas una mica diferent, ja que no sabem que arribés a tenir obrador d'apotecaria a Igualada. Fill del ric mercader Ferrer Vidal, el 1317 fou contractat per dos anys com a aprenent per mestre Bartomeu de Borrells, físic, qui es comprometé a pagar-li la manutenció, ensenyant-li *officium ypotecharie* (LM18, 16v-17r). No sabem si Perer, arribà a aprendre'l, ja que mai no apareix en cap document un Pere Vidal apotecari i sí un Pere Vidal mercader, germà d'Antoni Vidal i fill de Ferrer. És fàcil, doncs, que Perer acabés exercint l'ofici familiar de merca-

deria i deixés de banda l'especieria. Morí, segurament, abans que el seu germà, que testà per la pesta, ja que aquest no es cita entre els seus beneficiaris, i sí a les seves filles Sibil·la i Francesca.

3. Les malalties

Tret de les gran epidèmies, com la Pesta Negra de 1348, les malalties no acostumen a deixar reflex en la documentació. De fet, fóra estrany que apareguessin, si tenim en compte que els protocols notariais acostumen a contenir negocis o contractes jurídics, i no sembla gaire normal que el metge fes un rebut davant notari cada cop que atenia un malalt. Així, la malaltia apareix solament en els testaments, quan el testador indica si és sa o malalt, i el grau de la seva malaltia: *...detentus infirmitate...*, *...gravi egritudine detentus...*, *...detentus infirmitate de qua timeo mori...* Amb tot, i rastrejant entre els protocols i els registres de deutes davant els batlles, em trobat referències a algunes malalties que, per la poca freqüència en què apareixen, reproduïm aquí.

La primera notícia d'intervenció mèdica és a principis de segle, quan el mestre Hug Pere de Conillers, físic, fa un rebut de 10 sous a favor de Guerau Oliver. Els diners són una part dels 20 que cobrarà per curar-lo *causa illius morbi quem patimini in ore seu in labio inferiori oris vestri* (de la malaltia que pateix a la boca i al llavi infe-

rior). El metge es compromet a aportar la medicació (*cum mea propria medicina*), tret de la mel, que aportarà el malalt. Es fixa el termini de dos mesos per a dur a terme la sanació, sempre que el malalt faci cas de les indicacions mèdiques. Si ho aconsegueix, cobrarà els 10 sous restants. Si no, tornarà els cobrats (LM4, 9r).

Fins el 1341 no tornem a conèixer cap altra intervenció. Guillem Vilella, el seu fill d'igual nom i la seva esposa Guillemma contracten mestre Dalmau Vidal, cirurgià, per curar la seva filla Maria, que *patitur morbum in tibia sive en lo jonoy*, del qual el metge prometé curar-la. Les garanties d'èxit no devien ésser gaires, ja que els pares i germà de la malalta es comprometen a no portar Dalmau a judici si el tractament no té èxit.

Similar condició veiem que imposa Pere Sobirà, metge de Foix als pares de Berenguer de Santa Creu, Pere, paraire d'ofici, i Guillemma, veient que el fill tenia *eclipsium de ernia sive de oren-ta duyta*, del qual la medicina no el podia curar (*de quamquidem infirmitate sive medicacione medicis temporalis non potest curare*), l'enviaren al de Foix, cirurgià, *ad medicandum et curandum*, i acceptaren no fer cap demanda si Berenguer moria o quedava debilitat in morbo perpetuo. Possiblement Berenguer morí en l'operació, ja que no tenim sobre ell cap més data (LM84, 52r-v).

Però no sempre els metges tenien tanta sort amb els seus pacients. Sovint, si no eren denunciats

per no haver aconseguit curar, i perdien per tant el salari, no arribaven ni a poder cobrar es seus serveis. Així li passà als voltants del 1365 a mestre Guillem de Falconera, que havia intervingut a Berenguer des Gaus, de Copons, de *una severnetra... qual avie en lo coyll e en la boca*. Els seus honoraris, de 50 sous, hagueren d'ésser reclamats pels batlles d'Igualada al batlle de Copons (RBL1362-68, 96v).

El mateix els passà a mestre Ramón de Coll i l'apotecari Pere Ferrer amb Rumia, mulier de Pere Caus, difunt. A ells adeutava, per la mateixa època, un total de 26 lliures 14 sous; 15 lliures al metge *per cures que ha fets en lurs malalties*, i 11 lliures 14 sous a l'apotecari, *per raho de robes medicinalis*.

Novament foren els batlles d'Igualada els qui hagueren de reclamar-ho al batlle de Capellades, lloc on vivia la vídua Caus (RBL1362-68, 97v).

De vegades, la malaltia no podia curar-se, i el malalt jeia llarg temps al llit, esperant la mort. És el que passà a Pere Bonet, draper, que *jacens in egritudine* i convocat pel Mestre Racional per retre comptes de qual havia estat sotsveguer, hagué de nomenar uns procuradors que hi anessin en el seu lloc: Pere Vives i el barceloní Jaume Forner, el juliol de 1342 (LM60, 65r). La malaltia el deixà viure encara mig any més, i el trobem el gener de 1343 fent promeses d'esmena amb el seu confessor, Bartomeu de Roges (LM60, 197v). No degué viure gaire més, ja que pel març

del mateix any la seva dona ja es presentava com a vídua (LM60, 228r).

Però, no solament s'havia d'intervenir en malalties. En una societat tan violenta com la medieval, fragmentada en senyories contínuament enfrontats i en bandositats irreconciliables, les ferides per armes "blanques" havien d'ésser contínues. La inseguretad havia d'ésser tan gran que fins els batlles, en nom dels senyors, dictaminaren, el maig de 1326, *quid nullus iret post pulsacionem cimbalis latronis per villam Aqualate de nocte... cum armis* (que ningú pogués anar armat per la vila després del toc de la campana del lladre, que tocava després de post el sol) (LM24, 120r). Hem pogut documentar alguns fets luctuosos provocats per les armes, si bé cap tan curiós i, al temps, tant trist, com el que afectà a la filla del draper Ramon Sagrera, i que recull Mossèn Segura a la seva *Història d'Igualada*. La pobra noia passava un dia pel carrer, el 1327, mentre uns joves jugaven a llençar barra (una espècie de llançament de perxa), amb tan mala sort que, en llençar-la al clergue Jeroni Barber, la barra anà contra ella i la matà. El pare, comprensiu, decidí no denunciar els joves, donat que es tractava d'un accident.

En altres casos, però, sí hi hagué intervenció de la justícia. Com el 1317, quan els batlles van absoldre Peret de Roges qui *cum lancea apunxada fecistis vos teneri et periclistis lapides contra Raimundum Teixidor, caput esconguayte* (que amb la llança en mà apedregà Ramón Teixidor,

cap de la guàrdia nocturna que vigilava des de les muralles). A canvi de l'absolució pagà una multa de 40 sous (LM16, 40v-41r). O com quan l'abril de 1334, els batlles varen detenir el patrici Guillem Genovès, *ratione quia, ut dicitur, vulneravit et percussit uxorem Bernardi de Montesquiu* (per haver-la ferit i picat, segons era dit) (LM47, 25r). Les espases es treien molt fàcilment: el mateix 1334 es pagà la fiança per Pere de Montserrat, *qui evaginavit gladium contra Berengarium Surianes* (que havia tret l'espasa contra el susdit) (LM47, 25v).

En ocasions les ferides necessitaven tan sols de primers auxilis, com la soferta per Guillem Rubió el 1341, que havia rebut una pedrada de Sibilla, filla de Pere Matoses de Claramunt, el juny de 1341 (LM57, 57v), o la que rebé *an Cirera de Rubió*, a qui Arnau Corbera, sabater, havia donat *unam musclada* el juliol de 1379 (LM129, 10v), o la rebuda per Berenguer de Sant Feliu, a qui Pere Vidal carnisser, havia donat una pedrada l'agost del mateix 1379 (LM129, 15v). També cal pensar que necessitarien atenció mèdica les dones maltractades pels marits, com la pobra esposa de Joan Socarrat, a qui els batlles obligaren a jurar que mai més la maltractaria, sots pena de 50 sous el setembre de 1284 (RB1384, 109r-v).

De vegades, aquestes ferides es podien curar però, com les malalties, no sempre era fàcil cobrar-les. Això li passà a mestre Guillem de Falconera cap al 1366, quan hagué de dema-

nar la intervenció dels batlles. Aquests escrigueren al batlle de Jorba per reclamar els 25 sous que adeutaven, d'un total de 40, els hereus del difunt Jaume Busquet, i que eren salari *per una cura que va fer a un fill del dit Jaume Busquet de una nafre que avie en lo cap* (RBL1362-68, 132v).

No sempre les ferides es podien guarir, com passà amb les del batlle Guillem de Castellolí, assassinat pels seus enemics Ocellons (Ramón, Guillem, i els dos Peres, el del forn i el del pont) als voltants de 1320 (*nece multum enormiter perpetrata*) (RB1377-79, 88r) o amb el col·lector de rèdits del vescomte de Cardona, el jueu Carumella, assassinat pel camí d'Igualada el 1320 (LM6, 75r). Sí es van poder curar, si bé desconeixem per mà de quin metge, les víctimes de Berenguer Carrera i els seus, que van atacar Jaume i Arnau Puigdoller a la Plaça del Blat de Barcelona, *volentes dictos... interficere*. Jaume va ésser ferit *uno ircuitu in fronte faciey et alio in spatia sinistra et alio in manu et alio in brachio sinistis et alio in manu deytra et alio in tibia sinistra*. Arnau, per la seva banda, fou ferit en el front, el llavi, el maxil·lar i el peu. El seu germà Mateu, mestre de cases, va ésser ferit en la mà esquerra. Un atac com aquest donà lloc a la intervenció dels jutges, que varen incautar tots els béns que Berenguer tenia a Igualada, a la casa on *lavabat domicilium*, i entre els quals hi havia una *ballesta genovessa ab son tronc* (RBL1385-11, 53r-62v).

Tampoc els camins eren el lloc més segur, i era fàcil ésser atacat pels saltejadors. Els igualadins ho tenien força negre, ja que havien de travessar els dominis dels seus enemics seculars, els Cardona, que feien els possibles per impedir-los un viatge tranquil. Així, el 1344 sabem que Berenguer Manresa, que venia de fer una missatgeria a Barcelona en nom de la Universitat, va ésser assaltat pels fill d'en Pinyol i va quedar greument ferit. Sobrevisqué, però tan malmès que la vila l'indemnitzà amb 100 sous.

3.1 La pesta negra

Però la malaltia per excel·lència del segle XIV és la Pesta Negra, que s'entengué per tota Europa amb una gran rapidesa a partir d'un enclavament dels genovesos a Crimea. Com diu un cronicó del segle XV conservat a l'arxiu de Reus *"en l'any de MCCCXLVIII ffo axí gran pestilència de mortalitat que les morts majors apenes romàs la X part de les gents, e durà per tos l any e ffo universal per tot lo món. E ffo any molt fertil, e la meytat dels bens se perderen que no ffo qui ls cullís"*. Fins a aquell any, la documentació ens mostra que a Igualada testaven anyalment al voltant de 22 persones (un total de 157 entre 1330 i 1347). El 1348 foren 247 els testadors. L'anàlisi dels testaments mostra, però, alguna diferència: si entre 1340 i 1347 més del 90% dels testadors eren malalts, el 1348 és poc més del 70% els qui confessa la seva malaltia. En els primers anys analitzats, solament testa aquell que veu la mort propera. En l'any de la pestilència, quan hi ha

gent morint contínuament, i quan hom veu que, un cop la malaltia entra a una casa pocs se'n salven, la gent opta per testar quan pot.

La Pesta havia arribat a Barcelona entre l'abril i el maig. Arribà a Igualada pels finals d'aquell mes. Abans la dinàmica testatòria havia estat l'habitual: entre gener i març havien fet testament quatre igualadins, tots ells malalts. Al maig, foren sis els testadors, dels quals els quatre que es confessen malalts dictaren el seu testament entre el 22 i el 29 del mes. Al juny, començaren a augmentar els testadors. Foren 138 vilatans, dels quals 92 es confessaren malalts, i 48 sans (o no fan constar res, per la qual cosa cal suposar-los sans). El punt àlgid de la morbitat arribà entre els darrers dies de juny i els primers de juliol: entre el 25 de juny i el 5 de juliol testaren 77 individus, dels quals 53 es confessen malalts. A partir d'aquesta data, l'epidèmia començà a decreïxer: en la resta del mes testaren solament 58 igualadins, dels quals sols 44 eren malalts. Cap a finals, la situació començà a normalitzar-se: entre el 26 i el 30 de juliol només tres persones van fer testament, dels quals dos eren malalts. A l'agost, la situació era ja l'habitual: solament tres testaments, tots de malalts. Fins a finals d'any cinc individus *gravi egritudine detenti* van dictar les seves darreres voluntats: sense dubte, els massa debilitats per sobreviure. La pandèmia havia fet una bona feina: només sobrevisqueren els més forts. Estudis fets en altres llocs del Principat mostren com morí entre el 30 i el 35% de la població. No tenim

encara dades sobre quina seria la població igualadina abans de la Pesta, però si tenim en compte que en el primer fogatge posterior, el de 1359, la vila és taxada en 179 focs, i aplicant aquells percentatges de mort, ens situariem en una Igualada prepesta amb uns 260-270 focs; almenys un membre de cada casa va testar amb la Pesta. La vila quedà força malmesa amb la mortaldat si bé, curiosament, això no es veu reflectit en la documentació, on tan sols trobem alguna referència escadussera. Sabem, per exemple, per un document del 1352, que, davant el desconcert que provocà la mortaldat, *tempore mortalitatis preterite*, la inseguretad augmentà: una tona que els síndics havien fet segellar, plena de *raubís* (un producte medicinal, que record aquell *raubarum* pel qual cobrava Berenguer Pedriça?) de casa d'Arnau Pujol, va ésser robada i va comportar fins i tot la intervenció d'un conseller regi (LM73, 22r-v). La mateixa Universitat es descontrolà: a més de la mort possible d'algun síndic, es van portar les escriptures i documents oficials de sotsvegueria i batllia al costat del sagrari, el lloc més protegit, d'on el rei ordenà treure'ls el 1355.

La població, però, no pogué recuperar-se gaire: durant el 1362-63 arribà *la mortaldat dels infants*; el 1371, la *dels mitjans*, el 1373 grans terratrèmols i *gran carestia e flo lo mal any que moltes gents moriren de fam* (segons el cronicó de Reus). Amb això, no és estrany que encara un segle més tard, i passada la guerra civil, la Universitat digués que *la vila es exhausta i dis-*

minuïda en la meitat dels seus pobladors... i la resta de pobladors es troba en la més gran pobresa i inòpia (ACA, Reg 3.547,145v).

Fins aquí aquesta ullada als aspectes mèdics i sanitaris de la Igualada del segle XIV. Com dèiem al principi, no preteníem ésser exhaustius, sinó

tan sols aportar dades que puguin ésser utilitzades per qui s'interessi per la història de la medicina, i que fins ara eren, en llur major part, desconegudes. Fóra una llàstima que continuessin inèdites durant tants anys com ho han estat fins ara.

Un receptari del segle XIV a l'Arxiu Comarcal d'Igualada.

Marta VIVES i SABATÉ

Amb aquesta presentació pretenem fer conèixer les possibilitats que hi ha en l'Arxiu d'Igualada, dins del camp de les ciències mèdiques, des dels inicis del segle XIII fins als nostres dies. Aquest document pot ser interessant per a posteriors estudis.

Fins no fa massa anys, els arxius eren llocs on s'hi acumulaven papers vells, plens de pols i ratats o humitejats, tot enmig d'altres estris i mobiliari fora d'ús. Eren el calaix de sastre de molts ajuntaments, parròquies i entitats privades o públiques, on es portava el que ja no servia per a res.

Els historiadors utilitzaven els documents dels arxius per fer petites històries locals, sense cap més ànim que la divulgació de la ciutat o vila, a nivell anecdòtic. Els esforços en la investigació s'inclinaven vers la història de les grans guerres

i els fets mundials i no vers la història local. Amb els anys, i un cop esgotades les fonts, s'ha pres consciència de la importància de la vida quotidiana i, per tant, de la importància dels arxius locals on estudiar i investigar aquests fets locals.

L'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada és una mostra de la concienciació de les ciutats per vetllar pels seus propis arxius, per la seva memòria històrica.

Quan entre els anys 1975 i 1980 l'Ajuntament d'Igualada va fer un esforç en l'organització i obertura al públic de l'Arxiu Municipal, molts estudiosos i investigadors van poder accedir més fàcilment a la documentació local que, en ser poc estudiada, es convertia en una font d'informació verge que podia donar peu a estudis innovadors, amb noves conclusions, teories i perspectives de la vida quotidiana d'Igualada.

L'arxiu instal·lat a les golfes de l'edifici de l'Ajuntament estava en unes condicions força deplorables, malgrat l'esforç dels arxiviers de principis de segle (Gabriel Castellà i Antoni Carner), que van fer un primer intent de classificació, tot aprofitant aquest remenar papers per a fer articles i estudis d'una temàtica concreta.

L'any 1976 es van fer una sèrie de reformes, gràcies a les gestions de l'arxiver Pau Llacuna que, en contacte amb l'incipient Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, va donar unes primeres normes de classificació.

Poc a poc hom va saber què hi havia a l'Arxiu. Les primeres guies i inventaris van servir per a valorar la importància real de l'Arxiu. Aquests inventaris, l'obertura en un horari adient i la política de difusió foren la clau per tal que molts ciutadans s'adonessin de les possibilitats d'estudi en un arxiu local.

A l'Arxiu Municipal s'hi van dipositar diversos fons, com el de la parròquia de Santa Maria d'Igualada, que estava en unes condicions de conservació no massa bones i d'accés gairebé impossible. Així l'arxiu anava prenent forma, s'anava consolidant fins que l'any 1986 es va traslladar al nou edifici de la plaça de la Creu, a Cal Maco.

1. Introducció històrica

Les primeres notícies de la parròquia de Santa Maria les trobem ja a finals del segle X, en un document del Cartulari de Sant Cugat, on es parla d'una cel·la prop del riu Anoia.

A l'edat mitjana molts coneixements es transmetien gràcies a la tradició didàctica promoguda principalment pel clergat. Els rectors eren pràcticament els únics que sabien llegir i escriure i, moltes vegades, si més no en el cas d'Igualada, la parròquia era propietària de la escrivania, per tant els rectors exercien de notaris.

Aquesta incipient notaria anirà formant un arxiu. Els manuals s'havien de conservar, ja que eren

els testimonis escrits dels actes i contractes que s'efectuaven. Eren les úniques garanties de les propietats dels habitants del poble.

A mesura que el poble anava creixent, la quantitat de documentació també creixia i, per tant, l'arxiu. Així, la Universitat de la vila també anava consolidant els seus fons amb els llibres d'actes i la correspondència amb els Senyors de les rodalies.

No se sap com, però als arxius hi anava a parar tot tipus de documentació. Si algun rector era aficionat a la història, feia cròniques de l'època. Algun prevere havia recollit la història de l'hospital, un altre la dels costums, etc. Molts documents no se sap ben bé què hi fan en un arxiu municipal o parroquial. En tot cas, són els petits testimonis de la vida quotidiana del poble. Amb tot, no podem fer grans estudis ni treure noves conclusions de la societat d'una època només amb aquests documents, necessitem saber quin era el context i la situació general per a fer quelcom més que una història anecdòtica.

Respecte a la situació sanitària a Igualada, hem de suposar que no era massa diferent dels altres pobles de Catalunya. Amb tot, aquest seria un dels aspectes que s'hauria d'investigar a fons.

2. El Manuscrit

Quan l'any 1982 es va començar a inventariar

l'Arxiu Parroquial de Santa Maria, van trobar un manuscrit enmig dels llibres notariais i de papers de la parròquia. A primer cop d'ull vam veure que es tractava d'un llibre de receptes i herbari, escrit durant el segle XIV.

Aquest manuscrit no ha estat mai anomenat pels historiadors de la nostra ciutat, ni tant sols per mossèn Segura, autor de la història d'Igualada, i té certa dificultat d'interpretació i de transcripció, sobretot en:

- Les abreviatures dels medicaments, que no obedeixen a regles paleogràfiques, sinó que moltes vegades es deuen al caprici de l'autor.
- L'ús abreujat de nomenclatura medicofarmacèutica emprada per apotecaris i herbolaris.
- Les denominacions d'alguns simples en català llatinitzat.
- La designació d'altres en sinonímia àrab, posada en llatí defectuós.
- La dificultat de transcripció de diversos fàrmacs, que un cop en desús són difícils de reconèixer.
- La poca cura en l'escriptura, ja que probablement es tractava d'un quadern de notes, on s'hi copiava o escrivia les receptes i formulacions en espais de temps diferenciats (fet que es nota en el canvi del tipus de lletra i fins i tot en el color de la tinta).

No hem tingut l'oportunitat de consultar el *Llibre de Receptes de Manresa* de l'any 1347 que, tant per la proximitat cronològica com topogràfica,

podria ser un punt de referència a l'hora d'estudiar en profunditat el manuscrit que ens ocupa. Amb tot, segons les referències que tenim, aquest llibre deu estar molt més ben estructurat, encara que la dificultat paleogràfica també sigui molt patent.

Però el manuscrit que es interessa té un format de quartilla, de 41 pàgines, escrites al recte i a l'inrevés, sense cobertes i en paper. L'estat de conservació és bo en les pàgines centrals, però regular a les extremes i més dolent en els marges d'algunes pàgines, on pràcticament no es pot llegir res. Es combina molt sovint el català i el llatí (que és majoritari en el manuscrit), i alguna vegada el castellà.

La primera impressió és que es tracta d'un escrit tipus esborrany, ja que no sembla que segueixi cap ordre ni que estigui copiat, sinó que és un recull de diferents aspectes relacionats amb les afeccions, la composició i l'administració dels fàrmacs.

La lletra no es massa entenadora i està escrit en diverses etapes, ja que sovint canvia la grafia. Conté moltes abreviatures, que no són les que normalment ens trobem en escrits notariais, municipals o parroquials. No hi ha o no s'han conservat els primers folis, per tant no hi ha titulació ni autoria, però sí sembla que existeix el final del llibre, almenys s'expressa al foli número 19, on diu: *finiti libro sit Sancti Salvatrix nobis auxiliatrix*.

A la pàgina 2 poden llegir un possible autor del manuscrit. Es tracta de Pere Castell, fill d'Arnau Castell, mercader d'Igualada.

Poden situar Pere Castell a la segona meitat del segle XIV, ja que s'ha localitzat el testament d'Arnau Castell, el seu pare, on li deixa una quantitat de diners moderada. D'això es dedueix que ja era una persona emancipada l'any 1347. Al *Llibre de Reduccions de la Batllia*, conservat a l'Arxiu Municipal, s'ha localitzat Pere Castell com a propietari d'un hort (entre el 1349 i el 1390). En el llibre notarial de 137... consta Pere Castell, apotecari, actuant com a testimoni. Hem de suposar que es tracta del mateix Pere Castell que ens ocupa.

La literatura medicofarmacèutica medieval està representada per tres tipus de textos: herbaris, lapidaris i antidotaris:

- Als herbaris es descriuen els medicaments simples d'origen vegetal, amb la descripció de les característiques de les plantes, la preparació, dosi i indicacions d'ús.
- Els lapidaris es refereixen als remeis d'origen mineral.
- Els antidotaris són recopilacions de receptes amb els ingredients, pesos, mesures, la forma de preparació i l'administració. En general, hi ha una simple exposició dels ingredients amb les mesures i la forma de preparació i administració, però juntament amb això hi podem trobar certes pinzellades de màgia i superstició.

Segons aquestes anotacions diríem que es tracta d'una barreja, ja que tant es trobem amb llistats d'herbes, com amb simples exposicions dels ingredients sense indicar l'afecció, o com amb tota la recepta completa, amb l'afecció, els ingredients, la forma de preparació i la dosi i l'administració.

Hem sintetitzat les principals afeccions segons una relació moderna, i hem fet el mateix amb les formes farmacèutiques.

Les principals afeccions es podrien sintetitzar en:

- aparell cardiovascular
- aparell digestiu
- òrgans hematopoètics
- aparell locomotor
- aparell respiratori
- dermatologia
- aparell genitourinari
- òrgans dels sentits
- traumatologia

Per una altra banda les formes farmacèutiques emprades són:

- acció local
- oral líquides
- oral semisòlides
- oral sòlides
- transdèrmiques

A tot això hi hem d'afegir les que anomenarem superstició i diversos.

3. Conclusions

En la taula de còmput hem sintetitzat el manuscrit, del qual treiem unes conclusions, segons les quals la majoria de les receptes afectarien l'aparell digestiu, seguit de la dermatologia. Segurament podríem incloure l'especialitat que es refereix als òrgans dels sentits, sobretot als ulls, però la dificultat de la grafia no ens ha permès de moment donar un nombre exacte.

De totes maneres moltes de les receptes es repeteixen, algunes amb poques variacions.

També hem de destacar el nombre elevat de referències a la superstició. A l'annex hi ha una mostra d'algunes d'aquestes receptes.

Gairebé un 50% de les receptes vénen donades sense referir-se a l'afecció per a la qual serveixen.

Algunes de les especialitats no han pogut ser englobades en els apartats més generals, a causa de la dificultat en la transcripció.

Taula de còmput

Especialitats	Total	Oral líquida	Oral sòlida	Oral semisòlida	Acció local	Transdèrmica	Diversos
ap. digestiu	17	2	2		2	11	
dermatologia	11				10		
ap. respiratori	8	1			5	1	1
òrgans hemàtopoètics	7	2	2		2	1	
genitourinàries	7	4	1		1		1
ap. locomotor	5				4	1	
dolor	3	3					
calors	1	1					
ferides	1						
cap. memòria	2	1	1				
òrgans dels sentits	4				4		
trencadures	4					4	
nervis	1						1
cardiovascular	1						1
diversos	6						6
superstició	9						
receptes, sense afecció o no identificats	73	19	5	5	10	10	23
TOTAL	160	33	11	5	38	28	33

Annex

Mostra d'alguna de les receptes que es poden trobar en el manuscrit localitzat a l'Arxiu Històric Comarcal d'Igualada.

Transcripció

*A dona ques vula minvar les maleles pren l rel
de bou fresch, sino es fresch tempral ab agua
untaten les mameles per l dia e per l nit
e puys pren blanc dous e untat vos les mameles
demunt dites per lll dies*

*A hom que no pot jaure ab fembra begua such de sacrija?
e us deles fules e jauray*

*A fembra que perda la let pren rel de falicis e de jonch
bullit en vi, us moscaya e jauray e auran asacs*

*Si vols aver fembra scin aquests characters dijous
ans del dia ab la tua sanch e porta la ab tu tot
al disapte e depuys raulas sobre pa e posales ra
dures sobre aquela que amaras e amrca .q:sts
s:n ks.c.r.cht:rs*

.x. m . q . q . e . +

*Sirupus ad mestrera provocanda. Remedium radis.fe. p. bruci spera
granis perental radis rubee -m artamisie mellise maior an basiliconi*

*balsaminti calaminti fluvial pulega foliorum pomi citri et lauri
nepitum marubium nigri tanerceti granis caria iamra?*

petra dauci antim bauci levistici amnos silins monti in supr?

*basiliconis majoram camapiteos camaderos veis que sera
euptori origani salvi saviam liquetur remedium galanfe
mont casie ligni garin spice squanti ell? ques
aixop fiat sirupus*

Manera com se fa sucre violat encaula pren sucre de pa encaula

e mit la coura, si fa aclarificar clarifical, ayes violes fresch?

*re. e astufales mentre quel sucre coura, picales les
violes sien tot a l o a ser ecan sien les violes he-
picades miti tot de sucre de pa, picau tot
ensems, fet aço com lo sucre demunt dit sera cuyt
mit hy les violes que auras picades, menant
tota vegadacoga a perfeccio, puys gital sobre
el marbre fer caules e fas en aquesta manera sucre rosat encaula o en bacons*

Emplastum explenis. Remedium ladernum I mastice bedeli opo

*nach ermoniac an. II. cortice caperis II remol
liatur grani in vino albo e terentur tanto magis posunt
fiat enplastum*

*Si vol fer per gissa que no ayes tanges en la cara
Remedium radis cucumari agre vel amarus que sit cultit
in mensis agustis et pone ab solem et quan erit
siccum buliat in aqua et de illa aqua lavetur
tempore per III dies e p... acc... de aqua clara
e lavevent timpora e lingua non habebit que
probaatum est per me Petri Castelli filius Arnaldi Castelli
mercatoris ville Aqualate*

*Item experimentum probatum si tu vis facere albas
manus et tempora acce... de illa erba que vocant sapo
naria e mellis et ifris...? e aqua et postam lavent
manus tempora et erit albas que probatur est per
me Petri Castelli filius Arnaldi supra dicti.*

Experimentum probatum contra quartanam. Remedium per 9 dies 9.

*grani conriadi et serbili modicum III.III vel brodi
est videlicet et alia est melius. Remedium foliorum conriadi re*

*et com que cum aliquo alio necepe et com de per 9 dies
illum o.... sit preparatum et curabr... probatum est*

*Contra tota puntura e nafera frescha de ovela sia pres
lama e terventina e stabulit en oli cramal e sia posat
sobre lomal sanal cantost*

Els apotecaris i l'hospital d'Igualada. Segles XVIII i XIX.

Rosa M. PARÉS i MARIMON

Introducció

A l'edat mitjana el concepte d'hospital era força diferent del de l'actualitat. Eren centres ubicats prop d'esglésies o capelles als afores de les ciutats, destinats a acollir als pelegrins, sans o malalts, i feien les funcions d'hostals de la caritat. La majoria tenien el seu origen en els monestirs o convents, on els mateixos religiosos preparaven els medicaments actuant com a metges i farmacèutics¹. Amb el temps, els laics s'anaren introduint cada cop més en aquestes organitzacions i començaren a fer donacions de diners, terres, béns mobles i immobles, ja sigui en vida o a través de testaments passant a ser aquesta la principal font d'ingressos dels hospitals.

A partir del renaixement es comença a tenir constància de l'existència d'hospitals amb un concepte més semblant al que es té actualment, però sense desaparèixer del tot el concepte anterior. La majoria continuen essent centres d'aco-

llida, però molts d'ells ja es dediquen més específicament a l'atenció dels malalts². És llavors quan apareixen les botigues de farmàcia als hospitals, algunes de les quals adquireixen gran fama i renom, com és el cas d'algunes farmàcies conventuals. Originàriament, només preparaven els medicaments per als mateixos religiosos i per als malalts aollits, però més endavant ho van fer per al públic en general. En el cas d'Igualada, el monestir de referència va ser el de Montserrat, on a més d'anar a buscar els remeis hi havia el costum d'anar en peregrinació per demanar pluja³ o protecció enfront de les epidèmies, com es va fer l'any 1515 per protegir-se de la pesta⁴.

En els altres hospitals el subministrament de medicaments es feia de forma molt diversa. Alguns tenien botiga en propietat, amb un apotecari contractat al front; altres tenien botiga pròpia, però l'arrendaven a un apotecari de la ciutat. Però la majoria, en tenir pocs llits, no disposaven de botiga pròpia i establien acords amb apotecaris de la ciutat per al proveïment dels medicaments.

1 POLCH I JOU, Guillem. *Breve historia de la farmacia en España. Farmacias de España*. Barcelona - Madrid, 1906.

2 POLCH I JOU, Guillem. *Métem*.

3 Acords del Consell de 11 de juny de 1443, reproduïts per SEGURA, Joan. *Historia d'Igualada*. Igualada: Arxius Igualada, 1978, II, p. 88.

4 Acords del Consell de 8 de desembre de 1515, reproduïts per SEGURA, Joan. *Historia*... Op. cit., I, pp. 477-481.

A Igualada, la primera referència escrita de l'existència d'un hospital és de l'any 1282, en un testament atorgat per Elisenda, muller de Pere Vidal, en què assigna dos sous a l'Hospital⁵. L'1 de gener de l'any 1303 Bernat Puig va donar part dels seus béns a l'Hospital i Capella de Sant Bartomeu i, més tard, el 1306, Maymó Bonfill va fundar un nou hospital nomenant-se ell mateix: "hospitaler, fundador i patró del dit Hospital y Capella de Sant Bartomeu, amb el consentiment del rector de la ciutat, en el qual fossin benignament rebuts els cecs, coixos, baldats, òrfens i demés pobres malalts que s'acollissin".

A partir de l'any 1393 el patronat de l'hospital passa al Consell de la vila, que nomena dos admi-

nistradors i l'hospitaler⁶. La contractació de l'hospitaler es manté fins a mitjans del segle XIX; i la dels metges (també anomenats físics)⁷, des del segle XIV fins a l'actualitat. Pel que fa als apotecaris se'n coneixen d'establerts ja en el segle XIV: Pere, Berenguer, Guillem i Bernat Pedriça, Pere Ferrer. Fins ben entrat el segle XV també eren anomenats especiers i en diversos documents de l'època es poden trobar indistintament citats d'una o altra manera. La seva presència ha estat continuada al llarg dels segles com ho demostren diferents recomptes oficials de diverses èpoques: jurament d'homenatge i fidelitat al rei Joan II, l'any 1462⁸, el fogatge de 1553⁹, una relació dels varons de l'any 1723¹⁰, el qüestionari de l'intendent general de l'Exèrcit i Principat de Catalunya de l'any 1797¹¹, el bàndol de l'Ajuntament de l'any 1865, amb motiu de l'epidèmia de còlera¹². Per això la seva contractació no es considerava necessària ja que la ciutat estava adequadament proveïda. Només es va fer una excepció durant l'epidèmia de pesta de l'any 1589, en què se'n van contractar dos: mossèn Antoni Queralt i mossèn Montserrat Spiell¹³.

Segle XVIII

A finals del segle XVII i principis del XVIII, l'hospital d'Igualada no disposava de botiga de farmàcia. En els registres corresponents a les decisions preses pel Consell de la Vila a partir del 1700 es citen constantment els nomenaments

5 SEGURA, Joan. *Op. cit.*, II, p. 304.

6 SEGURA, Joan. *Història...*, *Op. cit.*, II, pp.41-42.

7 El primer facultatiu de qui es té constància a l'hospital fou Mestre Dalmau Vidal, cirurgà. *Actes del Consell de l'any 1339 transcrits per SEGURA, Joan. Història...*, *Op. cit.*, II, p. 86.

8 Es citen tres apotecaris o especiers: Rafael Dela, Joan Joan i Francesc Sala. Dades extretes del jurament de fidelitat i homenatge dels veïns d'Igualada al rei Joan II el 24 de novembre de 1462 transcrits per SEGURA, Joan. *Història...*, *Op. cit.*, I, pp.325-328.

9 Es citen també tres apotecaris: Agustí Millars, Antoni Mercader i Francesc Sala. GLEÑSES, Josep. *El fogatge de 1553 (Estudi i transcripció)*. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1978, pp.419-420.

10 El nombre d'apotecaris kenia a ser tres: Francesc Caynes, de 70 anys; Gaspar Espoy, de 77 anys i Francesc Salamatca, de 31 anys. AHCI. M⁹. *Relació de personal (varons) de la vila de l'any 1723*.

11 AHCI. Registre 1797, ff. 300-303. Consten tres apotecaris, però no es citen. Amb tota seguretat, dos d'ells eren Carles Pagés i Josep Bausili. El tercer podria tractar-se d'Antoni Marià.

12 Es citen també tres farmacèutics indicant l'arxa a cobrir mentre durí l'epidèmia: Bausili (Sant Agustí), Bosch (Centre) i Rosés (Soledat).

13 Documentació extreta de l'AHCI. L¹. 1589, t. 35 v. recollida per VICARCA I CLEMENTE, Jaume. *L'epidèmia de pesta a Igualada, l'any 1589*. Barcelona: Fundació Vives i Casajuana, 1991.

dels càrrecs d'administrador de l'hospital i les contractacions de l'hospitaler i del metge, però no es cita en cap moment la contractació de l'apotecari, ni l'existència d'un espai destinat a guardar els medicaments ni cap contracte d'arrendament pel seu subministrament¹⁴, però es citen diversos pagaments a apotecaris que indiquen que els subministraments existien.

L'any 1767 es contracta a Joseph Domenech com a hospitaler i s'estableix en el contracte quins són els seus drets i deures, entre els quals: "que deurà dit Hospitaler avisar al Parroco, son vicari o Religiosos, metge i cirurgia y anar a buscar las medicinas, sempre que sia menester sens que per part sua se experimentia omisió alguna"¹⁵. Així doncs, una de les obligacions de l'hospitaler era la d'anar a buscar els medicaments, cosa que indica que a l'hospital no se'n disposava.

1. Apotecaris

La primera referència d'aquest segle sobre la relació dels apotecaris amb l'Hospital es troba l'any 1704. Es tracta d'una reclamació feta per Anna Maria Salamanca y Roig, i diu: "item sobre la suplica feta per part de la Señora Anna Maria Salamanca y Roig viuda de la present vila pretenentse li sien pagadas 134 lliures dun compta de Medicinas y Unguents se prengueren en la boliga per la cura de dos soldats nafrats que portaren del lloch de Tous al Sant Hospital de la present vila"¹⁶.

L'any 1705 Anna Maria Salamanca Roig fa una nova reclamació: "...pretenentse li sie pagat un Compta de medicinas y Unguents que en lo any 1697 per ordre del Conceller en cap que es trobava a les horas dona a un soldat ques trobava en lo hospital de la present vila al que haurien portat del lloch ho terma de Tous..."¹⁷.

Una nova reclamació sobre el mateix assumpte té lloc l'any 1607: "y en quant ha una suplica presentada als Magnífics Señors Concellers y Concell per part de la Señora Anna Maria Roig comha filla i hereva uníversal de la Señora Marianna Roig sua mare pretenentse un Compta de Medicinas que en lo any 1697 va donar ha dos soldats que ferits en el terma de Tous aportaren en lo Sant Hospital de la present vila"¹⁸.

Dels anys 1700 al 1732 no es tenen dades de quins eren els apotecaris que van subministrar els medicaments, però es coneixen els que residien a Igualada en aquella època i que, a més d'Anna Maria Salamanca, podrien haver-ho fet. L'any 1710, el Protomèdic Francesc Sanpera va fer unes visites d'inspecció a les farmàcies de

14 AHCI. *Registre 1700-1800*.

15 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre del Respo y Gasto del Hospital de la vila de Igualada 1734- 1794*, ff.37-38. També a AHCI. *Registre 1707*, f. 75.

16 AHCI. *Registre 1704*, f. 32.

17 AHCI. *Registre 1705*, f. 8.

18 AHCI. *Registre 1707*, ff.23-24.

Catalunya i, segons el seu informe, a Igualada n'hi havia tres que estaven adequadament proveïdes¹⁹. Eren les de Gaspar Espoy, Francesc Cuyner i Anna Maria Salamanca Roig, vídua de Francesc Salamanca. Aquesta última era administrada per Francesc Gassó²⁰.

Altres apotecaris que podrien haver actuat foren Francesc Salamanca (fill de Francesc Salamanca i Anna Maria Roig), Francesc Cuyner i Gaspar Espoy, tots ells citats en una relació dels varons de la vila de l'any 1723, però a través dels llibres de comptes només s'ha pogut confirmar la participació de Francesc Salamanca²¹.

A més dels anteriorment citats es coneixen altres apotecaris establerts a Igualada durant aquest segle: Joan Cuyner²², Antoni Miró, Josep Bausili²³, Salvador Macià²⁴, Antoni Macià²⁵, Baptista Vasut²⁶..., però no s'ha pogut establir la seva relació amb l'hospital.

Els apotecaris confirmats que van actuar durant aquest segle van ser: Anna Maria Roig (vídua de Francesc Salamanca), Francesc Salamanca Roig (fill de Francesc Salamanca i Anna Maria Roig), Anna Maria Salamanca Riera (filla de Francesc Salamanca Roig i Anna Maria Riera), Carles Pagès i Anton Pagès Salamanca (fill de Carles Pagès [procurador de Francesc Salamanca] i Anna Maria Salamanca Riera). Atenent a les dades confirmades anteriors i posteriors, tots els apotecaris que van fer els subministraments a l'hospital durant el segle XVIII pertanyien a les famílies: Salamanca-Roig, primer; Salamanca-Riera, després i, per últim, Pagès Salamanca.

APOTECARIS SEGLE XVIII

- Anna Maria Roig, vídua de Francesc Salamanca
- Francesc Salamanca Roig
- Anna Maria Salamanca Riera
- Carles Pagès, procurador de F. Salamanca
- Anton Pagès Salamanca

19 JORDI GONZÁLEZ, Ramón. *Una visita de boticas en Cataluña a principios del siglo XVIII (16-3-1710/10-4-1710)* Circular Farmacéutica, any XI, núm. 274. Genèr, febrer, març, 1982, pp.130, 138-139.

20 Francesc Salamanca havia mort el 30 de novembre de 1689. APSM, l.03 núm. 5 (1684-1714). En aquella època les dones no podien exercir la professió, però les vídues podien mantenir la botiga oberta si nomenaven un administrador.

21 El seu nom surt citat repetides vegades com a receptor de pagaments en el Llibre del Ròsno y Gastó...*Ibidem*.

22 AHCI. Registre 1745, 1757.

23 AHCI. Registre 1777, f. 322 v. Allotjament de joves solters.

24 AHCI. Registres 1754, 1759, 1763.

25 AHCI. Registres 1772, 1778.

26 AHCI. Registre 1770, ff.129-130. Relació joves solters.

Pel que fa als pagaments, alguns es van fer el mateix any del subministrament, però la majoria es feien amb retard, ja que, en tractar-se d'un hospital de beneficència, els ingressos depenien molt de les donacions dels particulars i l'hospital passava sovint per dificultats econòmiques. Uns exemples clars d'aquests retards són els pagaments dels medicaments subministrats per Francesc Salamanca entre els anys 1739 i 1744, fets a través del seu gendre i procurador Carles

Pagès, i els dels anys 1740 i 1741, que es van pagar de forma fraccionada entre el 1742 i 1744. Més tard, Anna Maria Pagès Salamanca, va cobrar els medicaments subministrats entre el 1773 i el 1783 amb un retard força més gran: el 1786 va cobrar l'import dels anys 1773, 1774 i 1775 (124 lliures i 19 sous); el 1787 els dels anys 1776, 1777 i 1778 (197 lliures i 15 sous); i el 1789, en dues parts, els dels anys 1779, 1780, 1781 (184 lliures, 6 sous i 11 diners), i els del 1782 i 1783 (136 lliures)²⁷.

Els pagaments podrien haver quedat registrats l'any en què es produïen i no sempre que es fessin els subministraments, la qual cosa explicaria que alguns anys no hi hagués constància de pagaments.

També es podria haver donat el cas que algun any no es fes cap subministrament, cosa força possible pel baix nombre de malalts atesos a l'hospital en aquelles èpoques. En les reclamacions de pagaments fetes per Anna Maria Roig es parla de medicaments subministrats a un o dos soldats. Més endavant, en un recompte fet per l'Ajuntament el 30 de novembre de 1787, s'indica que a l'hospital hi ha tres malalts, un home i dues dones²⁸ i, l'any 1797, l'Ajuntament respon un qüestionari enviat per Blas de Aranza i Doile, intendent general de l'Exèrcit i Principat de Catalunya, en què es demana el nombre d'hospitals i de malalts, per conèixer la situació global de la ciutat. Es respon que hi ha un hospital amb 8 malalts ingressats²⁹.

2. Medicaments

Encara que falten dades d'alguns anys, hi ha constància dels diferents pagaments i dels apotecaris a qui es van fer, però no dels medicaments subministrats. Però a través d'un inventari de l'any 1746³⁰ de la botiga de farmàcia de Carles Pagès i Anna Maria Salamanca es pot conèixer quins eren els medicaments utilitzats en aquella època i que, per tant, es podrien haver subministrat a l'hospital. En aquest inventari, a més de detallar totes les propietats del matrimoni Pagès-Salamanca, hi consta la contractació de Josep Bausili Bou, un apotecari de Vic que s'establiria a Igualada i seria l'iniciador dels Bausili, única família d'apotecaris establerta a Igualada des del segle XVIII que s'ha mantingut ininterrompudament fins a l'actualitat.

L'inventari és força extens i inclou una relació del mobiliari i l'equipament de la casa en les diferents sales: la botiga i rebotiga, el celler, la cuina, el rebostet, el porxo, la botiga del blat, les golfes,...; la renda, les propietats i la relació de persones que els devien diners, agrupades per ciutats. En aquesta relació es cita els administradors de l'hospital amb un deute de 160 lliures.

27 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre del rebu.*, *Ibidem*.

28 AHCI. *Registre 1787*, II.175-179.

29 AHCI. *Registre 1797*, II.219-225.

30 AHCI. ANI 316. 1746. Notari i Francesc Mètor, II.62-73.

Pel que fa a la botiga de farmàcia, es citen el taulell i els prestatges, diferents estris com les balances, les peses, els morters, espàtules, tamisos..., i els pots de diferents mides per guardar els medicaments. Les substàncies citades són 387 i estan classificades en 15 grups: arrels, gomes, llavors, ungüents, confeccions, trociscos, píndoles, medicaments diversos, herbes diverses, cordials, productes químics, aigües, xarops, olis, emplastres i sèrums diversos. En cada grup es cita el producte i la seva quantitat expressada en unces, lliures o dracmes.

En el grup de les confeccions s'inclouen conserves, confitures i la triaca magna, encara força utilitzada en aquella època. En el grup de medicaments diversos destaca la presència de molts productes d'origen animal com els ulls de cranc, la banya de cérvol, el corall vermell, la nou vòmica, el cantàrides. En el de les arrels ja s'inclouen alguns productes de recent incorporació, procedents del tercer món, com la quina i la ipeca-cuana. És de destacar l'elevat nombre de productes químics, 74, també de recent incorporació en aquest segle. Així doncs, els productes existents a la botiga demostren que a Igualada se seguia la tònica general de l'època amb el manteniment de vells productes i la incorporació de nous (figures 1 i 2).

Inventari de l'any 1746

TIPUS DE DROGUES	NOMBRE	%
Arrels	35	9.04
Gomes	15	3.88
Llavors	20	5.17
Ungüents	17	4.39
Confeccions	25	6.46
Trociscos	9	2.33
Píndoles	12	3.10
Medicaments diversos	53	13.70
Herbes diverses	20	5.17
Cordials	21	5.43
Productes químics	74	19.12
Aigües	28	7.23
Xarops	24	6.20
Olis	11	2.84
Emplastres	11	2.84
Sèrums diversos	12	3.10
TOTAL	387	100

L'inventari inclou també la relació dels llibres existents a la botiga. Es citen: un Palacios "usal"³¹, una Concòrdia "molt vella" sense indicar de quina es tracta i un Dioscòrides "molt vell sense taula".

Segle XIX

Durant aquest segle tenen lloc una sèrie de canvis importants a nivell mundial, principalment a

³¹ Es tractaria de la Palestra Farmacèutica química-galènica de Felix Palacios. La seva existència explicaria l'elevat nombre de productes químics existents a la botiga.

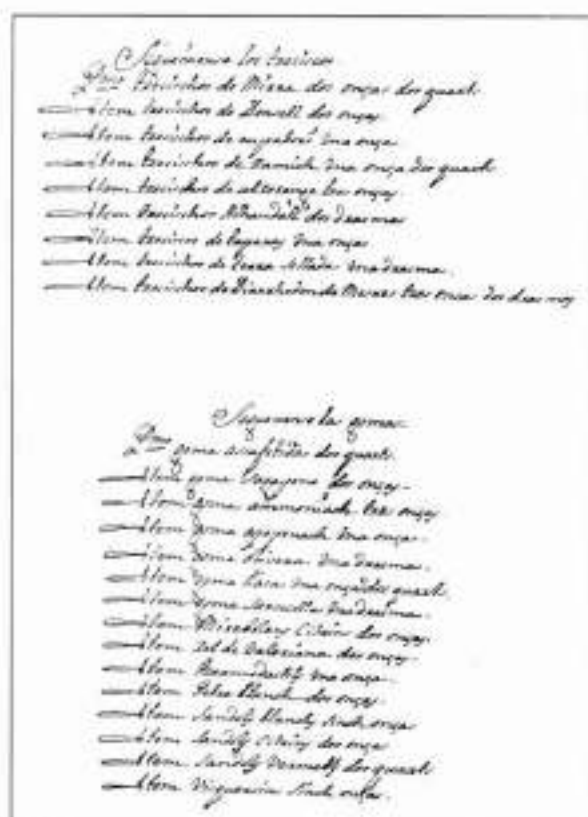

Figura 1

partir de mitjans de segle. Es produeix l'explosió demogràfica, amb un important augment de la població i el progressiu desplaçament de la població rural cap a les grans ciutats.

Per altra banda es produeix la revolució industrial que suposa canvis importants a nivell de la farmàcia, amb l'inici de la indústria farmacèutica. Es sintetitzen nous fàrmacs, s'aïllen productes que abans no existien a la naturalesa i apareixen

Figura 2

nen noves formes farmacèutiques com són els injectables, els supositoris i els òvuls. Amb tot això la farmàcia va deixant de ser artesanal, passant a ser més industrial, i el treball del farmacèutic segons art a partir de la prescripció mèdica individualitzada per a cada pacient és substituït per l'elaboració seriada del medicament.

L'any 1804 s'aproven les Ordenances de Farmàcia, per les quals es crea una Junta Superior Governativa per al règim i govern de les Facultats de Farmàcia amb la finalitat d'instaurar i regular els estudis de farmàcia, tot establint l'obligació de cursar uns estudis teòrics i oficials per poder exercir la professió amb la mateixa categoria que els de cirurgia i medicina. Desapareix la figura de l'apotecari i apareix ja el farmacèu-

tic. Més tard, l'any 1860 es publiquen unes noves ordenances que regulen tots els aspectes de la professió farmacèutica, molts dels quals encara són vigents actualment.

Al llarg del segle es publiquen 4 farmacopees d'àmbit estatal: la 3a. (1803), la primera aprovada per la Junta Superior Governativa de Farmàcia; la 4a. (1817), que adopta la classificació de Linneo per als vegetals i comença a introduir la nomenclatura química; la 5a. (1865), la primera escrita en castellà, i la 6a. (1884). Apareix també la publicitat farmacèutica.

A nivell d'Igualada es poden considerar dues etapes clarament diferenciades. Una primera, aproximadament fins l'any 1880, que suposa una continuïtat de tot allò que havia succeït en el segle anterior, i una segona on es comencen a notar ja els canvis generals produïts al llarg del segle.

Primera etapa (1800 - 1879)

Durant la primera meitat del segle Igualada experimenta un fort increment de la població²², que fa que l'hospital existent, construït l'any 1646, sigui insuficient per donar acollida als malalts, el nombre dels quals és cada cop més gran. Això fa que s'iniciïn gestions per a instal·lar l'hospital en un altre edifici, fins que l'any 1842, la Junta de venda de béns nacionals fa donació a la vila el convent que els pares caputxins tenien als afores de la ciutat²³.

L'any 1845 s'inaugura l'hospital en la seva nova ubicació²⁴ i l'any 1847 les Germanes Carmelites de la Caritat s'instal·len a l'hospital²⁵, i passen a ocupar-se de l'atenció dels malalts, tot desapareixent la figura de l'hospitaler.

El sistema seguit durant aquest període és el mateix que durant el segle anterior, tant pel que fa a la contractació dels metges com al subministrament de medicaments, mentre que la contractació de l'hospitaler es continua produint fins a la incorporació de les Germanes Carmelites.

Durant aquest període hi va haver dues epidèmies de còlera, el 1854²⁶ i el 1865²⁷, però la informació sobre la intervenció dels farmacèutics i la seva relació amb l'hospital és escassa.

1. Apotecaris

Des del 1794 i fins al 1803, Anton Pagès i Salamanca és l'encarregat del subministrament de medicaments a l'hospital. Ho fa des de la seva botiga, cobrant una quantitat fixa de 50 lliures anuals, independentment dels medicaments subministrats²⁸.

L'any 1813, per primera vegada l'apotecari que fa els subministraments és d'una família diferent de les que ho havien fet durant el segle XVIII. Es tracta de Pere Bosch. Més tard s'incorpora Josep Bausili, que ho fa des del 1814 al 1822. És el primer membre d'aquesta família que té tractes amb l'hospital, tractes que es mantindran al llarg

de tot el segle XIX amb diferents membres d'aquesta família. A partir del 1822 s'incorpora Marià Euxa, que també fa subministraments els anys 1823, 1824 i del 1826 al 1830. Pere Bosch ho fa novament els anys 1824, 1825 i 1826³².

Antoni Bausili, fill de Josep Bausili, fa el subministrament en solitari a partir del 1831 fins l'any 1847. Durant els anys 1848 i 1849 Antoni i Josep Bausili ho comparteixen, i del 1850 al 1855 ho fa novament Antoni Bausili sol. Entre el 1856 i el 1870 no hi ha documents que indiquin a qui es van fer els pagaments i, per tant, es desconeix qui va fer el subministrament. Un altre Antoni Bausili, ho fa del 1871 al 1876, compartint-ho els anys 1874 i 1875 amb Pere Bosch, fill del Pere Bosch citat anteriorment. El 1876 ho comparteix amb Pere Bosch i Josep Bausili³³. Finalment, l'any 1877 ho comparteixen Josep Bausili i Pere Bosch³⁴.

De tots ells cal destacar a Josep Bausili Salamanca i Pere Bosch Soldevila. El primer era fill de Josep Bausili Bou, l'apotecari contractat l'any 1746 a la botiga de Carles Pagès, Anna Maria Salamanca i Rita Salamanca. Era molt afeccionat a la botànica i va classificar les plantes de la comarca recollint-les en un llibre anomenat *Flora Aqualatense*, seguint la classificació de Linneo, de qui havia estat alumne. Va adquirir gran renom dins i fora d'Igualada. El seu retrat figura en la galeria dels igualadins il·lustres i l'any 1885 l'Acadèmia de Ciències de Barcelona va fer un gran elogi de la seva obra.

FARMACÈUTICS 1800- 1879

- Anton Pagès Salamanca
- Josep Bausili Salamanca
- Pere Bosch Vilella
- Marià Euxa
- Antoni Bausili Torelló
- Antoni Bausili Borràs
- Josep Bausili Llobet
- Pere Bosch Soldevila

Pere Bosch era fill del també apotecari Pere Bosch i de Caterina Soldevila i fou un personatge molt destacat en la seva època, ja que va intervenir de forma molt activa en la vida igualadina. Va formar part de l'Ajuntament i del Patronat de l'Hospital, fou membre de la junta de l'Ateneu Igualadí, fundador del primer periòdic igualadí, "El Eco de Igualada", i redactor i col·laborador d'altres publicacions com "El Eco del Noya", "La Colmena de Igualada" i "Lo Renaixement". Va ser

32 Passa de 7295 habitants l'any 1812 a 14000 l'any 1857, el màxim del segle. CARNER I BORRÀS, Antoni. *Història de Igualada*.

33 AHCI, *Registre 1842*.

34 AHCI, *Registre 1843*.

35 AHCI, *Registre 1847*.

36 AHCI, *Registre 1854*, f. 56-58.

37 AHCI, *Registre 1865*.

38 AHCI, FONS HOSPITAL COMARCAL, *Comptes d'estrades ... 1795-1834*. *Ibidem*.

39 AHCI, FONS HOSPITAL COMARCAL, *Comptes d'entrades ... 1795-1834*. *Ibidem*.

40 AHCI, FONS HOSPITAL COMARCAL, *Llibre de caixa de l'Hospital municipal d'Igualada (Sants Agustíns) 1870-1878*.

41 AHCI, FONS HOSPITAL COMARCAL, *Llibre de caixa*. *Ibidem*.

també promotor de la vinguda del ferrocarril a Igualada i compositor de la lletra de l'Òda al ferrocarril i, en general, activador de la vida cultural igualadina. En l'aspecte cultural eren conegudes les tertúles literàries que tenien lloc a la rebotiga de la seva farmàcia i va arribar a tenir una important hemeroteca que actualment s'ha perdut. Era conegut amb el sobrenom de "l'apotecari sord" i, com a professional, se'l coneixia per ser el creador de l'anomenat "pegat de la melsa".

2. Medicaments

Les úniques dades sobre els medicaments utilitzats en aquest període són les que consten en diferents llibres de comptes de l'hospital d'Igualada i fan referència a l'import de les compres fetes, però sense detallar els productes utilitzats.

En alguns rebuts dels anys 1826 al 1830, coincidint amb els subministraments de medicaments fets per Marià Euxa, consten compres de medicaments, drogues i materials per a la farmaciola de l'hospital, indicades de forma separada. L'any 1827 consta el pagament a Marià Euxa *per las medicinas* de 30 lliures 19 sous 4 diners i *per diferentes drogas, Pots, y capsas per lo Botiquin*

del hospital de 76 lliures 8 sous 5 diners. L'any 1829 hi ha tres pagaments relacionats amb medicaments: un a Marià Euxa per la conducta de 10 mesos, un altre per la reposició de drogues i medicaments de la farmaciola, i un tercer per la balança, peses i el calaix de la farmaciola. No s'especifica què és el que subministrava l'apotecari i què subministrava l'adroguer. Els únics productes que consten són l'aiguardent, el vi i el vinagre per remeis, productes que devien ser molt utilitzats, ja que les compres eren molt freqüents⁴².

El fet que es citi la compra de material per a la farmaciola de l'hospital indicaria l'existència d'un espai destinat a emmagatzemar els medicaments, però fins bastants anys més tard no es té constància clara de la seva existència.

SEGONA ETAPA (1880 - 1900)

1. Reorganització de la Farmàcia

A partir de l'any 1878 hi comencen a haver canvis importants en l'organització de l'hospital, que repercutirien de forma important en la farmàcia. Comencen a haver-hi reunions periòdiques de la Junta del Patronat, es comencen a escriure actes sobre els acords presos i es redacta el Reglament per al Règim i Govern de la Junta de l'Hospital Civil d'Igualada (figura 3). A conseqüència d'això i de l'aparició de les Ordenances de Farmàcia de 1860 es comencen a prendre

42 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Comptes d'entrades i gastos del Hospital de la vila de Igualada. 1795 - 1834*.

43 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1823 - 1894*.

44 AHCI. *Registre 1879, II*, 358 - 364

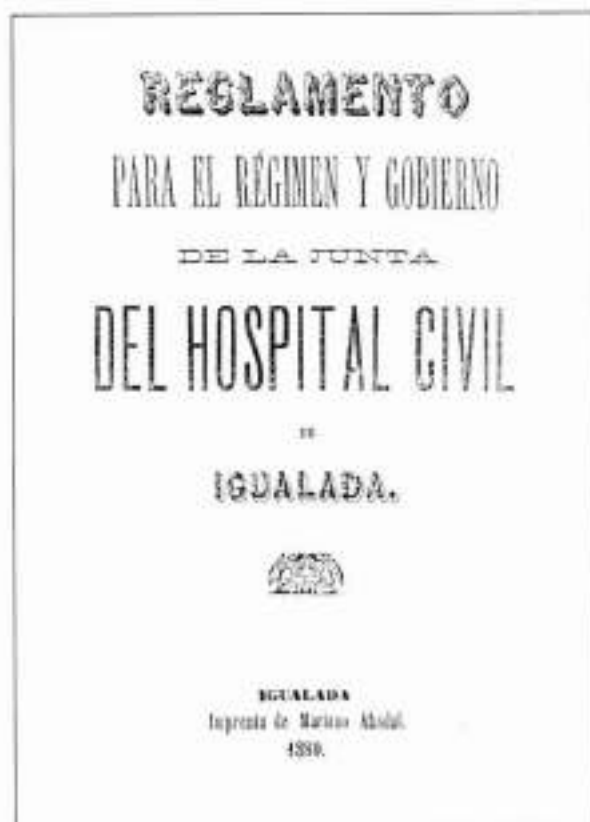

Figura 3

decisions sobre la necessitat d'establir un sistema adequat per al subministrament de medicaments als malalts de l'Hospital.

L'any 1874, Pere Bosch Soldevila entra a formar part del Patronat de l'Hospital. Formant el part del Patronat, el 24 de juliol de 1878 es tracta el tema del subministrament de medicaments i s'acorda "fer el que correspon pel subministrament de medicines"⁴³. Aquell mateix any es presenta

el projecte del Reglament per al Règim i Govern de la Junta de l'Hospital Civil d'Igualada, que s'aprovaria el 4 de desembre de 1879, tot formant part de l'Ajuntament d'Igualada dos farmacèutics, amb la presència de Pere Bosch Soldevila i l'absència de Francesc de Paula Rosés⁴⁴. Entre altres aspectes, el Reglament tracta de la necessitat d'un local destinat a guardar els materials per a la cura dels malalts i de l'establiment d'una farmaciola. Concretament aquests articles diuen:

Art. 15. "La Junta proporcionarà un local per a tenir dipositats els instruments més indispensables per als casos que en les diferents curacions puguin succeir, i procurarà a més que en el mateix local hi hagi provisió possible de "hilas", embenats, compreses, ... a fi de tenir-los a mà sempre que sigui necessari."

Art. 16. "La Junta procurarà tenir a l'establiment una farmaciola tan completa com sigui possible, a fi que en tot moment es pugui disposar dels medicaments més usuals, quedant a l'arbitri de la Junta el proporcionar-se tots els altres que siguin necessaris en qualsevulla de les farmàcies de la ciutat, preferint sempre la bona qualitat i el millor cost amb què cada una els proporcioni, a fi de servir-se de la que ofereixi millors garanties".

És la primera vegada que es parla d'un dipòsit propi de medicaments a l'hospital, tot i que es manté l'opció de conseguir-los a les farmàcies

del carrer sempre que faci falta. Per tant, es podria dir que és el primer antecedent de la farmàcia hospitalària a Igualada.

El 8 de gener de 1880, a proposta del Sr. Pere Bosch, l'Ajuntament decideix procedir a la impressió d'aquest Reglament⁴⁵. Però el 20 de gener, es tracta de nou el tema a causa d'un ofici del Sotsdelegat de Sanitat de la Facultat de Farmàcia que diu que l'article 16 del dit Reglament *és perjudicial per a la salut dels pobres malalts que s'alberguen en el dit establiment, contrari als interessos o economies del mateix i atemptatori als drets adquirits pels professors de la facultat de Farmàcia i que, per tot*

això, el dia que entri en vigor aquest article, es queixarà a la Superioritat del deure que li imposa el càrrec de sots-delegat.

Es discuteix sobre el tema amb una forta defensa de l'article 16 tal i com està redactat per part dels senyor Bosch i Rosés i s'acorda no reformar l'article i posar en marxa el reglament sense fer cap modificació⁴⁶.

El 4 de febrer, el senyor Antoni Bausili Borràs és nomenat Administrador de l'Hospital i en la reunió manifesta el seu desacord amb l'article 16 del Reglament al·legant que no és legal ni convenient la instal·lació d'una farmaciola sense la direcció d'un farmacèutic^{47,48}.

El 8 de maig de 1880, el senyor Figuerola, vicepresident de la Junta de l'Hospital, planteja que han sorgit problemes per donar adequat compliment a l'article 16 del Reglament per al Règim i Govern, tant pel que fa a l'organització de la farmaciola com respecte al farmacèutic que ha de subministrar els medicaments. La decisió que es pren és que les farmàcies existents a Igualada facin torns mensuals pel al subministrament de medicaments als malalts de l'hospital i també als presos. S'invita a què els farmacèutics es posin d'acord per elaborar una llista dels medicaments que ha de tenir la farmaciola^{49,50}.

Més endavant, el mes de desembre del mateix any, es presenta a l'Ajuntament un dictamen en què es recomana reformar diversos articles del

45 AHCI. Registre 1880, I, 7.

46 AHCI. Registre 1880, II, 11-12.

47 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1873-1894*.

48 Representa un clar precedent de les normatives actuals sobre farmàcies i farmàcies als hospitals on s'indica l'obligatorietat de la presència d'un farmacèutic al front.

49 AHCI. Registre 1880, I, 14.

AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1873-1894*.

50 Es podria considerar com un clar precedent de les actuals Gules Farmacològiques dels hospitals.

51 AHCI. Registre 1891, I, 190-191.

52 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre de caixa de l'Hospital d'Igualada 1880-1911*.

53 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Formularis dels llocs de farmàcia 1884-1887 i 1887-1891*. Tot i que estan registrats com a formularis dels anys 1884-1887 i 1887-1891, el primer receptari conté uns fulls solts amb fórmules de 10 mesos de l'any 1882, de febrer a novembre i de l'any 1884 només estan registrades les fórmules de 6 mesos, de juliol a desembre.

54 AHCI. Registre 1887, I, 480-485.

55 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1873-1894*. Acta núm. 25.

56 AHCI. Registre 1887, I, 425.

Reglament aprovat, entre ells l'article 16, que queda de la següent manera:

Art. 16. *"Els medicaments seran subministrats per torn mensual pels farmacèutics de la ciutat que, a més de tenir el corresponent títol professional estiguin inscrits en la matrícula de subsidi. L'establiment estarà dotat d'aquelles substàncies que es puguin necessitar en cas d'urgència".*

L'Ajuntament va aprovar aquest dictamen i va acordar posar-lo en coneixement de tots els facultatius de la ciutat a qui pogués interessar, donant de termini fins al 28 de desembre per a presentar-se i amb la idea que entrés en vigor l'1 de gener de 1882⁵¹.

No hi ha constància de si es va arribar a elaborar la llista de medicaments que hi havia d'haver a la farmaciola de l'hospital, però sí que es van arribar a establir els torns entre els farmacèutics, ja que en els llibres de caixa de l'hospital a partir d'aquell any consten pagaments, desglossats per mesos, a diferents farmacèutics⁵². L'existència de dos llibres receptoris que inclouen fórmules dels anys 1882 a 1891 també mostren els torns establerts entre els farmacèutics⁵³.

Igual que en el Reglament aprovat l'any 1880 es manté una diferència important pel que fa al metge i al farmacèutic. El metge continua essent una persona contractada per l'hospital com ho havia

estat des del segle XIV i el farmacèutic continua col·laborant amb l'hospital, però no és contractat per ell.

L'any 1887 es va aprovar un nou reglament que revocava l'anterior, quedant els articles que fan referència al subministrament de medicaments de la següent manera⁵⁴:

Art. 20. *"La Junta proporcionarà un local apropiat per dipositar els instruments indispensables que es puguin precisar en les diferents curacions i procurarà que en el mateix local, hi hagi la provisió possible de "hilas", benatges, compreses, a fi de tenir-los a mà sempre que sigui necessari".*

Art. 21. *"Els medicaments seran subministrats en la forma que més econòmicament determini la Junta, d'acord amb el professor mèdic, a càrrec del qual estarà la inspecció de la mateixa. L'establiment estarà dotat de totes aquelles substàncies que puguin necessitar en cas d'urgent necessitat".*

El 23 de setembre de 1887 la Junta de l'hospital⁵⁵ i el 29 de setembre el mateix l'Ajuntament⁵⁶ fan constar en les seves actes que s'ha detectat un increment notable en la despesa de medicaments, ja que l'import de l'últim trimestre havia estat superior al de tot el semestre anterior i havia sobrepassat el pressupost de 800 ptes, que s'havia assignat, tot i que el nombre de malalts havia estat inferior. S'atribueix al fet que hi ha

més d'un metge visitant els malalts, la qual cosa suposa el doble dels diners pel que fa als honoraris mèdics i deriva en el triple de les despeses de farmàcia. Es proposa estudiar la manera de reduir aquests costos.

El 15 de febrer del 1893, el Patronat de l'hospital acorda procedir a la subhasta de tots els medicaments que pugui necessitar l'establiment durant un any i avisar, a través d'un ofici, a cada un dels farmacèutics de la ciutat perquè presenti les seves condicions en un plec tancat abans de les 4 de la tarda del dia 28 de febrer. L'adjudicació es farà atenent a qui presenti les millors condicions. En el plec ha de constar l'import en pessetes de tots els medicaments que el metge recepti durant un any i el farmacèutic s'ha de comprometre a subministrar l'oli de fetge de bacallà, els xarops, els vins⁵⁷ i tota classe de preparats medicinals a excepció dels materials de cura com el cotó, les benes antisèptiques i les gases. Aquestes es calcularan per pes i el farmacèutic ha de fer constar el preu per quilò que ofereix. També s'indica que, en cas d'epidèmia, el farmacèutic podrà proposar condicions especials que la Junta haurà de discutir⁵⁸.

Aquest sistema per atorgar el subministrament dels medicaments no es va arribar a aplicar, ja que, en una reunió posterior de data 27 de març, un dels membres del Patronat va informar a la resta que donar els medicaments a subhasta estava totalment prohibit en la Reial Ordre de 16 de juliol de 1852 i en l'article 57 del Reglament

general de 14 de maig del mateix any sobre l'execució de la Llei de Beneficència vigent. En saber això, la Junta va anul·lar la convocatòria anterior⁵⁹.

L'última referència d'aquest segle sobre els farmacèutics i la farmàcia a l'hospital es troba en l'acta de 17 de desembre de 1894 de la Junta de l'hospital on es parla del deficient estat del local on es troba ubicada la farmaciola i es decideix fer algunes reformes pel que fa als prestatges, concretament parla de buidar-ne alguns per a poder posar els flascons, pots i altres estris de forma que siguin més accessibles⁶⁰.

2. Farmacèutics

Inicialment els farmacèutics que estableixen els torns són tres: Antoni Bausili, Pere Bosch i Francesc de Paula Rosés. Antoni Bausili només intervé en el primer trimestre de l'any 1885 i, a partir del segon, s'incorpora Josep Bausili. El tercer trimestre de l'any 1887 s'incorpora Jaume Morera⁶¹; passant a ser quatre fins a l'any 1890, en què mor Pere Bosch Soldevila. Durant el 1890 els torns es van mantenir amb tres farmacèutics fins al segon trimestre de 1891, en què es va incorporar Joan Prat. La seva inclusió consta en l'acta de l'Ajuntament del dia 21 de març de 1891 on diu que *"queda inclòs en el torn de medicaments i es disposa que, a partir de l'1 d'abril es vagi a la seva botiga a buscar els medicaments"*⁶².

El sistema de torns es manté fins l'any 1893. A partir del tercer trimestre l'hospital comença a comprar medicaments a un distribuïdor majorista, Vicente Ferrer i Cya, i les compres als farmacèutics de la ciutat passen a ser cada vegada més esporàdiques⁶³. El 1895 s'inicia la compra de productes a la Societat Farmacèutica Espanyola de Barcelona i comencen els tractes amb Josep Morera a qui se li paguen els medicaments per una banda i, per altra, uns honoraris de 12,5 ptes mensuals (50 ptes l'any), tracte que es mantindrà fins a principis del segle XX, concretament fins l'any 1911⁶⁴. És la primera vegada que consta un pagament oficial a un farmacèutic, encara que molt inferior al que es pagava al metge que era de 500 ptes l'any.

FARMACÈUTICS 1880 -1900

- Antoni Bausili Borràs⁶⁵
- Pere Bosch Soldevila
- Francesc de Paula Rosés
- Josep Bausili Llobet
- Jaume Morera Ferrer
- Joan Prat Llobet
- Josep Morera Torra

Joan Prat també ocupa un paper important en la vida igualadina. A més de la vessant professional fou un dels pioners de la fotografia a Igualada i creador del procediment Iris, d'aplicació dels colors a la fotografia, sistema que va publicar l'any 1901. Tot i que durant tempora-

des no va mantenir contactes amb l'hospital, és el farmacèutic que consta com a responsable de la seva farmàcia el gener del 1937, quan es va procedir a la seva inauguració oficial.

3. Medicaments

Els medicaments utilitzats en aquesta època a l'hospital es coneixen a través de dos llibres receptaris que inclouen les fórmules elaborades i dispensades durant els anys 1882 i 1891⁶⁶. No estan complets, ja que de l'any 1882 només estan registrades les fórmules de 10 mesos, les elaborades entre els mesos de febrer i de novembre; les de 1883 no hi són, i de l'any 1884 només

57 És una clara referència als apotecaris o especiers dels segles XIV i XV que en les seves botigues venien vi, sucre, espèlmes... i més dels productes medicinals.

58 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1873-1894*. Acta núm. 147.

59 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1873-1894*. Acta núm. 140.

60 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1873-1894*. Acta núm. 175.

61 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1873-1894*. Acta núm. 21.

62 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre d'actes 1873-1894*. Acta núm. 117.

63 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre de caixa... 1880-1911*. *Ibidem*.

64 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre de caixa... 1880-1911*. *Ibidem*.

65 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre de facturació d'ingressos de l'Hospital d'Igualada, 1895-1915*.

66 Per les dades existents sembla que es tractava d'ell, però no s'ha pogut confirmar.

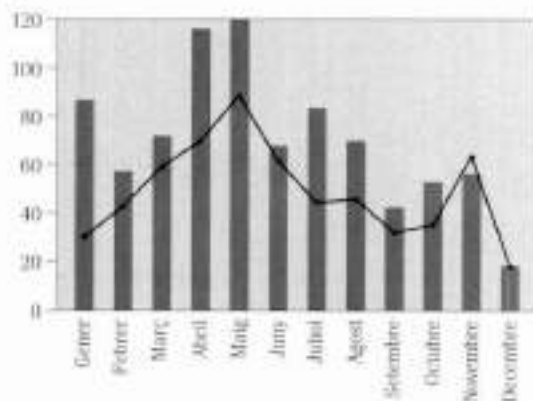
66 AHCI. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Fórmules dels torns de farmàcia 1884-1887 i 1887-1891*.

hi ha les del segon semestre. Dels anys 1885 a 1891 estan totes registrades.

L'existència d'aquests dos receptaris probablement s'explica, d'una banda, per la posta en marxa del Reglament per al govern i règim de l'hospital civil d'Igualada l'any 1880, modificat el 1882 i, posteriorment, el 1887, en què s'estableix un dipòsit de medicaments al propi hospital, i, d'altra banda, per l'aparició de les Ordenances de Farmàcia l'any 1860, en què s'indica l'obligatorietat de registrar totes les fórmules elaborades.

En aquests receptaris cada farmacèutic registrava tots els productes que subministrava i preparava, tot fent constar la data de preparació, el nombre de l'habitació del malalt a qui anava destinada, el sexe de la persona i les dosis respectives.

■ Fórmules any 1885

Pel que fa a les fórmules elaborades hi ha una gran variabilitat en el seu nombre i en el cost total. L'any 1882 va ser l'any en què se'n van elaborar més, aproximadament unes 900, ja que el nombre de fórmules registrades és de 772 que corresponen a dades de només 10 mesos. Es podria explicar pel fet que va ser el primer any en què es va aplicar el sistema de torns a l'hospital amb l'obligatorietat que el farmacèutic acudís a l'hospital a elaborar les fórmules. De l'any 1883 només es tenen dades de l'import dels medicaments (478,86 ptes), i de l'any 1884 el nombre de fórmules (278) correspon a dades de sis mesos, de juliol a desembre, mentre que del 1885 al 1891 estan registrades totes les fórmules i es coneix el seu cost.

Després de l'any 1882, el major nombre de fórmules elaborades es va donar l'any 1885. Concretament se'n van elaborar 838, amb un pic els mesos d'abril i maig en què se'n van preparar 115 i 120 respectivament. Curiosament, el nombre de fórmules no va augmentar durant l'epidèmia de còlera que va tenir lloc entre els mesos d'agost i octubre.

Una de les anotacions que consta en els receptaris és la del sexe dels pacients. Comparant les receptes de dos dels anys dels quals es disposa de totes les dades, 1885 i 1890, es pot veure el nombre d'homes i dones que requerien tractament en aquells moments. L'any 1885 es van preparar 838 fórmules per 764 pacients dels quals 375 eren homes (49%) i 389 eren dones (51%),

mentre que l'any 1891 es van preparar 440 fórmules per 412 pacients, dels quals 180 eren homes (43 %) i 232 eren dones (57%).

En l'estudi comparatiu dels medicaments utilitzats entre el 1885 i el 1890 es poden obser-

FÓRMULES ANY 1885

MES	NOMBRE	COST (ptes)
Gener	86	30
Febrer	57	43.5
Març	71	58
Abril	115	70
Maig	120	88.75
Juny	68	60.75
Juliol	83	45
Agost	69	46
Setembre	43	30.6
Octubre	52	35
Novembre	56	63.5
Desembre	18	17.25
TOTAL	838	678.35

FÓRMULES ANYS 1885-1890

ANY	NOMBRE FÓRMULES
1885	838
1886	573
1887	665
1888	579
1889	360
1890	440
1891	698

var certes diferències, tot i tractar-se d'un espai petit de temps. En les preparacions de l'any 1885 ja s'inclouen productes de recent incorporació com l'atropina, la digital, el iodur potàssic, el bromur potàssic i la tintura d'ipecaacuana. Els medicaments més prescrits són la digital, el iodur potàssic, els laxants i purgants, els antiespasmòdics com la tintura de belladona i el bromur potàssic i els expectorants. Els tipus de preparacions més freqüents són els xarops i solucions orals, els papers, els preparats tòpics, les píndoles i, molt poques vegades, les càpsules i les gotes. No es preparen encara òvuls, supositoris ni injectables.

En les fórmules de l'any 1890 ja es troben productes de nova obtenció i fabricació industrial com la cafeïna, l'ergotina, la morfina i l'estricnina. Les preparacions predominants continuen essent els xarops i solucions orals i els papers, seguits dels preparats tòpics i les píndoles, però ja apareixen els grànuls. S'empren ja solucions antisèptiques per via tòpica (de iode, d'àcid bòri...), conseqüència de la importància cada cop més gran que anava adquirint la medicina preventiva i que demostra que a Igualada es seguien els corrents de l'època. Però tampoc hi ha constància de fórmules en forma de supositoris o injectables.

El tercer trimestre de 1896 el senyor Ricard Güell compra una farmacopea per un import de 17,5 ptes⁶⁷. Podria tractar-se de la 6ª edició que

⁶⁷ ABCI. FONS HOSPITAL COMARCÀ, *Llibre de caixa*. 1890-1911.

DIAS DE MES.	NUM. DE ORD.	CONTINGUT
	62	Preparat i conservat de astrovicia de Anagallis
		<u>Missa de colicis</u>
1	63	Preparat de quin abafada 1000 gran debe fins a 1000
	64	Preparat de quin abafada 1000 gran debe fins a 1000
	65	Preparat de quin abafada 1000 gran debe fins a 1000
2	66	Preparat de quin abafada 1000 gran debe fins a 1000

Figura 4

DIAS DE MES.	NUM. DE ORD.	CONTINGUT
	67	Preparat de quin abafada 1000 gran debe fins a 1000
	68	Preparat de quin abafada 1000 gran debe fins a 1000
	69	Preparat de quin abafada 1000 gran debe fins a 1000
2	70	Preparat de quin abafada 1000 gran debe fins a 1000

Figura 5

s'havia publicat l'any 1884 però és probable que es tractés de la 5^a, ja que actualment es conserva a la farmàcia de l'hospital una farmacopea de l'any 1865 (5^a) i una del 1904 (7^a). Algunes de les fórmules registrades en els receptaris no coincideixen amb les incloses en aquestes farmacopees. (figures 4 i 5)

A partir del segle XX es produeixen canvis importants en l'organització de la farmàcia, amb l'inici de compres directament a la indústria farmacèutica que culminarien amb la inauguració oficial de la farmàcia de l'hospital, el gener de 1937, sota la direcció de Joan Prat. (figura 6)

Inauguració de la farmàcia de l'hospital l'any 1937

Fonts consultades

- AHCL. Actes 1836 - 1900.
- AHCL. ANI. 1699 - 1737. Notari : Melcior. Omofre.
- AHCL. ANI. 1738 - 1753. Notari : Melcior. Francesc.
- AHCL. ANI. 1738 - 1758. Notari : Maïheu, Josep.
- AHCL. ANI. 1745 - 1772. Notari : Viladès, Agustí.
- AHCL. ANI. 1752 - 1794. Notari : Cuyner i Viñals, Marià.
- AHCL. ANI. 1883, 1884. Notari : Lluçia Mas, Plàcid.
- AHCL. API. *Lligalls*. Segle XVII-1834, 1834-1900.
- AHCL. API. *Hospital: quadern de gastos i entrades*. 1795-1803.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Hospital d'Igualada. Llibre del cabrai pel procurador*. 1844-1900.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre de caixa de l'Hospital municipal d'Igualada (Cens Agustins)*. 1870-1879.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre de caixa de l'Hospital d'Igualada*. 1890-1911.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre de rebuts i despeses de l'Hospital de la Vila d'Igualada. Notes d'interès hospitalari (Llibre del residu y gasto)*. 1734-1794.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Rebuts i comandes del subministrament d'aliments a l'Hospital d'Igualada*. 1887- 1899.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Facturació d'ingressos de l'Hospital d'Igualada*. 1899-1915.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Comptes d'entrades y gastos de l'Hospital de la Vila de Igualada*. 1795-1834.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Comptes d'entrades i sortides*. 1833-1836.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Hospital Civil de Igualada. Entrades y salidas*. 1836-1837, 1838- 841.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Manual*. 1839-1840.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibre de comptes de l'Hospital d'Igualada*. 1840-1856.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Mayor*. 1857-1880.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Comptes de l'Hospital d'Igualada*. 1858-1898.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Copiador de cartes de l'Hospital d'Igualada*. 1839-1867.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Copiador de cartes i comandes de l'Hospital d'Igualada*. 1894-1918.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *La crònica de los Hospitales*.

Periódico oficial de la facultad de medicina, cirugía y farmacia del General de Madrid. 1853.

- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Notes històriques*. 1900.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Formularis dels toms de farmàcia*. 1884-1897, 1897-1891.
- AHCL. FONS HOSPITAL COMARCAL. *Llibres d'actes de les reunions de la Junta de l'Hospital*. 1873-1894, 1895-1909.
- AHCL. Registres 1700-1835.
- APSMI. *Llibres baptismes*. Anys 1671-1900.
- APSMI. *Llibres matrimonis*. Anys 1604-1900.
- APSMI. *Llibres d'òbits*. Anys 1639-1900.

Bibliografia

1. BISBAL I SENDRA, Maria Antònia. *La impremta a Igualada*. A Miscel·lanea Igualadina 3. Igualada. CECL, 1983.
2. BUSBAL I SENDRA, Maria Antònia, MIRET I SOLÉ, Maria Teresa. *Diccionari biogràfic d'Igualadins*. Fundació Salvador Vives i Casajana. Barcelona, 1986.
3. BOUSSEL, Patrice-Bonnemain, Henri-Boyé, Frank, J. *Història de la farmàcia*. Espelgues de Llobregat, 1984, 273 p.
4. CARNER I BORRÀS, Antoni. *Don Antonio Bausili Torelló o el miriàque salvador*. "Igualada". Igualada, 1972, n. 1924.
5. CARNER I BORRÀS, Antoni. *Don José Bausili Salamanca o Un botànic igualadino*. "Igualada". Igualada, 1973, n. 1992.
6. CARNER I BORRÀS, Antoni. *Pere Bosch Soldevila*. "Igualada". Igualada, 1977, n. 2399.
7. CARNER I BORRÀS, Antoni. *D. Pedro Bosch Soldevila o el primer periodista*. "Igualada". Igualada, 1972, n. 1919.
8. CARNER I BORRÀS, Antoni. *Don Juan Prat Llibert*. "Igualada". Igualada, 1969, n. 1706.
9. CARNER I BORRÀS, Antoni. *Estampas igualadinas*. 3 series. Igualada, CECL1954, 1955 i 1958.
10. CARNER I BORRÀS, Antoni. La fotografia en Igualada: los primeros aficionados igualadinos. "Boletín de la Agrupación Fotográfica de Igualada". Igualada, 1945, n. 45.
11. CARNER I BORRÀS, Antoni. *La galeria de igualadinos ilustres*. "Igualada". Igualada, 1966, n.1425.

12. CARNER I BORRÀS, Antoni, *Guia de Igualada*. Barcelona. Gràfiques Ampúries, 1964. 216 p.
13. CARNER I BORRÀS, Antoni, *Historia de Igualada en 30 minuts*. Poblet, Abadia, 1966. 123 p.
14. CARNER I BORRÀS, Antoni, *Los hombres que he conocido "Igualada"*. Igualada, 1969-1972, n. 1674-1905.
15. CARNER I BORRÀS, Antoni, *Los hombres que me hubiera gustado conocer. "Igualada"*. Igualada, 1972-1973, n. 1907-2011.
16. CARNER I BORRÀS, Antoni, *Homes de l'Ateneu*. "Igualada". Igualada, 1977, n. 2381-2413.
17. CASTELLJORT I MIRALDA, Ignasi, *Anekdotali igualadè*. Igualada, CECL, 1983, 174 p.
18. CORNET I BORY, Ramon N., *Farmàcies i farmacèutics del segle XIX a Manresa. I -Els antics apotecaris*. Manresa, 1987. Vol I, 275 p.
19. DIPUTACIÓ PROVINCIAL DE BARCELONA, *Santo Hospital de Igualada. 25 años de hospital comarcal*, 1955.
20. ESTEVA DE SAGRERA, Joan, *Historia de la Farmacia*. Universidad de Barcelona, Facultad de Farmacia, 1980. 360 p.
21. FOLCH I JOU, Guillem, *Farmacias de España*. Barcelona, Madrid, 1986.
22. GOMEZ CAAMAÑO, José Luis, *Páginas de Historia de la Farmacia*. Esplugues, 1982. 468 p.
23. *Gran Enciclopèdia Catalana*. Barcelona, Edicions 62-Enciclopèdia Catalana, 1970-1983, 16 vol.
24. COWEN, David L., HELFAND, William H., *Historia de la Farmacia*. Sabadell, 1984. 2 vol. 274 p.
25. HANÉZ I CLARIS, Josep M., *Estudio demográfico-médico. Acerca de la gran epidemia de 1589 en Igualada*. "Anales de la Cultura Igualadina". Igualada, 1954, n.1.
26. IGLÉSIES, Josep, *Evolució demogràfica de la comarca d'Igualada*. Igualada, CECL, 1972. 57 p.
27. IGLÉSIES, Josep, *El flagel·le de 1553*. Barcelona. Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1979.
28. LAIN ENTRALGO, Pedro, *Historia de la medicina*. Salvat editores, S.A. Barcelona.
29. MERCADER I RIBA, Josep, TORRAS I RIBÉ, Josep M., *Assaig sobre les oligarquies socials d'Igualada en el segle XVIII*. Igualada, CECL, 1970. 35 p.
30. MERCADER I RIBA, Joan, COLOMER PRISAS, Mn. Ignasi M., *Los archivos de Igualada*. Igualada, CECL, 1951. 31 p.
31. *Metges, Farmacèutics i salut pública (Estadis històrics de la Catalunya Interior)* Miscel·lània d'Estadis Bagenes n. 7, 1990.
32. MIRET I SOLÉ, Maria Teresa, *La premsa a Igualada (1808 ?-1982)*. Barcelona. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983. 2 vol.
33. *Miscel·lània Aqualutensis*. Igualada, CECL, 1949. 158 p.
34. *Miscel·lània Aqualutensis 2*. Igualada, CECL, 1974. 301 p.
35. *Miscel·lània Aqualutensis 3*. Igualada, CECL, 1983. 348 p.
36. *Miscel·lània Aqualutensis 4*. Igualada, CECL, 1987. 301 p.
37. *Miscel·lània Aqualutensis 5*. Igualada, CECL, 1987. 416 p.
38. MONCUNILL I TORRES, Antoni, MARTÍ I FIGUERAS, Joan, PUIG I GUBERN, Magi, *Renoms igualadins. Recull, aneddotari i origen*. Igualada, CODI, 1984. 258 p.
39. *Santo Hospital de Igualada. 25 años de hospital comarcal*. Diputació Provincial de Barcelona, 1955.
40. SEGURA, Joan, *Història d'Igualada*. Igualada, Ateneu Igualadè, 1978. 2 vol.
41. SERRA I CONSTANSÓ, Joan, *Mig segle de vida igualadina*. Barcelona, R. Tobella, 1924. 467 p.
42. TORRAS I RIBÉ, Josep M., *Igualada una història en imatges*. Vilassar de Mar, Oikos-Tau, 316 p.
43. VICTORI I AGUILERA, Francesc, *Calendari històric d'Igualada i la seva comarca*. Igualada, CECL, 1965. 352 p.
44. VIZCARRA I CLEMENTE, Jaume, *L'epidèmia de pesta a Igualada l'any 1589*. Fundació Salvador Vives i Casajuana, Barcelona, 1991.

El qüestionari “Francisco de Zamora” sobre Igualada.

Manuel ESCUDÉ i AIXELÀ;
Josep Maria CALBET i CAMARASA

1. Introducció

El 1973 es publicava el llibre de Francisco de Zamora “Diario de los viajes hechos en Cataluña” amb pròleg de Ramon Boixareu. Arran d’aquesta publicació es va projectar de nou l’obra de Francisco de Zamora, i des d’aleshores s’han publicat diversos treballs en funció de la seva aportació.

Francisco de Zamora havia nascut a la província de Cuenca el 1757 i va morir al seu poble nadiu el 1812. Va destacar en la judicatura de Barcelona. Seguint les notes biogràfiques que proporciona Ramon Boixareu sabem que el 1784 era nomenat alcalde del crim de l’Audiència Provincial de Barcelona. Fou també president d’una de les cinc sales del penal que hi havia. Va romandre a la capital de Catalunya fins el 1791.

2. El qüestionari

Francisco de Zamora fou un home que va tenir una indubtable autoritat i que la va aprofitar per fer una recopilació exhaustiva de la gent i les terres catalanes. El seu projecte era publicar una història política, social i econòmica de Catalunya.

Amb aquesta intenció es va enviar un qüestionari a tots els ajuntaments de Catalunya. En realitat, els qüestionaris enviats van ser dos: un era més ampli i exhaustiu, amb 183 preguntes, i l’altre era més breu, amb 146 preguntes, tot i que respectava l’essència i contingut del primer. L’enquesta més extensa fou enviada als pobles i viles més grans, com Igualada. Als pobles petits els fou enviada l’enquesta resumida.

El fet que Francisco de Zamora fos un home amb poder va motivar que gairebé tots els pobles es veiessin obligats a donar una resposta a l’enquesta. És evident que aquestes respostes havien de ser contestades per gent mínimament il·lustrada. Quanta més formació intel·lectual tingués qui donava la resposta, més brillants eren els resultats del qüestionari. Així doncs, és lògic que algunes vegades fos el rector, d’altres el farmacèutic, el metge, l’advocat, i fins i tot l’alcalde o el secretari, els qui emplenaven l’enquesta. Concretament la d’Igualada va ser assumida i signada per l’alcalde major d’aquell moment, Joaquín de Gálvez Santillana, que va ocupar el càrrec entre els anys 1784 i 1789.

Quan el que responia tenia formació sanitària, el contingut era molt més sucós des del punt de vista sanitari, perquè es feien una sèrie de consideracions entorn de la higiene, dels hospitals, de la patologia, de les epidèmies, etc. Cal dir doncs que, en aquest aspecte, el qüestionari d'Igualada no és pas massa substanciós des d'un punt de vista mèdic, encara que per la història general de la població té un indiscutible valor testimonial.

En el fons, quan les respostes són donades per un metge, la informació que proporciona el qüestionari té gairebé tant valor com si fos una aportació inicial a una topografia mèdica. Diem això perquè tenim notícia que s'han fet tres topografies mèdiques sobre Igualada. Una a les darreries del segle XVIII (1797), per Josep Revert i Segura. Aquest era fill del metge d'Igualada Josep Ignasi Revert, que juntament amb Pere Abad s'ocupaven de la salut dels igualadins de l'últim terç del segle XVIII. Les altres dues són més modernes: la d'Antoni Sacanell Sala (1968) i la de Josep Me Ibàñez i Clarís (1985). Però la topografia de Revert és intrombable i les altres són massa modernes per fer-ne ús. Deixem doncs aquesta qüestió.

Per fer aquest treball ens hem basat en la documentació microfilmada que es custòdia a l'Arxiu Nacional de Catalunya de Sant Cugat.

3. Respostes al qüestionari

Nosaltres ens limitarem a fer un comentari de les respostes donades per l'alcalde. Aquestes respostes havien de ser molt ben estudiades, ja que concretament l'enquesta d'Igualada va ser iniciada el 1785 i no va ser lliurada fins al 1788. Té unes noranta pàgines.

Geografia i topografia de l'Anoia

Es ben curiós que, tant en el cas de Francisco de Zamora com en el de l'alcalde, hi plana la mentalitat hipocràtica, per tal com valoren la climatologia i el medi ambient. Comença tot fent un comentari sobre el clima, que considera més aviat fred. Diu que la terra és bona, i creu en els vents com a factors beneficiosos; el ponent a l'hivern, i el llevant a l'estiu.

També ens diu que compten amb aigua de bona qualitat, però escassa. Cal recordar que segons sembla el nom d'Igualada prové "d'Aqualata", que vol dir "aigua ampla", tot i que només hi havia la riera de Carme, la riera d'Òdena, i el riu Anoia. Aquests rius movien els molins de paper i de farina. Diu l'enquesta que a Igualada i la seva comarca hi havia trenta-cinc molins de paper i dotze de farina. També hi havia tretze molins d'oli.

Seguidament fa una descripció detalladíssima de la geografia i topografia d'Igualada i dels pobles de les rodalies.

En aquell temps Igualada, tot i trobar-se en un centre de la xarxa viària, quedava molt lluny de les principals poblacions. En la mateixa enquesta ens diu que estan a dotze hores de Barcelona i a setze de Vic, que era on residia el bisbe.

Indústria, comerç i higiene pública

La zona ja comptava amb una incipient industrialització, ja que disposava de moltes fàbriques no solament a Igualada, sinó també en els pobles dels entorns. El comerç d'aiguardent, cereals i comestibles era també molt intens. I això significava un intercanvi comercial i alhora també d'idees i costums. Aquests factors de la indústria i el comerç basats en una agricultura més o menys pròspera, i el fet de estar situada en una via important que comunicava Barcelona amb la capital de l'estat, va fer que Igualada anés augmentant de població. En el cens de 1768 la població era de 4.925 habitants, i al 1787 comptava amb 906 cases i 6.468 habitants. Aquest increment també va motivar greus problemes d'higiene pública, ja que cal tenir en compte que en aquell moment els carrers no estaven empedrats, a excepció del carrer de la plaça del Mercat. Aquesta higiene pública també estava afectada pels insectes i paràsits, perquè ens diuen que hi havia "bastantes mosques, mosquits, xinxes i puces". També provocava conflictes l'aigua potable. Paradoxalment al que significa Igualada, "Aqualata", precisament la manca d'aquest element va ser un dels problemes de la vila

que en aquell moment ja s'estava aguditzant. Durant el ràpid creixement de la segona meitat del segle XVIII ja es va plantejar el problema amb tota cruïsa. L'aigua potable que disposava Igualada corresponia a la font principal coneguda com la "font nova", que va ésser reformada el 1787. L'aigua procedia del terme d'Òdena. També hi havia diferents fonts i pous particulars. No disposaven de rentadors públics, i la neteja de la roba es feia en el riu Anoia.

Segons el qüestionari no es disposava de cap font medicinal, ni tampoc de plantes extraordinàries medicinals o aromàtiques.

Assistència hospitalària

A través de l'enquesta ens assabentem que Igualada disposava d'un sol hospital. Segons que ens diuen aquest hospital havia estat fundat per l'igualadí Maimó Bonfill el març de 1306. I malgrat els segles transcorreguts, l'hospital seguia essent utilitzat (s'havia ampliat el 1646). Això ens orienta a pensar que l'assistència mèdica no havia evolucionat pas massa. No cal dir que aquest hospital no solament acollia els malalts pobres, sinó també els que presentaven greus defectes físics (cecs, coixos, baldats) i els infants abandonats. L'hospital estava adscrit a la Capella de Sant Bartomeu i disposava d'unes rendes fixes de cent cinquanta-nou lliures, al marge naturalment de censals i almoines. També coexistien unes confraries o germandats que tenien per objecte ajudar els seus membres quan estaven

malalts. Els confreres havien de satisfer un ral mensual per poder pertànyer a aquestes germanats. També hi havia altres confraries que corresponien als set gremis que vivien a la població. Aquestes confraries eren associacions professionals de menestrals i altres professions sota una advocació religiosa.

Alimentació

La ramaderia, que era font d'alimentació a través de la llet i de la carn, era un factor important, tot i que hem de tenir en compte que la llet era destinada bàsicament per a l'alimentació dels lactants i dels malalts. Disposava fonamentalment de bous, ovelles, cabres i porcs. Així ens diuen que hi havia 2.000 ovelles, 1.000 bous, 500 cabres i 500 porcs. En canvi no hi havia vedelles. Això ens fa pensar que l'alimentació en proteïnes animals no devia ser ni freqüent ni important. Naturalment també la majoria de famílies disposaven d'un corral amb gallines i conills. La possible alimentació dels igualadins quedava completada amb els animals de caça: llebres, conills, perdius i tòrtoras. Aquesta carn procedent de la caça era consumida totalment a Igualada i a uns preus molt alts.

Completaven aquesta alimentació els petits barbs que es pescaven amb canya al riu Anoia, i que eren consumits pels mateixos pescadors.

Un altre contratemps era la manca de forns de pa. Ens diuen que abans n'hi havia hagut dos,

però que havien estat abandonats pels seus amos. En aquell moment alguns particulars disposaven de forns per ús propi i per l'ús d'alguns veïns mitjançant pagament. Tot i que no hi havia cap taverna pública ni hostal, eren moltes les cases particulars on es feien i es venien menjars.

Assistència sanitària

Respecte a l'assistència sanitària cal dir que no disposava de diputació de sanitat. A Igualada exercien tres metges i quatre cirurgians; a Capellades, tres metges i dos cirurgians, i a la Poble de Claramunt, un cirurgià. En el fons això ens informa que el nivell assistencial de la població era bo.

Pel que fa a la patologia més freqüent assenyalen que eren les "calentures". Evidentment dins d'aquesta denominació són incloses totes les malalties infeccioses sense especificar-ne l'entitat, tal com coneix la patologia actual. Consideren que les causes d'aquestes "calentures" és l'abús del vi, de les substàncies picants i dels alls, dels quals semblen que eren grans consumidors. L'informador creu que la gent era sana i robusta.

4. Conclusió

Com a conclusió d'aquest treball podem dir que l'enquesta dona una informació tant de caràcter històric com d'aquell moment, i a través de la qual podem tenir alguna notícia de caràcter sani-

tari de la Igualada de les darreries del segle XVIII. Tot i que no proporciona massa informació de caràcter estrictament mèdic, ens ha semblat que

recordar aquesta enquesta aquí i en aquest moment, era adient, d'acord amb el sentit de la reunió present.

Les malalties i la fe popular, a través dels goigs de la comarca de l'Anoia.

Maria Antònia BISBAL i SENDRA;
Maria Teresa MIRET i SOLE

1. Què són els goigs

Els goigs són composicions poètiques cantades a llaor de la Mare de Déu, dels sants i santes i de Crist.

El text acostuma a explicar la vida del sant o a lloar les virtuts de la Mare de Déu i acaba amb peticions sobre la salut i la protecció contra les catàstrofes naturals (guerra, tempestes, pedregades...).

Algunes de les seves descripcions tenen una gran importància etnològica, i formen part de la literatura popular de caràcter religiós des del segle XV.

A partir del segle XVII, la publicació de goigs es generalitza arreu de Catalunya i s'estructura el seu aspecte físic en un full solt, tal com avui els coneixem.

Cal distingir-hi tres elements bàsics:

- La part superior, on hi ha la capçalera amb el nom del sant i del lloc on es venera, així com el gravat; sovint presenta dos ornaments a banda i banda de la imatge.
- El cos central, amb el text en columnes. Després de cada estrofa es repeteix la "tornada", és a dir, els dos últims versos de l'entrada amb la qual s'inicia la composició poètica.
- Finalment, hi ha una oració en llatí.

L'orla que envolta aquests tres elements és una ornamentació molt característica dels goigs.

En les edicions més modernes, ja del segle XX, hi sol haver un "retall d'història" al darrere i la música pautaada per cantar els goigs. També cal assenyalar que, així com els goigs antics són anònims, els actuals, tant el text com la música i el gravat, acostumen a anar signats.

2. Els goigs a la comarca de l'Anoia

S'han pogut consultar goigs corresponents a 153 advocacions diferents de la comarca de l'Anoia.

Algun sant, Mare de Déu o Crist es veneren en poblacions diverses, llavors es consideren també advocacions diferents. Així, per exemple, santa Margarida (la Pobla de Claramunt i Santa Margarida de Montbui) o sant Sebastià (Argençola, Pierola, Capellades, Igualada i Calaf),

En canvi, altres devocions són molt característiques d'un municipi, com la Mare de Déu de la Llet (la Pobla de Claramunt), la de Collbàs (Carme) o santa Calamanda (Calaf).

D'algunes de les advocacions s'han fet moltes edicions, sovint amb textos diferents. Les primeres variacions acostumen a ser correccions ortogràfiques, a fi d'utilitzar un llenguatge normalitzat. Però hi ha també goigs contemporanis signats per poetes com Antoni Malats o Antoni Dalmau i Jover.

Els goigs més antics no tenen data, però, quan hi consta el nom de l'impressor, s'ha pogut donar una data aproximada de publicació. N'hi ha alguns del segle XVII i XVIII, però la majoria són del XIX i del XX.

De tota manera, probablement el text és més antic, ja que es transmetia oralment en forma de cançó abans de ser imprès.

	Advocacions	Malalties
Crist	17	8
Mare de Déu	53	28
Sants i santes	84	52
.....	.....	.....
	154	88

De les 154 advocacions de la comarca, n'hi ha 88 que tracten específicament el tema de la salut i de les malalties: alleugeriment del dolor, guairiment dels sofriments físics, protecció contra les epidèmies i una bona mort.

Es pot comprovar que la majoria de sol·licituds es feien als sants que simbòlicament actuaven d'intercessors davant de Déu. La figura dels sants i santes, més humana, els feia potser també més propers als problemes de la gent.

3. Classificació de les malalties

Seguint l'ordre anomenat "teològic", s'han classificat les advocacions en tres blocs: Crist, Mare de Déu i sants. Dins de cada grup s'han ordenat alfabèticament.

Al costat de cada advocació s'hi fa constar el municipi on es venera la imatge. A continuació es detallen, d'una manera genèrica, les malalties o problemes físics que s'han trobat citats en els goigs anolencs.

Segons aquest esquema, els aspectes més destacats referents a la salut són els que es comenten seguidament.

La malaltia i el dolor

Alguns goigs, sobretot els que van adreçats a la Mare de Déu i a Crist, demanen salut o alleugeriment del dolor d'una manera genèrica i curació de les malalties sense especificar quines.

*... eficaz medicina
per remey de qui os implora...*

Mare de Déu de Gràcia (Igalada, s.XIX) (1)

*El qui ha pregat amb fe
després de provar en va
qualsevol remei humà
en Vos Sant Crist Miracler
el bon remei ha trobat.*

Sant Crist Miracler (Capellades, s.XX) (2)

També, fins i tot quan es concreta alguna dolència, se sol demanar ajut per guarir mals generals.

*... vostres devots subveniu
curant totes llurs dolències:
Guardat-nos de pestilències
i de tota cosa mala.*

Mare de Déu de la Sala (Jorba, 1925) (3)

Algunes expressions utilitzades, sobretot quan es parla de "mals", poden fer referència tant a dolor físic com a moral, per exemple: "contra mals de tota mena", "deslliureu-nos de tot mal", "curant totes dolències", "curau tota espècie de dolor", "mal penós", "todo género de mal", "dolor greu", etc.

D'altres empren termes mèdics com a metàfora de sofriment psicològic, com "llangors de fel" (Mare de Déu de la Guia, Igualada, 1953).

De tota manera, la figura del metge és ben considerada, ja que en els exemples següents es dona com a títol a sants guaridors.

*Lo malalt que á vos recorra,
de tota pena, y dolencia,
se trova prest ab millora
per la Divina clemencia:
Pulx sou metge de excelencia
del gran Deu ben graduat.*

Sant Valentí
(Sant Martí de Sesgueioles, 1868) (4)

*Pues médico eres divino,
Con prodigiosos señales:
Libranos de peste y males
Roque Santo peregrino.*

Sant Roc (Igalada, 1854) (5)

Les epidèmies

Les epidèmies eren temudes per l'elevat índex de mortalitat que suposaven entre la població. Malgrat que sovint se citen els mots "peste" i "pestilència" en els goigs consultats, hi ha uns sants que s'han anomenat "epidèmics", perquè eren especialistes en protegir la gent d'aquestes calamitats.

Són invocats no solament en poblacions de l'Anoia, sinó també arreu de Catalunya. Els més coneguts són: sant Roc (Castellfollit de Riubregós, Igualada i Santa Margarida de Montbuí) i sant Sebastià (Argençola, Calaf, Capellades, Igualada i Pierola).

La terminologia emprada per descriure les epidèmies és diversa i tampoc no aclareix quin tipus de malaltia pot ser. Tant podria ser còlera com altres processos contagiosos.

*... feu que siam deslliurats
de culpa i de pestilència ...*

Sant Crist (Vallbona, 1845) (6)

*En temps de guerra cruel:
de peste, fam y aixut,
si lo Poble devot acut,
li envieu favors del Cel ...*

Mare de Déu de Collbàs (Carme, s.XX) (7)

*Vostre Fill vulláu pregar
Nos guardi de pestilència.*

Sant Sebastià (Pierola, 1896) (8)

*Libranos de peste y males
Roque Santo peregrino.*

Sant Roc (Igualada, 1854) (5)

La devoció per aquests sants es revitalitzava periòdicament quan les epidèmies es manifestaven amb duresa a les poblacions catalanes, especialment entre els segles XVI i XIX. Per aquesta raó es van fer edicions successives dels goigs, coincidint amb els períodes de mals contagiosos.

Les febres

La paraula "febre", a més d'un augment de la temperatura corporal per damunt de la xifra normal, com a reacció a algun procés patològic, també pot correspondre a malalties en les quals el símptoma dominant és la febre. Probablement, és a aquest concepte al qual es refereixen els goigs.

*... de tot mal, febra y dolor
la cura li alcançau ...*

Mare de Déu del Puig de Ram
(Veciana, 1794) (9)

*Ja que curau de desgana,
de febres y tot dolor ...*

Sant Aleix (Igualada, 1892) (10)

*deu-li vista,
ab llum clara i ben sonora ...*

Santa Llúcia (Fiol, s.XIX) (13)

Les deficiències sensorials

Les deficiències sensorials més esmentades fan referència a la vista i a l'oida.

Per parlar de la vista s'utilitzen expressions lingüístiques diverses, sovint poc concretes: "mal d'ulls", "vista danyada", "claror als ulls", "llum pels ulls", "cecs", etc.

Santa Càndida i santa Llúcia són, a la comarca de l'Anoia, les dues advocacions exclusivament invocades per a les afeccions visuals.

*Los de la vista danyada,
per Vos gozan la claror ...*

Santa Càndida (Carme, s.XVII) (11)

*... per mal d'ulls sou celebrada
de tot aquest rededor ...*

Santa Càndida (Carme, s.XIX) (12)

*En aquesta vida trista,
de la vista
us tenim per protectora,
a qui favor us implora*

En aquest mateix apartat de deficiències sensorials s'inclouen els tres sants que s'invoquen per a problemes de sordesa o de mudesa: sant Bartomeu, sant Bernabé i sant Ermengol.

*... la vista al cego donau,
y per Vos parla lo mut ...*

Sant Bartomeu (Igualada, 1814) (14)

*... pues curau tota dolencia,
al coix, sort, cego y mut ...*

Sant Bernabé (Òdena) (15)

*A tot home Vos curáu,
al cego, sort y tullit ...*

Sant Ermengol
(Els Prats de Rei, s.XIX) (16)

Les deficiències motrius

Abans del segle XX, bona part de les feines tradicionals exigien força i agilitat, per això es considerava un problema greu el fet de patir alguna deficiència física que impedís el desenvolupament normal del treball quotidià.

Es pot constatar que les deficiències físiques motrius s'acostumen a citar juntament amb disminucions sensorials, com les de la vista o de l'oïda. Així, és habitual trobar expressions com "cecs, sords i tullits", "cecs, mancs i tullits" o "coixos, contrets i gamats de diverses malalties". La paraula "gamat", avui poc emprada, es refereix a un malalt crònic que pateix debilitat i manca d'energia.

Alguns exemples d'aquests problemes es troben en els goigs següents:

*Cureu a molts que en sos llits
jauen de dolors postrats,
camas y brassos trencats
ciegos, coixos y tullits ...*

Sant Crist (La Llacuna, s.XIX) (17)

*Pies, manos, y vista dais
Al Ciego, Manco, Tullido,
Si de le va revestido ...*

Santa Isabel d'Hongria
(Igalada, s.XIX) (18)

*Coixos, contrets i gamats
de diverses malalties,
Déu per vos els ha curats,
ben sovint, en molt pocs dies.*

Sant Narcís (Jorba, 1947) (19)

La fertilitat, el part i l'alletament

La maternitat ha estat sempre un aspecte important en la vida de les dones. La fertilitat era, doncs, un dels beneficis que es demanava en pregàries i també en els goigs. Les oracions demanant ajut per a les dones estèrils es complementaven amb la sol·licitud d'un part sense complicacions.

Les condicions sanitàries dels segles passats eren precàries i el fet de donar a llum comportava sovint un risc elevat per a la salut de la dona, tant per l'elevat índex de natalitat com per la manca d'higiene i d'assistència professional. Per aquests motius, és comprensible que es demanés la intercessió dels sants o de la Mare de Déu davant del part.

*Dignes son de ser lloades
les meravelles que obráu
en les estérils casades,
á les quals fills alcansáu ...*

Sant Jacint (Pierola, s.XIX) (20)

*Vós, invocada, ajudau
A las Donas, que parint
Tenen sos perills sovint,
Dels que vos las deslliurau ...*

Santa Margarida
(Sta. M. de Montbui, s.XIX) (21)

El mateix apartat de peticions es complementa amb precés per tal d'aconseguir llet suficient per alimentar el nadó. La Mare de Déu de la Llet és la més invocada en aquests casos.

*Dónau la llet ànimsa
á la mare desitjosa
de alimentar son filllet ...*

*Si quant la dona que cria
en los pits te gran dolor
y á Vos reclama ab fervor
la consolau cada dia ...*

Mare de Déu de la Llet
(La Pobla de Claramunt, 1868) (22)

Les angines

Unes de les malalties infeccioses que podien tenir conseqüències més greus que les que actualment solen comportar eren les de l'aparell respiratori. Per prevenir-les o curar-les s'invocava a sant Ignasi o a sant Maure.

*De mal de coll i d'engines,
de la grip i malvestats,
encar que no en som dignes
féu-nos sempre alliberats.*

Sant Ignasi (Piera, 1929) (23)

*... siau nostre Protectó
pel dolor de la Esquenència.*

Sant Maure (Igalada, principis s.XIX) (24)

La paraula "esquenència" és un localisme del terme "esquinància", avui dia també pràcticament desaparegut i que s'emprava com a sinònim d'angina o tumor de les amígdales.

Les hèrnies

La paraula utilitzada en els goigs per a descriure l'hèrnia és "trencadura", encara força vigent en el llenguatge popular. Es fa servir, generalment, per referir-se a l'hèrnia inguinal.

És en un d'aquests goigs on es troba l'única referència que, a més de fer una súplica o petició de guariment, explica un tractament o ritual que cal seguir per curar la dolència.

*També virtut peregrina
Per curar las criaturas
De dolors y trencaduras
Te l'oli queus il.lumina
Si ab fe viva untan son cos
Sels aparta la dolencia.*

Sant Crist (La Llacuna, s.XIX) (17)

En els goigs de la comarca només es demana ajut per a les trencadures infantils i solament a dues imatges de Crist: el de La Llacuna i el de Piera.

*Les criatures trencadas
remey segur de son dol ...*

Sant Crist (Piera, s.XIX) (25)

Les úlceres

Els dos únics goigs que s'han trobat amb referències a les llagues utilitzen la mateixa expressió:

*... cureu coixos, ulcerats
de tot mal, febre i dolor ...*

Sant Isidre (Igalada, s.XX) (26)

Sant Crist (Piera) (27)

Altres

Hi ha alguns problemes de salut, siguin símptomes o malalties, que s'han trobat citats en els goigs anoiencs, però en una sola advocació. Són: la desgana, els espasmes i la verola.

*Ja que curau de desgana,
De febres y tot dolor ...*

Sant Aleix (Igalada, 1892) (10)

*Puix contra tot mal d'espalma
sou singular advocat ...*

Sant Pau de la Guàrdia
(El Bruc, s.XIX) (28)

El terme "espalma" és sinònim d'espasme i, per extensió, sembla que s'utilitzava també per a casos d'atacs epilèptics. Sant Pau era invocat arreu per protegir-se de l'epilèpsia.

*Als pobres xichs verolosos,
y al que en vos confia y creu
salut alcansau de Deu ...*

Santa Rita de Càssia
(Igalada, 1885) (29)

A més de les malalties citades fins ara, és freqüent trobar referències a peticions de protecció davant d'accidents en el treball i en els desplaçaments.

S'invoca la figura maternal de la Mare de Déu amb noms prou significatius com la del Bon Viatge i Santa Maria del Camí.

*Dels perills de carretera
deslliureu els transeünts ...*

Mare de Déu del Bon Viatge
(Montmaneu, 1977) (30)

*Al veicle que es desbrida
i al volant sense domeny
Vós freneu-los l'embranchida
concedu-los calma i seny.*

Santa Maria del Camí
(Veciana, 1958) (31)

Un aspecte també citat en els goigs és el tema de la mort, per la qual es demana l'alleviament del dolor i fins i tot la resurrecció.

Són manifestacions populars que plantegen una qüestió mèdica avui ben present en les unitats de tractament del dolor.

*Quan vingura'ns sia l'hora
de l'última malaltia,
quin goig, si ben a la vora
del llit trist de l'agonia
hi acut vostra Senyoria
per a endolcir-nos la mort.*

Mare de Déu de la Bona Sort (Capellades) (32)

*... sacais de la muerte fea
al difunto miserable ...*

Mare de Déu de la Consolació
(Igualada, s.XIX) (33)

*Ab la vostra gran virtut
a molts morts ressuscitareu ...*

Sant Crist (Piera, s. XIX) (34)

Ja per acabar, en aquest apartat de goigs referits a accidents i a demandes d'una agonia breu i poc dolorosa s'hi poden incloure uns goigs d'acció de gràcies per la victòria en la batalla del

Bruc, i per la manca de ferits en el bàndol sota la protecció del Sant Crist d'Igualada.

*Los malignes esperits
En lo Bruch se feren forts
Ni quedaren molts de morts
Sen portareu los ferits:
De nostra Petria estimada
Ni un sol ferit, ni cap mort ...*

Sant Crist (Igualada, s.XIX) (35)

Els goigs, doncs, a més de ser una manifestació de la cultura tradicional i religiosa, també formen part de la història de la medicina popular, per les seves referències a malalties, deficiències físiques i rituals guaridors.

4. Bibliografia

1. Bartrolí i Romeu, M. La tradició remeiera a l'Anoia. Omnium Cultural. 1989.
2. Bishal i Sendra, M.A.; Miret i Soté, M.T.; Moncuill i Vidal, C. Els goigs a la comarca de l'Anoia (treball inèdit en curs d'elaboració).
3. Briones, M.; Santacasa, J. Goigs i devoció popular. L'Erol, Revista cultural del Berguedà. 1988; 23: 17-36.
4. Ribas Puntí, F. L'epidèmia de pesta al s.XVII a Catalunya en els goigs, e ls goigs setcentistes d'advocacions contra la pesta i les epidèmies dels segles XIX i XX en els goigs. I Congrés Internacional d'Història de la Medicina Catalana, Barcelona-Montpellier. 1970; 1: 60-90.

GOIGS DE NOSTRA SENYORA DE GRACIA

collocada entre las dos Terras sobre lo Portal anticò
de la Font de dins de Igualada.

A Vosras plantas Senyora,
vos adora
nostra cor ab eficacia,
Verge y Mare de Gracia,
En la Escalata ja bella
creueta
de la Gracia ab excelencia,
ministrant ab reverencia
maravellosa
iluminant com la Estrella:
per ses nostra Protectora
vos adora &c.

Desde aquell primer instant
triuflant
de vostra Concepció,
obtingueren per blasó
molt boillat
la Gracia santificat:
ab Candelas de clara Aurora
vos adora &c.

Antes que tingueren vida
eribellida
de la Gracia celestial;
ab effecte maternal
convida
tota de potat vestida
al que ja ses culpas plora:
vos adora &c.

Ja que la Mente Divina
vos desina,

1. Ave Maria Gratia plena.

yl piadosa es declara
de tots los Pecadors Mare;
yl tant fina
com eficaz medicina
per remey de qui os implora:
vos adora &c.

Antes quel Nom de Maria
obtenia
vostra singular grandesa
ranca Gracia, y tal belesa
que alegria
nos causa, y cada dia
os monras confortadora:
vos adora &c.

Entre dos Terras posada,
asentada
sobre una antiga Porta,
vostra Gracia nos calenta
que preparada
estiu sempre, y desvellada
ajudarem en tota hora:
vos adora &c.

Desde aquí à un Confessor
que ab rigor
à son Penitent tracta,
vostra Pietat mana,
vut am dolor
absoldre! ab tot amor;
logranvos Consoladora:
vos adora &c.

Vuestra Imatge singular
Tutelar
Jesus à la dreta ostenta,
y en lo Judici ans atenta
à esperar
tenir la dreta y triuflar
sentim en ell delinora
vos adora &c.

Ja que sou tant piadosa
y poderosa,
logrem tots los Pecadors
molt auxili y favor,
puix preciosa
enstra ma, y generosa
la felix quis atidora:
vos adora &c.

Sauem Verge Sagrada
Advocada;
mirarem ab ulla piadosa,
puix ab suspirs ferrosos
invocada
vos celebram molt amada
ab ven clara y molt sonora:
vos adora

nostra cor ab eficacia,
Verge y Mare de Gracia,
Humil y rendit Senyora,
vos adora
nostra cor ab eficacia
Verge y Mare de Gracia.

2. Demorar tenas.

OREMUS.

Gratiam hanc querimus Domine, mentibus nostris infunde: ut qui Angelo nutante
Cheriti Filii sui Incarnationem cognovimus, per Partum eius, Et Gracia, ad velle
rectius gloriam perducamus. Qui vivis Et regnas &c.

Barcelona: En la Estampa de Tecla Pla Viuda, subministrada per Vicenç Ventafors,
al carrer dels Cotxers.

Goigs al Miracler
SANT CRIST de Capellades

Que's venera en el Cambuil de
 la Capella del Santíssim de
 L'ESGLÉSIA PARROQUIAL.

GOIGS

Le que preuen ara han del
 d'ame en tantes vegades.
 Sina per sempre lluat
 Crist devot de Capellades.

La vídua del granat
 omplia de lona el meu,
 i la pobre hemonista
 veia tot canat estorcat
 i sense llum el seu front.
 I gregrega esdebatia.
 Sant. etc.

Quem del arbre de la Creu,
 per l'espai remoueu un cost,
 que'ls braços ha demanat
 del Cel, als homes, després
 vos heu i dar el ramat
 les voltes escampades.
 Sant. etc.

I gressol se Thomé negre,
 d'una de la que s'adonia
 el bon l'Uu, en cosa clavat
 per ell, li dia que'l perdona.
 La sang d'una ha estorcat
 totes les nostres venades.
 Sant. etc.

I sota les aeres delícies,
 i allonga les seves mans,
 per magis nos de carnes,
 per nos, des, als seus germans!
 L'aquest altre delant
 preuen en te Capellades.
 Sant. etc.

Una joia, per caritat
 de manar, si us plau, repós.
 Aqueta almona, an els dies,
 se'ls hi dona de bon grat.
 I, com àngels, han meritat
 signat les portes tancades!
 Sant. etc.

Trofeu creu i de les gres,
 que'l Cal ems ha visitat,
 magis no'ls ha venut
 imatge tan perduda.

P. J. Alcega i Ferrer etc. per moltes voltes en aqua del miracler. *R. J. Alcega i Ferrer* etc.

Deu go el volte agredat
 en dia amb bones castelles.
 Sant. etc.

El qui ha pregat amb lo
 de Jesús de servir en ca
 quaternel veure llum,
 en Nos, Sant Crist miracler,
 el llum veure ha trobat
 per les gracies almonades.
 Sant. etc.

Catalunya en vol per lleu,
 pregat del treball i que
 allunya nos, doncs, si us plau,
 per volubris de vostra lleu.
 Volem des el canvi març
 amb vostres santes prejaris.
 Sant. etc.

Vos que tant heu estimat
 a la terra catalana,
 contempe la fe cristiana
 creu ho es a un temps peritat
 Almonar-se el volubris
 i les respostes vos contades.
 Sant. etc.

Nostre vila en ha escollit
 per a formar nos regell,
 sigues el nostre portell
 al damunt de cada dia.
 Per nos, vint nos joia
 i illa nos, després, an els v.
 Sant. etc.

En un cambillemont
 Capellades en venen
 i, en el pregant, espere
 el vostre gran veure.
 Aqueles nos aviat
 en les lures aparades.
 Sant. etc.

Perquè ara han tant vistat,
 diem una i mol vegades.
 Sina per sempre lluat
 Crist devot de Capellades.

OREMUS.

*Requies, quiescant, Domine, super Animam sanctissimam tuam, pro qua gloriosam
 vestre Jesu Christi esse dilatare et multum fructu locutionis et ceteris subire
 fecerunt. Que tecum vivit et regnat, etc. — R. J. Anon.*

**GOIGS DE
DE DÉU DE**

**LA MARE
LA SALA**

que se canta a la seva armilla del terme de Jorba, Bisbat de Vic

Comença amb el vers
començava amb el vers
que abans se feia canten
Virge Santa de La Sala

En una l'armilla
de Déu que se troballa
segons de la Vila, Maria,
Mare del fill precosat,
El fill que se abia nascut
i que se troba en armilla
Virge Santa de La Sala

Mare que esta armilla
de Déu que esta armilla
que esta en la propietat
de la Vila i aquesta
se en patria de Déu para
que esta Déu en armilla
Virge Santa de La Sala

La mare i Déu que
en la armilla canten
Fem sempre

Virge Santa armilla
de Déu, Mare que
la armilla de Déu que
que esta en la Vila canten
Virge Santa de La Sala

Tota virginitat armilla
que esta armilla del fill
de Déu que esta armilla
"Digu ara del Senyor"
que esta en la Vila canten
Virge Santa de La Sala

Comença amb el vers
"Digu ara del Senyor"
que esta en la Vila canten
Virge Santa de La Sala

Armilla de Déu que
de Déu que esta armilla
que esta en la Vila canten
Virge Santa de La Sala

Virge Santa de La Sala
que esta en la Vila canten
Virge Santa de La Sala

VERBES

Mare que esta armilla
de Déu que esta armilla
que esta en la Vila canten
Virge Santa de La Sala

† Virge Santa, Mare de Déu.   ‡ Digu ara del Senyor, que esta en la Vila canten.

CHORUS

Mare que esta armilla de Déu que esta armilla que esta en la Vila canten Virge Santa de La Sala

Virge Santa de La Sala que esta en la Vila canten Virge Santa de La Sala

Virge Santa de La Sala

GOIGS DEL GLORIOS

SANT VALENTÍ,

presbítere y mártir, que cantan en la Iglesia y parroquia de
S. Martí Noyaletas, en la cual se venera una reliquia
del seu sagrat cos.

En devot que en Vos canta,
may queda desongrat,
siamon arripo y goso,
Valenti, mártir sagrat.

Seu Sacrament ensenyara
en Roma la Ley de Deu,
als malalts també curara
ab la senyal de la Creu:
En miracles prodigós,
y en doctrina avantajós; etc.

No pagarem los brasa
ab los penas, y rigors,
que afligian als Cristians,
siquer vosdes favor:
Sempre constant y acímés
venceros sa crueltat; etc.

Després de kaber ja póit
Per Jhesu-Crist molts tormentos,
y admiratí vosdes esperit
á quantos estaren penents;
Acabaren lo penós
mártirí sent despollat; etc.

Per Vos lo Cel molt abunda
de pluja en vastos Decóits,
con la lama ho pegona
y habón experimentat tot:
Secorremos padrón,
quant vingam necessitat; etc.

¶ Ora pro nobis, beate Valentinus.

Al Talle de Sant Martí,
queu reclama per póit
sacramental, Valenti,
ab vostra intercessió;
Y que tene provision
de l'aygua necessitat; etc.

L'aygua viva demanan,
pneumomata alencas,
paix de ellí necessitan
para Jhesu aplacar;
Quí se dignará rocar
pluja ab gran quantitat; etc.

En molalt, que's vos recorta,
de tota pena, y dolencia,
se traxa perit ab millera
per la Divina clemencia:
Paix sou mílge de excolemis
del gran Deu ben gradual; etc.

Los Espírits son desllurats,
per Vos de la pedregada,
y desús calamitats
de nevada, vent, y gelada,
Vostre Reliquia amostada
ensa tota tempestat; etc.

Al devot que en Vos canta,
desllurats del perit,
pedra, zel, y molaltis
Valenti Mártir sagrat.

El Episcopio deus pronunciarit Christi.

OREMUS.

Propter quoniam, omnipotens Deus ut qui Beati Valentini Martiris in natalis solennis,
á curata multa immensitatis ejus ad reverentiam libramur. Per Christum etc.

GOZOS DEL GLORIOSO SAN ROQUE.

NUESTRO ABOGADO

CONTRA LA PESTE.

*Para pedirnos una divina,
Una preciosa oración,
Llorosa de paz y salud,
Aguo santo prepáranos.*

*Suavito y dulce para
Te dar en despertar el día,
Y en el grado te desvelo,
Claro anuncio te anuncio,
Con feja luz te anuncio
El hacer en los momentos: etc.*

*Contra el mundo, tan espanto,
Tan impetuosa guerra espanto,
Dios alite agusan y Aspetito,
Con feja y con feja:
¡O, que feja divina
Llorosa a los momentos! etc.*

*En diez años, a la luz,
Duro a los países te anuncio,
Te anuncio te anuncio,
Vasallas y vasallas:
De feja por el camino,
Prepáranos y prepa: etc.*

*En Arzobispado hallado,
La gente agusan y feja,
Claro saber a los momentos,
Y al instante te anuncio:
Hona y momentos:
Llorosa en el feja: etc.*

*Porque Dios prepa quite,
Y corra te prepa,
Dios feja te anuncio,*

y. Con prepa Dios feja,

*Y una oración te anuncio,
¡O, que del feja, y que feja,
En feja te anuncio! etc.*

*Ovidado de los gozos,
Solo en un momento:
Y un prepa con prepa te anuncio,
Con que la feja te anuncio,
¡O, que prepa te anuncio!
Llorosa de momentos: etc.*

*Vuelvo, en feja, a los feja,
Y feja te anuncio,
Te feja te prepa te anuncio,
Y en una feja te anuncio,
La feja, te anuncio,
Te feja con feja: etc.*

*Padre a Dios, ya feja,
Te feja te prepa te anuncio,
Y en feja te feja te anuncio,
Y feja de prepa te anuncio,
Te feja, feja te anuncio,
De prepa te anuncio: etc.*

*La oración te anuncio,
Duro te prepa te anuncio,
Claro prepa y feja te anuncio,
Dura te anuncio te anuncio,
Por que te anuncio te anuncio,
Llorosa en los momentos: etc.*

*Para pedirnos una divina
Una preciosa oración,
Llorosa de paz y salud,
Aguo santo prepáranos.*

y. El feja te anuncio te anuncio etc.

OREMEN.

*A feja, Dios, suplicamos a feja, que te feja Dios confesamos en feja te anuncio,
et qui mater peccatis peccatis nos habemus, qui per feja prepa prepa te anuncio. Per Christum
Fecimus orationem. Amen.*

GOIGS DEL SANT CRISTO

QUE SE VENERA EN LA

TAL. NALLERDA, 1111

IGLESIA DE SANT MARCI

EN EL ANOIA.

Pan que vos heuets creats
 ab la vostra omnipotència:
 Dames temps de penitència
 per plorar nostres pecats.

Vigilades llavors del cel,
 pera pagar nostra pena,
 involuntat de la caduca
 y del poder de Lucifol,
 ab la qual vram fugats
 pel peccat de inobediencia:

Dames, &c.
 A nostre Pare obediens,
 feut sempre en volentat,
 quedant en tal obligat
 los al instant que naurem;
 perque tots forem salvats
 per la vostra obediencia:

Dames, &c.
 Per la agonia en lo tort,
 que per nosaltres passava,
 quant anech y agosa cadava,
 volent tant fer a la mort,
 los que vram deslliurats
 de culpa y de peccadors:

Dames, &c.
 Al gran fatig y molt rigor
 contra Magdala prenguerem,
 y fact malis trarres vos fetes,
 com si fussem malfactors,
 las nostras impetris
 casarem tal inofensa:

Dames, &c.
 Ab la ma de ferro armada,
 pres de la veritat
 del que vram prenguerem,
 vos dona una llaireta.

A. Memento mei, Domine.

Màxim cruel dels ingrats,
 ay Deu meu, que intercedes
 Dames, &c.

En la columna en figures,
 desgalat y dels sagons,
 y com a ferra ferosa
 crucifiat nos acostats;
 ah! que terribles debats
 rebereu als parients:

Dames, &c.
 Tante sagrat cap, Senyor,
 de veurem nos cobrat,
 y de ellas tractant
 ab molt amable doler:
 que vestres sentits agrats
 quedaven plens de dolors:

Dames, &c.
 Sentires per molt gran
 quant Piat va creuant,
 que trogassa de postat
 los al Calvari la creu,
 y en mig de dos dolents
 se volentis la veritat:

Dames, &c.
 Nos pot de lo gran dolor,
 que portant la creu ingremes,
 port tres vegades cregueres,
 per aliar al peccador
 de las suas grans maldats,
 ay Jesus! y que clamesis:

Dames, &c.
 Vostre Mare en comunitat
 en aquesta ocasió,
 y plora de aflicció
 al veure vos alenat,
 quant les dos trapassat

de dolor ab volentat:

Dames, &c.
 En lo Calvari anant,
 ab fura vos desgalant,
 y abrenidant los costats
 en la creu crucifiat,
 que la mare per lo foat
 vram ab gran aflicció:

Dames, &c.
 Via nos heuets estiguent
 en la terra vram aliat,
 vent de tots apodant
 per las feras preses fetes,
 de heretes ja presidants
 nostra nostra inofensa:

Dames, &c.
 A nostre Pare volens
 en tanta necessitat,
 que nos heuets descoment,
 per un mig de nos desant;
 los dos he presidants,
 desantant vostra inofensa:

Dames, &c.
 Concedis una tant bona
 y perdona contribus
 als que ab nosos deuenen
 vos volens en Calbana;
 nos es lo cel creuant
 gome de nostra penitencia:

Dames, &c.

TORNADA

Fait per nos presidants,
 implorant nostra clamesis:
 Dames temps de penitencia
 per plorar nostres pecats.

El. Similia vespere misericordiam habet.

OREMUS.

Deus, qui corpus afflictionis penitentia placatus, peccata populi sui supplicantiis propitius respicit, et flagella tua straxeris, que pro peccatis nostra occideris, averti. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

60165 DE NOSTRA SENYORA DE COLLBÀS
 QUE SE CANTAN EN SA DEVOTA HERMITA EN LO TORN DE CARME

O qui als àngels unitis
 alacantors no y dia,
 valenon Verge Maria
 Mare de Deu de Collbàs.
 Quan lo Arcàngel Gabriel
 AVE MARIA os digué,
 fe la humilitat pagar
 concubens Deu Eterni
 y de esclava se contentés
 qui per Heina era alegrà
 Valenon Verge Maria, etc.

Que alegre sospirau Vos
 quant vreu à Jesús nat,
 adorant lo pastor
 per los Àngels avian
 omi veus de m'obra pua,
 y al Cel gloria campida
 valenon Verge Maria, etc.

Los tres Reys del Orient
 per una estela guiat,
 vos donaren richa presents
 confiant al vostre sant bra
 adorant lo ab corneta:
 valenon Verge Maria, etc.

Vos aparagut Senyora,
 resorci glorià
 vostre fill (joh que ditchoat)
 quant ab ternura los dos
 vos donareu un abra
 ab omensa alegrà
 valenon Verge Maria, etc.

De vos Boya se despedi
 pujant al Cel gloria,
 momentant sos esplandors
 mes que quant de vos partí
 fins que os clausuràl pua
 la vostra tan recorda:
 valenon Verge Maria, etc.

Lo esperit consolador
 mes que à tots vos irradia,
 ab flegues de foch de amor
 tot lo colpe abraçà,
 vulgut Deu quels contentés
 per predicar sa doctrina:
 valenon Verge Maria, etc.

For vostre tràmur d'uchos
 resuscitament gloria,
 vostre fill y al Cel vos posa
 Corona de esplandor,
 com després vos coluca
 sobre tota Gortija:
 valenon Verge Maria, etc.

En temps de guerra cruel
 de peste, fam y mort,
 si lo poble devot acut
 li envia favors del Cel,
 fent que tithorn alcarnas
 salut, pau y alegrà
 valenon Verge Maria, etc.

En aquell terrible pas
 quant aixis de aqueta vida,
 valenon Verge Maria
 Mare de Deu de Collbàs.

v. Oia pro rebus Sanctis In Genetis. — r. De digno officinarum promissionibus Christi
 GIBEMUS.

Concede nos famulos tuos quosdam Dominice Dei perpetuae unitis et carnis sani-
 tate gaudere et gloriosse Beatæ semper Virginis intercessionis à peccatis liberari iustitia
 misericorditer presta. Per Crucem Dominicam sanctos. Amen.

COLLADA.—REV. TIP. DE NICOLAU FERRER.

GOIGS EN LLOHANSA DEL NOBLE SOLDAT DE CRISTO

Y MARTIR IBRETE DE LA FE

SANT SEBASTIÀ

Patró de la Germandat fundada en 1884

en la parroquia de Sant Pere, del terme del Castell de Ferro, en la Diòcesi de Tarragona y Bisbat de Lleida
educat especial contra pestilència y demás males extraordinaris

Mirra sant molt singular
Suplicam vostra generositat,
Falleu a Jesús pijsor
No guardi de pestilència.

Vuestra mare es de Milt,
Vuestra pare de Nabucco,
Y es la Cruz, Divesidat
Per caput vos corona,
Peró nos per a Déu ayuntat
Desta aytal dependencia.
Falleu, etc.

Passareu cruda tortura,
En los que segura a la vital
Convenciuu molta gent
A la fe de Jesucrist,
Per no vos ve a explicar
Lo que fidal per elemosia.
Falleu, etc.

Re us pel fortment ligat
Per corda del ser Preter.

1. Ora pro nobis, Sancte Sebastiane.

Se-fite ab invete valde
Ser crudelment asprejat,
Mes Déu vos eligit corar
Lleat de la mortuoria.
Falleu, etc.

Vuestra oració pensament
N' es la Gloriat amant,
Y acontat s'obrenament,
Finalment vultu morir,
Fugant l'ánima vider
Cap al al de l'Onyquisoria.
Falleu, etc.

Lo ser líta vos la preuda,
Fug per Ell vreu patir,
Que l' deus no als grea
D'ria mal, nos poga guarir,
Y ja qu' ab de us a explicar
Vostre accion y asistencia.
Falleu, etc.

En Hous ab gran honor
Es vostre tin vrentat,
Y sempre qu' algun ha preut
No li haura sigut bono,
Animat a fide demorar
Vostre bella providencia
Falleu, etc.

De la Germandat Patro
L singular adremit,
Guardu sempre via poble
Ab vosta alta intercessió,
Per vos pogaes generos
De tal mal y tal dolencia.
Falleu, etc.

memoria

Virge Marie vreu per
Y Mare per evolucion
Falleu fill velleu pijsor
No guardi de pestilència

4. Et digni offerre pro nobis Christum.

ORACIÓ

Agnoscatem nostram regem nos pulchra dicit, et qui pro nobis prope actus a poveri multo mem-
oria les Sebastianas intercessio plerumque nos pociat. Per Christum Dominum nostrum. Amen

GOIGS DE NOSTRA SENYORA
DE PUIG DE RAM, PATRONA DE SEGUR.

Sí sagrat fruyt adorém,
que nasí de la vostra flor,
Donau-nos en tot favor,
Gran Reyna de Puig de Ram.

Al cap de una montanya
nomenada Puig de Ram,
per tradició trobám,
que sens haberhi cabanya,
volgátes per nostre Amor
se trobada, sí hi ha castell, &c.

En la Iglesia Parroquial
la vostra Imatge Sagrada,
no valgué tenir posada,
ni habitació principal,
hont sempre ab valor
al Puig abiat vos trobám, &c.

Los Nobles, y antics Barons
de Segur, y sa Comarca,
vehem la verdadera Aeca
ab tal inspiración,
Temple all ab son temor
fan abiat vos venerám, &c.

Los Ecles de la Baronia,
deh qual es lo cap Segur,
de vostre gení sempre jur
truen lo amparo, y guia,
un alcauça del Senyor

V. Ora pro nobis Sancta Dei Genitrix. R. Ut digni efficiamur precationibus Christi.

O R E M U S.

Concede nos famulas tue, quesumus Domine Deus perpetua matris, & car-
poris vestris gaudere, & Gloriosa Beata Maria semper Virginitas interce-
pisse, & precibus liberari tractata, & interca precesur letitia. Per Christum Do-
minum nostrum. R. Amen.

Contra: En la Imprenta de la Fontlleis, y Real Universitat. Any 1794.

tot remey si he ha misen. &c.
Quant Segur, y sa Comarca
patrona gran segurada,
si plaja ab lo militer
demanen al Gran Monarca,
vostre Ram de de Amor,
rega depert, &c. y camp, &c.

De vostre Ram alcauça
alcauça lo malit salut,
si ab cor contrit acut
á vostre Ram piados,
de tot mal, febra, y dolor
la cura li alcauça, &c.

Si no est Puig de Ram piada,
vos trobám sempre florida,
dauon salut, gracia, y vida,
aygua en temps menesteros,
ohit nostre fel clamor,
perque servit vos pugam,
Donau-nos en tot favor, &c.

TORNADA.

Sí sagrat fruyt adorém,
que nasí de la vostra flor,
Donau-nos en tot favor,
Gran Reyna de Puig de Ram.

**GOIGS EN ALABANSA
DEL GLORIÓS SANT ALEIX, CONFESSOR,**

Venerat desde l'any 1892
EN LA PARROQUIAL D'EREMIA DE NOSTRA SENYORA DE LA SILEDAD
EN LA CIUTAT DE IGUALADA.

Paig de la gloria escudada
Ferra ferm més optador;
Del que fesse al desuadit
Sua, Aleix, protector
De Aglar y Estrova,
De Roma amador rich,
Nasquera, y desde aich
La es l'ua la virtut brida,
Y vostre cor se inflama
En lo foc del div amor.
Als pares obedint
Fregueren las per esposa
A una donzella i enana,
Per sa moltesa emisen,
Mes an admirador iocent
Has inspirat lo Senyor.
De vostra boda es la pil
Esposa y pareu desuadit,
I de Roma se auertara
De pascor al se vedit,
Lo que quant los atornat,
Unpa nos rurs de chier.
A Erena habent arditat,
Ala pellos periclit
Nell serpa l'ura de la gran
Com à bona malmarat,
Fins que vostra mortolat
Inscaleri vos auertor.
Fugret la ardencia
Per agarl del peudibida,
Embancant vos en angula
de Tarru en la direcció,
De un temporal la pressió
A Oria se porta al ferer.
A Roma al E retornat,
Del pare habent obtingut,
Sera esser may conegut.

Se fua la mala hospital,
Allà d'esse any tractat,
Estat de crisi al rapt,
Espasa y pareu pletat,
Per vostra sensible amaria,
Vostre es vostra precencia
Zamar qui era clarat,
De cas y sacch triantat
Ab impertent valer.
De vostra mort prentia
Sent per lo cel adontit,
La vida habent mortit,
Y lo totu del pare y esposa,
Tenent lo divi la ma rita
Bona i bona al Criste.
S'ordi divi se Valca
Del cel prodigiosa via,
«Ha mort lo viciat de Roma
En casa de Estrova»;
Alora Paig y pedre se brida
Inscaleri gran respaldor.
Ab lo corat traç prentit
Que al Paig y pareu mortit,
Y a vostra esposa atorgant,
Se descalce qui era l'ua,
Llavors ab ent fereror.
De Sant se se tribull honor
Magis se de pascor
Los Aleix de Santada
Ab emensa ordenat
En six Temple, herens altar
Tals vos han procurat,
Tanques per velleter
Ja que casa de desquera,
De Aglar y Estrova,
Del que fesse an desuadit
Sua, Aleix, protector

7. Ora pro nobis, beati Alexi.
8. Et digna obsequia preestentibus Christis.
ORIENTS
Dona, que totum Alexium Constantinensem hunc ex mundi contemptu mundum effugit, proinde, quatenus,
et intercessione eius auxilio, fidelis sui terram deservit, et ad caritatem semper accendit. Per Christum
Dominum nostrum. S. AMM.

**LOS SET
LA GLORIOSA**

yt: SANTA CANDIDA
en la devota
lo Terme
le dia 21 de

**GOIGS DE
VERGE, Y MAR-**

na, ques cantan
Hermica, en
de Orpi.
Octubre.

EN lo Cel fou una flor
de Jeshu Christ regalada:
Candida benaventurada
daunos donchs vostre favor.
Lliri fou en hermosura,
y de olor molt suau;
ah que Candida agradau
à la soberana situra
de la Trinitat Sagrada,
en qui reuiu vostre amor!
Candida benaventurada,
daunos donchs vostre favor.

De orors Gessamí,
ab totes suavitat,
concrvant virginitat,
sou flor de Real Jardí;
à Deu la avete consagrada,
ab fidelíssim amor:
Candida benaventurada,
daunos donchs vostre favor.

En lo Altzar Real
de Deu fou un gran Joyell,
y benigníssim Clavell
de olor celestial:
tal olor avete donada,
que confortu lo trist cor:
Candida benaventurada,
daunos donchs vostre favor.

Tambe fou Rosa escarnada,
ques la Reyna de las flors,
per Jeshu vostre Espós,
la llach avete escampada;

Ps. Spicis tuis, & palustrinibus tuis.

y així vos ha coronada
ab Corona de valor:
Candida benaventurada,
daunos donchs vostre favor.
Una fou de las mes bellas
de aquell Exercit Sagrat,
de las onze mil Doncellas,
que guardan virginitat;
ab agra esparà atilada
morís à mana de un traydor!
Candida benaventurada,
daunos donchs vostre favor.

Dicades lo Terme de Orpi,
no se abilit de un tal terçor,
per Vos se diu millor,
de vuy enlà de Or si;
puix en ell vos fou mostrada
Doctora de tal valor:
Candida benaventurada,
daunos donchs vostre favor.

Ters los que en vostra Capella
de cor vos han reclamada,
la salut han recaptada,
de tot mal, gran maravella!
Los de la villa danyada,
per Vos gozan la claror:
Candida benaventurada,
daunos donchs vostre favor.

Puix de tot sou venerada,
y en lo Cel de Deu ben quita:
Candida benaventurada,
guardantos la nostra villa.

Ps. Intende, propere precor, & regne.

OREMUS.

DEx, qui inter cetera potentia tua miracula, etiam in sua sancti virginis marty-
ris candidae concordia propitius, ut qui B. Candida Virginis, & Martyris tuae me-
rita collamus. per eius ad te exempla gradiamur. Per Christum Deum nostrum. *Ps. Amen.*

Revet. En la Estampa de Maria Angela Murri viuda, en la plaça de S. Jaume.

GOIGS DE LA GLORIOSA VERGE Y MÁRTIR
SANTA CÀNDIDA.

QUE SE VENIRA EN LA HERMITA DE ORPI, Vich de Barcelona.

En lo Cel sou una flor
de Jera-Crist regalada:
Càndida Màrtir Sagrada
dames ajuda y favor.
Llucí sou en hermosura
blanch y de olor molt suau,
ah que Càndida agrada
à la soberana altura;
de la Trinitat amada,
que vos dona la corder, *¶*
Sou olors gestari
que ab tota suavitat
respirant virginitat
sou flor de real jardí;
y à Deu l' haveu consagrada
ab edulcor amor, *¶*
En lo palacio real
sou cívola lo mes heron,
ou ramellet precios
de fragancia celestial;
tal gracia vos es donada
que conforia lo trist cor, *¶*
També sou Càndida rosa,
que 's la Reyna de las flors,
de virtuts vostres olors
vos fan à Deu preciosa:
y aixis vos han coronada
ab tal rambó y gran honor, *¶*

¶ Ora pro nobis Beata Càndida.

Una sou de las mes bellas
d' aquell Exèrcit sagrat
que guardant virginitat
ab las cues mil doncellas:
à cops de esposa atida
morira en mans d' un traïdor, *¶*
De Inglaterra natural
any quatre cents cinquanta
nostra Iglesia de vos tanta
logrenou troball tal:
de ser al Cel exaltada
delsa esposa del Serenyat, *¶*
Ditcas lo terme de Orpi
no se olvida may de Vos,
venerant de vostre Cos
Reliquia de greu tan ò;
y habentvos sempre mostrada
protectora per major, *¶*
Tots los que en vostra capella
de cor vos han reclinat,
la salut han recebut
ab especial maravella:
per mal de sills vos celebrada
de tot aquest reider, *¶*
Faig vos venerar de cor
meravillos tan estada:
Càndida Màrtir Sagrada
dames ajuda y favor.

¶ Et digni efficimur promissionibus Civitatis.

OREMUS.

Corda nostra, quatenus Domine, fidei et charitatis tue nexu stringeris ut qui Beate Virginis et Martyris tue Candide commissa festinaciter letentur: ejus intercessionibus, auxilio et victualis merito in tui nominis amore robustentur. Per Christum Dominum nostrum. *¶* Amen.

BOIGS DE LA
VERGE I
SANTA
venerada

GLORIOSA
MARTIR
LLUCIA
a FIBROL

Pots al Cel tota posseïda
molt amada,
oh Llibre de Crissos espousa,
oh-nos, Verge gloriosa.

En poses real vostra vida
les servida
de all Déu la omnipotència
a mostrar se excel l'hoia,
I més mita
observat en se obediència;
de tantis virtuts dotada,
molt amada, etc.

A vostra mare alabandru
I donada
més en se consilia
pels Agnes intercedia
el qui oroglaru
que un alçada cada dia
En vostra vida acabada
molt amada, etc.

Acordreu les rigores
I penances
de les comes temporals,
fugiu del vici, tota els vici
I ses viciu
amant les se viciu
amb l'hor de se l'ignomada,
molt amada, etc.

Santíssim Pasceiro, que ens ensau
I adonada
a un sol Déu omnipotent
molt rigorosament,
presit el roglosu
de tot ore l'entendim;
molt d'all l'hor adonada,
molt amada, etc.

Etant amb palma i victòria
oh gran glòria!
de torpenta vostra ore,
el sant Caprit un Vós,
(digne memòria)

1. Diffusa est gratia in ecclesia tua.

entre el divinal amada,
tingues sempre guardada,
molt amada, etc.

Quan les penes no heu tenes,
se foliaru
grans essu i gran lumenia,
ora de Vós de tantis intena
que a espalaru
de qui els poderà conlenu;
per qui l'ora degudada,
molt amada, etc.

Vostre vida les herones
I qu'ora
molt en el vici total,
serviu a l'eternitat
molt i d'horu,
I nada com mol altre vici,
en el Cel nos en l'horu,
molt amada, etc.

De Fídel les tres penes,
se l'horu
per el rebre que un adon,
proclama vos orogloru
I adonada
condat en Vós, Despuis,
molt sempre venerada,
molt amada, etc.

En vostra vida trala,
de la vida
en l'horu per protectura,
e qui l'horu se l'horu
des de vici,
molt l'horu i ben sempre,
grans ore, mltis sagrada,
molt amada, etc.

TORNADA

Al qui un se per adonada
molt amada,
oh Llibre de Crissos espousa,
oh-nos Verge gloriosa.

ii. Propere nos benedixit se Deus in celis.

OREMUS

Propere nos Deus miserere nostro et alius de beata Lucia virginis et confessoris tui, serva te postquam, in pie devotiois orationibus. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

GOIGS EN ALABANSA DEL GLORIOS APOSTOL SANT BAR-
 THOMEU, QUE SE VENERA EN LA PARROQUIAL IGLESIA DE LA VILA D'EGUALADA.

Pues vos Placés ab Deu,
 y dels Dimeis tenor:
 Aposol Sant Barthomeu,
 Vostre povera Nalida
 fanch, povera Galilea,
 guanyat en tot los coples
 lo que creuava Grandea,
 elegirvos Company seu
 Joo-Christ nostre Senyor
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
 Igual a Vos en es estat,
 quant sols a Vos orolla,
 verdatre Israelita,
 la boca de Joo-Christ;
 Millo entre tot vos feu,
 lo qual entre tots es Major:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
 Mala Gora a la Pa Santa
 comre li vostra Doctrina,
 ab vostreysa Digna
 desferre dintre terra
 dels Guals, ab tanta van-
 dita de voste fins:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
 Una Caste Principal
 que es en Ania, vostre

es fill, que encorera
 Astardà, me enja mal;
 voste poder lo d'ella
 illustria de vos signa:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
 A la illa de no Gran Rey
 quei Dimeis parlia,
 puix de Vos la cura ha,
 li daseu prest lo reney,
 guanyat de tal cura en prest
 oc son Regne al Salvador:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
 Lo Dimeis rabla
 del fiert que dona al Cal,
 la malicia mes cruel:
 texts anevit, comre Vos;
 lo peyll, que comesta,
 oc lutz voste gra valor:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
 Fent ab verga de foch,
 de cap a peu vostre,
 vos tenre tant maltractat,
 quant tal per Vos es poch;
 per no merca, fins que en Cera
 venisse al Redemptor:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.

Per quei dels Guals l'illa
 vostra Religioa baptisa,
 en cala de fins guada
 del mar los aygues los d'ell:
 permet lo Dimeis, que pro-
 prego es Per molt miller:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
 Al riuat, fonsa s'at,
 al edigit creuata,
 la vida al ergo deuta,
 y per Vos parla lo mar:
 lo mal Part, dintre terra,
 sia reclamat de vos en:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
 Vostreysa es Ignada
 testada per vos Part,
 de Vos creu al Bled,
 de set de no mal guada
 y com tant ab Deu puix
 alraqual sur Amor:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.
TORNADA.
 Pals vos pedris ab Deu,
 y dels Dimeis tenor:
 sia nostre Protector
 Aposol Sant Barthomeu.

¶ Anunciament agra Dei.

¶ Et facta est institutio.

ORACIO.

O Mnipotens omnipotens Deus, qui deus nostrorum semper iustitiam, in Sancti Apostoli Bar-
 tholomaei Flantibus tribuisti; de Eritate tua, quatenus, et amare, quod iustitia, et pre-
 dicere quod dicit. Per Dominum nostrum. Amen.

Movenda: Per JUAN ARNAL. ESTANIS, ANY 1814.

GOIGS EN ALABANSA DEL GLORIÓS ÀPOSTOL

SANT BERNABÉ,

Que se venera en una Capella de la Parroquia de Odena, bisbat de Vich.

*En la fe nos fonament
de la Iglesia prefecció:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.*

Elegit per Jesucrist
per seguir en sa carrera,
ab la fe mes verdadera
y ab fervor tal ja may vist,
lo seguia inconditament
non a dobles y gran Soler:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

De nació foreu Jure,
de la tribu de Levi
destinada per servi
al honor de nostre Deu:
cual Señor Guisposent
vos ampli de son amor:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

De Joseph l' nom lograres
en la pila baptismal,
mes, per altre celestial,
en Bernabé lo mudareu:
proba fou ben evident
que erau gran consolador:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

En parolas erau doct,
entre tots lo mes amable,
virtuos, sencer, alable
y guiant los cors a millor:
sou model a tota gent
y mirall encarnador:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

A Jerusalem mareaves
per carnar las lletres belles,
y ab lo Rey de las estrellas,
qu'es Jesús, vos encontrareu:
ja que las leis moment
los per vos de tan bonar:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Entre lo devotíssim admet
de Jesucrist, Bernabé,
largo predicà la fe
ab valor y solides:

y es tal son desprendiment,
qu'es dels pobres lo major:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Sob, que Saulo perseguia
ab furor als Cristians,
y ligats de pens y mans
als Falists los condueix:
destruir entremament
vol la raia del Señor:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Parla ab ell, y l' se advertí
qu'es Jesús fill de Deu viu,
y qu'en va es contra ell alia,
convertit, no convertit:
perseguia son mal intent
de fer guerra al Redemptor:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Marta a Damasco, cual terra
y un bon Sol, que a tots asombra
de calid a terra l' tunica,
y no es res del que antes era:
nou apostol coment
y clar despertador:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

La ciutat de Antioquia
plena dita neresque,
del apostol Bernabé
cual discursos sancis oia:
va la Religió de nouent
ab tan gran predicador:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Bernabé, Lucio y Simon
y Matheu sel company.
ja predicant sens engany
y se salva tal lo mon:
l' diuosi decident
fug bon llany, pò de ferar:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

De Seleucia a Salamina
y despaes a Chipre parta,
Paços, Panfília traspassa
acompanyant sams doctrina:
vostre cor es facti ardent

del mes celestial amor:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Quant vingueris fins a Ionia
convertira a molts Jures,
molts idolatras, tals son,
lo maten qu'en Lirania:
le diuosi guerra encend
contra vos, son destructor:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Las victorias conseguida
entre las naciones gentils,
son en número de mils,
de numeres gran seguidas:
proba certa y evident
del zel vostre y gran fervor:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Vostre cur-los aralia,
pò de gloria, en Salamina,
cual lo Sanhedrin destina
que moria apedregat:
vostre goig preu gran aument
sent del Mestre titular:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Es molt gran vostra virtut,
com lo proba la experiencia,
pues carna tota dolencia,
al coix, sort, al ciego y mut:
testimonis convincent
qu'en lo cel sou rich tresor:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

Fels Odena se mira
venerant a postol tal,
y n' promet que de tal mal
serà llibre, com aspera:
las mans al Cel estient
laurará l' Consolador:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.

TORNADA.

*Predicant ab zel ardent
vostre y crech la fe en la car:
Siguen nostre intercessor
Bernabé de Deu sirvent.*

1. Auctantissimus opera Dei.

2. Et facti eius intellexerunt.

OBENIS.

Deus, qui nos Bernabé apostolus tui merito et intercessione servas: concede propitius, ut qui tua per nos beneficia poscimus, deo tuo gratias correspondamus. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

GOIGS QÜES CANTAN EN LA CAPELLA DEL GLORIOSO S. ARMEGOL

Bisbe de Urgell, y Patró de Prats del Rey, ~~Bisbe de Vich~~
 a 3. de Novembre.

Pute sou del firmament sel
 per tot home perador;
 Siau contra Protector
 gloriós Sant Armeigol.
 Donats senyals de amor
 desde vostra trodré elat,
 y per vostra mercedat
 foreu després gran Pastor.
 Sou de Urgell lo Protector
 dels Prats lo emplaçment sel;
 Siau nostre Protector, &c.
 En Urgell vostra noblesa,
 ab miracles autenciansu,
 la divina Fe ensenyassu
 ab ciudat, y vivessu;
 Del Altíssim lo tenor
 infundist á qualsevol;
 Siau nostre Protector, &c.
 Quant la Missa celebrádeu
 un Ministre del Senyor,
 era tal lo seu error,
 que de l' Misteri duplaba.
 Vos desde lluy sabedor
 siaguera per son consell, &c.
 Quant tal cosa ell duplaba,
 Deu de son Calze lo vi
 en Savch boujar convertí
 que gran temor li causaba.
 Y seis nostre gran favor,
 que hauria fet seis consell? &c.

Los Corporals tot malats,
 las cuespas empapades
 foren per Vos apujades
 y en Roma ja col·locats.
 Veres tot lo gran honor
 que á Deu deba lo Espanyol, &c.
 Un dia Vos celebrast,
 á Jesus Omnipotens
 veniu en las mans perent
 nostre meritis confessant.
 Declarast ab amor
 vostra mort, que més dol, &c.
 Desde l' últim pass formast
 quant cayguera en lo riu
 la corrent vos perdí via
 á la que Vos empegareu.
 Perastros ab un honor
 fins al Prat dit Armeigol, &c.
 En la Capella set astora
 Deu Ramon de Berrogato
 os vregi molt carit.
 en Abril de mil quinçenta.
 Perque de tot pecador
 fesses la fragua, y crisol, &c.
 Deu pass de subidoria
 reuiu per mil·lars
 Saver y Claque iguals,
 en doctrina y energia.
 De sacerdot gran oior
 fassa un y alta Espanyol, &c.

Los Devots de Prats del Rey
 vos tenen per son Patró,
 y veniu ab Profeta
 imploran nostre remey.
 Ja que venen ab feror
 socedials son consell;
 Siau nostre Protector, &c.
 Vos sou tal Benefactor
 que l' Terra queda guardat
 de pedra, y de arquadat,
 ab lo vostre gran favor.
 Sobrestandant lo honor
 nos socorreu ab lo Sol;
 Siau nostre Protector
 gloriós Sant Armeigol.
 A tot home Vos curat,
 al cinga, set y téllit,
 en si á tot afigit,
 ab prodige cosolida.
 Y veniu ab gran dolor
 logra de Vos lo que val;
 Siau nostre Protector,
 gloriós Sant Armeigol.

TORNADA.

Pais que contris lo consol
 vos espissen ab feror,
 Siau nostre protector,
 gloriós Sant Armeigol.

V. Ora pro nobis Beate Hermenegadi. R. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

OREMUS.

D*A*, quatenus, Omnipotens Deus: ut Beate Hermenegadi Confessoris tui, atque Martyris veneranda intercessio, et devotissime nobis suppet, et auxiliem. Per Christum Dominum nostrum. R. Amen.

-BARCELONA: En la estampa de Francesch Ifera y Oriol, al carrer dels Agullers.

GOIGS À LA PRODIGIOSA IMATGE DE JESUCRIST

venerat en la Eglise
vella de Mager, par
na, Diòcesi

na de S. Pere de la
roquina de la Eglise
de Barcelona.

Pare de un món perillós,
 Tu parís la presència,
 Prodigiós entre ciències
 Al món que espera en Tu.
 Tradició més ètica,
 Al pa. Te ens ensa,
 Que de un Temple des la porta
 Placé l'el l'aire de vida
 Conservem para fúndre
 Registra la presència: Pare
 Qui benas los pes y brazos
 Alzans de terra al cel
 Esent la creu lo lloch fet
 Per pagar nos endurans,
 E inclinat nos brudas has
 Al les lloch de presència: *re.*
 Que l'era del cel ens
 Para es voste imatge bella
 Para que en nos en ella
 Solu y posse nos,
 Però l' poble deserta
 Vos aclama en la insignia: *re.*
 De voste castel s'era
 Per lo infame Serrall
 Al voste poder fúndre
 Lo món los desperat,
 Que a voste bras poder
 No lo human resistència: *re.*
 Mirades ensa ensa,
 Masay y nostros ensa,
 La raga l'era aqui nos
 De Mager may la fúndre
 Servos nos raga los ensa
 Del cast de voste presència: *re.*

En l'any mil set centes d'era
 Una tropa arribava
 A la Illena catalana
 Fúndre presència nos,
 Mo- Vos Jesucrist més
 Tancava per la ignorancia: *re.*
 Nos alligat la tropa
 Si la guerra amansa,
 Marçat voste imatge para
 Y l' ager nos alvia
 De los modes greus
 Salva nosa substancia: *re.*
 Tancat voste presència
 Per cast los crutans
 De d'era y tremolans
 Te l' els que a l'ensia,
 Si als de nos nos nos
 No apata la deserta: *re.*
 Gesta a nos que es un fill
 Junt de d'era presència,
 Gesta y brazos presència
 Gesta, nos y fúndre
 Que nos nos hi presència
 No lo l'era voste presència: *re.*
 Quanta es en al'era presència,
 Eclesia del nos presència,
 Com a d'era nos presència
 Impensa lo nos presència,
 Presència de nos nos presència
 Gesta a voste presència: *re.*
 En la traua horros
 De nosa fúndre presència,
 Prodigiós entre ciències
 Al món que espera en Tu.

P. Adoramus te Christe et benedicimus tui. *CHORUS.* Qui per crucem tuam redimisti mundum.

Deus, qui in proclava sublevaris Cruxa inventionis presència que munita vultus, concedi, ut
 vultu ager pratio vultu nos anfraga conspiciamus. Qui vultu *re.*

GOZOS DE SANTA ISABEL REYNA DE UNGRIA,
que se cantava en el Convento de PP. Caputxins de la Villa de Igualada.

1712 de Vicens

YA pues que siempre habeis sido
De Terciarias Lux, y Guia
Amparad los Pecadores
Isabel Reyna de Ungria,
Dade vuestra instancia real
El cuerpo mortificante,
El ayuno no desistais
Siendo un exemplo tal,
Que de la virtud cabal
Modelo erais todo el dia, &c.
Vuestro animo inclinado
A la may alta pobreza
Desaba con firmeza
Seguir al Crucificado:
Que fuese bien imitado
Vuestro gusto parecia, &c.
Mudais el rico vestido
Por el de un pobre sayal,
Que Francisco liberal
Os tenia prevenido:
Este es quien ha merecido
Vuestro amor con alegria, &c.
Yu seré contigo os dice
Aquel Espoao Sagrado
Porque jamas he dexado
Quien á mi no contradice
El amor no desdice
Y servirme con viveza: &c.
Languise vuestro marido
Tuvo mucho sentimiento
Viendo que el merecimiento
De Vos estaba abaxido
Un Vassallo lementido
Armó tanta villania, &c.

En los Templos muy sentida,
Y en las visitas de Altar.
En llegando á Comolgar
Del Cielo erais socorrida.
Y con esto prevenida
Vencias con valentia, &c.
La vuestra beneficencia
En un Hospicio brilló,
Y en el bien se conoció
Vuestra grande paciencia
A enfermos vuestra asistencia
Con fervores se extendia, &c.
Antes de ser admitido
Que confesasen cuydabais,
Con fervor los escorbais
A ser pacientes sufridos
Viendolos arrepentidos
Dabais gracias, con melodia, &c.
Pies, manos, y vista dais
Al Ciego, Mance, Tuuido,
Si de le va revestido
Poco le remediais.
Esto mismo asegurais
A quien errado desvia, &c.
Las Terciarias de Igualada
Celebran ya vuestro dia,
Venerandos; que alegria!
Por Santa Reyna hermanada
Esperas, Princesa amada,
Vuestro amparo, Lux, y Guia, &c.
Pues que vuestra Caridad
A graves males auxilia
Amparad los Pecadores
Isabel Reyna de Ungria.

o. Ora pro nobis Beata Elisabeth. a. Ut digni efficiamur promissionibus Christi.

O R E M U S.

Tuorum corda fidelium, Deus miserator illastra: Et Beata Elisabeth precibus gloriosa, fac nos prospera mundi despiciere; Et caritati semper simulatione gaudere. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Barcelona: En la Oficina de Toda Pla Vida, administrada por Vicenç Verdaguer, á los Algodoneros.

GOIGS A LLAOR DEL GLORIÓS SANT NARCÍS
BISBE I MÁRTIR DE GIRONA, PATRÓ DEL MARJORDÀ I JORDÀ, BISBAT DE VIC

ENTRADA

Kuanxí me de Déu emet
pregura a l'alta Facenda
Que d'illuiri el Prerogat
de Déu, guerra i pastoreja

De Ciutat All, partiva
a Alencora a predicar,
molt goigós hi venentura
algun no se'n venia com.
De la missa Déu
ajudà vstra predicació. *di.*

Molt content del diable,
en la fura el descrema
a v'santa Alta senyora
i molt més que se desdormen
amb caritat benavent
vaga del cel l'ajudant. *di.*

Martí fóra de gran sant
quan se veure sempre sant,
d'una vida, fóra sant
amb una vida malgrat
completar la Trinitat
Supliqui amb indulgència. *di.*

Quan vingues de l'heresia
de deslucit a les fides
i en té pregat fura abra
compreta amb les manes

Mirada sus mirades
no de mala mala fides. *di.*

Via que abraça als límits
i al qui se mal veu se veu,
amb v'vostre gran senyora,
alor de la mit de Déu
De, per Déu se ha donat
tan alta predicació. *di.*

Ciutat, content i goigós
de d'entre deslucit,
Déu per via de la senyora,
les arribi, se molt per Déu
Supliqui amb pregat
d'una la dona gloriada. *di.*

Bari al de sant Narcís,
de Jorda i Jordà,
el de espes, agut,
v'vostre senyora se la senyora
sant Narcís, pel veient
pregura a la Trinitat. *di.*

De un agut bell parage
agura via el d'illuiri
pura beure v'vostre fides
amb esperança i fides
sant Narcís, per caritat,
pura la v'vostre salutació. *di.*

De tota els mala i perills
el v'vostre amor gloriada
i de d'entre t'vostre com Déu
que se v'vostre amb la senyora.
Alíen Déu, les descrema
no p'vostre contemplació. *di.*

Assagada no les geloses
v'vostre sempre v'vostre
se v'vostre de l'alta senyora
que l'alta senyora,
Supliqui a l'alta senyora
i a la v'vostre salutació. *di.*

Brega la v'vostre senyora
del l'alta senyora
i la v'vostre salutació
amb se v'vostre de v'vostre
Brega, v'vostre i v'vostre
v'vostre amb la senyora. *di.*

No oblidis mai gloriada,
el Mar Jordà que se v'vostre
i se v'vostre sempre
se v'vostre de v'vostre
Pregat, a v'vostre v'vostre,
a la dona gloriada. *di.*

TORNADA
Empura el Déu de v'vostre
i a la dona gloriada
Que d'illuiri el Prerogat
de Déu, guerra i pastoreja

V. Cre pro ambre béure Narcís.

R. Si algú v'vostre predicació Ciutat.

Deus, qui beatus Narcisus Martirem tuum super Pontificem dicitur fuisse deservit, talique corpore ad mirabilem integritate claruit: 7 rursus presbiter, et non deponatur non modo postulo, 7 concessis gratia laborum v'vostre contemplatione. Per Civitatem Diocesis v'vostre. R. Amen.

amb l'alta senyora. El v'vostre Bate de Vic consagra 100 dies de
perill als qui v'vostre a v'vostre agura Guga — i - m - M. S. M. L. V. U.

GOIGS DEL GLORIÓS SANT JACINTO
QUE SE VENERA EN LA PARROQUIA DE PIÉROLA Y HOSTALETS
BISBAT DE BARCELONA

Puig vos ama tant Maria
que se premia del cel feru.
Sida nostre llem y pass
Sant Jacint gloria.
Dona Felicitat ditosa
pedra de molt gran qualitat,
com es la pedra sostena
del Jacint millor.
La millor que Canadà creu
no se l'he de tant preciosa.
Sida nostre llem y pass, etc.
Demps, mercedet sant,
diligent creu lo me.
per al cel sempre triant
les millors pedres que hi ha:
A vos, Jacint de veu
slogi creu é ditada.
Sida nostre llem y pass, etc.
En digna y altíssim
vos mostrau senyal,
un Rayeta en penitencia,
en Serell ay caritat.
Al ferret, donant la via
del cel é molta piedad.
Sida nostre llem y pass, etc.
Ah misericordia pobres

querides niquitat,
contigi al esperes
la creu y misericordia:
Ah despitosa al dia
que darau al vane creu.
Sida nostre llem y pass, etc.
En nostre vida sustenem
a vostre Pare y Fill,
y en tota les tra demostrarem
seri l'ual company.
Y com el feu de Maria
devot, també ho sou. Vos,
Sida nostre llem y pass, etc.
Per ser tan misericordi
de tal Mare y tan veigut,
tot quent se us he demanat,
de se gracia heu mostrat:
Dignau-me cada dia
de veu é molt caritat.
Sida nostre llem y pass, etc.
Ah vos seguretat
me molta misericordia ostreu,
molta misericordia ostreu:
sens heu malicia que curareu:
Necessitat passa tota via
les misericordia feta per vos.

Sida nostre llem y pass, etc.
Digueu-me de ser l'ideal
les misericordia que ostreu
en les nostres canes,
é les quals éis atenció:
Si ah pregaria fusti y jo
é vos veu, Sant gloria.
Sida nostre llem y pass, etc.
En les parts molt perilloses,
é les que us estáis cridant,
ah mercedet misericordia
les nostres sempre ajudant.
Ca misericordia mere alegrat,
dell'arantia de la color.
Sida nostre llem y pass, etc.
En Hostalet de Piérola
se mediu justes honores,
en he deus, en tota hora
dona ajuda y ferret
sia de esta parroquia pla,
que tant ostreu en vos.
Sida nostre llem y pass, etc.
Puig pedre les é Maria,
ostreu nostre gloria.
Sida nostre llem y pass,
Sant Jacint gloria.

1. Que per saber, Sant Jacint.

2. El digni oficiar promissionibus Christi.

ORRIMS

Deu, qui Sanctum Jacintum conlocavit cum la diuina matrem per se operam sanctitatis,
et misericordiam gloria facti conceptionem, de nobis, et qui in multis reuerentiam ostendit, et in sub-
terris propinquum amicitia Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Nota. En 1889 he recopilada dita imatge de Sant Jacint é la iglesia parroquial de Piérola y Hostalet, per
D. Jacinto Torrey Oriol, canó de Berrí, sagr de Torrey Sagr, després de la canó de Sant de Piérola,
la que heu ostreu en la capella de la Parroquia, é la reuerentia dita devota.

GOIGS EN
DE S^{TA} MARGARIDA
encorada en la Iglesia
de Lut

ALABANSA
VERGE, Y MARTIR,
Persequal de Montbay,
de Yrib.

Plús del Doshi seu desllorada,
ab Jhesu asper usada:
Suaues sempre adhibida,
Verge, y Santa Margarida.
Margarida es nostre nom;
Y es cosa molt misteriosa,
Senyal de Parla preciosa,
Per Christe nos fill nosom:
Nom nos ditiu a tot hom
Arresta, com Garabida, &c.
Vostre Mare vos fided,
Esmat vos de pena mdat;
Y ab amor, y pietat
Altra dona vos erid:
Quel al tortat vos mostrá
A Jhesu, á quien comida, &c.
Ohibe aguell mal factor
President del Oviert,
Hume la nos insidit,
Esa vostra perseguider:
Quint amentat ab futor
En la vostra edat florida, &c.
En tortat fero posada,
Extractos peus y usos
Aquella Gratiu humana,
Quedar vos molt maltracada:
En tort, que desrojada
Quedara Verge abida, &c.

Garon, Joch, ygas y moltes
Paitres: jousi nosa coral
Verge una Paloma lacrosa,
Quera accollit en las peus:
Soua estos feras misterios
De una Gloriu molt completa, &c.
Tot hom que estiba peratit
Funda de compariu,
Velat coma Religiu,
El favor del President:
Quant es asper lo tortat,
Del Cel los nos amida, &c.
Lo nosa salus no pogut
A vostra perseguider,
Para al fide nos futor
Tortatit ridringut
Vos depellit, y vosa de
Logit el gaur eterna vida, &c.
Vos, amada, ajudeu
A les Dones, que parit
Tanen nos perils amut,
Iels que vos los deslloran:
A tot Doshet remediu,
Nos coiden ab fe completa, &c.
Paites quel Doshet se encada
A tort al fide de la vida:
Suaues sempre adhibida
Verge, y Santa Margarida.

R. Spere tua, M pulchritudine tua.

R. Intende, propere precande, M regre.

OREMUS.

*Indulgencia nosa, quereus Edone, beata Margarida virginitate completa que
fide grece acutit M servit castitatis, M har profunde virtutis. Per Dominum M.*

IGUALADA: Per JOAQUIN ABADAL Impressor, y Libretor.

GOIGS EN ALABANCA DE NOSTRA SENYORA DE LA LET

que se canten en la Pella de Claramunt habitat de Boscans

Pois que Mare son Senyora
de Jesús de Nazaret,

sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

Capis vostra original
per l'Arch gran Evangelista
ben testimoni de vós,
que en vos queda tant cabell
vostre nostra Angelica
en la Pella de los dies:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

Elsí sou un plebsat,
i de l'Angela multi cura,
als que sempre agradau
per ser la soma i riuell
de puras plúvies,

que del Cel ven l'ales ius:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

Sou de Jesús la riva
justa cura de Jesús,
sempre de vostra lí,
donda la llet aransa
i la mare desigues
de alimentar son fill:
sius nostra protectora

Mare de Deu de la Let.

En la vida Real
del Senyor son gran papell,
y Virgineses vivell,
als aler celestial.

Tal s'ere habet donada
que conduta a tot vos met:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

Sou la torre de David,
prodiga gran contena,
dona monar a Deu via,
totem el mal expell:
patronica a la Pella
alsos miralles habet let:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

Del costat los obstacles
y temences apartau,
als alligis condau.

Los prodigiosos merelles:
aportauos vos Maria
del d'Alansa la gran ret:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

A tot mal remer donau
sius reclaus de tot mal,

malvament als gran vna:
tant propia vos merelles:
en la temple de esta v'ha
trabell del peccat la set:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

Si quant la dona que veu
en la cura la gran dolor,
y a. Vos reclaus als ferer
la condau cada dia:
omitant vostre poder,
vostre dolencia pellet:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

Vostre favor implorat,
mudament de tot mal,
en la let dolencia favel:
que no ligat remedi:
del d'Alansa gran lliga
habet alansa la ple:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

TONADA

Pois que Mare son Senyora
de Jesús de Nazaret:
sius nostra protectora
Mare de Deu de la Let.

✻. Ara pro nobis Secura Dei Genitrix.

✻. Et digni offerimus precantissimas Christi.

*****

Concedi nos famulas tue quesierunt Mariae. Dux propitius mactis, et respice amabile quodis, et
dona nos Maria semper Virgine intercessione, a peccatis liberare tribuas, et aeterna pacis
lata. Per Christum Dominum nostrum. ✻. Amen.

Goigs
a l'honor del gloriós
Bisbe i Màrtir
Sant Ignasi

Venerat a l'església
parroquial de Sant
Jaume Seu-Oliveres
(Piera)

Bisbat de Barcelona

**SA FESTA EL
1.º DE FEBRER**

Pois que sou Sant principal
Màrtir de Crist molt savi,
Quèdes-vos sempre de qual
Sant ignasi gloriós.

Encreuau los braços
en l'escola del Senyor
quan li presentau el pà
gras comença d'abundar.
Un portau auat com cal
amb un gran no genent,
Quèdes-vos... etc.

Vivau vida començada
amb nos los escolars,
com feror assençada
pels dies gran venturer.
Per la glòria celestial
de Jesú Deu l'ordat,
Quèdes-vos...

Per la bona voluntat i la fe
en totos que ambla
devot del Crist s'aven
rom els Apòstols preta,
Mostrau est el senyal
d'aver creuat fervent,
Quèdes-vos... etc.

Ignasi teniu per nos,
amb d'amor que se us abraça
amb Tador s'ab t'obren
de que us digan tenent el pla
Portau el Deu eternat
amb sempre pedent,
Quèdes-vos... etc.

Quan bisbe d'Avinyó,
màrtir dels segons primers,
canó de Roma Ma via
reventig de volada feu.
Un abbat tracte bruta
quan vos era més agredís
Quèdes-vos... etc.

Voltu ser del Crist Formet
entre los dies aicals
de los fers, que amblau
tenentiu pel conlar.
Del nom i infernal
l'apetra vident,
Quèdes-vos... etc.

De tot bon grat se tenen
Sant Jaume seu avrent
pels un l'at record avrent
de poms que gran regent,
Mort l'ultra molt,
deuant el cor conent,
Quèdes-vos... etc.

De mal de coll i d'anglès,
de la gip i malventat,
aquel que se se son digne
Mo-vo sempre al l'atrat.
Molt més del peccat mortal
si més tenit i abot,
Quèdes-vos... etc.

Ah infant que es vosta besa
son portat a l'atrat
d'averu tot de la para
i de tot vicat.

Per al regne prentat
aves nos a tota socia,
Quèdes-vos... etc.

Tornada

Pois que sou Sant principal
Màrtir de Crist molt savi,
Quèdes-vos sempre de qual
Sant ignasi gloriós.

V. Jesús el paleu d'ortí.
R. Sicut ceteris libetis multo
placuit. Oremus: Incomparabilem
scilicet reprobis, omnipotens Deus
in qua possit proprie actio
gravi, beati ignasi Martyris sui
supra Pontificis sacerdotis gloriosus
nos protegat. Per Christum Domi-
num nostrum. R. Amen.

Preguem (collita est sibi, a Deo
omnipotens, avere la nostra. Et
quia; i puta la pesant de la
nos peccat nos agruja, protegat
al la gloriós intercessió del
benaventurat ignasi, Màrtir nostre
i Pontific. Per Crist Senyor nostre
R. Amen (verset, del Missal Romà.)

Goigs estampats per primera vegada a l'any 1929

GOIGS DEL GLORIOS S^T MAURO,

que se venera en la
de Santa Maria
de

Parroquial Iglesia
de la Vila
Igalada.

Pug que Deu tant vos amá,
hija dond tal prebeminencia;
Mauro Sant molt singular
carreus tota dolencia.

En vostra infantes mostrava
gran amor à la virtut,
y en vostra adultut,
vosres Parens obligeu;
hencarou Maure preset,
en sills costums y sientia
Mauro Sant, &c.

Nois detingut la noblesa,
delagreu Simador Roma
pues seheut ser totroguya,
renunciava ab fessons;
lo Nois ses ponques y honor,
per professar la Pobresa,
Mauro Sant, &c.

Sau Benet ab gran amor,
de vos se recepreu,
y prempis exponeu
les ardors de vostre Cor;
y ab lo creient major
resaldent ab prebeminencia,
Mauro Sant, &c.

En la Estola que Benet,
vos doná ab gran amor,
per vos lo major honor
pues los mexas perfet;
y ab ella obrava per tot
mónes ab esilencia
Mauro Sant, &c.

y. Ora per nobis Beate Maure.

Quant Placido se anegá,
Sant Benet impet á Vos,
dormit airo y orat,
y al instant ab gran pretes
per sobre laigra postu,
en votut de la obediencia
Mauro Sant, &c.

De adolorit Advent,
en esta Vila es recortat,
y ab lo comarca gotam
nostre amor, y punit,
en tota necessitat,
visitant vostra Capella,
Mauro Sant, &c.

Quant ab la Estola tocareu
feet á Deu Obrat,
lo dolor de aquell curateu
ab tota perfecció;
sua nostre Protectió
del dolor de la Enquiescencia,
Mauro Sant, &c.

Si lo malalt vos solama,
y contra creura á Vos
precepte ligra lo moca,
segons se publica fama;
de tot mal á quise desama
curau ab tota clarancia,
Mauro Sant, &c.

Ta la Vila gran honor
tenives per Advent,
concedimus vostre amor
Gloria Sant Mauro Abat.

y. Et digni efficiamur precationibus Christi.
OREMUS.

*Intercessio nos quiescentis Domine, Beati Mauri Abbatis commendat: ut quod nos
meritis non valemus, tuae patrocinio impetremus. Per Dominum Jesu-Christum
Filium tuum, etc.*

Igalada: Per JOAQUIM ABADAL, Encomper, y libretter.

Goigs en llabansa de la molt portentosa sagrada imatge
DEL SANT CRISTO DE PIERA

Puig sea tresor celestial,
Y el anar preda encisera:
*Oh Sant Cristo de Piera,
Destruïdora de tot mal.*

Quant esta imatge preciosa
De l'cel sea ben regalada,
La terra ensara agraciada
En una miseria segantosa;
De joia un petit senyal
Fa després que en sa s'espera:
Oh Sant Cristo, &

Del cel lo senyal l'aura,
Mes prodigis, quant nos tals,
Y a la casa de Lloquet
De Santa Creu de Creiaid
Un donzell, angelical
Desde l'vet de allà n'era:
Oh Sant Cristo, &

Torna a la porta y demana
A la mestressa Maria,
Et en nom de Deu li darà
Colom per matar la gansa,
Y ab un canot especial
De pa, deus, foch y gran salutera:
Oh Sant Cristo, &

La terra ensa admirada,
Li dirà ab llacrima:
Oh jove de pa y de blat

La missera está curada;
Y l'imatge eternal
Li respon d'esta manera:
Oh Sant Cristo, &
Del cel rebreu lo foch,
Et per missa de sacerdot
De la creueta joiosa desde
L'imatge del Redemptor,
Que n'ha sacat el Angyal
Lo culle després espera:
Oh Sant Cristo, &

Admirada del tercer
Al que l'angel li parlara,
Per no descontenta anava
La Lloparda al pastador;
Y... ¡ay Deu! de pa celestial
Trobó plena la pastora:
Oh Sant Cristo, &

Entre tant lluepar al cel
Vale l'angel pellegri,
Y la Lloparda y cana
Pres de Piera ab gran goi,
A publicar l'anuncial
Nouci de que es nouatpera:
Oh Sant Cristo, &

Protuda la aparell,
Prebena y Consellera,
La Gran-Joya de la creueta
Dessejan ab professa:

Y la imatge celestial
Fa ploure en gran manera:
Oh Sant Cristo, &

Desde llavors es tresor
Que l'cel nos ha regalat,
Al ver Deu-arcífic
sembla en figura y valor,
Allunyat d'aquest lloc
Seguenda y pesta ben:
Oh Sant Cristo, &

De son anell lo canot
També aquí las prenyadas,
Las criatures trencadas
Remey segur de son dol,
De tot accident fatal
Medicina verdadera:
Oh Sant Cristo, &

De la Santa para y divina
Aquí hi ha una Confessio;
Fou, gran Deu, que sempre sia
De la creueta una missa
De processó divina
Y de gracia divina:
Oh Sant Cristo, &

A la Vila y son lard
Quant tot Deu-arcífic
*Oh Sant Cristo de Piera,
Destruïdora de tot mal.*

• Adversus de Cruce, et benedictus illi. • Quis per sanctam crucem tant celestium mundorum.

CREMUS

Deus qui per Angelum celestium tunc imaginem nobis penetrabilis transmittit, concede propitius, ut per passionis tue mysterium quo tempore pluviam et salubrem ventum coarctam. Per Christum, etc.

GOIGS EN
DEL PRINCEP
SANT ISIDRE
PATRO DE LA

ALABANÇA
DELS PAGESOS
LLAURADOR
VILA DE MADRID

Pare que sempre és real
dels pagesos gran honor
l'aurador, que sempre de mal
tant Isidre Llaurador.

Madrid, pare de Reis grans,
re vosta l'aura llaureada,
tant de vosta cura desena
que per arribar de Reis tanta
a tant a a nosres pins tanta
la corona i regne el rei. An.

Contra Mare, amb alegria,
es romanya a la terra per
Mare, senyora del Mar,
i en el mar abans es crea
per lo tan que en ella creia
li dones vostres l'aura. An.

Paga que que amb esperança
l'aura la terra mata,
i romany el Cal com
que de nos nova llaureada,
la terra gran fruit en l'aura,
i el Cal més i més millor. An.

Mare a costumera del
mar que els altres treballen
qu'eren els angles creients
a nosre els regals,
i el rei se no digna servir
la la, per els llauradors. An.

Llaurador romanya sempre
en l'aura i el goigera,
per, des els creients
que a l'aura les patien,
la qual sempre s'és creient
i nostra mare nos tenen. An.

Quan Sant Isidre parat'í del
de Madria a Barcelona,
vostre l'aura, vosta l'aura,
i Naranos se parat'
lo qual ha per a parat'
la nostra, com la Ser. An.

Entre vostres aures
de aquell que n'era rei,
quan el Rei Feliu, l'aura
condria vosta i tant,
una llaureada a les aures
amb esperança i amor. An.

La nostra l'aura que sempre
quan del rei de d'ara parat'
vostre vosta l'aura tanta,
com que a Madria i romanya
de gran fruit i llaureada
i cura de nos l'aura. An.

De pare guardes és tant
el se regim de nos cre,
creu nostra, vostre
de nos mal, l'aura i dolor,
medicina nostra
vostre qu'altres creient. An.

De pagesos i creient
des la gloria i amor gran,
des creients dels aures
no el d'aura no de vostre
que amor tan sempre
romanyera, amb l'aura. An.

Pare mata la creient
en el Cal amb gran honor,
l'aura que sempre de mal
tant Isidre Llaurador.

P. *Parce Domine Domine per nos regna*

R. *Et regna de regna. Ps.*

OREMUS

*Deus per gloriam tuam gloriam, et te sanctissime tuum honorare, cunctis precibus, et per Sancti Isidri gloriam
vostre creient, que per parat'í llaureada. Per. Ceterum etc., etc.*

GOIGS

CRISTO DE PIERA

TIERNOS QUE SE

HE PREGARAS A LI

I COMPANIA

S. CRISTO

Digan nos al gran dolor
A Jesu en gran dolor
Nostros en la tierra
En nostra necesidad.

Quan la Justicia se va
Estaba molt castida,
Del tot lo dolor apañada
Nostre lo tan plora y llora
Plog per nos en gran dolor
Estat, Vos orarà tot a.

Si los nostros desgras son
A pecc de nostra vida
Dignificas de nosstra
Ab que calyema lo nos.
Acompañas, Salvador,
Quant de la gloria.

Los de nos que son ploras
En tot aquet temps
Prostrats al peccat
Abstant plaja vinga
Tornet lo senyor de nos
Se araba de nosstra.

En terra en dolor
Trasfomats en nosstra
Que de Vlla al el poder
Trau de nos en tot el
Bona y doler la terra
La Glòria en ella donat.

V. Adonchs de la terra al benedictus etc.

Al lo nostre gran dolor
A molts nos en dolor
A molts nos en dolor
A molts nos en dolor
Sunt Vos tan benefactor
Que nos dirà nosstra.

Que vinga a Vos fins
Los que nos atorbada
Y que nos necessita
Estat, ab los de nos
Tals beneficias son don
De Vos nos per nosstra.

Que Vos desgras facas
Nos malix nos desgras
Y així de nos nosstra
Nostre, apleas y plora
Que ab gran dolor y dolor
Nos la de Poble poder.

Si nostra iniquitat
A nosstra, Vos desgras,
En mol nos que nosstra
Sunt tan gran nosstra peccat
Nos nos nosstra nosstra
Vostre desgras y dolor.

Per el Yostre Senyor
Que esta Vlla de Poble
En tot nosstra y nosstra
Ay de y de nosstra terra,
No la nostra al nos
Dau plaja en nosstra.

OREMUS

Dona nos per Angèl de la terra al benedictus etc. Dona nos per Angèl de la terra al benedictus etc. Dona nos per Angèl de la terra al benedictus etc.

CANTAN EN TEMS

MOLT PORTENTOSA

IMAGI DEL

DE PIERA.

De nostra de nostra
nostra nostra nostra
De nostra de nostra
De nostra de nostra
nostra nostra nostra
La de del Crascent.

Per tota nostra
nostra nostra de nostra
Certa nostra y nostra
De tot nostra de nostra
Certa, nostra de nostra
De nostra nostra nostra.

Certa de nostra nostra
Al de nostra nostra
De la nostra de nostra
Los nostra de nostra nostra
De nostra de nostra
nostra la nostra.

TORNADA

Misericordia de nostra
De nostra nostra nostra
nostra nostra nostra
En nostra necessitat

GOIGS DEL GLORIOS APOSTOL SANT PAU,

ques cantan en la sua Iglesia de S. Pau de la Guardia.

LA CONVERSION DE SAN PABLO.

Puig en alta heretgia
Sua dignament exaltar:
Sua nostre company y guia,
Sant Pau Apostol sagrat.
Comat nostre á Damasco
Per Cristiana reconquerir
Per lo camí encaminarem
Al quies se'ntat, de salvar:
Y veur vostra salutia
Del cavall vos la lliurem: &c.
De lo dixim expende
Sua vista varea quenda
Y ara ella congoxerem
La llum, quera veur á dar:
Senyor que volen que fassa
Al punt l'ijubau demerit: &c.
A Assarim lo Senyor
Comencá se intenció,
Mantenli vos' antífonia
Serien vos de electió:
Y si be li costarí
Sempre ara vos ha heret: &c.
A portau lo elegit nova
Sua tardar lo Sant Describle
Tardarvos la vista clara,
Que de talis treus coberta:

Largo al Senyor Eufem
De en ferre tot admirat: &c.
Predicau al gran ferre
Varea á Roma, arribat,
Alunt lo Emperador
Lo cap vos mand l'heret:
Y puig dela, alta, que donat,
Tres l'ura se han resultat: &c.
A Jesus vos inveny
Sua se lo cap separat,
Per abast avet molt clar
Ser en lo Cel colocat:
Y puig al que en vos cenda,
Sempre lo vos comedat: &c.
Pues ara totes protector
Y singular advocat,
Als que en han reclamat
Duaa profeta mlat:
Pues en Dio ara tan veigut
Com Apostol singular: &c.

TORNADA.

Puig contra tot mal de espalma
Sua singular advocat:
Sua nostre company y guia
Sant Pau Apostol sagrat.

V. Tu es vas electio S. Pauli Apostoli. R. Predicator evictio in universa mundo.

OREMUS.

Deus, qui multitudinem gentium S. Pauli Apostoli predicacione docuisti, de nobis quosumus, ut eorum natalis celamus que apud te patristica servamus. Per, etc.

Goigs a Honor de la Mare de Déu del Bon Viatge

que es venera
de La Panadella
Montmaneu i

al seu Santuari
Parròquia de
Diòcesi de Vic

Pere la Mare de Déu sempre
acordava sempre canó,
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

Viatgeja per maranges,
viatgeja a Babilon,
que venís a les anades
a casa de la Mare de Déu.

La Mare de Déu amb sempre
acompanya al seu fill,
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

A Babilon ara, fins a la
gracia del Fill de Déu,
en la Presència de qui
per sempre és el que és.
No hi ha més que el viatge
a la casa de Déu.
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

Figures maries que
amb Joana i el mateix Fill,
cap a Babilon en la companyia
de Sant Joan, un gran patir
amb els seus companys
a Babilon fins a la fi.
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

Virge de Déu sempre
a Jerusalem cada any,
en Jesús parlar al Temple
i al Temple amb gran amor.

El centre en el moment
que es fa un gran patir,
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

Per sempre de Palestina
en abandonament al Fill,
i la gran en la presència
perquè a prop de Déu és el fill.
Com a casa del viatge
al parlar de Babilon,
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

El centre que és el centre
a Babilon, al seu fill,
la Mare de Déu sempre
la Mare de Déu sempre.
De la Mare de Déu sempre
al Fill de Déu sempre.
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

Vers el Fill sempre
amb l'Esprit de la Mare
per sempre de Palestina
en un d'Angela de la Mare.

Oh de al cor el centre sempre
per sempre sempre sempre
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

Oh per de la Palestina,
en Babilon de Babilon
en la Mare de Déu sempre
de Déu de Déu sempre
l'Esprit de Déu sempre
de Déu de Déu sempre.
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

De la Mare de Déu sempre
de Déu de Déu sempre
que parlar de Déu sempre
que parlar de Déu sempre
que parlar de Déu sempre
que parlar de Déu sempre.
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

De la Mare de Déu sempre
de Déu de Déu sempre
de Déu de Déu sempre
de Déu de Déu sempre.
Oh Virge del Bon viatge,
seu de Déu (bis a la fi)

V. *Preces per maries, Santa Mare de Déu.* R. *Virge sempre digna de les preces de Nostre Senyor Jesus.*

FREGUEM

El nostre Senyor Déu, que concedeix als nostres oracles de poder fer sempre d'una forma solament i sempre
per la intercessió de la benaurada sempre Virge Maria, prop sempre, al col, alhora, sus de les malalties, de la vida prou
i fer nos gaudir de la pau eterna. Per Cua, Senyor Nostre. Amen.

ENTRADA

Musical notation for the entrance, including a **RESPONSA** section. The lyrics are: "Pere la Mare de Déu sempre acordava sempre canó...".

ESTROFES

Musical notation for the stanzas, including a **RESPONSA** section. The lyrics are: "Viatgeja per maranges, viatgeja a Babilon...".

GOIGS a laor de PATRONA DEL POBLE i Església de la Parròquia de (HISHAT DE VIC)

Sta. Maria del Camí Venerada en el seu Santuari Sant MARTI d'ALBARELLS (PROV. de BARCELONA)

Pura que Vn. Santa Maria, mada i dam del poble...

Cap al cel volem de pau... Sta. Maria, de gran...

Al cel que es desbordat... Sta. Maria, de gran...

1. Els goigs són en versos de setze síl·labes.

PRELUDI

2. Els goigs són en versos de vint i set síl·labes.

Una cosa que és molt important, és que els goigs són una forma de poesia que té un ritme molt específic...

GOIGS
NTRA. SRA. DE

A LLAOR DE
LA BONASORT

CAPELLADES

Vostres goigs Verge Maria
canvien amb dalt acord.
«Au au Agnes Maria
d'acord au Rosa Sort»

Des la mar d'aquesta vida
lors hi som com una nau,
si ella braga enfilant
vostres aus. Vós en se pleu
vestres llos la travessa
qu'ha de dir nos fins a port. (etc.)

Prosperis totes les coses
per la gràcia del Senyor
i així devia les espases
bell i breu de benedir
i què els regis? au de
au la manau vostre cor. (etc.)

Sia regida l'infantesa
per la llum de vostra mans,
i escaneu a la veuesa
bona senyora estar rebuda,
qu'aua vella auer alguna
pla qu'hi fora gran diant.

Quan Senyora, ag al Temple
examenat la començ
que l'auera i bon exemple
pel camí de la vintat,
aua Vós en miller gosa
com Teufelste del Nord.

Mai més nocem com anemem
als malitcs piers del seto,
l'au-ai l'illandis que algua
com espata del vostre front
que hi veulin de au i de
mal qu'hi se n' creu auant.

Xopiguem la nostra terra
dins el vostre mamel i lau,
si un mal veu i embela guerra
tro ho veu i l'ha de jau,
que no hi ha com l'harmonia
per mancar un poble for.

Pou que pette malestraga
mal faga el nostre casu
i ve'n delat say mortaga
si beu a entrau
au, el Deu ho permeta
deu-ua Vós ben recordeu.

Del veual i ses badiges
beu-ua en la veu
Pou a l'horer les espigues
l'or l'auar de l'abedor
i del nou de coltat
cobru au el fruit de l'hor.

Si algun dia maler noia
aua dugessu hi al cor
l'au calgués enbr les proves

que'l bon Deu noia Sempre
aua auer recit-er, au,
aua Vós nostre comen.

Quan magde'us au Thors
de l'ultima veua,
que greg, el ten a la vana
del dit mar de l'agria
hi acor vostre Senyora,
per a rebodr-ua la mort.

Pouera l'«Au Maria»
al portat de cada dia
perquè au cada messe
s'entrevigat en altre a'hor
on l'oua Ede hi au
mig en angèlica colort.

I au, adu-ua Senyora,
au veua de Capellades
l'aua com d'aua en persona
a vostres piers sagrada,
perquè un l'aua companyia
que au pau de mans d'au.

Tornau.

De Vós, l'au de l'algria
auerau auer que record.
«Au au Agnes Maria
d'acord au Rosa Sort»

Lluis de M. Bonaes Ganga, Proa.

GOZOS DE
Señora y Madre
que se venera en
Padre S. Agustín

NUESTRA
de Consolacion,
la Iglesia del gran
de Igualada.

*Bendita sea tu pureza
Y eternamente lo sea
Pues todo un Dios se recrea
En tan graciosa bellura:
A ti celestial Princesa*

*Virgen sagrada María,
Te ofresco desde este día
Ánima, vida y corazón,
Mirame con compasión,
No me dejes Madre mía.*

Para todas, Virgen, sea
vuestro auxilio favorable:
por el medio venerable
de vuestra santa cerva.

Tanta estimación hicistes
de esta cista Celestial,
que viva en carne mortal
con ella misma es céntrica:
las gracias, con que escoges,
dadon, púdese y alébric, etc.

Esta cerva bendita
es nuestro auxilio el medio,
que da á las almas remedio:
para que las penas les quite;
el que la cerva se enciela
en todo lo mas loable; etc.

Con esta cista poseona
el divino poder á la
al demonio, que maltrata
á la gente virtuosa;
vence y suda en la peña
al infierno formidable; etc.
De todas las Religiones,

que la Iglesia Santa tiene,
sola esta cista contiene
sus gracias y concesiones:
con sus perdones fresques
todo el bien imaginable; etc.

Grandes milagros hazias,
ó soberana María!
por la cista cada día,
con que á todos socorres;
sacas de la muerte fea
al difunto miserable; etc.

Con la cista dais virtud
al humano corazón,
á los culpados perdón,
y á los enfermos salud,
y á quien la ira ruda
la virtud dais tan amable; etc.

Tras la vida transitoria
el mismo Dios la señala
por una segura escala
para subir á la Gloria:
todo Gozador granga
para sí el bien perdurable; etc.

Madre de Consolacion
es llaman los santos Padres,
y los devotos Cebrades
de esta fiel Geogregacion:
porque á todas las cerres
vuestro consuelo admirabil; etc.

En vuestra presencia estamos
con abrazados fervores,
aguardando los favores,
que de sus manos sapeamos
de los males, que acorrea
esta vida miserable; etc.

Designadamente moví
al que aligido se ve,
y espera con vida fe
de vos consuelo y piedad,
porque preñados se vea
su devoción agradable;
por el medio; etc.

Para todas, Virgen, sea
vuestro auxilio favorable:
por el medio venerable
de vuestra santa cerva.

1. Ora pro nobis, Mater Consolacionis.

2. O digni offitium premissarum Gressi.

«AÑOS»

Dedicado, quoniam Dominus, Beata Maria omnipotens Virgo intercedat, cum S. P. S. Augustino, apud S. M. Mariam, nostrum ad omnia adversaria auxiliarem. Et uno corde rite precorom ad beatam propitiam terris clementer miseris. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Igualada per esquis auctas, imprem y librer, en la calle Nueva.

Compañía de Imprenta y Librería de Igualada

GOIGS TIERNOS QUE SE CANTAN

EN TEMPS DE PREGARIES A LA MOLT PORTENTOSA Y COMPASIVA SAGRADA INATGE
DEL SANT CRISTO DE PIERA.

Dixau tots ab gran dolor
à Jesús en creu clavât:
socorrednos Redemptor
en nostra necessitat.
Quant la Justicia Divina
estaba molt irritada,
del tot la desâ aplicada
nuestra se tan pura y viva:
paig per nostre gran amor
foreu Vos auxiliâti, etc.
Si los vostros desigs son
(à pensar de nostra vida)
suplicans de benefici,
per qual s'heu vingut al nos
alvaracions Senyor,
y case de benignitat, etc.
Los dia anys que no plujut
en tot aquest territori,
postroste al propiciatori
abundant pluja lingat:
trabeni la imatge de Deu
se acabâ la sequedat, etc.
Un Angel en peregrî,
translucem desâ acoyal
que esta Vila al Hospital
tenia un tresor mol si:
buscas y trobas la creu,
y à Cristo se ella clavât, etc.

Ab la vostra gran virtut
à molta merâ emmentareu,
à molts caga vida dareu,
y à molts malalts la milid,
sent Vos tant beneficiator
¡ qui nous dirâ confiat ! etc:
Que vingus à Vos dies,
los que estâs atreballât,
y que en sus necessitats
preni alivio los darâ:
tals beneficii bon Deu
de Vos sempre hem esperâti etc:
Que vos demanâs lavors
Vos mateix nos corridés,
y aixâ Senyor acceptâ
nuestra suplicas y plom:
que ab gran alerç y fervor
vos fa lo poble postâti, etc.
Si nostra inquiatâ,
ô Senyor, Vos observeu,
es mol just quees castigâs
sent las gran nostre peccat:
mes ara encara major
vostra clemencia y bondad, etc:
Vostre imatge Sacrosanta
que esta vila de Piera
adôra, estima y venera
ab gran fe y devoció tanta,

no la tracteu ab rigor,
dauone pluja en sequedat, etc.
Destruïdones de hereigas
guardauone viayas y camps
de pedra, de troses y llans,
pedre, fons y malaltias:
ho que regna en nostre cor
la fe del Crucificât, etc.
Per totas necessitats,
reclamantnos de bon cor
curâs cosons, y alerçats,
de tot mal febre y dolor:
qual pelicans de amor
per curar foreu clavât, etc.
Quant de pluja necessitat
ab devotas professions
de la comarca os visitan
veuen gran, aïch y misyon:
ost las deprecacions,
remediâ la sequedat, etc.

TORNADA.

Misericordia Senyor
Deu de eterna majestat:
Socorrednos Redemptor
en nostra necessitat.

f. *Aderamus te Christe, et benedicimus tibi.*   n. *Quia per sanctum crucem tuam redimamur mundum.*

OREMUS.

Deus qui per Angelum celestium tuam Imaginem nobis presertim in hac villa, concurit propitius, et per passionem tuam mysteria tua tempore plenam et salutem tribuas congruentem. Per Christum Dominum nostrum. n. Amen.

GOIGS A LA SAGRADA IMATGE DEL
SANT CRISTO DE IGUALADA PER LA VICTORIA DEL BRUCH.

Les moraders d'Igualada
Del intin de nostre cor
Per la Victoria lograda
Vos adoram Redemptor.

En l'any mil vuit cents y vuit
Quant ab senyal d'aliansa
L'Emperador de la Fransa
Pensá pendrer nostre fruit,
Doná primera avançada,
Pensó recullá ab tructor:
Per la victoria &c.

Era dia us de Juny
Quant ja l'eaemich pujaba,
Confidíssim portaba
La victoria dim del puny,
A tres hores d'Igualada
S'ompliren tots de tendó:
Per la victoria &c.

Al punt que tenim noticia,
Que pujaba l'eaemich
Desde'l mes gran al mes nich
Nos omplirem de malicia,
Nostre cor foeh respiraba
Confiant en vos, Senyor:
Per la victoria &c.

Seus armas, ni municions
Molts gens varen partir
Seus poderios detinar,
Y sens fer cas de rebony:
Quant lo Cel dona llumada
Desapareix tot tendó:
Per la victoria &c.

Arms de fé verdadera
Los occurrí a la memoria,
Que per lograr la victoria
Portarem vostra Bandera:
Tan prest fou esbolhada
Recullá l'exercit fort:
Per la victoria &c.

Uns cinquanta an mes
Armas de foeh hi habia,
Per l'exercit que venia
Composian com no ser:
Nostrosas gest ben armada
Nostrosan molt gran valor:
Per la victoria &c.

Los malignes esperits
En lo Bruch se feren forts
Ni quedaren molts de morts,
Sen portaren los fets:
De nostra Patria estimada
Ni un sol fets, ni cap mort:
Per la victoria &c.

Fins dime de Barcelona
Fou la sua recullada,
Causant total retirada
Ab de dies de Tarragona,
Dexantla desamparada
Sols per donarse refors:
Per la victoria &c.

Los Pobles quels perseguiren
Per lo decurs de sis anys,
Los creparen los tirans
Ab via dolce que sentiren:

Si quedá libe Igualada
Fou voluntat del Senyor:
Per la victoria &c.

En tot temps y advençans
De nostra Imatge sagrada
Eua Via afortunada
Reb faves molt sesyalats,
Pues sempre en perills posada
Exprimenta sos ans:
Per la victoria &c.

Sempre en qualques paratge
Com á síls segonesguis
Dieren: nos eran perduts
A no ser per nostra Imatge,
Y aquella Verge sagrada,
Que succelló nostre clamor:
Per la victoria &c.

Per tal merce com aquesta
Mentres memoria tindren
Cada any li celebrarem
Una molt solemne Festa,
Ab que li será donada
Gloria, gracias y honor:
Per la victoria lograda
Vos adoram Redemptor

TORNADA.

No sabré may Igualada
Com satisfer tal amor:
Per la victoria lograda
Vos adoram Redemptor.

2. Adoramus te Christe, et benedicimus tibi. & Quia per Crucem tuam redempti mundam.

O R E M U S.

Rapice, quæsumus, Domine, super hanc familiam tuam, pro qua Dominus noster Jesus Christus non dubitavit mori et tradi mactatum, et Crucem subire servatum, qui secum vivit et regnat in seculo sæculorum. Amen.

Musica: Per Martí Trullàs, en la Plaça Noguè.

Situació hospitalària a Igualada durant la guerra civil.

Margarida TORRAS i ENRICH

Hospital comarcal

Antecedents

A començament dels anys 30, l'Hospital d'Igualada, l'únic centre sanitari existent aleshores a la comarca, s'anava desvetllant de la seva llarga etapa com a establiment benèfic.

Quan el primer de gener de 1930, després de molts esforços, arribà finalment el reconeixement com a Hospital Comarcal que li atorgà la Diputació Provincial de Barcelona, s'inicià un període modernitzador del centre, amb canvis financers, estructurals, tècnics i funcionals.

Econòmicament, tot i la reducció de la aportació que feia l'Ajuntament d'Igualada -el seu principal sostenidor fins aleshores- el canvi suposava un increment notable dels seus ingressos, encara que aviat esdevingueren insuficients per

Vista del Passeig a Falçada del Hospital. L'edifici que tanca el recinte correspon al nou pavelló quirúrgic.

l'augment de les despeses que la millora dels serveis comportava.

Les següents dades ens serveixen per comparar el finançament de l'Hospital, de manera resumida, abans i després de ser reconegut com a centre comarcal.

Aportacions econòmiques (en pessetes):

	1928	1933
Diputació/Generalitat	2.500	15.000
Ajuntament Igualada	10.000	4.050
Ajuntaments comarca	10.000	10.000
Rd. Llegendat García F	6.000	6.000
Altres rendes	1.300	1.500
Estances malalts	1.250	3.000
Donatius	-	6.500
Diversos	1.000	-
TOTAL	32.050	46.050

L'edifici fou reformat i engrandit, tot i que no es pogueren dur a terme totes les obres previstes (com per exemple les sales per a malalts infecciosos), justament per l'esclat de la guerra.

Entre les obres que es realitzaren destaquen la denominada sala d'operacions i el pavelló de cirurgia, i adquisicions tant importants pels nous serveis com un aparell de Raigs X fix i un altre de portàtil.

També el cos mèdic havia crescut. De la rotació inicial, per torns trimestrals, entre tots els metges de la ciutat, s'havia passat a comptar amb quatre metges titulars: el director mèdic i cap de medicina, doctor Morera, el doctor Solà, cap de cirurgia i els doctors Botet i Catarineu. En els anys següents es pogueren oferir els serveis d'ORL, Oftalmologia i Tocologia, a càrrec d'especialistes que visitaven setmanalment.

El nombre de llits augmentà progressivament. Del mig centenar escàs que disposava l'any 1928 es passà a tenir-ne 64 al 1933, amb la construcció de la clínica o pavelló de cirurgia. A l'any 1936 ja es situava al voltant del centenar.

Veiem doncs que abans de la guerra l'Hospital es trobava immers de ple en un procés modernitzador, tot adequant-se a les directrius de la medicina del moment, amb un plantejament i un impuls que el feien molt diferent al de tant sols una dècada abans.

Guerra Civil

En esclatar la guerra, el comitè local antifeixista que es constituí en Ajuntament ben aviat s'ocupà de l'Hospital. Al cap de pocs dies, el 26 de juliol, ja es constituïx la primera Junta, tenint com a administrador Pau Palmés, com a tresorer, Agustí Prat, com a secretari, Angel Vives, com a Mestressa (se la designà així), Palmira Rubio, que era teixidora i persona destacada dins de la CNT-FAL, però sense cap vinculació amb la sanitat.

Un dels problemes amb que s'encetà la nova Junta fou el creat per l'ordre de dissolució de les comunitats religioses, que afectà la vintena de religioses vedrunes que tenien cura de l'Hospital; la seva substitució per personal civil sense preparació va produir un cert desori en el centre. Tanmateix, la enèrgica protesta del cos mèdic i, sobretot, la fermesa i decisió del

doctor Solà, féu que es permetés la continuïtat de cinc de les religioses, tres de les quals eren infermeres titulades. Per la seva posició laica, també pogué continuar amb la seva tasca l'única infermera titulada seglar d'aleshores, la senyora Mercè Mir.

Tan sols un altre incident, que va commoure l'Hospital i la població sencera, s'enregistrà en aquest temps. La presència del rector de Bellprat, convalescent de greus ferides, i d'un detingut malalt provocà un tens enfrontament amb els milicians, que s'endugueren per la força les dues persones davant l'oposició del personal facultatiu. El posterior assassinat de tots dos afegí dramatisme al succés.

Tret d'això, l'Hospital no visqué més incidents. Els seus problemes foren similars als que patia la població, tot i que els afectava de manera diferent: els talls del corrent elèctric obligaren a instal·lar un generador al quiròfan; les dificultats en els transports impediren que els metges especialistes, que es desplaçaven des de Barcelona, continuessin visitant i, finalment, la penúria econòmica i l'escassetat dels subministraments arribaren a l'extrem d'haver de demanar als malalts que es duguessin la cullera i la forquilla de casa seva.

Acabada la guerra, la situació no es normalitzà del tot, sobretot perquè l'antic director, doctor Morera, sofrí represàlies per motius polítics, en relació amb l'esmentat afer dels milicians.

ALTRES CENTRES

Clínica de Maternologia i Puericultura

Al començament de la guerra sorgiren dos grans projectes sanitaris a l'Anoia: La Clínica de Maternologia i Puericultura i el Sanatori Antituberculós.

La Clínica de Maternologia i Puericultura fou de patrocini municipal, sense cap participació de l'Hospital. Segurament no es tractava d'una iniciativa del Consell Municipal, sinó que seguia les indicacions de la Conselleria de Sanitat de la Generalitat; el fet que en la mateixa època se'n creïn d'altres, com la Casa de Maternitat, inaugurada a L'Hospitalet poc abans que la d'Igualada, fa pensar que no fou un fet aïllat.

En uns moments en què els naixements encara es produïen a les llars, i únicament en cas de distòcia les parteres eren traslladades a l'Hospital, que disposava només d'una habitació per la seva atenció, el Departament de Sanitat volia avançar en la línia dels països més avançadistes. En una ampla nota insertada en el DIARI DEL POBLE publicat uns dies abans de la seva apertura es fa la presentació de la nova clínica, i s'assenyalen els avantatges del naixement assistit per personal sanitari i en condicions higièniques adequades. Igualment es fa esment de la Clínica de Puericultura, tot remarcant la importància de l'educació de les mares en matèria d'alimentació infantil, per intentar combatre

Façana de la Clínica de Maternologia i Puericultura.

la ignorància i els prejudicis existents aleshores.

A més dels serveis de les dues clíniques citades, comptava amb consultori prenatal. El personal que s'hi destinà fou un tocòleg, el doctor Rodríguez, totes les llevadores de la ciutat i quatre infermeres.

Sala infantil de la Clínica de Maternologia i Puericultura.

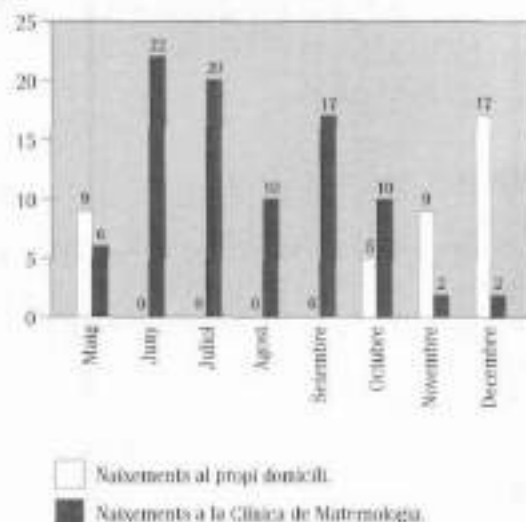
Després d'algún ajornament s'inaugurà el primer de maig de 1937, a la casa que la família Godó tenia a la Rambla, llavors carrer de Pau Iglesias, i que s'havia incautat a principis de la guerra.

El naixement del nou centre fou molt celebrat per l'Ajuntament, però mal rebut per la població, sobretot pel fet que es decretés la obligatorietat d'ingresar-hi a l'hora del part. No cal dir que aquesta norma, imposada per vèncer la resistència inicial al canvi, fou molt impopular i contribuï a augmentar els recels.

La seva trajectòria fou curta. El fet que es produïssin les defuncions de tres mares en poc temps (les dues últimes el mateix mes, a l'octubre) va crear una situació d'alarma entre la població, que dugué a establir la voluntarietat de l'assistència.

L'explicació dels òbits la donà la comissió de metges de l'Hospital, convocada per examinar les instal·lacions després dels fets. Aquesta comissió dictaminà que s'havia anat caient en una certa deixadesa, sobretot en la aplicació de les normes higièniques i de les mesures antisèptiques, cosa que afavorí l'augment de les infeccions puerperals.

■ Nombre de naixements/mesos 1937.

El gràfic reflecteix bé el grau de desconfiança que hi havia envers el nou centre. Al mes de maig, en què ja era vigent la normativa, encara varen produir-se 9 parts a la llar familiar i tan sols 6 a la clínica. En els mesos següents s'aconseguí imposar la obligatorietat, però a finals d'octu-

bre, després dels fets esmentats, es tornà a infantar al domicili, malgrat continuar la prohibició fins al mes següent. A partir del mes de novembre fins a finals d'any, en què només restà obligatori per les afilades al servei d'assistència municipal, tan sols s'hi assistiren quatre parts d'un total de trenta.

A partir d'aquí la Maternitat restà oberta, però pràcticament sense activitat, com ho confirma la inexistència de rebuts per assistència i dietes (la clínica no era gratuïta) en els llibres de comptes, i les Actes de les sessions de la Junta de l'Hospital. En aquestes actes se'n parla en dues ocasions a finals de l'any 38, per demanar a l'Ajuntament el tancament de la Casa, ja que, segons diu: "hi ha pocs ingressos i és una pèrdua per l'Hospital, que li subministra el menjar". De fet, però, no eren tant sols els aliments l'ajut que donava l'Hospital, sinó que també hi contribuï amb préstecs que sembla que no foren retornats. Tanmateix, el Consell Municipal no féu cas de les peticions i la Maternitat no es tancà oficialment fins a l'acabament de la guerra.

Les Colomines

El segon gran projecte que centrà els esforços de la sanitat igualadina fou la creació del Sanatori Antituberculós. A diferència de l'anterior, la iniciativa partí de la Junta de l'Hospital, però comptà amb el vistiplau del Consell Municipal, que sempre els donà tota mena de facilitats.

Carrer d'Anselm Clavé. La Casa de repòs ve assenyada per la presència de la figura.

En la primera sessió de la Junta ja es parla de la necessitat del Sanatori, i en les reunions posteriors es busca un lloc apropiat per situar-lo, perquè veuen que l'Hospital no reuneix condicions per aquest ús.

La tria es féu entre dues finques, l'Eucaria, a Tous i Les Colomines; a Miralles, ho i decantant-se finalment per aquesta última.

La Junta vetllà les obres de reforma i l'equipament del nou centre, tot instalant-hi un grup electrògen (la casa no tenia llum), telèfon, utilatge mèdic i fent el possible per aconseguir un aparell de raigs X, de manera que a la primavera de 1937 ja estava pràcticament a punt. Però no es posà en marxa, segurament per les dificultats econòmiques del moment.

A partir d'aquí, la Junta de l'Hospital no en tornà a parlar més fins al cap d'un any (juny del 38), en què, segurament ja desenganyats de la viabilitat del Sanatori i veient que mai entraria en funcionament, demanà permís per anar a buscar el material clínic, "que aquí es necessita i allà es deteriora".

La casa però continuà equipada, cosa que va permetre que a finals de novembre de 1938, davant la freqüència dels bombardeigs a ciutats properes a Igualada i la situació de penúria que es vivia, es destinés a colònia infantil per tal de protegir la quitxalla de seriosos perills.

Casa de repòs

Possiblement la creació de l'anomenada Casa de repòs no es degué tant a una idea planificada i meditada com els dos centres anteriors, sinó que sorgí afavorida per les circumstàncies.

La intenció de fer obres a l'Hospital a principis del 1937, per tal de modificar la distribució de les sales, reduir el nombre de llits i obrir-hi grans finestrals féu que es trasllessin els asilats fora del centre. Es trià una casa aleshores desocupada, la torre de Leopoldo Godó, a l'antic carrer d'Anselm Clavé. La casa era gran i tenia un jardí assolellat, per la qual cosa es considerà idònia per la seva funció, i el que havia començat de manera provisional i imprevista continuà funcionant fins a l'acabament de la guerra.

Asilats prenent el sol al jardí de la casa de repòs.

Hospitals militars

Com és habitual en temps de guerra, es bastiren diferents hospitals de sang, els quals tingueren trajectòries molt diverses.

Molts dels edificis grans de la ciutat que no havien estat incautats com a seu de partits o entitats revolucionàries foren visitats, en un moment o altre, per valorar el seu possible ús com a Hospital de Sang. La mateixa Casa de repòs, a la qual acabem de referir-nos, havia estat proposada mesos abans com a hospital de guerra, però no hi ha constància que finalment ho fos: és més, el fet que poc després s'hi traslladessin els asilats fa pensar que potser sí que es va començar a preparar, però que finalment se li va canviar el destí.

El primer Hospital de sang de què tenim notícia estava en un edifici prou conegut del carrer

de l'Amnistia, i l'exconvent de les Escolàpies. Paradoxalment, sembla que es bastí sota la direcció, o almenys activa col·laboració, d'una encara no nata Creu Roja d'Igualada.

Aquest Hospital és de vida efímera: es muntà atrafegadament l'agost del 36, i possiblement al setembre ja estava llest, però no consta que funcionés mal. Això pot tenir la seva explicació en

Edifici del actual grup escolar "Garcia Fossas", on es situaren, successivament, dos hospitals militars.

una actuació precipitada, a causa de la descoordinació dels primers moments de la guerra. En el DIARI DEL POBLE del dia 8 de setembre, es donà compte que en pocs dies "es creà i posà a punt un Hospital de Sang, amb una gran cabuda, ja que la ciutat està camí del front". Però en realitat el front era molt lluny. D'altra banda, tot i que augmentaren els accidents de trànsit en la carretera que creuava la ciutat, el seu nombre no requeria un hospital propi per a atendre els milicians.

El gener de 1937 l'edifici tornà a ser dedicat a escola.

Posteriorment, amb l'apropament del front, a la primavera del 1938 s'habilità l'orfenat García Fossas com a Hospital Militar, del qual hem trobat menys documentació. Per contra, és més viu en la memòria de la gent, perquè aquest sí que va funcionar, i ho va fer força temps.

Era un Hospital depenent de la reraguarda del V Cos de l'Exèrcit, sense cap vinculació amb l'Hospital civil i amb personal exclusivament militar, tot i que ocasionalment comptà amb l'ajut de personal de quiròfan del centre comarcal. Les

seves condicions fören precàries, sobretot a mesura que s'acostava el front i augmentava el nombre de ferits, com ho demostra el fet que alguns d'ells haguessin de jeure en mårfegues a terra, per manca de llits.

A mitjan gener del 39, quan la línia del front es situà a Santa Coloma de Queralt, l'Hospital es buidà totalment i s'evacuà tothom a França per tren.

Acabada la guerra, l'edifici fou novament recuperat com a Hospital Militar i passà a denominar-se "Ospedale de campo numero 6", depenent del "Corpo di Truppe Volontarie" de les forces italianes.

Finalment i tornant una mica enrere, a primers de gener del 1939 un altre edifici significatiu de la ciutat, les escoles del Ateneu, va ser visitat pel Comissari Militar de la plaça per a instal·lar-hi un nou hospital, a causa de la insuficiència del situat al García Fossas. Malgrat l'oposició de la Junta ateneïsta, les escoles hagueren d'entretirar precipitadament el seu mobiliari, però el ràpid avanç del front, impedí que el projecte continués endavant.

La Homeopatia a la comarca de l'Anoia.

Manuel MATEU i RATERA

1. Delimitació històrica de l'Homeopatia

L'Homeopatia va ser establerta com a sistema terapèutic pel doctor Samuel Hahnemann a finals del segle XVIII. Hahnemann va néixer a Meissen (Alemanya) el 1775. Es va doctorar en medicina i va ser el director de l'Hospital de Dresde (1787). Fruit de la manca de resultats de la medicina en aquells anys, es va allunyar de la pràctica mèdica que comportava l'ús de mitjans agressius com les sagnies, els vomitius i els purgants. Desenganyat, va dedicar-se a la recerca d'un sistema i d'una llei on basar-se per guarir les malalties. Mentre traduïa "La Matèria Mèdica", de Cullen, va intuir que la "quina" podria guarir el paludisme per la llei de la similitud, i ho va experimentar en ell mateix. Va ingerir petites quantitats de quina i va començar a experimentar febres, calfreds, suors i dolors semblants als del paludisme. Laquí va començar a treballar. Va comprovar, doncs, la llei dels similars (similia

similibus curentur o els similars es curen pels similars). La seva obra principal, "l'organon de l'art de guarir", va aparèixer en la seva primera edició l'any 1810, quan tenia 55 anys. Més tard publicava en sis volums el conjunt enciclopèdic del seu vast treball d'experimentació sobre els remeis homeopàtics, "La Matèria Mèdica pura" (1811-1821). Va morir a París l'any 1843, després de practicar durant molts anys a la capital francesa.

L'Homeopatia a Catalunya

Es tenen notícies que a l'any 1832 van començar a exercir els primers homeòpates, entre els quals el doctor Francesc Folch i Amigó. També es coneix l'activitat i la fama del doctor Joan Sanllehy, que era metge de l'aristocràcia, dels banquers i del bisbe Morgades entre altres, i que va ser més tard el promotor de l'Acadèmia Homeopàtica.

Cronologia

1890. Fundació de l'Acadèmia Mèdico-homeopàtica de Barcelona, al Palau del doctor Sanllehy, al Portal de l'Àngel.

1892. Fundació de l'Hospital Homeopàtic del Nen Déu, al carrer Rosselló de Barcelona, traslladada l'any 1923 al carrer Mallorca-Dos de Maig.

1924. Congrés Internacional d'Homeopatia, a Barcelona.

1985. Primer curs del cicle de 3 anys d'Homeopatia per a metges, organitzat per l'Acadèmia Mèdico-Homeopàtica de Barcelona.

1990. Congrés Internacional d'Homeopatia, a Barcelona. Participació de metges homeòpates igualadins en l'organització i en les ponències.

Centenari de l'Acadèmia Mèdico-Homeopàtica de Barcelona.

1991. Constitució de la Secció Col·legial d'Homeopatia en el Col·legi de Metges de Barcelona. El primer President d'aquesta Secció va ser l'autor d'aquest treball (1991-1993).

1995. Conveni de l'Acadèmia Mèdico-Homeopàtica de Barcelona amb la Universitat de Barcelona. Diploma de Postgrau en Homeopatia per a metges, al Palau de les Heures.

1996. El Comitè d'experts que assessora el Col·legi de Metges demana que es reconegui oficialment l'Homeopatia com a medicina complementària.

2. Mariano Ferrer i Estruch (Pare Mariano)

Nascut l'any 1811 al carrer de la Concepció d'Igualada i mort el 1900, també a Igualada. És considerat el veritable inspirador i promo-

tor de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, encara que no el fundador. Va practicar l'Homeopatia.

Íntim amic del filòsof vigatà Jaume Balmes i del metge homeòpata barceloní Dr. Joan Santllehy, el pare Mariano visqué a Cuba durant uns tretze anys, on fundà i dirigí el "Liceo Galasancio". Allí emmalaltí de tuberculosi, expectorava sang amb freqüència i acabà pesant 40 quilos. Un metge de Nova York, que es trobava accidentalment a Cuba, li diagnosticà una tuberculosi i li donà quatre o cinc mesos de vida.

Sobre aquest fet, Salvador Riba en la monografia "El Pare Marià" ens diu:

"Anava decaient en tal grau el seu estat físic, que... desitjava morir a Igualada on va néixer i al costat de tota la seva família. Va decidir retornar immediatament a la seva terra i poc abans d'anar-se'n va consultar el seu cas a un metge homeòpata, i gràcies al seu tractament començà a millorar... Traslladat a Igualada, entre el repòs, les atencions dels seus familiars i prosseguint el tractament homeopàtic, poc a poc anà recobrant la salut i, agraït a l'homeopatia, va fer la promesa d'estudiar dues hores diàries la doctrina o mètode que l'havia salvat per a beneficiar els seus consemblants, arribant a tenir d'aquesta doctrina mèdica un coneixement tan profund, que es podia comparar amb els

millors i més importants metges homeòpates que exercien al nostre país.”

A Igualada va rebre algunes vegades la visita del doctor Sanllehy, que es considerava la principal eminència en aquest mètode de la medicina. No va tenir mai el menor inconvenient a consultar-lo referent a algunes dolences dels seus pacients. A Barcelona el tractava sempre com un company de prestigi.

Les seves curacions, sempre hahnemanniànes, eren tan prodigioses que sorprenien els metges d'aquell temps. Deia: “Mai ha d'estudiar-se la terapèutica homeopàtica amb la idea prèvia de curar un determinat cas, sinó amb la de beneficiar a tot malalt sense distinció; l'únic afer difícil és tenir la suficient constància per estudiar cada dia un parell d'hores, començant el llibre pel començament i acabant-lo per tornar-lo a estudiar de nou, com un veritable Breviari de l'homeòpata. Donar el medicament indicat i deixar-lo operar, és a dir, no repetir ni canviar el remei fins veure esgotada la reacció de l'organisme, i després saber esperar”.

Altre punt en el qual posava especial atenció era preparar ell mateix les altes dinamitzacions. Les tintures les adquiria a la casa Willmar Schwabe, de Leipzig, i atribuïa a la seva gran escrupolositat i a l'atenció que posava en la preparació dels medicaments gran part dels bons o feliços resultats que obtenia en benefici dels malalts.

Del 2 al 5 de setembre del 1924 tingué lloc un Congrés Internacional d'Homeopatia a Barcelona. L'any següent, el 1925, es publicà una extensa revista referent al Congrés, editada per l'Acadèmia Mèdico-Homeopàtica de Barcelona. Aquesta publicació fa un historial complet amb tot el que es refereix a l'homeopatia a Espanya. El Pare Mariano hi consta entre els primers homeòpates de Catalunya.

Pel contingut de les seves farmacioles (número, característiques i varietat dels remeis), i les notes de les llibretes que es guarden, es desprèn que practicava una homeopatia completa, de qualitat, i no solament simptomàtica.

Va ser distingit per la Sociedad Hahnemanniana Matritense que el va nomenar Soci de Mèrit, i la ciutat d'Igualada li va posar el nom a un carrer.

3. Puig

No es coneixen dades biogràfiques, però podria ser natural del Berguedà. Fou metge i exercí la homeopatia a Igualada. Visqué probablement entre els anys 1815-1890, contemporani doncs del Pare Mariano.

4. Manuel Vives i Farreres

Nascut a Morella el 26 de desembre de 1826 i mort a Barcelona el 24 de febrer de 1902. Féu

el batxillerat a Saragossa i estudis de medicina a Barcelona, on es llicencià l'any 1862. S'establí primer a Zara (Aragó), i el 1866 es traslladà al Bruc, i més tard a Igualada.

A Igualada va fer amistat amb el Pare Mariano Ferrer, que el convertí a l'Homeopatia.

Aconsellat pel seu mentor marxà a Barcelona l'any 1875, essent uns dels fundadors de la "Revista Homeopàtica" i de l'Acadèmia Mèdico-Homeopàtica de Barcelona, de la qual fou president en morir el doctor Sanllehy. També cultivà la Frenologia.

5. Manuel Soler i Fàbregas

Nascut a la Pobla de Claramunt el 1844 i mort a Igualada el 14 de desembre de 1917. Estudià medicina a Barcelona. Metge contemporani del Pare Mariano, fou considerat un dels més destacats metges homeòpates de la ruralia catalana.

Exercí primer en el seu poble natal i més tard ocupà la plaça del doctor Vives a Igualada.

6. Josep Colominas i Estartús i Julio Cuñado Amador

Nascut i mort a Igualada. La seva filla es casà amb Julio Cuñado i Amador. (Logroño 1880-

Igualada 1961). Ambdós visitaven a la Rambla Sant Isidre.

El doctor Colominas era de bona talla i corpulent, amb una acurada barba blanca que li donava l'aspecte de patriarca. Possedia bon caràcter. Practicava l'homeopatia i segurament era l'únic a la nostra ciutat.

Si feia la visita a casa seva, a l'hora de receptar agafava un paperet una mica consistent, feia una paperina on hi posava una porció de petits anissos i deia que en tornar a casa es possessin en un vas ple d'aigua, tot recomanant les cullerades que s'havien de prendre a determinades hores. Si la visita era al domicili del pacient, a l'hora de receptar feia portar un got d'aigua, hi tirava els anissos o el medicament i informava del seu ús. Quan anava de visita particular, a més d'un maletí duia un ample cinturó on hi havia uns petits tubs de vidre amb el seu corresponent medicament en forma de petits anissos blancs. No s'havia d'anar a la farmàcia, ell era el metge i el farmacèutic.

Eren temps en què les persones que havien passat per la Universitat o tenien estudis superiors vestien molt pulcrament. Colominas, a més d'anar ben vestit, portava un capell amb unes ales una mica més amples que les usuals. Això li donava cert prestigi, tot i que ell no era vanitós. Si anava a visitar els seus pacients de la comarca, hi anava a dalt d'un xarret tirat per un cavall que guiava personalment.

7. Salvador Cabré

Després de la guerra del 36 no hi ha notícia que es practiqués l'Homeopatia a Igualada, almenys de forma exclusiva. Va ser l'any 1980 quan el doctor Salvador Cabré, en el curs d'una expedició a l'Himàlaia, va conèixer una persona que li explicà el que era la Homeopatia.

De retorn a Igualada organitzà el seu trasllat a Mèxic, on estudià Homeopatia a la Universitat Homeopàtica. La seva informació i els seus coneixements van fer escola.

8. Conclusions

L'homeopatia fou practicada a Igualada des de mitjans del segle passat pel metge Puig i pel sacerdot Pare Mariano. A la segona meitat del segle XIX exerciren els metges Vives i Soler; a principis de segle, els metges Colominas i Cuiñado practicaren l'homeopatia clàssica hahnemànica (un sol remei), i foren apreciats per les seves qualitats humanes i per moltes de les seves guaricions, les quals evitaven els mitjans agressius de la medicina oficial. Després de la guerra del 36, la presència d'homeòpates a Igualada

declinà fins a fer-se nul·la durant un període d'uns 30 a 35 anys. Aquesta mateixa tendència continuà a la resta de Catalunya fins que el doctor Cabré la reintroduí.

Agraïments

Al senyor Salvador Riba i Gumà, per l'extens treball de la seva monografia "El Pare Marià", les notes sobre el doctor Colominas i la seva informació general.

Al senyor Lluís Albín (recentment traspassat), la seva muller Colette i els seus fills, que han facilitat informació, farmaciòles i notes escrites del Pare Mariano, material que va ser exposat durant el Congrés de l'any 1990.

A les senyores Montserrat Jordana i Maria Àngels Jordana i Albín, per la seva informació. Al doctor Julio Cuiñado i al seu pare Josep Cuiñado, per la seva informació i aportació gràfica sobre els seus avis i besavis homeòpates.

També a la senyora Rosa Cuiñado i Colominas.

Als farmacèutics senyor Bausili i senyora Maria Rosa Singla, per la seva col·laboració.

A l'Ateneu Igualadí, per poder accedir al bust, dibuixos i informació escrita dels seus arxius.

Les aigües sulfuroses de la Puda de Castellolí.

Maria Rita MARIMON i LLUCIÀ

I. Introducció

L'aigua ofereix moltes possibilitats per a cuidar el nostre organisme, ja que és l'element natural més beneficiós per a la nostra salut; no hem d'oblidar que el 70% del nostre organisme és aigua. L'aigua no aporta calories, hidrata la pell, estimula les vies urinàries¹ i ajuda a eliminar les toxines que ingerim a través dels aliments i de les vies respiratòries. Per això, des d'antic els homes han conegut les qualitats de moltes aigües mineromedicinales, sobretot de les termals. Per posar només un exemple, sabem que la font de Paracelsus a Suïssa era ja usada com a medicinal l'any 1500 a.C.² No serà, però, fins al s.XVIII quan es començaran a fer estudis científics sobre les qualitats de les aigües minerals, i fins a mitjans del s.XIX no es generalitzarà l'ús de la hidroteràpia com a remei de diverses malalties, sobretot a partir del 1830 quan el metge alemany

Vicenz Priessnitz va descobrir el nou mètode terapèutic de la hidrologia³.

Són considerades aigües mineromedicinales totes les aigües que degut a les sals que contenen tenen propietats terapèutiques i que degut a aquestes qualitats han estat declarades d'utilitat pública. És un error citar-les només com a minerals, ja que totes les aigües ho són, de minerals, i en canvi algunes aigües ni tan sols són potables⁴. Les aigües que anomenem mineromedicinales s'han format perquè essent aigües subterrànies han travessat terrenys que contenen sals solubles que s'han dissolt en l'aigua i que d'aquesta manera l'aigua s'ha mineralitzat. Quan l'aigua mineralitzada brolla a l'exterior ho fa, doncs, en forma de deu mineromedicina⁵. L'aparició d'u-

1 Suplement "Ciència i Salut" nº 19, La Vanguardia, 13.7.1996

2 Palanca, J.A.: *Prólogo de Guía de Baños y aguas minerales medicinales de España*. Asociación nacional de la Propiedad Balnearia, Madrid, 1942. També a: Arnús, M.: *Historia topogràfica, química i mèdica de la Puda de Montserrat*, precedida de algunas generalidades de Hidrología General i Balnearia, pg. 33 a 36. Imprenta de "Diario de Barcelona", Barcelona, 1863.

El doctor Manuel Arnús era germà de l'Evarist Arnús, fundador de la Banca Arnús. El doctor Arnús va ser metge director del balneari de la Puda de Montserrat entre 1847 i 1874.

3 Estrada i Planell, G.: *La Puda, un balneari als peus de Montserrat*, pgs.9 i 10. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1980

4 Nadal, A. i Robert, B.: *Compendio de Hidrologia Médica, Balnearia o Hidroterapia*, pgs.1 i 2.

Muntaner y Simó, Editores, Barcelona, 1884. El doctor Bertomeu Robert és qui havia estat alcalde de Barcelona el 1859. El 1901 va encapçalat la candidatura anomenada dels 4 Presidents i ell era president de la Societat Anònima d'Amics del País que, pentagonada per la Lliga, va obtenir representació parlamentària a les Corts de Madrid.

5 Ustrell i Torrent, J.M.: *Les aigües medicinals de l'Abadia de Riuorb*. Centre Cultural "Mossèn Azeig Garcia", Calldugosa de Riuorb, 1984.

na font o deu mineral correspon al procés següent: l'aigua procedent de les filtracions, quan troba una capa impermeable forma un corrent subterrani, un aqüífer, el qual, en trobar una línia de trencament o després de produir-se algun moviment de l'escorça terrestre, surt a la superfície en forma de font. Entre les sals més solubles cal destacar els clorurs i els sulfats de sodi, els sulfats de calci i de magnesi, sals que es troben a l'aigua dissociades en ions que aquesta ha pres en atacar i dissoldre les roques⁶.

Les propietats de l'aigua depenen de la proporció i del tipus de substàncies minerals que contenen. Així, per exemple, les clorurades amb predomini de clorurs tenen efectes estimulants, antiinflamatoris i augmenten les defenses de la pell. Les sulfatades, que són les que contenen sulfats de calci i de sodi, són diurètiques i tenen efectes beneficiosos pels problemes hepàtics i per al restrenyiment. Les sulfurades, que són les que contenen sofre, sodi i clor, són apropiades per al reumatisme, les malalties respiratòries i per a les malalties de la pell⁷.

En el segle passat, la hidroteràpia, és a dir, l'ús de l'aigua en el tractament de les malalties en forma de banys, dutxes, ablucions etc., semblava un remei infal·lible i la fe popular li atribuïa fins i tot curacions miraculoses. Això va provocar que alguns metges dels balnearis advertissin del perill de prendre les aigües sense cap mena de control. El mateix Dr. Robert lamentava a principi d'aquest segle que les propietats

terapèutiques de les aigües medicinals fossin només conegudes per la recopilació empírica dels fets clínics i no hi hagués en canvi un estudi científic seriós en raó de la seva composició. Si bé el Dr. Robert reconeixia les qualitats de les aigües mineromedicinals, considerava que aquestes només eren útils en una fase poc avançada de la malaltia, ja que aquest tipus d'aigües, per la seva mateixa composició, tenen un poder d'agressió que les fa perilloses en les fases avançades i poden produir un fatal desenllaç. Tampoc no les considerava recomenables per a les malalties del cor ni en la hidropesia general⁸. Aquests advertiments, però, no representaven pas una condemna de les aigües medicinals, sinó que eren una crida a la prudència, provocada per l'extraordinari auge que tenia la hidroteràpia en aquells moments arreu d'Europa i també, com no, a Catalunya.

La varietat de la constitució geològica i tectònica de Catalunya fa que hi hagi un gran nombre de manantials mineromedicinals de molt diversa condició i composició. Els manantials mineromedicinals de Catalunya són de gran qualitat: n'hi ha més de dos-cents (només a la província de Girona més de cent⁹). També hi ha una gran riquesa mineromedicinal a la resta d'Espanya, però diversos estudis fets per metges de balnearis del segle passat, època de màxim apogeu de l'ús de les aigües mineromedicinals amb finalitats terapèutiques com també de la posada en funcionament de gran quantitat de balnearis per tot el país, es lamentaven del

poc reconeixement nacional i internacional que tenien les aigües mincromedicinals espanyoles en relació a les estrangeres, que consideraven de pitjor qualitat¹⁰. La situació dels balnearis espanyols no era massa bona; mancaven infraestructures i ajudes de l'Administració. L'any 1927, el doctor F. Murillo, aleshores Director General de Sanitat, proposava la creació d'un Institut d'Hydrologia per ensenyar al personal facultatiu i auxiliar del balnearis, i per a que es dediqués a la investigació¹¹.

En el context del fenomen balneàric i de la pràctica de la hidrologia com a mesura tant higiènica com medicinal és on es desenvolupa la hidroteràpia durant tot el segle XIX. Tanmateix, aquestes pràctiques cal englobar-les dins un sistema de vida i de comportament social que va posar de moda la puixant burgesia de l'època¹². És en aquest moment que hem de situar l'inici de l'explotació i de l'ús de les aigües de la Puda de Castellolí amb finalitats medicinals.

2. Situació geogràfica de la Puda de Castellolí i constitució geològica dels terrenys que l'envolten

La Puda de Castellolí, anomenada abans de Francolí pel nom del seu primer propietari Josep Francolí Oliveras, és un manantial d'aigües sulfuroses-sòdiques (o sulfhídricosalines) situat a la part de llevant del municipi de Castellolí, sota la vall de Sant Feliu, a l'extrem est de la conca

d'Òdena, en una altitud de 391 m sobre el nivell del mar.

Segons la definició que dona Coromines el nom de Puda prové de font d'aigua pudenta: "fontem aquam put(i)dam", és a dir, que fa pudor¹³. Alcover i Moll defineixen el topònim Puda com el nom de diferents fonts d'aigües sulfuroses que hi ha a Catalunya.¹⁴

La zona on la Puda de Castellolí està situada és una de les parts de la nostra geografia on els mate-

10 Barber i Ferrás, R. i Barber i Segal, J. *Investigación de aguas subterráneas*. Sabat Editors, S.A.1980.

11 Suplement, "Gineva i Salut", La Vanguardia, 13-7-1990.

12 Nadal, A i Ribert, B. *Obra citada*, ... pgs. 22 i 29.

13 *Balnearios y Manantiales minero medicinales de Cataluña*. Revista Publicación de la Sociedad de Atracción de Forasteros de Forasteros, Sindicato d'Iniciativa de Barcelona, Rambla del Centro n.º 30, Barna. "La Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona" tenia com a objectiu promoure les belleses naturals i les riqueces naturals del país. En aquest número de la Revista intentava donar a conèixer el que significa la riquesa minero-medical catalana. La mateixa informació la trobem en una altra revista del mateix nom: *Balnearios y Manantiales minero medicinales de Cataluña*, Aquesta, però, editada per: Asociación de Duños de balnearios y manantiales minero medicinales de Cataluña, Patronato Nacional de Turismo, Subdelegación de Aragón, Cataluña y Baleares.

14 Roca i Balver, S. *Aigües minero medicinals. Balnearios de Catalunya*, pg. 6. Barcelona, 1917. El doctor Roca i Balver es lamenta perquè els mèdics espanyols eviten els seus clients a balnearis estrangers. També Terreros, R. de los, *Guía oficial de los Establecimientos y Aguas Minerales de España*, pgs. 6 i 7, S.A. Editorial y de Publicidad Rudolf Mose, Barna, 1927. El Dr. Terreros fa constar que algun manantial minero-medical de l'estranger ha superat només en clients espanyols i sudamericans, tots els balnearis espanyols junts.

11 Murillo, F. *Guia Oficial ja citada*, ... 1927.

12 Estrada i Panell, G.: *La Puda*, obra citada, ps. 9 i 10.

13 Coromines (Vigneaux, J.). *Diccionari Etimològic i complementari de la Llengua Catalana*. Curial, Barcelona, 1985.

14 Alcover, A.M i Moll, F. de E.: *Diccionari Català, Valencianà, Balear, Mallorquí*, 1957.

rials antics i durs de la serralada prelitoral, elevats i trencats en el període terciari de l'eocè (entre 60 i 40 milions d'anys), durant l'anomenat plegament alpi, entren en contacte i s'encavalquen sobre els materials més fins i tous de la depressió central, mitjançant una falla que corre en direcció nord-est a sud-oest¹³. Fa uns 240 milions d'anys, l'actual depressió central catalana així com tota la depressió de l'Ebre eren un gran mar que anava des dels Pirineus fins a un massís que ocupava gran part de la mar Mediterrània actual, massís que s'ha anomenat Catalanobalear. Amb l'elevació dels Pirineus i de la serralada costanera durant el plegament alpi i amb el posterior enfonsament de part del massís Catalanobalear, aquest mar va quedar tancat, s'omplí de sediments procedents de les terres emergides i s'assecà. La depressió central va quedar constituïda, doncs, per gran quantitat de sediments marins, calcàries i margues en les zones més interiors i amb grans blocs de conglomerats, gresos i argiles en les zones que toquen als Pirineus i a la serralada prelitoral. Els materials tous de les zones interiors de la depressió central de tota la conca d'Òdena i molt especialment pels volts de Castellolí prenen formes abarrancades tipus bad-lands (margues blaves) molt visibles a la Puda, que donen una fesomia molt particular al paisatge de la zona. Aquestes margues es despleguen en forma de vessants esgraonades des de Castellolí fins als peus del massís de Montserrat¹⁴.

Sabem que l'aparició de deus i manantials, siguin o no termals, cal associar-la amb línies de frac-

tura important, ja que les aigües que s'han filtrat en trobar una capa impermeable han format corrents subterranis que han pogut ascendir a través de les fisures de les roques, i per la mateixa pressió de la columna líquida han pujat i han brotat en forma de font¹⁵.

En la llarga fila de falles que limiten la depressió central amb els Pirineus i amb la serralada prelitoral, com en la línia de contacte d'aquesta darrera serralada amb la depressió prelitoral, és precisament on es troben la majoria de manantials mineromedicinals de Catalunya: La Puda de Montserrat, la Garriga, Caldes de Bohí, Caldes de Montbui i també la Puda de Castellolí entre molts d'altres¹⁶.

3. Les propietats mineromedicinals de les aigües sulfuroses de la Puda de Castellolí

Les aigües mineromedicinals de la Puda de Castellolí corresponen a la modalitat d'aigües sulfuroses-sòdiques fredes, que són les que contenen sofre en forma de sulfat o d'àcid sulfhídric a més a més de compostos del sodi. L'àcid sulfhídric quan entra en contacte amb l'aire es volatilitza molt ràpidament i per això es produeix aquesta pudor d'ous podrits que és, precisament, el que dóna el nom de Puda a diversos manantials d'aigües sulfuroses a Catalunya: la Puda de Montserrat, la de Calaf, la de Vic, la de la Farola de L'Hospitalet, la font Pudosa de Banyoles.¹⁷

El sofre és una sal indispensable en els processos biològics, i unit a altres substàncies forma alguns compostos que tenen propietats terapèutiques. S'usa en medicina com a queratolític i queratoplàstic i principalment com a estimulant en pomades dermatològiques.

Per la seva composició, les aigües de la Puda de Castellolí són molt apropiades per a les malalties de la pell, les respiratòries i el reuma. Totes elles són malalties cròniques, el tractament de les quals s'ha de fer de manera lenta i continuada quan estan en una fase poc avançada, i és aconsellable que l'ús de l'aigua beguda es complementi amb el bany en aigües mineromedicinales²⁰. Segons una primera anàlisi de les aigües feta el 1859, aquestes tenen la següent composició:²¹

Residu de 1,7997 per litre d'aigua:

de Calci.....	0,0309	grams
Clorurs de Nagnèsia.....	0,0796	"
de Sodi.....	1,2020	"
de Magnèsia	0,1976	"
Sulfats de Sosa	0,2235	"
de Cal	0,0482	"
Carbonat de Magnèsia	0,0179	"
	<hr/>	
	1,7997	

A setze graus sulfohidromètrics un litre d'aigua conté:

Sofre	1,020375	grams
Àcid sulfhídric	0,021640	"
Àcid Sulhídric en centímetres cúbics	13,98918	

Hi ha un altre informe sobre les aigües sulfuroses de la Puda del qual no hem pogut constatar la data, si bé possiblement va ser encarregat ja per la família Rigolfes. Està firmat pel doctor J. Gorostegui, professor agregat de la Facultat de Medicina de Barcelona, i diu així: "Pels seus clorurs actuen regularitzant les funcions digestives i les ganes de menjar al ser ingerides. Una vegada reabsorbides, la seva acció sobre la sang, és ben manifesta: secrecions i excrecions s'estimulen; a més a més, la funció renal és activada i al ser normalitzades totes les secrecions i excrecions, en especial la de la pell, creix l'activitat respiratòria i l'energia muscular, es regularitza la menstruació i augmenta en conjunt la

15 Veure: Apèndix documental: Mapa n° 1

16 *Geografia de Catalunya*. Dirigida per Sureda Sabarís. Aedos. Barça 1974 vol.1

17 Darder Pericas, R. i Darder Seguí, J.: *Investigación de aguas sulfuro-reales*. Salvat Editores. S.A. 1960.

Pgs.24 i 25

18 Gaymies Blanc, J.: *Les deus sulfhidríques a Catalunya*, pg. 26, Vol.IV. AUSA, 1983. Veure: Apèndix documental: Mapa n° 2

19 *Bañeros y Manantiales minero medicinales de Cataluña*. Publicación de la Sociedad de atracción de Forasteros, Sindicato d'Iniciativa de Barcelona. Rambla del Centre, n° 30.

20 Manzanarig, M.: *Terapéutica cronoterapia de la dermatosis*. Guía oficial de los Establecimientos balnearios y aguas medicinales de España. S.A. Editorial y de Publicidad Rudolf Mose. Barça 1927

21 Veure: Apèndix documental: Document n° 1

capacitat vital. Els clorurs a més a més, a l'actuar sobre les funcions osmòtiques afavoreixen la reabsorció dels exudants, la presència de sulfats fa d'aquestes aigües un lleuger laxant, d'acció benèfica sobre el metabolisme orgànic. Però, tot i que les anteriors qualitats són insuperables la seva acció resultant radica en la extraordinària riquesa en sulfhídric, la qual cosa fa que s'obtinguin resultats sorprenents amb l'ús d'aquestes aigües en forma d'inhalacions i "ad ingesta", en els catarrros respiratoris i que el seu ús en banys, dutxes i banys de fang siguin insubstituïbles contra moltes afeccions cutànies i en tota mena de trastorns reumàtics. Resumint: estan indicades en les gastropaties, trastorns secretoris i excretoris, escrofulisme i malalties de la nutrició: diatesi, ginecopaties i cardiopaties, anèmies i en les malalties de la pell i en els reumatismes²².

4. Història de l'aprofitament de les aigües mineromedicinals de la Puda de Castellolí

4.1. La Puda de Francolí: 1859-1945

Les primeres notícies conegudes sobre l'aprofitament de les aigües de la Puda com a aigües medicinals les hem trobat en un folletó-document, còpia de l'original, on consta l'anàlisi que va fer l'any 1859 el doctor Josep Roure, catedràtic de Química de l'Escola Superior Industrial barcelonesa, a petició del senyor Josep Francolí

Oliveras, ric hisendat de la vall de sant Feliu²³, del terme de Castellolí, propietari del terreny on hi havia el manatíal d'aigües sulfuroses. El senyor Josep Francolí va ser un dels fundadors de "La Brillanta", societat recreativa dels propietaris benestants de Castellolí l'any 1856, i va formar part de diversos consistoris municipals d'aquest mateix poble²⁴. Cal Francolí de la vall de sant Feliu consta ja en el cadastre de l'any 1732, i l'any 1752, Salvador Francolí d'aquesta propietat és un dels signants de l'anomenada Concòrdia de Sant Feliu, mitjançant la qual es va posar fi al litigi entre els habitants de la vall de sant Feliu, que volien que la seva església fos considerada parròquia, i el bisbat, que només els va concedir la condició de capella rural²⁵.

En l'anàlisi, el doctor Roure certifica que les aigües de la Puda de Francolí són medicinals i les compara a les de la Puda de Esparraguera i a les de Banyoles²⁶. El senyor Josep Francolí aviat s'adonaria que aquell manatíal que brollava en una de les finques de la seva propietat tenia unes qualitats curatives semblants a la d'altres manatíals ja coneguts i explotats en aquella època d'apogeu de l'ús de la hidroteràpia com a remei de diverses malalties.

Molt a prop de la Puda de Castellolí es troba la Puda de Montserrat, també d'aigües sulfuroses i que en aquells moments s'estava consolidant com un dels balnearis més importants d'Espanya. Des del 1818, la Puda de Montserrat tenia com

a metge director el senyor Antoni Coca Rabassa, que havia estat director de l'establiment mine-romedicinal de Caldetes des del 1816, quan Ferran VII havia creat per decret les dues primeres i úniques places de metge director de balneari d'aigües mine-romedicinals: Caldes de Montbui i Caldetes. El 1818 es va suprimir la plaça de Caldetes i es va concedir a la Puda de Montserrat. La primera anàlisi de les aigües sulfuroses de la Puda de Montserrat va ser feta pel mateix doctor Coca l'any 1819²⁷.

La proximitat de la Puda de Montserrat segurament va permetre al senyor Francolí conèixer la composició i qualitats de les aigües del manantial de la seva propietat, molt semblants a les de la Puda montserratina. El folletó-document que abans hem esmentat va ser imprès a la impremta igualadina de Vda. de Mariano Abadal, establiment on durant alguns anys del segle passat i potser de principis de l'actual es venia l'aigua sulfurosa-sòdica de la Puda en garrafes i en ampolles. El costum de vendre l'aigua embotellada degué durar tot el temps en què la família Francolí va ser la propietària del manantial, ja que algunes famílies de Castellolí recorden encara haver vist ampolles.

En el citat document consta l'anàlisi de les aigües; el propietari del manantial, el senyor Josep Francolí; la situació, "equidistant una legua d'Igualada", i la manera d'arribar al manantial per la carretera que va a Madrid des d'una altra carretera construïda expressament pel mateix

propietari. També cita l'existència d'un edifici refugi per als que anaven a prendre les aigües.

Per un altre folletó-document editat posteriorment a l'any 1871²⁸ sabem que el manantial feia anys que funcionava com a medicinal, que els efectes de les seves aigües eren considerats molt beneficiosos per a la salut de les persones, i que la seva composició química era semblant a la de la Puda d'Esparraguera i millor que la de Banyoles. També hi consta l'existència d'una nova anàlisi feta el 1871, data en què les aigües de la Puda van ser declarades com a medicinals per l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona. Malgrat aquest reconeixement que podríem considerar oficial, no hem trobat la més petita referència a la Puda de Castellolí en cap Guia de Manantials i Balnearis ni d'Espanya ni de Catalunya. Si les Guies fossin només de Balnearis es podria entendre l'omissió, ja que l'establiment de la Puda era petit i en realitat no va funcionar mai del tot com a balneari. Però les diverses

22 Des de les runes del castell de Castellolí n.º 8. Folletó editat per la Parròquia de Castellolí.

23 Fotografia n.º 1. Col. Francolí de la vall de Sant Feliu de Castellolí. Estat actual.

24 Castelló i Cassol, J., Castellolí, mil anys d'història. Ajuntament de Castellolí, 1989, pp. 100.

25 Castelló i Cassol, Obra citada... pp. 79.

26 Apèndix documental, Document n.º 1.

27 Arnús, M., *Historia topogràfica, química y médica de la Puda de Montserrat*, pgs. 44 a 47, Imprenta del "Diario de Barcelona", Barma, 1863. Citat per Estrada i Plaó, G., *La Puda un balneari als peus de Montserrat*, pgs. 23 i 24, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

28 Apèndix documental, Document n.º 2.

Guies són de tots els manantials existents a la Península, amb un contingut bastant complet: fins i tot hi ha citada la Puda de Calaf, manantial que mai va donar gaire aigua i que fa anys que està completament sec²⁹.

L'època al voltant del 1880 degué ser la de màxima expansió del balneari de la Puda de Francolí. El folletó mostra un caire propagandístic i dona la impressió que feia poc temps que s'havia renovat i que encara que petit ja reunia bastantes comoditats: saló³⁰, 7 cambres de bany amb baneres de marbre de Carrara³¹, un jardí que esta-

ria situat en l'espai que actualment ocupa el pati, i la font d'aigües sulfuroses que brollava al costat d'una altra d'aigua potable de gran qualitat, però sense propietats medicinals.

El bany en aigües sulfuroses era practicat també en aquella època, com ho demostra la gran caldera d'aram que s'ha conservat. La caldera estava situada en un petit edifici construït darrera les cambres de bany; sota la caldera s'hi feia foc per escalfar l'aigua, la qual arribava a les calderes per unes rudimentàries conduccions que, això sí, eren de marbre de Carrara.

Si bé no hem trobat cap referència de com arribava l'aigua de la font pudenta a la caldera, el més segur és que s'hi portés mitjançant cubells, galledes o algun altre estri d'aquella època. És possible que aquesta manera d'escalfar l'aigua li restés moltes de les propietats medicinals; alguns metges i farmacèutics del segle passat ja advertien del perill que representava per a la salut la pràctica que alguns establiments feien de les aigües mineromedicinals, principalment en l'aplicació de segons quin tipus d'aigua en algunes malalties, en la durada del tractament i en els deficientes mètodes emprats per escalfar l'aigua³².

Per aquest segon folletó ens assabentem que l'aigua de la Puda de Francolí es venia embotellada³³, no solament a Igualada sinó també a Barcelona i a altres poblacions de Catalunya com Manresa, Vilafranca, Vic, Vilanova i la Geltrú,

29. Bosca i Ballvé, S.: *Aguas minero medicinales*, pg. 6. Balnearios de Cataluña, 1917.

30. Aquest saló estava situat, segurament, en l'actual antecapella de la capella, ja que era el lloc que serví de menjador fins a la reforma feta pel Sr. Miquel Rigolles a partir del 1945.

31. Fotografia nº 2. Primítiva banera de marbró de Carrara que encara es conserva a la Puda.

32. Marillo, J.: *Guía Oficial de los Establecimientos Balnearios y Aguas Medicinales de España*, S.A., pg. 4. Editorial y de Publicidad Rudolf Mose, Baena, 1927. El doctor Marillo demana reformes radicals tant en comoditat, mesures higièniques i sobretot la supressió de fonts clandestines.

33. Apèndix documental, *Document nº 3*.

34. Apèndix documental, *Document nº 4*.

35. El senyor Josep Francolí vivia també a Igualada, segurament en aquesta casa nº 90 de la Solésat, ja que hi consta inscrit com a resident l'any 1886, quan compra un negoci d'aiguardent de la casa nº 96 de la mateixa Solésat a Fermí Vives i Juferré. Arxiu Notarial d'Igualada (A.N.) Escritura de venda nº 186, Document nº 0.677.162. Notari: Plácido Quiró Mas a l'1 d'abril de 1886.

36. *El Eco de Igualada*, nº 140. Año III, 8 d'octubre de 1865. Apèndix documental nº 4. Veure també Apèndix documental nº 6. Guies en honor de la Mare de Déu del Remei, patrona de Castellolí i de la Puda on cada primer diumenge d'octubre s'hi celebra una gran festa molt concorreguda en honor a la Verge del Remei.

37. Apèndix documental, *Document nº 5*.

38. Informació facilitada per la família Terras Rosseth de via Francolí de la Vall.

Tàrraga, A Barcelona, un dels establiments que venia l'aigua de la Puda de Francolí era la farmàcia del Pi, una de les més antigues de Barcelona, avui encara existent, que està situada a la plaça del mateix nom. Aquesta farmàcia també era un lloc d'expedició d'aigües medicinals i, a més de les de la Puda, s'expedien les de la font del Ferro de l'Espluga de Francolí i d'altres.

Una altra informació valuosa sobre la Puda de Francolí l'hem trobada en la premsa local del s.XIX: en "El Eco de Igualada", el primer diari igualadí en la seva primera etapa, l'editat entre 1863 i 1865, i en "La Colmena de Igualada", de l'any 1880. En les dues publicacions hi ha diversos anuncis de la Puda de Francolí. En "El Eco de Igualada" s'hi pot veure en diversos números l'anunci citat abans de la venda d'aigua de la Puda a la impremta Abadal, i en un altre s'anuncia una tartana³¹ que surt cada dia a les quatre de la matinada i a les quatre de la tarda de la casa de Josep Francolí, situada al carrer de la Soledat n° 90, per anar a la Puda a prendre les aigües³². En aquest mateix anunci ja es fa esment de les qualitats de l'aigua de la Puda, principalment per guarir les afeccions de la pell.

En l'exemplar del 8 d'octubre de 1865 de "El Eco de Igualada" apareix un article pel qual ens assabentem que s'ha inaugurat la capella, que va fer construir el seu propietari, el senyor Josep Francolí. En aquesta capella, sota la invocació de la Mare de Déu del Remei, a partir d'aleshores s'hi podia oir missa totes les festes de precepte.

En la festa d'inauguració hi va haver missa solemne oficiada pel rector de Castellolí, amb l'actuació de la coral Sant Lluís d'aquest mateix poble³³.

En "La Colmena de Igualada" de 1880 trobem diversos anuncis, amb un mateix text però amb un emmarcat diferent en quasi cada número, sobre les aigües medicinals de la Puda.³⁴

La família Francolí de la vall de sant Feliu del terme de Castellolí van ser els propietaris de la Puda fins el 1945, si bé el cognom Francolí es va perdre molt aviat. El senyor Josep Francolí i Oliveras va morir sense successió i les seves propietats les van heretar uns nebots, fills d'una germana seva que es devia casar amb un Rossich, ja que l'any 1909 trobem un Josep Rossich Francolí que es casa amb Carme Enric. Una posterior escriptura de venda d'unes peces de terra ens permet assegurar que el 1932 el propietari de la finca era Albert Rossich Enric, però tant ell com el seu germà Josep Maria, que en realitat era l'hereu, van abandonar la finca i se'n van anar a viure a Barcelona on moriren³⁵.

La propietat va quedar en mans de la seva germana Carme Rossich Enric casada amb l'Emili Torras Claret, d'Òdena. Carme Rossich Enric va morir jove i la propietat passà al seu espòs l'Emili Torras, el qual vendrà la Puda a la família Rigolfes l'any 1845. Els descendents de la família Torras-Enric són actualment els propietaris de la resta de la finca de cal Francolí de la vall de sant Feliu, ja que Emili Torras només va

vendre a la família Rigolfes una part de la seva extensa propietat, la que corresponia al manantial d'aigües sulfuroses amb l'establiment balneari construït a redós del manantial.

Algunes fotografies de principis dels anys 30 ens mostren que l'edifici de la Puda patia ja un fort deteriorament que es va accentuar durant la guerra civil, tant per l'abandó del recinte com per l'acció de soldats mig perduts i sense control que hi van fer destrosses, principalment a la capella.²⁹

Però en acabar la guerra, algunes famílies igualadines i algunes de Barcelona van començar a tornar a la Puda a prendre les aigües o simplement a estiuejar. El senyor Vicens Guixà de Castellolí i la seva esposa Càndida tenien cura de l'establiment, feien menjars i atenien els hostes dintre de les possibilitats que els permetia la difícil conjuntura dels anys posteriors a la guerra civil. Una família de Barcelona, que va voler romandre en l'anomenat, va pagar una nova imatge de la Verge del Remei que havia quedat totalment destruïda per la barbàrie de la guerra, i es va començar a restaurar l'altar principal de la capella.³⁰

4.2. La Puda de Castellolí: 1945-1975?³¹

Començarem a parlar de la Puda de Castellolí des del moment en què la família Rigolfes va comprar-la l'any 1945. La restauració i ampliació de l'establiment que va haver de fer el nou propietari

va ser una tasca costosa i difícil, però el senyor Miquel Rigolfes no va escatimar esforços ni diners fins a convertir-lo en un lloc còmode i agradable. La part de l'edifici ja existent es va restaurar conservant l'arquitectura, però es van fer de nou les actuals parts frontal i esquerra de l'edifici³². Es va construir un ampli i magnífic menjador, noves habitacions i noves cambres de bany, un vestíbul amb barra de cafè i un bonic i ampli habitatge que la família Rigolfes va reservar per al seu ús particular. També es va asfaltar el pati que era de terra, es va bastir la font d'aigua sulfurosa i es va fer la canalització cap a l'establiment.

Tot guanyant terreny al torrent, amb moltes tonelles de terra i amb moltes hores de treball, es va omplir l'espai que actualment és la magnífica arbrada situada darrera la casa a través de la qual s'accedeix a les fonts³³. El mestre de cases que va fer l'obra va ser el senyor Poloni Dalmases, de Castellolí, sota la direcció d'Antoni Montcunill i Torres, polifacètic igualadí, pintor, decorador, intel·lectual i literat, amb molt de gust artístic, que des de feia bastants anys era un assidu estiuejant a la Puda.

En aquells anys La Puda es va convertir en un lloc ple de vida a l'estiu, on s'arribaren a ajuntar unes 50 persones. Els hostes feien la vida en les cel·les, ja que cadascuna d'elles tenia una cuineta per a fer el menjar. També hi havia tres pisets complets per a les famílies més nombroses. Alguns d'ells feien ús dels banys, però d'al-

tres només hi anaven a estiuajar. L'aigua de les fonts no sulfuroses també és molt bona i la temperatura de la Puda a l'estiu és molt més fresca i agradable que la d'Igualada. Ambient sa, aigües amb propietats curatives, aviram i ous frescos, llet i altres productes naturals que proporcionava la pagesia de Castellolí i de les cases veïnes, i que la senyora Agustina, mare política del senyor Rigolles, distribuïa, feliç de poder actuar com a mestressa-administradora amb el beneplàcit del seu gendre, el Sr. Miquel. ¿Es podia demanar més en aquells difícils anys posteriors a la guerra civil?

La muntanya de la Mel⁴⁴, Puig Aguilera i la muntanya del Catarro⁴⁵ eren els llocs obligats per anar d'excursió. Qui no volia caminar massa, sempre tenia l'opció de passejar per la magnífica arbrada i pels boscos dels voltants o acostar-se a la font del Sauquer uns metres riera amunt. L'aire pur també el tenien assegurat. L'ambient entre els residents era familiar i entranyable i sempre hi havia algun hoste amb vena artística capaç d'organitzar vetllades, disfresses, sessions teatrals o bé jocs que amenitzaven les tardes del dissabtes o les vetlles de les agradables nits d'estiu.

No tots els hostes de la Puda eren d'Igualada; n'hi havia alguns de Barcelona i d'altres llocs de Catalunya. Per exemple, era assidu estiuajant de la Puda de Castellolí el senyor Lluís Mallol, destacat dibuixant, d'estil semblant al de Junceda, que era col·laborador d'"El Patufet", ex-librista i autor de l'auca de la Puda que poden

trobar en aquest treball⁴⁶. El nom de Lluís Mallol consta en la Gran Enciclopèdia Catalana juntament amb el del seu germà Josep M^o Mallol, més famós i conegut que en Lluís per haver estat fundador de les revistes "El Patufet", "Virolex" i "L'Esquix" i haver guanyat diversos premis nacionals i internacionals pels seus mèrits de dibuixant⁴⁷. També havia estat hoste de la Puda el senyor Armand González, conegut promotor de Ràdio Barcelona, els fills del qual encara hi tenen actualment un piset llogat tot l'any. Durant la dècada dels anys 50 a la Puda de Castellolí hi va haver restaurant. Van ser els anys en què el senyor Josep M^o Llopart va arrendar aquest servei. La Puda es va convertir en un lloc quasi públic: excursionistes, moltes de les tradicionals pescades de les festes de carrer tan populars en aquells anys, els balls del diumenge del poble de Castellolí; totes aquestes festes se celebraven a la Puda, suportades i animades pel caràcter cordial de la família Rigolles que no tenien un no per a ningú i que participaven com si fossin uns estiuajants més.

39 Fotografia 3 i 4

40 Fotografia n° 5

41 Tota la informació que tenim a partir d'ara ens ha estat facilitada per la Sra. Agustina Terras, vda Rigolles per les seves il·lustracions i per diverses famílies igualadines i de Castellolí.

42 Fotografia n° 6, 7 i 8

43 Fotografia n° 9 i 10

44 Fotografia n° 11, la muntanya de la Mel.

45 Amb aquest nom era també coneguda la font de la Puda.

46 Apèndix documental: Document n° 8

47 Gran Enciclopèdia Catalana. Lletres M, Vol II

A partir de la dècada dels 70 i sobretot després de la mort del senyor Miquel Rigolfes, la Puda de Castellolí es va anar tancant per als hostes. Algunes famílies s'hi resistien i durant algun temps se'ls va permetre la residència a l'estiu, però de mica en mica la família Rigolfes va preferir tenir la finca per al seu ús particular. Però l'activitat pública a la Puda no s'ha acabat mai del tot. L'amabilitat de la família Rigolfes ha permès la celebració de bodes i festes familiars a la capella; el primer diumenge d'octubre s'hi celebra cada any la festa de la Mare de Déu del Remei amb gran participació de gent de les rodalies. El juliol de 1996 s'hi celebraren diverses actuacions musicals dins del cicle de les Serenades d'Estiu organitzades per les Joventuts Musicals d'Igualada. Les audicions a la Puda van tenir molt d'èxit tant de públic com de qualitat, principalment l'actuació de Josefina Rigolfes, i es va demostrar que l'espai era molt adient per a aquesta classe d'actuacions, cosa que fa pensar que tindran continuïtat.

Agraïments

No voldria acabar aquest treball sense donar constància de l'ajuda rebuda per a l'elaboració d'aquesta petita aportació a les jornades de Història de la Ciències de la Salut que se celebraren a Igualada el 5 i 6 d'octubre de 1996. Vull agrair públicament l'ajuda i les explicacions rebudes de: Mª Carme Díaz de Bertran, Concepció Bas de cal Bas Impressor, del senyor Antonio Alecha, de Maria Cuadras de cal Salvadoret, de la senyora Pepita Claramunt vda. Moncunill i de les seves filles Joana i Rosa, de Montserrat i Leonor Codina, de Jaume

Martínez Cercós, de Concepció Pelegrí i de l'Ajuntament de Castellolí, de la família Segura de la vall de Sant Felu, de la senyora Agustina Blanquet vda. de Joan Torras Rossich de cal Francolí de la Vall, de Roser Miquel de ca la Rosario de Castellolí.

Una menció especial al senyor Ròmul Gabarro, d'Aiguës de Rigat, la persona que més sap de tot tipus d'aigües de Catalunya, per haver-me permès fer ús dels seus arxius i de la seva magnífica biblioteca. I sobretot a la família Rigolfes, a Josefina i Mª Rita i a la senyora Agustina Torra vda, Rigolfes, que és la persona més bonica, amable i educada que conec.

Bibliografia

- Alcover, A. M^a. i Moll, F. de P.: *Diccionari Català-valencià-Balear*. Mallorca 1957.
- Amat i Borgés, Dr. A.: *L'espectrografia aplicada a l'anàlisi de les aigües mineralo-medicinals*. Anuals de la Medicina. 1933.
- Arnús, Dr. M.: *Història topogràfica, química y mèdica de la Puda de Montserrat*. Imprenta de "Diario de Barcelona". Barna, 1963.
- Bolíis, O. González, J. Nuet, J. Panadera, O.: *Geografia física dels Països Catalans*. Pròleg de Pau Vila. Ketres, 1990. 3a edició.
- Castellà-Gassol, J.: *Castellolí, mil anys d'història*. Castellolí, Ajuntament, 1989.
- Castellà i Raich, G.: *Castellolí*. Butlletí de l'Agrupació Fotogràfica, n° 38.
- Coca, A.: *Observaciones sobre usos terapéuticos del agua hidro-sulfúrea de Olesa y Esparraguera, llamada vulgarmente la Puda*. Repertorio médico. 1843.
- Coromina i Blanch, J.: *Les aigües sulfúriques a Catalunya. Estudi hidrogràfic previ*. AUSA, Vic, 1980.
- Coromina Vigneaux, J.: *Diccionari etimològic i complementari de la Llengua catalana*. Curial, Barna, 1985.

Darder i Pericàs, M. i Darder Seguí: *Investigación de aguas subterráneas*. Salvat Editores S.A., 1960.

De Miguel Paredes, Dr. E. y Martínez Carrillo, Dr. F.: *Guía oficial de las Aguas minero medicinales de España*. Madrid, 1911, Año VI.

Estrada i Planell, G.: *Un balneari al peu de Montserrat, La Puda*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989.

Foix i Gual, Dr. J. B.: *Apéndice al curso de materia médica y farmacología*.

Noticia de las aguas minerales más principales de España. Ed. Joaquín Verdagué. Barna, 1840.

Funtserè, E.: *Recopilació de dades sísmiques de les terres catalanes entre 1100 i 1906*. Fundació V. Casajouana, vol VII.

Gómez de Bedoya y Paredes, P.: *Historia universal de las fuentes minerales*. Tomo Primero, A y B. Santiago de Compostela 1764.

Iglesias, J.: *Assaig sobre l'extensió de la comarca d'Anoia*. Bas, estamper. Igualada, 1938.

Lax, Gonçal. *El març físic*. Arreu. Revista de la Diputació de Barcelona nº 38. Abril de 1987.

Lorman, J. i Planas, L.: *Geografia de Catalunya*. Ed. Claret, Barna, 1983.

Macke, P.: *Diccionario geográfico, estadístico e histórico de España*. Tomo VII. Madrid, 1848-1850.

Manzanque, M.: *Terapéutica cromoterapia de la dermatosis*. Guía Oficial de los Establecimientos balnearios y aguas medicinales de España. S. A. Editorial y de Publicidad Rudolf Mose. Barna, 1927.

Martí Figueras.: *Guía turística de Igualada y su comarca*. C.E.C.I. Gráficas Argent. Igualada 1969.

Miret i Solé, Mª T.: *La premsa a Igualada. (1808-1892)*. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barna, 1983.
Morea i Rey, E.: *Els nostres noms de lloc*. Ed Moll, Mallorca 1982.

Murillo, Dr. F.; Rodríguez Pinilla, H.: Prólogo de la Guía Oficial de los Establecimientos balnearios y aguas medicinales de España.

S. A. Editorial y de Publicidad Rudolf Mose. Barna, 1927.

Nadal, A. i Robert, B.: *Compendio de Hidrología Médica, Balneoterapia e Hidroterapia*. Muntaner y Simó, Editores. Barcelona 1884.

Palanca, Dr. J.A.: *Prólogo*. Guía Oficial de balnearios españoles y aguas minero medicinales. Asociación nacional de la Propiedad Balnearia. Madrid, 1942.

Roca i Ballver, S.: *Aigües mineromedicinales*. Balnearios de Catalunya, 1917.

Rodríguez Pinilla, H.: *El pasado y el presente de la hidrología médica española* Guía oficial de los establecimientos balnearios y aguas medicinales de España. S. A. Editorial y de Publicidad Rudolf Mose. Barna, 1927.

Rubio, Dr. P. M.: *Tratado completo de la fuentes minerales de España*. Establecimiento tipográfico de R. R. de la Rivera. Madrid, 1853.

San Roman, Dr. J.: *Algunas notas médicas sobre la cura balnearia. Evolución de la Hidrología médica*. Guía oficial de los establecimientos balnearios y aguas medicinales de España. S. A. Editorial y de Publicidad Rudolf Mose. Barna, 1927.

Terreros, R. de los.: *Guía oficial de los establecimientos balnearios y aguas medicinales de España*. S. A. Editorial de Publicidad Rudolf Mose. Barcelona, 1927.

Torrás i Ribé, J. M^a: *La comarca de l'Anoia a finals del s.XVIII. Questionari de Francisco de Zamora*. Caral, Documents de Cultura. Barna, 1973.

Ustrell i Torrent, J. M^a: *Les aigües medicinals del Balneari de Vallgona de Riucoet*. Centre Cultural Mossèn F. Vicenç Garcia. Vallgona de Riucoet, 1984.

Vogt, H.: *Balneología: efecto general*. Guía oficial de los balnearios españoles y aguas minero medicinales. Asociación Nacional de la Propiedad Balnearia. Madrid, 1942.

Obres generals, revistes i premsa

Atles de Geologia. Diversos autors. Edibook, S. A. 1988.

Arren. Revista de la Diputació de Barcelona. n° 18. Barna, abril de 1867.

Bañeros y manantiales minero medicinales de Catalunya. Publicación de la Sociedad de Atracción de Forasteros. Sindicat d'iniciatives de Catalunya. Rbla del Centre, 30.

Bañeros y manantiales minero medicinales de Cataluña. Asociación de Dueños de Bañeros y Manantiales minero medicinales de Cataluña. Patronato Nacional de Turismo, Subdelegación de Aragón, Cataluña y Baleares, 1917.

Des de les runes del castell de Castellolí. n° 8. Editat per la Parròquia de Castellolí.

Dolça Catalunya. Ed. Mateu, 1968, vol I.

Diccionario Enciclopédico Larousse. Vol. 9.

"El Eco de Igualada". Periódico semanal. Igualada, any 1863-1865. Impr. Vda. de Mariano Abadal i fills.

Geografía de Catalunya. Dirigida per Solé Sabaris. Aedos, 1974. Vol I.

Geografía Física dels Països Catalans. Diversos autors. Pròleg de Pau Vila, Ketres 1976.

Gran Enciclopèdia Catalana. Dir.: Carreras i Martí. Vols. 18 i 21.

Gran Enciclopèdia Comarcal de Catalunya. Fundació Enciclopèdia Catalana. vol. 5è.

Guía oficial de balnearios españoles. Asociación Nacional de la Propiedad Balnearia. Madrid 1911.

Guía oficial de los establecimientos y balnearios de España. 1927. S. A. Editorial i de Publicidad Rudolf Mose. Barcelona 1927.

Guía Oficial de los Bañeros españoles y aguas minero medicinales. Asociación Nacional de la Propiedad Balnearia. Madrid, 1942.

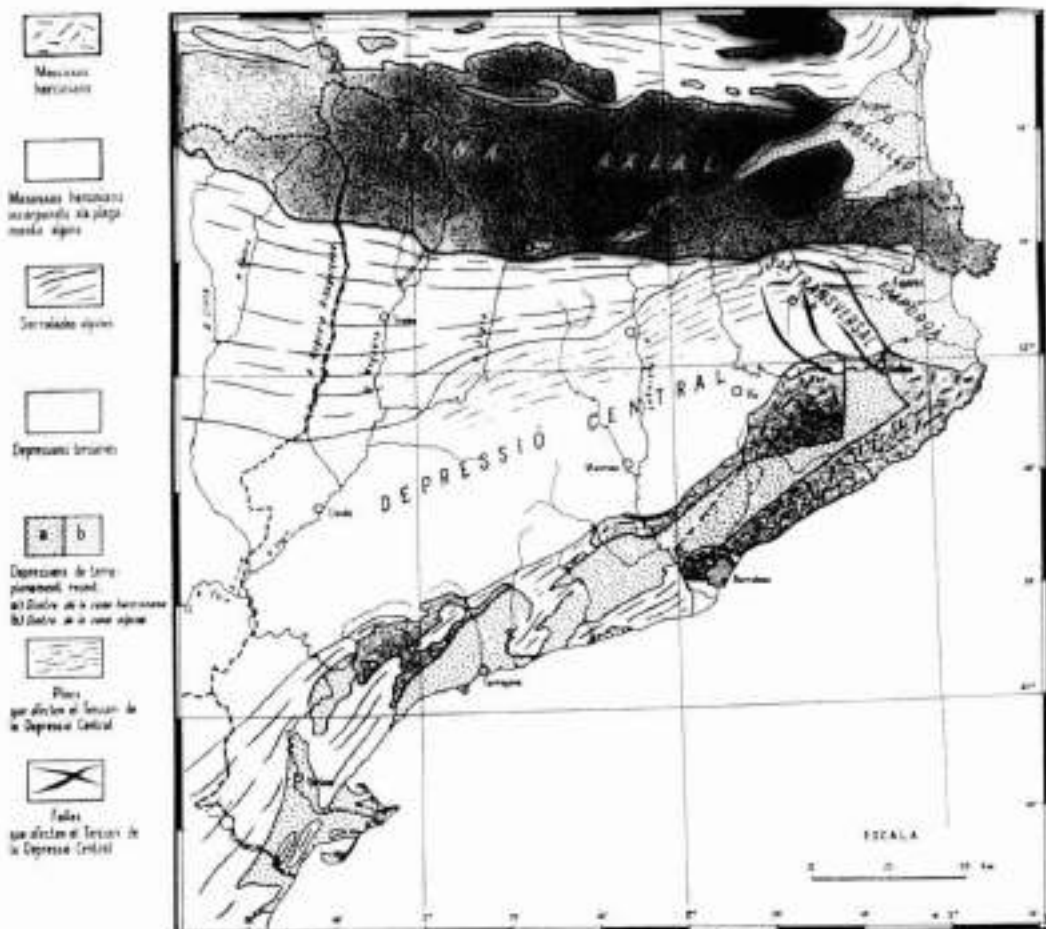
Història de l'Anoia. Vol. II. Coordinada per J. Me Torres i Ribé. Assessorada per: Miquel Tarradell, Mamei Riu i Emili Giralt. Ed. Parcir, Editors Selectos, Manresa, 1985.

Itineraris per la comarca de l'Anoia, n° 7. Ajuntament d'Igualada, 1885.

"La Colmena de Igualada". Red: Ateneu Igualadí de la Classe Obrera. Impr. Mariano Abadal. Igualada, 1880-1882.

La Vanguardia. Suplement de Ciència i Salut, n° 19. Abril de 1996.

MAPA I

Mapa de les grans unitats estructurals de Catalunya.

A.

MAPA 2

Classes de deus

- Termsals   ●
 ○
 Fredes   { bicarbonatades
 { (sulfurades, sòdiques, etc)
 { sulfurades
 { ferruginoses
 { salines

- els minerals segons:
 amb balneari   ●
 població balnearia   ⊙

Distribució geogràfica de les deus minerals a Catalunya.

AGUAS MEDICINALES DE LA PUDA DE FRANCOLI.

Un precioso manantial de aguas medicinales sulfúrico-sódicas se halla situado en terrenos propios de D. José Francolí en el término de Castellolí á una legua de la ciudad de Igualada. La carretera de Madrid conduce á siete minutos de dicho manantial, y desde este punto á la fuente hay otra carretera mandada construir por el citado propietario.

Al pie de dichas aguas hay un edificio para abrigo de los que allí concurren.

Las propiedades físico-químicas de las mismas, las demuestra perfectamente la certificación del acreditado químico D. José Roura que es como sigue:

D. José Roura, Doctor en ciencias, Caballero de la Real y distinguida orden Española de Carlos 3.º, socio de varias academias y corporaciones científicas nacionales y extranjeras, Director y Catedrático de Química de la Escuela Superior Industrial Barcelonesa, etc. etc.

Certifico: que el agua que D. José Francolí de Castellolí me entregó para analizar, es muy cristalina de olor y sabor análogo al que tienen las aguas de la Puda de Esparraguera y Badolas.

Un litro ó sea 1000 gramos evaporado á sequedad deja un residuo de 1,7997 gramos en el cual se han reconocido las materias siguientes:

	de Calcio.	0,0300	gramos.
CLORURO	de Magnesio.	0,6756	id.
	de Sodio.	1,2020	id.
SULFATOS	de Magnesio.	0,1376	id.
	de Sosa.	0,2125	id.
CARBONATO . . .	de Cal.	0,0482	id.
	de Magnesio.	0,0179	id.
	Por litro.	1,7997	

A diez y seis grados Sello-hidrométricos un litro de agua contiene:

Azufre.	1,00275	gramos.
Ácido sulfúrico.	0,021649	id.
M. id. en centímetros cúbicos.	12,00915	id.

En vista de estos resultados soy de parecer que dicha agua puede beneficiarse y servir como medicinal.—Barcelona 24 Diciembre de 1859.—José Roura. (en copia.)

PUDA DE CASTELLOÍ.

PROPIEDAD

DE D. JOSÉ FRANCOLÍ.

DISTANTE UNA LEGUA DE LA VILLA DE IGUALADA.

Este precioso manantial de aguas sulfúrico-sulfúreas, en el largo período que lleva de existencia cuenta con tan prodigiosos resultados como el de las mayores en su clase. Cuantos enfermos se han valido de dichas aguas, ya en bebida, ya en baño, acreditadas por curaciones patentes la eficacia de las mismas. Sus aplicaciones son iguales á las de la Puda de Moixerot y de Bañolas, siendo las de Francolí superiores á las últimas segun el análisis y dictámen que dió de las mismas, el acreditado químico D. José Serra y á mas el análisis y aprobación de dichas aguas hecho por la Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona en 21 de Marzo de 1871 son sin duda alguna una de las mejores recomendaciones para las personas que deseen utilizarlas.

Compone el establecimiento en hermoso valle de Encarnas, los aposentos correspondientes con sus pilas é baños de mármol de Carrara lijosamente trabajados, un amenos y delicioso jardín, una bonita y potente fuente de aguas sulfúrico-sulfúreas, y á su lado otra de aguas potables. Además la casa del Mayoróms que conteniendo varias estancias, puede servir de abrigo á los concurrentes en caso de intemperie.

Para comodidad de los mismos, á poca distancia del establecimiento se halla el pueblo de Castellolí y la casa-hereda de Parera, en la que pueden hallar cómodo alojamiento un buen número de individuos. En una palabra: los concurrentes á la Puda de Castellolí, propiedad de Francolí, hallarán utilidad y eficacia para sus dolencias y comodidad para sus personas.

PUNTOS DE ESPENDICION:BARCELONA, farmacia del Pico, calle Riera del Pico núm. 11. *de venta de Francolí*

IGUALADA, imprenta de la Viuda Abadal é hijo.

VILLAFRANCA, botica de Jaime Guitart, calle de los Herreros núm. 44.

VILLANUEVA Y GELTRÚ.

VICH.

MATARÓ.

MANRESA, tienda de valiería, plaza del Olivo.

TÁRRAGA, droguería de Isard.

Etiqueta impresa amb el procediment litogràfic de mitjan segle passat. (Cedida per P. Bas)

Anuncis de la Puda de Francolí apareguts a "El Eco de Igualada" l'any 1863 i el 1865

**PUDA
de
FRANCOLÍ.**

El despacho de las aguas del indicado establecimiento, se halla en esta Villa en casa de la V. Abad i hijos.

PUDA DE FRANCOLÍ.

Tortosa por más de sesenta los días.
A las 1 de la mañana y a las cuatro de la tarde.

Calle de la calle de la Soledad de la casa de D. José Francolí n.º 30 en donde se dirigen los enfermos de 11 a 12 de la mañana y de 5 a 9 de la noche.

Recorridamos a muchas personas sobre la enfermedad hepática que casi fuera la forma que recibía, con las aguas de la Puda de Francolí, por la mucha utilidad que ellas reportan acreditada por un gran número de curaciones. Además, producen también buenas resultados en muchas otras enfermedades, en las que se han observado en vista de los principios que aquellas contienen pueden aplicarse.

Puda de Francolí.—Hay también lugar a brevedad de la hermosa Iglesia que bajo la advocación de Nuestra Señora del Rosario ha mandado construir el Duque de dicho establecimiento Sr. D. José Francolí quien se ha perdonado gusto para que el total de la obra correspondiese a la merceda fene que han adquirido sus señores agr. de hoy en adelante los consumidores podrán pasar del establecimiento a la Iglesia por una puerta lateral congnal al coro y así más sin necesidad de acudir a la parroquia de Castellón. Habrá una capilla y sacristía que predicará nuestro Sr. Cura párroco, asistido también según tenemos acordado para amenizar la función los coros de San Luis de esta villa y multitud de personas caritativas. Necesito decirles que el Sr. Francolí por la constancia, tenor y buena fe con que ha sabido llevar a cabo la realización de este establecimiento de aguas minerales, se debe de agradecer mayor fama por su sorprendente curación.

Anunci aparegut a "la Colònia de Igualada" el 1880

AGUAS MEDICINALES
DE LA
PUDA
de **FRANCOLÍ**

El depòsit en esta ciutat de la espremada aigua que tan excel·lents resultats viene dando desde algunos años, se halla en la imprenta de Mariano Abadal.

AGUAS MEDICINALES
DE LA
Puda de FRANCOLÍ.

El depòsit en esta ciutat de la espremada aigua que tan excel·lents resultats viene dando desde algunos años, se halla en la imprenta de Mariano Abadal.

AGUAS MEDICINALES
DE LA
Puda de FRANCOLÍ.

El depòsit en esta ciutat de la espremada aigua que tan excel·lents resultats viene dando desde algunos años, se halla en la imprenta de Mariano Abadal.

AGUAS MEDICINALES
DE LA
Puda de FRANCOLÍ.

El depòsit en esta ciutat de la espremada aigua que tan excel·lents resultats viene dando desde algunos años, se halla en la imprenta de Mariano Abadal.

AGUAS MEDICINALES
DE LA
Puda de FRANCOLÍ.

El depòsit en esta ciutat de la espremada aigua que tan excel·lents resultats viene dando desde algunos años, se halla en la imprenta de Mariano Abadal.

AGUAS MEDICINALES
DE LA
Puda de FRANCOLÍ.

El depòsit en esta ciutat de la espremada aigua que tan excel·lents resultats viene dando desde algunos años, se halla en la imprenta de Mariano Abadal.

AGUAS MEDICINALES DE LA PUDA DE FRANCOLÍ.
El depòsit en esta ciutat de la espremada aigua que tan excel·lents resultats viene dando desde algunos años, se halla en la imprenta de Mariano Abadal.

LA PUDA DE CASTELLOLI

en una

AUCA

compendiada
d'humor si

Text i dibuixos, tot sol
els ha fet Lluís Mallol

Propet de Castellolí
hi ha el floe que vole descobrir

Com cura molt cobojada
La Puda resta amagada

Quan el pont s'ha transparent
hom queda loca badol

Preu la fresta en un silló
que el porxo es acollidor

Beu força aigua, no terpasta
pots baidar-ne quatre conies

Quantost dia et com ella:
Això es una meravella!

L'aigua podenta té coses
que semblen miraculoses

Dall el turó de la Mel
estarán propol del Cel

Mirant-la a vista d'ocell
no has vist paratge mes bell

La gent jove té fallera
d'una excursió a Puig Guilers

Pel Sant precepte d'omplir
no cal ni veure d'aquí

Qun ho plagat de volent,
quin peig com bassa el torçent!

Pel Romà, pulera i honra
La Pata es vesteix de festa
per a honrar a la Patrona
Creieu, allò és cosa bona!

De tota la rodalia
hi nest guet amb alegria

En fi: hi passeu una dies
que, fillol, no l'en mouries

Ia l'hora del "parricho bô"
fas un criol de "loarnacé"!

GOIGS DE
SENYORA

QUE ES VENERA EN LA
Parroquia de Castelló, prop

NOSTRA
DEL REMEI

PUDA DE FRANCOLÍ
d'Agulada, Bisbat de Vich

Pais dels divinals trossos
Són Senyora universal,
De Vos esperem, Maria,
El remei contra tot mal.

Del Remei se trocaven,
Perquè en tota enfermitat
Són Vos el remei provat,
Quan de cur us invoquem:
En Vos, o Mare, trobem
Un remei especial;
De Vos, etc.

Són remei en malaltia,
Remei en l'aflicció,
Remei en la recepció,
Remei en la melancòlia,
Tan gran és vostra valia
Davant del Motge eternal;
De Vos, etc.

Són dels sants Beïns il·luminats,
Dels patidors protectors,
Dels tristos consoladors,
I dels malalts sanadors;
A nos venuts vos s'inclina
Amb carinyo maternal;
De Vos, etc.

Airets de vostra hermaneta
Els feble de Castelló
A la font de Francolí
Us visiten amb fe pura
Diciu-vos: Vida i dolçura
I esperança universal;
De Vos, etc.

Si l'aigua de Silot
Moguda per l'àngel sant
Dava salut a l'irònic
Al qui s'hi banyava amb fe:
Per Vos esta font també
Obtingut virtut igual;
De Vos, etc.

Si per natural virtut
esta font és sulfurosa,
Serà font miraculosa
Si a Vos el malalt creu:
Prehaurà dolç salut
Corporal i espiritual;
De Vos, etc.

Pais dels divinals trossos
Són Senyora universal,
De Vos esperem, Maria,
El remei contra tot mal.

V. *Dignare me laudare te, Virgo sacra.*

R. *Da nobis civitatem nostram, Maria tuam.*

OREMUS

Quiesce nos fovenda tuae quatenus Domine Deus, perpetuo noscitur et corporali sanitate gaudere: et gloria beatae Mariae semper virginis invocatione, a gravitate liberari precibus et oratione profusa laetitia. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

1

3

2

4

5

7

8

6

9

11

10

2.

Epidémies

The background of the cover is a faded, grayscale photograph of a building's facade. It features a series of large, rounded arches supported by columns, with a balcony or walkway in front. The image is intentionally blurred and light-colored to serve as a subtle backdrop for the text.

Epidèmies

Jaume Vizcarra i Clemente

Daniel Montaña i Buchaca

Marga Sánchez i Díaz

La pesta del 1589 en el context de les epidèmies del segle XVI a Igualada.

Jaume VIZCARRA i CLEMENTE

Estudi històric de l'epidèmia de pesta del 1589 a Igualada.

La pesta ha causat nombroses epidèmies en el decurs de la Història de la humanitat. Quan a les alteracions demogràfiques, impacte social i mortalitat, les pestes del segle XVI tingueren menor repercussió que les dels segles XIV i XV.

Tot i que durant el segle XVI la influència de la pesta va minvar, un dels punts d'increment de la mortalitat es situà entre els anys 1589-1592, en l'anomenada pesta catalana. També a l'Espanya dels Austriacs un dels punts de sobremortalitat es correspon amb el període 1597-1602, en l'anomenada pesta castellana, que fou més virulenta que la catalana.

Durant el segle XVI Catalunya va patir 35 anys de pesta, distribuïts en 9 períodes. La que tingué més repercussió en tot el Principat fou la del període comprès entre els anys 1586 i 1592, en què la incidència de la pesta fou marcada per una sèrie de circumstàncies com la carestia de la vida, el dèficit alimentari, la manca de blat i la manca de pluges.

Aquesta epidèmia afectà a la vila d'Igualada entre juny i desembre del 1589.

A finals del segle XVI Igualada comptava amb una població de 2.281 habitants, dels quals un 45% eren menors de 20 anys, un 40% tenien entre 20 i 50 anys, i un 15% passaven dels 50 anys.

Hi havia 60 estaments professionals amb 539 persones que representaven un 23% de la població total. Els oficis més exercits eren els de blanquer, paraire, pagès, comerciant, ferrer, hostaler, fuster, mestre de cases, boter, pedrenyaler, sabater, sastre, tintorer, teixidor de lli i teixidor de llana.

La vila estava regida per un consell format per 30 persones o prohoms, dels quals 1 conseller en cap i 3 consellers constituïen el poder executiu, juntament amb 2 batlles. Un batlle era el representant del rei i alhora sotsveguer, i l'altre batlle era representant del Monestir de Sant Cugat del Vallès. Tots aquests membres formaven el Consell Particular que elaborava les

Ordinacions i Crides i constituïa una mena de poder legislatiu local.

Durant el segle XVI el govern municipal assolí cada cop més protagonisme, tot i que estava controlat pel Virrei, que actuava com a intermediari entre el Rei Felip II de Castella i el Consell. El poder dels Virreis o lloctinents era molt important o gran part de la vida del Principat girava entorn d'ells. Controlaven els següents estaments:

- governació per sobre del Consell
- jurisdicció militar, com a capità general de les tropes
- ordre públic, amb limitacions
- justícia, juntament amb la Reial Audiència
- finances

Tot i així la potestat administrativa del virrei era limitada pel poder local, que controlava:

- les obres públiques
- l'ensenyament
- l'economia i la hisenda
- la sanitat
- la beneficència, part de la qual també era exercida per les institucions religioses
- i l'ordre públic mitjançant el sometent, que podria ser utilitzat pel virrei, sota l'autorització del Consell de la Vila.

En aquell temps, si difícil era el diagnòstic de les malalties epidèmiques, més ho era encara esbrinar les causes reals de la infecció. Les dificultats augmentaven a causa de la diversitat de for-

mes clíniques i pels coneixements que a l'època es tenien de la ciència galènica.

No sabem exactament el concepte que els metges tenien de la pesta, perquè en uns casos ignoraven els signes definitoris o patognòmics, i en altres utilitzaven el nom genèric de pesta, no per definir la pesta bubònica o pneumònica, sinó per altres entitats patològiques d'evolució i extensió ràpides, que afectaven una part important de la població, amb elevada mortalitat, però sense cap relació amb la pesta.

Així passava amb la febre tifoïdal i amb el tifus exantemàtic.

Tot i que a l'edat mitjana la pesta ja era considerada una malaltia infecciosa, al segle XVI es consideraven quatre factors causals:

1.- L'enrarament de l'aire. La pestilència era produïda per una alteració de l'aire en la seva qualitat, secundària a cossos morts sense enterrar, aigües contaminades, vapors sortits de la terra i canvis de temps.

Tota pestilència que comença en un lloc determinat pot traslladar-se a altres indrets a través del vent. Es per això que hom havia de guardar-se dels vents: austral, septentrional, tramuntana i migjorn.

2.- Desequilibri dels humors. Entesa la salut com la relació proporcionada i equilibrada dels

humors (sang, flegma, bilis negra i bilis groga), un desequilibri provoca la malaltia. Un excés de calor o una alimentació inadequada produeix descompensació perquè els pulmons transmeten la malaltia a la sang. Els bubons de la pesta no serien més que l'acumulació d'un dels humors.

D'ací la pràctica de la sagnia com a mètode terapèutic. A més, el contagi precisava d'una predisposició dels humors, que explicaria que unes persones emmalaltessin i altres no.

3.- Intervenció divina. També la pesta s'atribuïa a Déu, que castigava així els pecats dels homes. En aquella època de gran fervor religiós i de sentiment catòlic profundament arrelat hi havia un important protagonisme dels aspectes providencials. A mitjan segle XVI l'estament eclesiàstic representava un 6% de la població del Principat. Molts dels càrrecs del Consell de la vila estaven relacionats amb afers o institucions religioses. De 28 càrrecs públics, n'hi havia 11 que representaven aquesta relació. En una societat pràcticament oposada a la secularització de les activitats i dels fets quotidians, les misses, pregàries, invocacions i processons es van convertir en el màgic remei per a aplacar la ira divina i, per tant, resoldre l'epidèmia.

Fins a la meitat del segle XVII encara es diu que la preservació més segura contra la pesta es demanar clemència i misericòrdia a Déu, i la intercessió de la Verge Maria amb oracions i almoines.

4.- Un quart factor causal són els astres. La immensitat del firmament, amb tots els seus estels, planetes i estrelles, juntament amb la seva situació, es féu responsable de l'aparició de la pesta.

En aquest context, s'inicià l'epidèmia de pesta el diumenge 11 de juny del 1589, quan mor a l'Hospital d'Igualada un pobre de mitjana edat, anomenat Ramon, teixidor de lli, que feia uns tres o quatre mesos que vivia a la vila, segons consta en el Llibre d'Òbits.

Aquest pobre emmalaltí el dijous 8 de juny i fou ingressat a l'Hospital; el dissabte li practicaren una sagnia, a resultes de la qual perdé molta sang i morí l'endemà. Els metges diagnosticaren que havia mort de modorra, és a dir, de tifus exantemàtic, que en la seva evolució presenta un quadre clínic semblant al de la pesta bubònica.

El Consell de la vila va actuar d'una manera ràpida i lògica, tot aplicant una sèrie de mesures que estaven d'acord amb la idea que llavors es tenia de la prevenció i tractament del contagi:

"Determina dit honorable parlament que en continent y ab la presta posible, sie dit poble soterrat, y que lo vas que se li farà sie ben fondo, y que per rellevar tota mena de suspita que lo llit hont es mort ab la roba, que sie cremat y la istancia tançada, y que la muller y criaturas de dit pobre

ab la roba tenen, sien posats en la cabanya de la badia d'en Garreta, y que ho hisquen de alli de trenta o quaranta dies, y quels fassan donar lo mantaniment necessari per alguna persona quels tinga compte y ques fassan fums de ginebre en lo dit hospital i que los spitalers stiguen uns quants dies sense exir de aquell”.

Els dubtes respecte a la mort del pobre Ramon obliga als consellers a convocar un Consell Secret el 21 de juny. Decideixen acudir metges, cirurgians i apotecaris per tal de fer front a una possible epidèmia. El dia 23 moren tres persones i el dia 25 en moren dues més; la partida de defunció anota la possibilitat que podien haver mort de pesta. El Consell ordenà tancar les portes de les cases dels malalts, cridà als doctors Oliver de Vilafranca i Serra de Calaf, i elegí com a morbers: Joan Tria, apotecari i batlle reial; Jaume Garreta, sombreroer i prohò; Joan Susana, paraire i prohò, i Gaspar Jofre, notari. El 26 de juny els consellers de Barcelona, avisats que a Igualada havien mort sobtadament sis o set persones, escrigueren una carta al Consell igualadí per demanar-li que enviés un correu per saber del cert si hi havia moviment de pesta. Estaven ben informats els consellers barcelonins, ja que des de l'11 al 25 de juny havien mort vuit persones, de les quals cinc podien haver mort de pesta, tal com efectivament posteriorment es confirmà.

El 27 de juny es va fer una consulta de metges i cirurgians en què hi van participar: Joan Cortés

i Francesc Pere, metges d'Igualada; Martí de Regia i Gaspar Mateu, cirurgians d'Igualada i els metges forans Joan Oliver de Vilafranca i Joan Serra de Calaf. Aquests facultatius van emetre un informe que no va aclarir la causa de la mort de les quatre o cinc persones dubtoses. Les morts foren atribuïdes al fet que, en ser persones pobres, no havien pres els remeis necessaris.

L'informe digué:

“han volgut veurer de hu en hu tots los malalts que vuy son en dita vila que son quatra o sinch, los quals van molt remediand y sens perill de mal contagijs de pesta; del que pot ser en lo sdevenidor, nons som determinats”.

Els consellers igualadins restaren molt tranquils pel dictamen fet pels professionals i fonamentalment per l'opinió dels metges forans, persones molt doctes i experimentades en contagi de pesta, segons textualment explicitaren.

És amb aquesta optimista perspectiva que el Consell igualadí respon, amb data 28 de Juny, la carta que els Consellers de Barcelona li enviaren a 26 de juny. En una llarga explicació hi relaten tot el succeït des de l'11 de juny, data en què mor a l'Hospital Ramon, el teixidor de lli, fins al 27 de juny, data de l'informe dels metges i cirurgians.

Els igualadins insisteixen als de Barcelona perquè envïin els metges i cirurgians que creguin

oportuns i puguin veure el que està passant. El mateix 28 de juny escriuen a Cervera, Tàrraga, Esparreguera, Piera i al Monestir de Montserrat per a explicar la situació. El 29 de juny moren dues persones més i el Llibre d'Òbits torna a anotar la sospita de mort del morbo o pesta.

El Consell de Barcelona nomenà dos doctors en Medicina i dos cirurgians, els més hàbils i pràctics, perquè de bon grat o a la força anessin a Igualada per a assabentar-se si els malalts eren de pesta.

A finals de juny es produí la mort d'un jove anomenat Joan, nebot del rector d'Argençola. En la partida de defunció s'explicità que es tingué per molt cert que morí del morbo o pesta.

Durant tot el mes de juny moriren dotze persones, de les quals vuit ho feren de pesta.

Les bones perspectives que els metges van expressar al Consell igualadí no s'estaven complint, ans al contrari. I els consellers i prohoms estaven desconcertats davant el desenvolupament dels fets.

El mes de juliol s'encetà amb la reunió del Consell Secret, que decideix aconduir dos metges, dos cirurgians, dos apotecaris i quatre morbers més. Ordenà una provisió de blat i procurà que, amb tota rapidesa, vinguessin a la vila frares caputxins per a implorar la misericòrdia de Déu. En cas que la malaltia no s'aturés, ajudarien els

malalts a ben morir i els administrarien els sagraments de l'Església.

El mateix 1 de juliol morí el pagès Pere Randós, del carrer sant Bartomeu. Fou enterrat a la nit, secretament, sense cap solemnitat. Un fill seu havia mort una setmana abans, el 24 de juny.

És evident que a primers de juliol el Consell té la certesa que hi ha una epidèmia de pesta a la vila, per la qual cosa mobilitzen tots els seus recursos per fer front al contagi. Es reuneixen el batlle Reial, Joan Tria; els quatre consellers: Hièronim Cornet, Antoni Tomàs, Joan Janer i Salvador Pujol, i els quatre morbers: Francesc Gràcia, Salvador Clurana, Jaume Rossich i Joan Mabres, per pactar l'atenció domiciliària dels malalts amb el cirurgià Gaspar Mareu:

"Primerament los dits senyors Consellers i morbers com hatenint plens poders de les cosas devall scrites en lo dit Consell por los honor. prohoms de aquell a ells donada y atribuïda de grat y serto ciencia per temps es a saber de un any del die present en havant comptador, conduexen a dit Gaspar Matheu que assi es present y devall acceptat, per a curar y visitar totes les persones malaltes de dita vila, axi grans com xiques que son y seran per dit temps dins la vila de Agualada y los ambits devall scrits, de qualsevol genero de malalties y nafres, exceptat collellades punyelades y scopetades, fent y aplicant tots los remeys

convenient y necessaris segons llur art de cirurgia y segons ordenara qualsevol metge que aquells visitara, visitant y curant dits malalts tantes voltes com sera menester y haya de anar de die y de nit y totes hores quel demanaran per qualsevol persona de dita vila...".

Els Consellers d'Igualada no perden el temps i el 2 de juliol escriuen al canonge d'Elna, Joan Soler, perquè els envii un home molt docte en pesta:

"En stat servit N. S. en moures en esta vila moviment de mal contigios encara que no determinat de pesta furiosa, empero per que no vingue a maior extrem y los habitants en esta vila nos trihien en maior necessitat, y entenent que quant fou aquy contigio de pesta arriba un home molt docte y practich en semblant contigio y encara que confiats de la misericòrdia del Sor, nos preservara, havem determinat suplicar a V. M. se servesque en que dit home qui asisti als de aqueixa Ciutat de Elna y vila de millars sie servit conferirse en esta vila...".

Del 3 al 9 de juliol moriren onze persones més, nou de les quals de pesta. El Consell igualadí expropià la casa de Bartomeu Santasusana, pareire i tintorer, situada fora de les muralles, per a ser utilitzada com a hospital dels empestats i com a cementiri per a enterrar-hi els que

morien. Van ser sepultades més de setanta persones. Els empestats foren atesos pel metge Francesc Pere i pel rector Joan Puig.

El 10 de juliol els consellers d'Igualada enviaren una carta als consellers de Barcelona on puntualitzaren que la responsabilitat que no s'haguessin pres mesures més ràpides quan inicialment es va dir que no es tractava de pesta fou dels metges i cirurgians:

"ab les cartes que Vs. Mags. tenim rebudas, apar exa ciutat sta desebruda y descontenta desta vila del que non tenen tanta raho com assenyalen, vista la diligencia ferem en fer venir metges u cirurgians per certificar a Vs. Ms., ab sertitut, del que passava, que si culpa alguna hi ha, se incumbeix a ells, per no desenganyarnos, y no a nosaltres".

El mes de juliol coincideix amb l'acme de l'epidèmia, amb un total de 55 defuncions. Un dels difunts fou el cirurgià Martí de Regia que, segons les anotacions del Llibre d'Òbits fetes pel rector Joan Puig, fou el primer facultatiu que digué que es tractava de pesta.

El dia 6 d'agost del 1589 es convocà un Consell Particular en el Monestir de Sant Agustí, fora muralles. Fou un dels més llargs tenint en compte les tretze determinacions que s'hi prengueren, entre elles que es pareessin els jocs, que s'expulsés de la vila tota la gent de mala vida, que

marxés tota la gent que pogués per tal que més ràpidament es recobrés la salut, i que es fes un memorial de tots els malalts i de totes les defuncions.

A partir del 17 d'agost el Llibre de la Universitat queda en blanc i tota la informació de l'epidèmia la recollim del llibre d'Òbits i de la Correspondència del Llibre d'Actes del 1590.

La declinació de l'epidèmia s'inicià el mes d'octubre amb només set defuncions i va continuar els mes de novembre amb dues persones i el mes de desembre amb una persona.

Els tractaments utilitzats durant l'epidèmia foren variats. Bernat Mas, metge barceloní que actuà durant la pesta del 1589, proposà una sèrie de mesures que s'havien d'aplicar com a objectius principals en el tractament dels contagiats:

- la conservació de les forces, perquè sense elles no podran actuar els remeis
- la manera en què s'ha d'evacuar l'humor causant de la malaltia
- i la cura dels accidents que sobrevenen en el curs de la malaltia.

En general, les mesures terapèutiques eren les següents: aplicaven compreses d'herbes bullides, de fonents de camamilla i de romaní sobre els bubons. Feien suar el malalt, bo i procurant que tingués la mà estesa sobre el ventre. Es retiraven les compreses, es netejava bé i

s'hi aplicaven ventoses. Si apareixia inflor retiraven les ventoses i aplicaven una untura de triaca.

Si el bubó no madurava al quart dia o bé era rebel al tractament de farmàcia, aplicaven vesicatoris per tal de produir vesícules, i posteriorment hi posaven mantega amb fulles de col. També procedien a obrir el bubó per tal d'evacuar la supuració. Un cop obert es feia una cura amb rovell d'ou batut, sal i oli. L'endemà ho cobrien amb un unguent a base de mantega i basilicó.

Per donar forces a l'organisme utilitzaven tòpics com l'àcid cítric i el xarop de xicoira. Amb la triaca, que contenia més de cinquanta ingredients, s'obtingueren bons resultats. Per lubricar els budells i apagar la calor del fetge i dels ronyons, que cremaven per un excés de bilis que és la responsable de la febre pútrida, administraven lavatives preparades amb ordi, oli i ou, tot bullit amb aigua.

Quan el cas ho requeria feien ús dels tractaments quirúrgics. Les sagnies es practicaven per tal de restablir l'equilibri dels humors. Van abandonar-les perquè anaven bé a poca gent i la recuperació de les forces era més difícil.

Les ventoses escarificades aplicades a l'inici de la malaltia tenien èxit, i més si s'aplicaven a les extremitats inferiors. Per a evacuar la supuració dels bubons utilitzaren sangoneres, sobretot si estaven localitzats en els braços. Si el malalt

estava estuporós o inconscient li aplicaven el cauteri amb foc, entre la primera i la segona vèrtebres cervicals.

Després d'haver analitzat i valorat la situació entorn de l'epidèmia, només queda extreure les següents CONCLUSIONS:

1ª.- INICI DE L'EPIDÈMIA. L'epidèmia de pesta bubònica s'inicià l'11 de juny del 1589, data en què es produeix la defunció de Ramon, teixidor de lli. Morí un diumenge a l'hospital de Sant Bartomeu d'Igualada, després que la sagnia que li practicaren el matí anterior provoqués una hemorràgia incontrolable.

2ª.- DISTRIBUCIÓ DE LA MORTALITAT. Durant el període epidèmic, de juny a desembre del 1589, moriren un total de 139 persones, de les quals 117 moriren de pesta.

Respecte a la població total, dona una taxa de mortalitat específica del 51,29 per mil.

Per edats, moriren 28 albat (23,93%), 28 joves (23,93%) i 61 adults (52,13%).

Per sexes, moriren 54 persones del sexe femení (46,54%) i 62 persones del sexe masculí (53,45%). El major percentatge d'homes respon a la mort de més infants masculins que femenins, però en els altres grups d'edat la diferència no és significativa.

Per mesos, valem un inici lent el mes de juny amb 8 morts (6,83%), un ascens vertiginós el mes de juliol amb 55 defuncions (47%). Aquest mes constitueix l'acme de l'epidèmia, essent el de màxima intensitat contagiosa. Durant el mes d'agost moren 34 persones (29,05%). Al setembre es produeixen 10 òbits (8,54%).

3ª.- INICI DE LA DECLINACIÓ. L'inici de la declinació que s'entreveia el mes de setembre es confirmà el mes d'octubre amb 7 defuncions (5,98%). Els mesos de novembre i desembre marquen el final de l'epidèmia amb 2 morts (1,70%) i 1 mort (0,85%) respectivament.

Per oficis, constatem que a Igualada hi havia 60 estaments professionals, amb 539 persones, les quals representaven un 23,62% de la població total. Un total de 13 van quedar afectats per la pesta. Alguns dels seus membres, d'un total de 353 persones (15,47% de la població), moriren a causa de la malaltia.

Dos dels col·lectius més afectats foren el gremi de sabaters i el dels pagesos, amb 5 òbits (0,92%) cada un d'ells. Segueixen els ferrers i els teixidors de lli, amb 2 defuncions (0,37%) respectivament. Continuen la resta de professions amb 1 òbit (0,18%): assaonadors, balleslers-pedrenyalers, carnisseres, cirurgians, doctors en Sagrada Teologia, farradors, flassaders, mestres de cases, sombrerers i teixidors de llana.

El col·lectiu menys afectat d'una manera absoluta fou el gremi dels paraires, un dels més importants en nombre, en nivell socioeconòmic i en influència social. Gaudien d'un estatus alt i exercien càrrecs en el Govern de la vila. De 108 paraires, només 1 morí de pesta (0,92%), en contrast amb els sabaters que de 24 membres en moriren 8 (5,15%).

4ª.- GRAVETAT DE L'EPIDÈMIA. L'epidèmia de pesta bubònica afectà a 237 persones, que representaren un 10,39% de la població total.

La taxa de letalitat fou del 49,36%, que considerem intermèdia si tenim en compte que es situava entre el 30% i el 70%.

La taxa de gravetat oscil·là entre el 29% i el 33%. Aquestes dos últimes dades ens mostren la virulència del bacil pestós, que fou bastant normal.

Altres factors també ens fan pensar en una moderada gravetat. En primer lloc la notificació per carta del Consell igualadí als Consellers de Barcelona, on el 10 de juliol es diu textualment que el contagi no va "ab molta furia". En segon lloc l'opinió dels metges barcelonins enviats a Igualada, en què esmenten que el contagi és un inici de pesta, però no amb la "vehemència que ella sol aportar". En tercer lloc el fet que hi va haver persones que van estar al tint prop de dos mesos, com Joana Garreta i Joana Martí, que finalment moriren.

5ª.- ACTUACIÓ DEL GOVERN MUNICIPAL. Els Consellers adoptaren una actitud coherent i sobretot conseqüent amb l'onada d'esdeveniments que s'anaven succeint. Inicialment adopten mesures correctes en els diversos Consells Secrets del mes de juny i posteriors. Un cop coneguda la mort de Ramon, es reuneixen per tal de discutir el que s'ha de fer, i determinen que sigui enterrat profundament, que es cremi les seves robes, que es tanqui la seva casa i que s'aïlli la seva família. En una altra reunió, el 21 de juny, estableixen un control de forasters i suggereixen aconduir metges, cirurgians i apotecaris. Tornen a reunir-se el 25 de juny per demanar consulta a dos metges forans, aïllar els malalts dins de les seves cases i elegir morbers per fer front a una possible epidèmia. No tenen coneixement que es tracti de pesta, però adopten una sèrie de mesures preventives. L'endemà, quan els notifiquen que no hi ha perill de pesta, és a dir, el 28 de juny, envien cartes a Barcelona, Cervera, Tàrraga, Piera, Esparreguera, i al Monestir de Montserrat per a informar-los de la situació.

La certesa que es tracta d'una epidèmia de pesta la donen els metges i cirurgians de Barcelona el 30 de juny. Dictaminen que és un inici de contagi, però sense l'ímpetu que acostuma a tenir. El mateix dia 30, la partida de defunció del nebot del rector d'Argençola registra la seva mort de pesta. És la primera anotació que es fa en el Llibre d'òbits, bo i especificant la certesa que a Igualada hi ha pesta.

Els membres i prohoms del Consell devien estar desconcertats pel que estava passant, però no s'adormen, i convoquen per l'1 de juliol una reunió del Consell Secret. Elegeixen altres morbers donant-los plena llibertat d'actuació, fan provisió de blat comprant cent quarteres de forment, demanen la presència de quatre frares caputxins, i contracten Gaspar Mateu, cirurgià, per a visitar tots els malalts.

El 2 de juliol escriuen tres cartes. La primera a Mn. Joan Soler, canonge d'Elna, perquè els enviï un home molt docte en pesta. La segona al Bisbe de Vic, perquè doni llicència a Hierònim Santjust per poder dir missa. La tercera al Pare Provincial dels Caputxins de Barcelona, tot sol·licitant frares per atendre espiritualment les necessitats de la població. El 9 de juliol convoquen reunió de la Junta del Morbo. El 10 de juliol envien una carta al Consell barceloní per a informar-lo de com es desenvolupa l'epidèmia i per a sol·licitar medicines. El Consell Secret es torna a reunir el 6 d'agost en ple acme de l'epidèmia i ordena que es faci un memorial dels malalts que estan en el tint de Bartomeu Santasusana; que els malalts que no vulguin aïllar-se a casa seva siguin portats al tint, i que el sans siguin trets de la vila a mà armada, si es necessari.

El 17 d'agost es reuneixen al Monestir de Sant Agustí, fora muralles. Després no hi ha més registres en el Llibre de la Universitat de reunions del Consell.

Per tot això creiem que, malgrat veure's posteriorment superats, van complir amb el seu deure vers els ciutadans.

6ª.- ACTUACIÓ DELS METGES I CIRURGIANS. Si bé durant l'epidèmia el seu comportament fou correcte, no succeí així en els primers moments, ja que el Consell de la vila va restar tranquil gràcies a l'informe que els facultatius van emetre el dia 27 de juny. El dictamen estava signat per dos metges forans: el doctor Jaume Serra, de Calaf, i el doctor Joan Oliver, de Vilafranca; per dos metges igualadins: el doctor Joan Cortés i el doctor Francesc Pere, i per dos cirurgians igualadins, el mestre Martí de Regia i el mestre Gaspar Mateu. Van opinar que les quatre o cinc defuncions incidiren sobre gent pobre que no havia pogut prendre les medicines necessàries, i que els que estaven malalts sanarien amb els remeis adients. Van explicitar que en aquells moments no hi havia perill de pesta i es van reservar el que més endavant pogués succeir.

En definitiva, l'única responsabilitat per la manca d'una resposta institucional per fer front a l'epidèmia, inicialment més ràpida i eficaç, cal imputar-la als professionals, però no als governants.

7ª.- TESTAMENTÀRIA. Durant el període epidèmic es redactaren 15 testaments, dels quals 10 foren escrits per persones que posteriorment moriren de pesta. Són els següents: Joan Pau Cornet, doctor en Sacra Teologia (testament 9-

VII, defunció 15-VII). Martí de Regia, cirurgià (l. 12-VII, d. 12-VII). Joana Garrell, muller de Joan, mestre de cases (l. 13-VII, d. 13-VII). Eulàlia Entreaygues, muller de Bernat, ferrer (l. 13-VII, d. 15-VII). Nicolau Costiol, assaonador, (l. 1-VIII, d. 3-VII). Jaume Solsona, sabater (l. 7-VIII, d. 13-VIII). Esteve Sabater, pagès (l. 11-VIII, d. 12-VIII). Joan Barri, sabater (l. 12-VIII, d. 12-VIII). Rafel Sanahuja, sastre (l. 15-VIII, d. 26-VIII). Francesc Sanahuja, fill de Rafel (l. 21-VIII, d. 26-VIII).

8ª.- FINAL DE L'EPIDÈMIA. Durant el mes de novembre es produïren un total de 4 defuncions, de les quals 2 eren sospitoses de pesta. L'epidèmia finalitzà el 9 de desembre del 1589, en morir al tint de Santasusana Joana Martí, muller de Rafel Hièronim Martí, sastre. El Llibre d'Òbits explicità que fou la darrera que morí del morbo.

L'interior us ara by la d'el any i altre
 Goroninas fonsa p'mora t'elmas na p'p'mora i b'era
 p'mora de que bones passos y f'iguer la
 l'interior de l'any f'iguer la f'iguer la f'iguer
 y el dia la aportant ab a y de dia en dia
 y un ribe tot lo sacament y heu? i m'ard y la
 y de dia a les y f'iguer la f'iguer la f'iguer
 cio y s'culturas y la f'iguer la f'iguer
 p'mora y m'ard y f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer

f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer

Hospital
 Hospital
 Hospital
 Hospital

f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer
 f'iguer la f'iguer la f'iguer la f'iguer

Hospital
 Hospital
 Hospital
 Hospital

hospital
nicholau frances pere-
grí y primer del mor-
to lo qual lo aporta de
la banda del rosello o
de barcelona

Item disapte a XXV de maig sobredit 1589 morí en
la hospital de la present vila sabítament un peregrí lo
qual se diu nicholau frances home de hoial de xeranta
any poch mes a manca lo qual vení de la banda de
lleuant dit dia en la tarda li foych feta sepultura.

hospital
Aquí comença lo
morbo y sequencia de
los qui son morts del
dit morbo sicut domi-
no pincent

Item disapte a X de juny any sobredit morí en la hos-
pital de la present vila un albat de poca edat filla de
Ramon... stranger teridor de lli qui quatre mesos avia
habitava en la present vila y ara tres ho quatre dies ha
en la hospital y de Estalía en muller.

hospital

Item diumenge a XI de dit mes y any a les tres hores
parce de dites vespres en la hospital de la present vila
morí Ramon... stranger ho de la vall d'aragó teridor de
lli sobredit rebé los sacraments accepta la extrema unc-
to que any fou a teno per que morí promptament ab
una brecha ve home de mitja edat... lo dilluns donati
a les VIII hores lo soterraren y de nostra senyora del
rosser lo aportaren a la sepultura sense pasar lo a la
iglesia per que feta lo dia abans visita per los metges
se tenia sospita de contagio...

*nota que les ratlles que
están en la página se
fieren antes de la scriptura
por lo error*

vacat per errorum

*fas nota jo Joan paig rector de la present vila de aqualada que concosa la
mal del morbo. s posta en lo hospital de la present vila a 26 de maig pro-
pasat y fins a 6 de novembre de 1589 que dit dia se cocentra un fill deu pere
coll blanquer y cura y molta de altres en lo progres de aquest temps foren
feyta de aquest mal en dita vila docentos trenta set personas entre grans y
richs. toca en noranta y set cases y XVI cabanyes o. virides a XVIII de
juliol de dit any se esta la festa de St. Sebastia y de St. Roch. .... com
lo dia de Sta Anna se fa la solemnitat ab la professo per tota la vila ab
les banderes a 26 de novembre cantarem tudeum laudamus y se feu professo
per la meytat de la vila per ser infecta la restant part de dita vila. apar-
taren lo santissim sacrament ab la custodia major en dita professo y con-
maron es si fas lo dia del corpus feyt gracias a Deu per la merce queus auie
fet de remediar nos del treball de semblant mal.*

*Item a 21 de janer 1590 se torna a fer gracias a Deu y se canta altra vega-
da tudeum laudamus his feu solemna professo per tota la vila tambe apar-
tant lo santissim sacrament ab la custodia major com lo dia del corpus y
dit dia se considi licensia se mesclas la gent que here cotada tancada ab los
altros.*

*Item que dits infectes sempre foren visitats dos vegades lo dia per lo sen-
yor metge pere y dos barbers y rebren tots los sacraments de Sta. mare
oglesia com se acostume fer ab altres malalties ari als que estigueren en lo
tint com los qui restaren en les cases. als quals jo visiti y feu mon offici com
tinch dit y rebí molta testamentos en dit tint o. hospital de misericordia lo
sempor sia servit de tot y per un infinita misericordia nos vulle preservar
de semblants treballs y malicias tant cruells.*

*Item per que dita infectes o. malalta no estiguessen sense or missa en lo
principi digni missa en la capella del glorios St. Barthomeu y allí vicien
tots los qui podien caminar ari los de fora la vila com los altres qui esta-
ven dins aquella juntament ab los infermes y jovent los quals servien
als malalts y enterraven los morts y lo dia de St francesch concosa a dir
missa en la capella de nostra senyora del noer per dits malalts per la mal-
titut que heren qui un cabien en la dita capella de St barthomeu en la qual
sempre he dit cada dia fins al dia present qui comptam a 23 de janer 1590
y fox. .... que al sempre Doctor pere y mi' janer primera seola y a mi may
nos feu mal lo cap en tot aquell temps que dura la pesta.*

*la darrera que morí
del morbo
Martina*

*faa nota ja Joan paig
rector que a diumenge
XXII de novembre 1589
se feu gracias a Deu y
se canto te Deum lau-
damus dins la iglesia
dichat lo sacrosanct
sacrament lo qual esta-
ve en la altar ab la custodia
dija major...
diguereu la missa
major de corpore... y
se feu gran solemnitat
y tocareu totes las can-
panes lo diaapte y
tocareu totes las peses
molts cops y a dit dia
de diumenge apres de
vespres fecha solenn
professo oraciones las
cancions y aportareu lo
sacrosanct sacrament
con lo dia de corbans ab
gran solemnitat y des-
cis est per la pesta se
here remedada.*

*Item dissapte a XXXI de desembre any sobre-
dit morí na joana martina mulier de mestre rap-
hael martí saastre de la present vila del morbo
la qual catigua malalta en lo tint deu sazanna
deu amonaco de dit mal contagios rebé tote los
sacraments de sta mare iglesia fench caterrada
en lo dia de dit tint... Item fouch la darrera que
morí del morbo...*

L'epidèmia de còlera del 1885 i la premsa igualadina.

Daniel MONTAÑA i BUCHACA

1. La premsa i les epidèmies

La premsa, sobretot la local, és una font d'informació històrica molt important per a l'estudi de les epidèmies, ja que ens dona una informació escrita del moment en què aquella població estava envaïda per l'epidèmia, de l'estat de la malaltia i de les mesures sanitàries que es prenen. Era escrita per periodistes que també tenien el risc de ser contagiats. Per tant, com totes, la notícia sobre l'epidèmia era una notícia viscuda. Per això és tan important el seu estudi i interpretació, per poder apropar-nos a la realitat d'una època de contagi.

Ara bé, tot i que la premsa d'àmbit nacional comença la seva singladura a finals del segle XVIII (el Diari de Barcelona surt el 1792), la premsa a comarques comença a aparèixer una mica més tard i sense continuïtat, gairebé fins ben entrada la segona meitat del segle XIX. A Igualada, la primera publicació és el «Diario de

Igualada» (1808-?), i la segona és «El Eco de Igualada» (1863-1866; 1868-1869).¹

Per tant, fora de casos puntuals, només disposem de premsa per estudiar les epidèmies a les comarques de Catalunya, com hem dit, des de ja entrada la segona meitat del segle XIX. Per això, fora d'epidèmies locals, per altra banda prou interessants i desconegudes, per a l'estudi de grans pandèmies, les dues úniques en què podem utilitzar la premsa són el còlera del 1885 i la grip del 1918.

2. El còlera de 1885

Les epidèmies de còlera van fer estralls a Europa durant tot el segle XIX, com la pesta en segles anteriors. El còlera va portar el sofriment i la mort a molta gent a Europa i per això era tan temut per la població. Tot i ser, com hem dit, una epidèmia que durant el segle XIX va tenir més protagonisme a causa dels diversos brots i de l'important nombre de malalts i morts que es produïren, s'ha de tenir en compte que durant aquest segle a la Península Ibèrica va morir un milió de persones a conseqüència del còlera. No s'ha d'oblidar que anteriorment i posteriorment Europa va patir brots epidèmics de còlera, com per exem-

1 - Miral i Solé, M.T. La premsa a Igualada (1808 ? -1982). 2vol. Ed. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1983. Pàg. 411.

ple, les epidèmies de còlera de Londres del 1603 i del 1648, i la del Vendrell (Baix Penedès) del 1911, entre d'altres.

Al primer terç de segle XIX, a Europa es considerava, tot seguint la línia de pensament que els mals vénen de fora, que el còlera era originari de les vores del Ganges, a l'Índia.

El fet de creure en un principi que es tractava d'una malaltia de la bilis (cole) fa que adopti el nom de còlera, tot i que la malaltia al llarg de la història ha adoptat diversos noms.

L'any 1884 s'inicia la cinquena pandèmia de còlera a Europa. Un vapor francès procedent de

Saigon arriba a Toló el dia 12 de juny de 1884.² Al cap de pocs dies, concretament el dia 23 de juny, es declara l'epidèmia de còlera a Toló i Marsella, s'escampa ràpidament cap a Cèrta i el Rosselló.³

Havent-se declarat l'epidèmia a França, les autoritats sanitàries espanyoles van establir tot un seguit de mesures per a evitar l'arribada del còlera. Però, malauradament, el dia 22 d'agost de 1884, el còlera va arribar a Alacant a través del vapor «Bonaventura», que venia d'Orà.⁴ Al cap de pocs dies de l'atracada d'aquest vaixell al port alacantí, concretament l'1 de setembre, es va declarar l'epidèmia a Alacant i ràpidament es va escampar per tot el llevant. Més o menys al mateix temps també es va declarar a les comarques de la Noguera i l'Urgell, i es va estendre ràpidament cap a les comarques de les Garrigues, la Ribera d'Ebre i el Baix Ebre. No es coneix clarament l'origen d'aquest segon focus epidèmic, però es sospita que va arribar a través d'un carregament de draps vells procedents de Toló.⁵ Després, l'epidèmia va arribar a Barcelona i a moltes altres ciutats, com Toledo, Saragossa, etc. En molts moments es va intentar encobrir la identitat de la malaltia tot donant-li diferents noms, com ara, «paludismo coleriforme», «cólico estacional» o «malaltia sospitosa».

L'epidèmia va durar tres anys (1884-1886) i va causar 119.931 morts a tot l'estat.⁶ El causant d'aquesta malaltia epidèmica era el bacteri «Vibrio cholerae». El cicle complet d'aquest bac-

2.- Capóndula i Aloy, H. Apuntes históricos estadísticos de la epidemia cólerica. Ed. Tipólitografía Suces. N. Ramírez y Cia. Barcelona, 1887.

3.- Sancho Bayarri, V. Ferrán y la epidemia cólerica de 1885 en Valencia. *Dos Medicina Española*, Vol. XXVII, Madrid, 1952. Pàg. 290-317.

4.- Angolotti, Cárdenas, E. Datos para la historia del cólera en España. *Dos la Gaceta Médica Española*, Vol. XIV, Madrid, 1971. Pàg. 391-402.

5.- King Boñil, E. Crónica del cólera. *Dos la revista de Ciencias Médicas*. Any 8. Barcelona, 1884. Pàgs. 341, 347 i 375.

6.- Angolotti Cárdenas, E. Datos para la... (op. cit).

7.- Riba Pita, J.; Rovira Miralpeix, M.E. Epidemia de cólera de la ciudad de Igualada en el año 1885. Barcelona, 1885. Treball inèdit de la Càtedra d'Història de la Medicina de la Universitat de Barcelona. Caixa 100. Pàg. 12 i 14.

8.- *Ibid.*, pàg. 15, 23 i 31.

9.- Documentación referente a la Epidemia Cólerica de la Ciudad de Igualada en el año de 1885. Imprenta de Nicolás Ponceñ. Igualada, 1885. Pàg. 76.

10.- *Ibid.*, pàg. 23, 28 i 29.

Deis 128 morts de còlera a Igualada, 12 eren propietaris, 31, industrials i comerciants, 15, llauradors, i 70, jornalers.

Del que fa a sexes, cal dir que 80 eren dones, o sigui, un 62,5%, i 40 eren homes, o sigui, un 37,5%.

11.- Igualada, segons el cens del 1886, tenia 11.193 habitants.

teri va ser descobert pel metge Jaume Ferran i Clua, que va aconseguir una vacuna de resultats molt bons. Ara bé, en aquella època la vacunació va portar una gran polèmica entre defensors i detractors.

3. La premsa igualadina els mesos d'agost, setembre i octubre de 1885

Aleshores a Igualada es publicaven dos setmanaris, «El Noticiero» i «El Semanario de Igualada», i dos mensuals, «El Ateneo» i «Lo Renacimiento».

4. El còlera arriba a Igualada

Al mes de juny arriba la por del còlera a Igualada. El dia 23 de juny de 1885 els metges nomenats per l'alcalde examinen dos infants que tenen una malaltia sospitosa. Es tracta d'un nen de 4 anys que viu al carrer Amnistia, que mor el 26 de juny, i d'una nena de 15 mesos que viu al carrer Concepció, que es restableix de la malaltia.⁷ En principi va semblar que només es tractava d'uns casos sospitosos aïllats.

El 12 d'agost de 1885, el còlera ataca dos adults d'Igualada i els provoca la mort. Tot i l'encobriement que les autoritats volen fer en un principi, de seguida corre la notícia entre la població. El dia 16 d'agost mor la tercera persona de còlera i el dia 19 en moren quatre més.⁸ L'epidèmia

comença a ser terrible. Igualada va estar afectada per l'epidèmia de còlera cinquanta-cinc dies. L'últim cas es va produir el dia 5 d'octubre de 1885.

La Junta de Sanitat va dictar disposicions de cara a la neteja. Els facultatius van visitar dia i nit els malalts sense distinció de classes. La Junta d'Auxilis va recaptar els donatius. La Brigada Sanitària va portar el servei de desinfecció i assistència als malalts. Els pares caputxins van oferir una casa per a l'hospital de colèrics. La Brigada d'Enterradors va conduir els morts al cementiri. La Brigada de Rentadores va tenir al seu càrrec la neteja de tota la roba dels colèrics.⁹

Durant el temps que va durar l'epidèmia van emmalaltir 339 persones, de les quals en van morir 128. Els difunts van ser sobretot jornaleros i van estar afectades més dones que homes.¹⁰ Quan a l'edat, dels que sucumbiren a la malaltia cal dir que un 36% tenien entre 40 i 60 anys. Tenint en compte que Igualada tenia aproximadament 11.200 habitants,¹¹ aproximadament va emmalaltir un 3,02% de la població i en va morir un 1,14%. Els difunts eren conduïts des de la casa mortuòria al cementiri sense passar per l'església.

A causa de l'epidèmia es van suspendre les festes del patró d'Igualada, sant Bartomeu, que s'havien de celebrar els dies 23, 24, 25 i 26 d'agost; tan sols es van realitzar els actes religiosos.

Taula comparativa

	N.H.	N.A.	N.M.	L.	M.	% M.P.
Albarca	120	40	12	33 %	30 %	12 %
Alcanar	4.300	248	61	5 %	24 %	1 %
Aldover	1.200	4	1	0,3 %	25 %	0 %
Alfara	1.000	4	2	0,4 %	50 %	0 %
Alforja	500	1	1	0,2 %	100 %	0,2 %
Amposta	3.400	176	52	5 %	29 %	1 %
Ascó	2.300	1	1	0 %	100 %	0 %
Arbolí	100	60	19	60 %	31 %	19 %
Barcelona	250.000	2.593	1.384	1 %	53 %	0,5 %
Benifallet	1.800	137	7	7 %	5 %	0,3 %
Benissanet	1.800	18	4	1 %	22 %	0,2 %
Callús	304	79	13	26 %	16 %	4 %
Cornudella	2.050	8	2	0,4 %	25 %	0,1 %
Freginals	700	156	35	22 %	22 %	5 %
Gandesa	3.200	46	9	1 %	19 %	0 %
Galera	1.400	38	31	2 %	81 %	2 %
Garcia	1.600	36	10	2 %	27 %	0,6 %
Ginestar	1.500	14	6	0,9 %	42 %	0,4 %
Godall	1.600	65	30	4 %	46 %	1,8 %
Horta de Sant Joan	2.300	9	2	0,3 %	22 %	0 %
IGUALADA	11.200	339	128	3 %	37 %	1 %
Juncosa	200	100	47	50 %	47 %	23 %
Lleida	20.639	535				2 %
Mas d'Enverge	700	54	23	7 %	42 %	3 %
Mas de Barberans	1.600	40	8	2 %	20 %	0,5 %
Móra d'Ebre	3.800	80	9	2 %	11 %	0,2 %
Móra la Nova	1.300	50	13	3%	26 %	1 %
El Perelló	5.000	12	5	0,2 %	41	0,1 %
Pradell	200	70	43	35 %	61 %	21 %

	N.H.	N.A.	N.M.	L	M	% M.P.
Prat de Comte	700	1	1	0,1 %	100	0,1 %
El Prat de Llobregat	2.135	52	20	2 %	38 %	0,9 %
Roquetes	4.400	322	147	7 %	45 %	3 %
Santa Bàrbara	2.800	46	18	1,6 %	39	0,6 %
Sant Carles de la Ràpita	3.100	360	53	11 %	14 %	1,7 %
Sant Sadurn d'Anoia	2.693	3	3	0,1 %	100 %	0,1 %
Santa Cecília de Voltregà	236	35	9	15 %	26 %	3 %
Santa Maria de Besora	448	17	2	4 %	12 %	0,4 %
La Sénia	3.100	72	6	2 %	8 %	0,1 %
Súria	2.000	80		4 %		
Tivenys	1.900	35	11	1,8 %	31 %	0,5 %
Tortosa	25.100	701	337	2,7 %	48 %	1,3 %
Ulldecona	6.500	469	230	7 %	49 %	3,5 %
Xerta	2.400	187	72	7 %	38 %	3 %

N.H.= Nombre d'habitants (s'ha fet servir el cens del 1887, una mica arrodonit); N.A.= Nombre d'afectats de còlera; N.M.= Nombre de morts pel còlera; L= Incidència de la malaltia (nombre d'afectats/nombre d'habitants); M= Mortalitat (Nombre de morts/nombre d'afectats); %M.P.= % de Mortalitat de la població (nombre de morts/nombre d'habitants).

També es va retardar el començament de l'escola pública i privada. Al mes de novembre, un cop passada l'epidèmia, es van celebrar les festes del patró els dies 31 d'octubre, i 1 i 2 de novembre. Es va fer el tedèum el dia 1 de novembre de 1885.¹²

5. Comparació de la incidència i de la mortalitat amb la d'altres poblacions afectades de Catalunya

La incidència de la malaltia a Igualada es situa en la línia de les poblacions més habitades, i la

mortalitat, més o menys, està en el punt mig de les poblacions estudiades.

Això probablement voldria dir que a les poblacions més grans hi va haver més mitjans perquè les mesures preventives proposades fossin aplicades, tot i que els mitjans de lluita contra la malaltia eren precaris arreu.

12.- Riba Pola, J.; Rovira Miralpeix, M.L. Epidèmia de còlera de la... Op. cit., pàgs. 21, 43, 44, i 45.

6. Els serveis mèdics durant l'epidèmia

A Igualada hi havia sis metges: Josep Comer, Valentí Torrents, Heribert Pons, Manuel Soler i Miquel Jordana; dos farmacèutics: Josep Bausili, que va morir de còlera, i Morera Homs. També hi havia l'Hospital Comarcal, que no va ser utilitzat durant l'epidèmia,¹³ i l'Hospital dels Caputxins, que va ser obert per atendre els malalts de còlera.

7. La premsa local i l'epidèmia de còlera. Els mesos d'agost, setembre i octubre de 1885

La premsa igualadina ja abans de l'epidèmia havia denunciat la brutícia que hi havia a Igualada. Concretament en articles apareguts al setmanari «La Comarca» i «El Noticiero» durant els mesos de gener i febrer de 1884. Les denúncies no es van quedar aquí, ja que van ser reiteratives durant els anys 1884 i 1885.

El dia 3 febrer de 1884, «La Comarca» es queixa que Igualada «en un soló punto dado de sus muros cuenta con la friolera cifra de 43 estercoleros». El 10 de febrer de 1884, el mateix set-

manari es lamenta de l'aigua bruta que utilitzen molts botiguers i ho relaciona amb un possible augment del nombre de defuncions.

El 12 de juliol de 1885, a «El Noticiero» apareix un article que diu que es procuri «...evitar que las principales calles de la ciudad continuen siendo permanente depósito de toda clase de inmundicias, y que en los mercados no se espendan carnes, frutas y bacalao en estado de descomposición, ni harinas adulteradas...». Per altra banda, cal dir que molts habitatges no tenien ni condicions d'habitabilitat ni d'higiene. Així ho descriu «El Noticiero» del dia 2 d'agost de 1885, que diu: «la suciedad y el abandono que por doquier impera...ciertos casuchos enclavados en el término municipal...».

L'estat de la higiene i de la salut pública a Igualada abans de l'epidèmia, segons la premsa de l'època, sembla que era d'una sobrietat paorosa. Aquest estat d'abandonament, tot i ser denunciat, no va ser corregit. I, malauradament, en ser envaïda Igualada pel còlera, la manca de salubritat va influir molt en la seva propagació.

En els seus articles, la premsa igualadina dels mesos de juny, juliol i començaments d'agost intenta tranquil·litzar la població davant de la possibilitat que l'epidèmia arribi a la ciutat. Ara bé, la població estava intranquil·la i desanimada. A partir del primer cas de còlera (12 d'agost de 1885), la premsa intenta minimitzar el pro-

13 - Ribó Póla, J.; Rovira Marañón, M.L. Epidèmia de còlera de la... Op. cit., pàg. 8.

Distribució de les notícies a la premsa igualadina referides a l'epidèmia de còlera, desde el 12 d'agost fins al 5 d'octubre de 1885

	N.E.	T.N.	L	CD	B	E	I	Ci	F
Sl	8	78	36	6	5	13	1	10	7
N	1	8	4	0	1	1	0	0	2
A	2	5	4	0	0	1	0	0	0
R	2	1	1	0	0	0	0	0	0
To.	13	92	45	6	6	14	1	10	9

Sl= Semanario de Igualada; N= El Noticiero; A= El Ateneo; R= Lo Renacimiento.

N.E.= Nombre d'exemplars publicats o consultats; T.N.= Total de notícies publicades.

L'àmbit de les notícies publicades: L= locals referides a Igualada; CD= cartes al director; B= referides a la província de Barcelona; E= Espanya; I= internacionals; Ci= informació cultural o científica; F= anunci de fórmula o medicament per curar el còlera.

blema, probablement per no crear més pànic a la població.

El «Semanario de Igualada» és el que durant el temps que dura l'epidèmia publica més notícies relacionades amb ella: un total de setanta-vuit. El segueix "El Noticiero", amb vuit. D'aquest últim setmanari només hem pogut consultar un número, tot i que sabem que se'n van publicar un total de vuit en el temps que durà l'epidèmia.

De les publicacions mensuals, cal dir que "El Ateneo" va publicar cinc notícies relacionades

amb el còlera i que «Lo Renacimiento» en va publicar una.

El nombre total d'exemplars de premsa local publicats a Igualada durant el temps que dura l'epidèmia (de 12 d'agost al 5 d'octubre de 1885) va ser de tretze (més set del mensual "El Noticiero", que no hem pogut consultar), en els quals van aparèixer un total de noranta-dues notícies relacionades amb l'epidèmia. Aquestes notícies eren molt variades.

Les notícies sobre l'epidèmia de còlera a Igualada que apareixen durant aquest mes a la premsa local igualadina van ser un total de quaranta-cinc. En nou ocasions surt publicada una fórmula per guarir la malaltia.

8. L'epidèmia de còlera dia a dia a la premsa local. Agost, setembre i octubre de 1885

A continuació comentarem de forma cronològica les notícies aparegudes a la premsa igualadina que fan referència a l'epidèmia de còlera des del dia 12 d'agost fins al 5 d'octubre de 1885:

El dia 15 d'agost:

El periòdic mensual «El Ateneo» va demanar la màxima confiança de la població en les autoritats, i es diu que l'epidèmia és benigna. S'ha de confiar que l'epidèmia no agafarà grans proporcions, sobretot si les autoritats continuen pre-

nent enèrgiques mesures, que hauran de ser secundades pels veïns. També es proposa suspendre els actes oficials de la festa major.

El dia 16 d'agost:

En el «Semnario de Igualada» es van publicar unes normes higièniques.

El dia 23 d'agost:

En el «Semnario de Igualada» es diu que el dia 19 d'agost l'Ajuntament proposa obrir una subscripció popular per recollir fons per fer front a les necessitats que s'originin amb l'epidèmia, i es nomenen unes comissions per als barris següents: Gràcia i Guia, Sant Agustí i Soledat.

En el mateix setmanari es diu que les rogatives que es fan a dos quarts de vuit del matí i les del vespre són molt concorregudes. Per les festes de Sant Bartomeu es fa l'ofici, i a la tarda una processó. A part, dilluns i dimarts es distribueix una sopa als pobres. També diu el nombre de víctimes del còlera i que algunes ho han estat més per l'excés de menjar i beure o per la por que per res més.

El dia 30 d'agost:

En el «Semnario de Igualada» es publica una carta al director del fill d'un malalt de còlera que es queixa de l'actuació d'un facultatiu.

En el mateix setmanari es diu que s'ha obert un Hospital de Colèrics en la gran sala nova del convent dels pares caputxins. També aquests dies

en algunes esglésies d'Igualada es reparteixen unes oracions per fer cessar l'epidèmia.

El dia 6 de setembre:

A l'«El Semnario de Igualada», a la portada, sota el títol de «Gracias, gracias», es fa un repàs de les diferents juntes, cossos i brigades creats per fer front al còlera. També es publica un escrit de l'alcaldia que divideix el poble en set districtes, i en cada un d'ells s'assigna un metge encarregat d'atendre els malalts pobres. Pel que fa a l'evolució de l'epidèmia, diu que ara el malalt colèric lluita ja amb avantatge contra el mal i comenta que les defuncions del mes d'agost d'aquest any no dupliquen les del mes d'agost de l'any passat.

El dia 13 de setembre:

En el setmanari «El Noticiero» surt un article en el qual s'apunta la necessitat de controlar l'alimentació, la neteja de les cases, la higiene personal i l'aplicació immediata dels recursos que la ciència aconsella en les primeres manifestacions de la malaltia, així com cremar a les fogueres de sofre tots els objectes relacionats amb els malalts.

El mateix setmanari diu que l'estat sanitari de la ciutat durant l'última setmana ha millorat molt en comparació amb l'anterior. El nombre de malalts i de difunts ha estat molt inferior i la malaltia no té l'alarmant gravetat de les primeres invasions. Per tant, tot fa suposar que la malaltia s'està acabant. Però no per això s'ha

d'abaixar la guàrdia. S'han de continuar aplicant les mesures higièniques amb la màxima cura.

"El Semanario de Igualada" diu que el nombre de malalts i defuncions pel còlera ha disminuït i que dintre de pocs dies Igualada estarà de festa. També diu que quasi en tots els carrers d'Igualada hi ha una capella a la paret frontal d'alguna casa, estan enceses llànties als sants i a les marededéus de dia i de nit.

El dia 15 de setembre:

El setmanari «El Ateneo» diu que van morir a conseqüència del còlera el farmacèutic Josep Bausili, el professor de l'Escola Superior d'Igualada i de la Nocturna de l'Ateneu Pau Farràs, la seva dona i els seus fills, i que també va morir de còlera a Madrid el pintor i escenògraf igualadí Pere Valls.

L'epidèmia, segons tots els indicis, ha entrat de ple en un període de descens, i els ànims de la població s'han tranquil·litzat molt.

El dia 20 de setembre:

"El Semanario de Igualada" publica un escrit a la portada titulat «Seamos agradecidos», en el qual s'explica que el dia del tedèum estaria bé donar un pa de tres lliures a les famílies en què hi ha hagut atacats del còlera. També exposa diferents gratituds que s'haurien de donar a les diferents persones que van pertànyer als cossos i brigades que van actuar durant l'epidèmia. Per exemple, al cos facultatiu se li podria lliurar una

medalla d'or amb les armes d'Igualada que digués, al seu contorn, «Honor al mérito», i al revers, «Còlera de 1885».

El nombre de nous afectats ha estat petit i els malalts continuen la convalescència. Es diu que a La Pobla de Claramunt hi ha hagut cincuanta-quatre defuncions des dels primers dies del còlera, i es lamenta que el diumenge últim s'obri el ball.

El dia 27 de setembre:

"El Semanario de Igualada" diu que les defuncions pel còlera van en descens. També es publica una carta al director en la qual es denuncia que alguns convalescents de còlera es venen les racions de menjar que els dona la Junta d'Auxilis.

El dia 30 de setembre:

La publicació mensual «Lo Renacimiento» diu que pot donar-se per acabada l'epidèmia de còlera que durant dos mesos ha afligit la població.

El dia 4 d'octubre:

"El Semanario de Igualada" diu que es pot donar quasi per acabada l'epidèmia i que, si hi ha algun nou malalt de còlera, no té gravetat. Queden encara molts malalts a Igualada en estat de convalescència. A l'Hospital de Colèries, tant la sala d'homes com la de les dones es troben ja sense malalts; a la sala de la planta baixa s'hi troben els convalescents. El primer d'octubre ja s'obren els col·legis.

El dia 11 d'octubre:

“El Semanario de Igualada» diu que l'epidèmia es dona per acabada i deixa d'ocupar-se d'aquest tema. El dimecres dia 7 d'octubre es van donar d'alta els ingressats a l'Hospital de Colèrics dels Caputxins i es va tancar l'Hospital.

Els medicaments anunciats a la premsa per guarir el còlera:

“El Semanario de Igualada», des del 16 d'agost fins al 27 de setembre (o sigui, set vegades), a l'última pàgina va publicar un «Elixir anticolérico».

El dia 13 de setembre, el setmanari «El Noticiero» va publicar unes instruccions per regular el mitjà de transmissió i duració del còlera pel doctor Pere Ferrand i Pion, llicenciat en medicina i catedràtic de l'Institut de Girona, les quals es venien per un ral a la impremta del setmanari. També anuncia l'«Elixir anticolérico».

Bibliografia

1. Nofreull Terrades, M. Una malaltia sospitosa. El còlera de 1911 al Vendrell. Ed. Institut d'Estudis Penedesencs. 1984.
2. Escudé Aixelà, M.M.; Calbet i Camarasa, J.M. El còlera de 1833-1835. Gimbernat. 1992; XVIII: 139-148.
3. Genovès Salvadó, E. Els estralls de l'epidèmia de còlera de 1885 a Vila-seca. Gimbernat. 1995; XXIII: 95-102.
4. Godoy García, P. L'epidèmia de còlera a Lleida, 1885. Gimbernat. 1989; XII: 117-128.
5. Hervás Puyal, C.; Cabisa Mur, M. La epidèmia de còlera de 1885 en Cornudella (Priorat) segun el testimonio del mèdic Joaquín Ferrnández Piñol. Gimbernat. 1993; XIX: 137-142.
6. López Gómez, J.M. Documentación sobre historia de la salud pública conservada en la cátedra de historia de la medicina de la Universidad de Barcelona. Gimbernat. 1989; XII.
7. López Alemany, M. L'epidèmia de còlera dels anys 1884 al 1890 i la seva incidència a la ciutat d'Ampostà. Ed. Ajuntament d'Ampostà. Ampostà, 1981.
8. López Alemany, M. L'epidèmia de còlera dels anys 1884 al 1890 i la seva incidència a la ciutat d'Ampostà. Gimbernat. 1985; III: 235-250.
9. Llorente, A.; Maejos, A.; Yaca, J.; Fernández, A. D. Sycanor Remolar. Higiene y còlera en Valladolid de 1885. Gimbernat. 1990; XIII: 141-148.
10. Martín Domínguez, M.; Prats Fabra, M.; Remea Pujades, A.M. Notícia de l'epidèmia de còlera-morbo asiàtic a la vila de Reus en l'any 1884: mesures preventives. Gimbernat. 1994; XXI: 179-184.
11. Miret i Solé, M.T. La Premsa a Igualada (1808-1982). 2 Vol. Ed. Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona. 1983.
12. Montañà Bachaca, D.; Pujol Ros, J. L'epidèmia de còlera de 1854 al Berguedà. Ed. Promocions i Publicacions Universitàries, S.A. Barcelona. 1992.
13. Reguant Agut, J. El còlera de 1885 a Súria. Gardener. 1985; 2: 229-236.
14. Biblioteca de la Caixa de Pensions de Barcelona d'Igualada. La Premsa Igualadina: «El Semanario de Igualada», «El Noticiero», «El Ateneu», «La Renaixement», «La Comarca».

L'epidèmia de grip a Igualada l'any 1918.

Marga SÁNCHEZ i DÍAZ

1. Justificació

A mitjans del mes d'octubre de 1918, a l'igual que va succeir amb anterioritat en nombroses poblacions de l'Estat Espanyol, arribà a Igualada el que es denominà popularment com "la passa".

Efectivament, entre el 21 d'octubre i fins a principis de novembre es va desencadenar una important epidèmia de grip que a Igualada afectà a més de 3.000 persones i provocà la mort a 155.

El fenomen es tractarà d'analitzar en funció de les perspectives que ens ofereixen les diferents fonts d'informació: en l'àmbit institucional, des de les actes municipals, i en l'àmbit divulgatiu, des de les diverses publicacions periòdiques que s'oferien al ciutadà en aquells dies.

Les repercussions que va comportar aquest esdeveniment sobre la població igualadina caldrà,

però, situar-les en el context polític, econòmic i social del primer terç del segle XX.

2. Antecedents i context històric

Per a analitzar l'important fenomen que va suposar l'epidèmia de grip que va tenir lloc a Igualada la tardor de 1918 caldria aprofundir primerament sobre els esdeveniments socials i polítics que l'envoltaren. No obstant, cal remarcar també quines circumstàncies provocaren l'arribada de la malaltia a la nostra ciutat.

Sembla ser que el fenomen començà la seva extensió epidèmica a les grans ciutats nord-americanes de la Costa Est, entre el desembre de 1915 i el gener de 1916, lligat possiblement a l'agent etiològic de la grip porcina. El transport de forces expedicionàries a la fi de la Primera Guerra Mundial suposà un formidable moviment d'emigració transoceànica en un període de temps breu. Aquest factor de mobilitat jugarà un paper primordial en la gravetat de la pandèmia.

La grip es va presentar en dos brots principals i successius, separats pels mesos d'estiu. El primer, entre l'abril i el juliol de 1918, i arriba a Espanya el mes de maig pel front occidental. El segon es començà a sentir a Espanya el mes de setembre. Va ser el mes d'octubre, però, quan es va accentuar la seva virulència, afectant un gran nombre de poblacions catalanes, entre d'altres, la ciutat d'Igualada, que va suportar la gra-

vetat de la pandèmia sobretot entre els dies 19 d'octubre i 6 de novembre. Aquesta segona onada va començar a perdre força progressivament. No obstant, alguns autors consideren una tercera onada a la reactivació que va tenir lloc entre el febrer i el març de 1919. L'any 1920, les xifres de mortalitat s'havien normalitzat.

Convindria també fer una petita reflexió sobre les circumstàncies polítiques, econòmiques i socials en què va aparèixer la malaltia al nostre país i a la nostra ciutat. A Espanya, la situació al 1918 s'emmarca dins d'una crisi constitucional, social i econòmica, on l'esquerra social (moviment obrer), el regionalisme català i els militars es plantegen la reforma constitucional i la renovació de la vida pública a escala nacional. Així doncs, l'agitació social i el problema marroquí empenyeren el "Sistema de Torns" i la Constitució de 1876 cap a la seva liquidació, i aquesta greu crisi política va anar alineant progressivament la societat espanyola, catalana i igualadina en dos blocs ideològicament antagònics: dretes i esquerres. A Catalunya, el fracàs de Solidaritat Catalana va portar la Lliga Regionalista a crear un pacte amb el govern de Madrid a fi d'aconseguir un mínim d'autogovern català. Després d'extenses negociacions, els representants de la Lliga aconseguiren un real decret que autoritzava les diputacions a mancomunar-se amb finalitat exclusivament administrativa. No obstant, davant una Catalunya dividida pels conflictes socials, la Mancomunitat no es va arribar a convertir en l'embrió d'un veritable govern català,

malgrat la seva important labor en matèria d'obres públiques, ensenyament tecnològic i aspectes molt concrets del món sanitari.

Dins d'aquesta crisi constitucional, cal afegir els desequilibris econòmics que van repercutir sobre la població. L'estructura socioprofessional de la població igualadina queda influenciada per la situació d'expansió econòmica que va suposar la Primera Guerra Mundial. En un primer moment, la demanda exterior va enregistrar un increment de les exportacions cap als països bel·ligerants. Com a conseqüència, però, el mercat interior es va desproveir, bé i incrementant els preus i creant un important nombre d'acaparadors i intermediaris. Juntament amb aquest increment de la demanda exterior, es va enregistrar un descens de les importacions, que van afectar sobretot les de material d'equipament, maquinària, etc., i van repercutir negativament sobre els preus. En resum, es va perseguir l'obtenció dels màxims guanys en el mínim temps possible, aprofitant la crisi de treball en alguns sectors de la producció (com podia ser l'agrari) i el baix cost de la mà d'obra.

L'augment de preus va afectar irreversiblement el nivell dels assalariats, especialment de la classe obrera i va provocar un augment del treball a dojo, per a poder pal·liar uns elevats preus que afectaren seriosament els articles de primera necessitat. Aquest tipus de treball va donar lloc a una manca de seguretat a la feina i es va enregistrar una notable incidència d'accidents labu-

als, un augment de la mendicitat i l'aparició d'algunes malalties endèmiques (tifus, etc.). Així, aquesta situació inflacionista es va anar acostant cap a una crisi de subsistència en la qual es van anar implicant els sectors socials més desfavorits. Aquest malestar social quedà reflectit a Igualada en diversos actes, com la vaga d'adobers del 9 de gener de 1915, que reclamava la jornada laboral de vuit hores, o la creació d'un edifici destinat a acollir les Societats Obreres, en un intent de potenciar l'associacionisme obrer.

Referent a la situació higienicosanitària que envoltava l'epidèmia, cal dir que el que es denomina "Ciència Mèdica Quotidiana" en una ciutat com Igualada al 1918 queda majoritàriament supeditada a la perspectiva higienicosocial que es difonia des de les principals institucions, que en el camp de la medicina actuaven des de Barcelona. Una de les característiques de la Medicina Contemporània és el pas a un primer pla de la Medicina Preventiva. Ja a mitjans del segle XIX es considerà que la prevenció de les malalties no era un problema de reglamentació de la vida d'uns quants individus privilegiats, sinó de regulació de la vida sencera de la col·lectivitat; i la seva responsabilitat ha de recaure damunt els polítics i governants. La Higiene Pública es va convertir més tard en una disciplina científica, basada en quatre fonaments:

- L'estadística demogràfica sanitària: que organitzava la recollida sistemàtica d'informació estadística sobre les malalties.

- La investigació de laboratori: que transformava la higiene pública en una disciplina experimental.
- La microbiologia: que va oferir una explicació científica del contagi, i va permetre organitzar amb rigor la prevenció de les malalties infeccioses.
- El conjunt de les ciències socials: que amb el seu desenvolupament estimulava les exigències plantejades pels problemes sanitaris.

Aquests plantejaments es confirmaren a nivell general amb la Primera Guerra Mundial i poc després de l'epidèmia de grip, tot prenent cos la creença que l'Estat s'havia d'ocupar de la Salut Pública. Així es van anar preparant esquemes a fi de supervisar sistemàticament l'estat de salut de tots els habitants, realitzant controls periòdics i constituint-se els laboratoris necessaris.

A nivell nacional, les diverses societats mèdiques establertes en les principals capitals de província marcaven la generalització de la principal idea política del moment: "la regeneració del país". La divulgació de temes higienicosanitaris serà un important aspecte a l'hora de resoldre els nombrosos problemes sanitaris, com a base fonamental per a la regeneració social. No obstant, no s'aconseguirà un desenvolupament sistemàtic. Concretament a Barcelona, l'elevada tensió assistencial imposada per l'epidèmia provocà una absència de perspectiva higienicosanitària i una manca d'anàlisi sanitària i demogràfica en les xifres aportades.

Aquesta mateixa reflexió s'aplicaria a la ciutat d'Igualada, amb l'agreujant d'un menor desenvolupament en matèria d'urbanisme que, tot just a la segona dècada del segle XX, començava a aconseguir els principals indicadors de desenvolupament modern. Aquests indicadors s'associen indiscutiblement a la normalització industrial de la ciutat, que patirà un endarreriment respecte d'altres centres fabrils de Catalunya pel motiu principal de la tardana arribada del ferrocarril, que no es va produir fins l'any 1893. Aquest fet representarà l'inici d'una normalització de la vida industrial i econòmica de la ciutat donat que, a partir de la connexió ferroviària es, va utilitzar el vapor com a força motriu i es va renovar l'utillatge per a posteriorment passar en un breu període de temps a la utilització de l'electricitat com a principal font energètica. Això va permetre que l'any 1914 l'empresa igualadina "La Electra" aconseguís la concessió de l'enllumenat dels carrers igualadins, i substituís els antics fanals de gas. La instal·lació de l'energia elèctrica va facilitar la renovació de la indústria cotonera (afectada greument per la crisi) i el desenvolupament de la indústria de les pells adobades, afavorida també per la situació de neutralitat i la demanda dels països bel·ligerants a la Primera Guerra Mundial. Així, l'any 1916, la indústria de les pells adobades, el cotó i la nova alternativa que representava l'aparició de la indústria del gènere de punt configuraren la ciutat d'Igualada com a important centre industrial de Catalunya.

Durant la segona dècada del segle XX aquest desenvolupament marcarà la situació urbanística de la ciutat, en relació a la construcció d'una sèrie d'importantes obres públiques que afectaran notablement diferents aspectes socio-sanitaris:

- L'any 1902 va ser inaugurada la primera xarxa de distribució domiciliària d'aigua potable a Igualada, procedent de Can Alemany (Montbui).
- L'any 1904 va ser inaugurada la xarxa telefònica (força limitada al començament).
- L'any 1905 finalitzà la construcció de l'edifici destinat a escorxador, amb 16.687 m², dipòsits d'aigua, infermeria i dues casetes.
- La pavimentació dels primers carrers de la ciutat començà l'any 1906, amb l'adquisició de llambordes de Caldes de Montbui. Com a assaig es va empedrar el carrer d'Artès.

Aquests primers intents d'organitzar la vida higienicosocial de la ciutat continuaran durant la segona dècada. Així, en el Llibre d'Actes de l'Ajuntament ja apareixen, al desembre de 1909, les primeres manifestacions de la conveniència de portar a terme el projecte de xarxa del clavegueram, tot fent constar clarament un interès en benefici de l'erari públic i la salubritat pública. Es fa constar també la dificultat en realitzar tota l'obra de cop, per la qual cosa es decideix fer-la per parts, començant pel centre de la ciutat.

Fins aleshores s'havien concedit permisos parcials per a la construcció de desguassos. Aquestes obres, però, no coincidien amb el Pla General de Clavegueram i retardaren el projecte, tot afegint un perill més al tema de la salubritat de la ciutat. Malgrat això, l'Ajuntament era conscient de la importància de la construcció de la xarxa.

L'any 1910, amb l'arribada del nou consistori, s'aproven diversos pressupostos relacionats amb temes higienicosanitaris: diversos treballs de desinfecció i projecte d'enderroc de diverses illes de cases amb la finalitat de racionalitzar la construcció d'un mercat de carn i peix, i la venda de fruites i verdures. Continuen les obres d'empedrat en diversos carrers i s'incrementa el personal de la Brigada Sanitària de la ciutat. No obstant, serà l'any 1917 quan s'inicia la construcció dels primers ramals de clavegueres, abandonant els pous negres que s'havien anat utilitzant.

Un altre aspecte que cal analitzar per a l'estudi de les conseqüències posteriors de l'epidèmia de grip és el referent a la demografia. L'anàlisi del moment estableix una recepció per part del nucli d'Igualada de grans quantitats de mà d'obra de procedència externa. El període que inclou l'epidèmia és l'inici d'un creixement de la immigració peninsular important: és el cas de nombrosos murcians que trobaren feina en la construcció dels primers ramals de clavegueres, entre 1917 i 1919.

3. Evolució de la malaltia a Igualada

L'epidèmia de grip arribà amb més força a Igualada el 21 d'octubre de 1918 i mantingué la seva virulència fins a primers de novembre. Les fonts oficials de l'època donaren unes xifres de 3.000 afectats i 155 morts, destacant la notable alteració que va suposar per a la vida municipal i els esforços des de les institucions públiques per a "prevenir" i pal·liar els efectes de la malaltia.

En un primer moment aquests esforços aniran dirigits cap a una població alarmada pels rumors de l'epidèmia procedents de l'exterior. Així, des de la premsa local, es tractarà de treure importància al fet, i s'insistirà en evitar aglomeracions i en el tancament de llocs públics. També s'aconsejarà l'airejament de les cases i la higiene, sobretot bucal, mitjans pels quals es transmet fàcilment la malaltia. Posteriorment, davant l'evidència de la propagació, el pessimisme es deixarà sentir i noves mesures es dictaran des de les institucions a fi de pal·liar els efectes. Però aquestes vindran ja condicionades pel nombre de defuncions i per la delicada situació econòmica i social en què havien quedat moltes famílies.

La situació també serà aprofitada des de les diferents esferes polítiques com a llança propagandística i de crítica, dins el marc de les institucions públiques.

4. L'epidèmia de grip i la premsa local

Com va succeir amb el mateix brot epidèmic a la ciutat de Barcelona i a d'altres ciutats, una de les principals fonts per a l'anàlisi històrica de la grip de 1918 va ser la premsa. En l'estudi que sobre la premsa a Igualada ha realitzat M. Teresa Miret, per al període 1808-1982, apareixen tres publicacions periòdiques que recullen els anys entre 1914 i 1921. Aquestes són:

- PROPAGANDA 1914 - 1918. ANY V - 1918 n. 40 - 60
- LLIBERTAT 1915 - 1919. ANY IV - 1918 n. 84 - 108
- L'IGUALADÍ 1818 - 1921. ANY I - 1918 n. 1 - 36

Encara que en totes s'intenta publicar les informacions procedents de les autoritats, la contraposició d'alguns escrits ens ajuda a copsar el clima i la tensió d'aquells moments. De les tres publicacions destaquen, quan a informació aportada, "L'Igualadí" i la publicació quinzenal "Llibertat".

"L'Igualadí", setmanari autonomista d'idees republicanes, recull l'evolució de l'epidèmia, destacant per la seva informació els següents números:

- ANY I n. 24, del 6/10/1918.
- Apareix per primera vegada un article, amb una intenció clarament tranquil·litzadora, sobre les

alarmants notícies que arriben a la població i sobre l'extensió d'àmbit nacional de l'epidèmia. També s'aconsellen mesures preventives com esbandir-se la gola i el nas, condicions que es consideraven de vital importància per a evitar la propagació de la malaltia mitjançant l'aire.

- ANY I n. 25, del 13/10/1918.
- Es recomana, segons acord de l'Ajuntament, seguir els estrictes consells científics publicats a la premsa sobre prevenció, i els regidors proposen ajornar el funcionament de cinemes, teatres, espectacles públics i les misses els dies festius, amb la finalitat d'evitar aglomeracions. Aquestes propostes criticaven l'actuació de l'Alcalde.

- ANY I n. 26, del 20/10/1918.
- S'informa que la malaltia ha arribat a totes les famílies. Malgrat això, no s'ha de caure en el pessimisme i s'han d'afrontar sense por, les purgues, les precaucions o els malalts enllitats.

Dos articles més fan referència al tema. El primer és un comunicat de l'Alcaldia Constitucional que informa de la formació d'una Junta de Beneficència. En el segon, l'Inspector sanitari informa sobre una sèrie de dades: "L'epidèmia va tenir el seu període agut el passat dimecres, amb 3.000 atacats, dijous va disminuir una mica, patint divendres i dissabte un nou període agut, amb una mitjana de cinc morts diaris, gairebé des de principis de mes". Mitjançant les autoritats, es demana l'arribada de material desinfectant i s'informa

de les mesures de prevenció que la Mancomunitat estableix amb cartells informatius,

- ANY I n. 27, del 27/10/1918.

En l'article titulat "Les autoritats davant l'epidèmia actual" l'equip de govern, de tendència republicana, justifica la seva actuació davant les nombroses crítiques a la seva gestió. Informa que el microbi s'ha estès de la mateixa manera, tant en ciutats netes (Sitges) com brutes (Igualada). Es reivindica per a aquesta població -amb fama de ciutat bruta- la construcció de la xarxa de clavegueram, l'empedrat, neteja i embelliment dels carrers. Justifica que l'herència negativa de les darreres gestions no es pot corregir en un sol dia, i només ells són capaços d'assolir la tasca d'embellir la ciutat. Així, aquest article, publicat en un setmanari de tendència republicana, es solidaritzarà amb l'actuació del seu equip de govern que diu no poder evitar l'epidèmia, però sí la misèria. Els regidors republicans continuaran la seva tasca:

- Facilitant recursos a les classes baixes.
- Creant una comissió permanent de beneficència.
- Obrint subscripcions per obtenir recursos.
- Gestionant l'arribada d'un metge que visitarà gratuïtament els pobres.
- Improvisant un servei de desinfecció.

Un segon article ens parla de la sessió de l'Ajuntament del 21 d'octubre, on es recullen diverses mocions relatives a la conveniència que

es moderés el negoci d'acaparació de gallines, pollastres, ous i altres productes de primera necessitat durant el període de la malaltia.

També s'informa sobre l'efectiva actuació de la Junta de Beneficència.

- ANY I n. 28 del 31/10/1918.

Apareixen alguns articles breus de caire informatiu:

- de la instal·lació de rentadors per a la roba dels difunts.
- de la lenta disminució del nombre de defuncions.
- de l'oferiment del metge Ortínez per a visitar gratuïtament els pobres.
- dels diners obtinguts per l'Oficina de Recaptació de l'Ajuntament per a les famílies pobres: 9.975 ptes.

- ANY I n. 29, del 10/11/1918.

Comencen a aparèixer signes de normalitat, en regularitzar-se el Servei Ràpid d'Enterrament, passant a seguir-se l'antiga normativa.

La informació del Registre Civil del mes d'octubre ens dona ja 155 morts, en la seva majoria per PNEUMÒNIA GRIPAL. (la llista d'aquestes defuncions es publicarà en els n.º 29 i 30). Apareixen també diversos articles i cròniques:

- Es demanen disculpes als subscriptors del setmanari per les deficiències que ha ocasionat

la mort d'alguns redactors i que ha obligat a suspendre diverses seccions.

- L'Ajuntament recomana subscripcions a totes les societats obreres, a fi de recollir diners destinats als necessitats. També s'han passat butlletins de subscripcions als industrials. Els fabricants de teixits es comprometen a la subscripció setmanal d'una pesseta per teler.
- Com va succeir a Barcelona i en la majoria de les localitats afectades per la malaltia, es va prohibir l'entrada al cementiri el dia de Tots Sants.
- Destaca també l'aparició d'anuncis de píndoles com a reconstituents davant una grip, que "ha deixat els pulmons indefensos i els nervis debilitats".

- ANY I n. 32, del 1/12/1918.

Apareix la llista de difunts afectats per pneumònia gripal del mes de novembre, molt lluny ja de les xifres donades a la segona quinzena d'octubre.

S'observa en aquest setmanari el reflex de l'actitud de les autoritats municipals que en aquest moment giren al voltant dels regidors de tendència republicana. "L'Igualad" defensarà així l'actitud i les realitzacions dels organismes municipals davant l'epidèmia.

En contraposició, la publicació quinzenal "Llibertat", de característiques tradicionalistes, replicarà i criticarà durament l'acció republicana, com queda reflectit en els dos números que inclouen el període d'octubre i novembre.

- ANY IV n. 104, del 22/12/1918.

Apareix un extens article sobre Sanitat en el qual es critica la ineptitud i la recriminable impervisió de l'organisme municipal (malgrat l'absurd optimisme oficial). Segons els tradicionalistes, les autoritats no han establert les mesures adequades, ni han sabut crear el caire de confiança necessari. Com a exemples donen:

- S'han mantingut obertes clavegueres en nombroses travessies.
- No s'han pres les mesures oportunes a fi d'evitar l'extracció de matèries fecals a totes hores del dia, amb greu exposició per als vianants.
- Es critica el greu estat de brutícia de carrers i places: animals morts, escombraries acumulades, aigües de pluja estancades, fang, que ningú des del municipi soluciona.
- Es consent que a les cases hi hagin femers, quadres, que s'engreixin els porcs, aus, etc., motiu clar d'infeccions.
- No existeixen brigades especials de sanitat que recorrin, amb les estadístiques a les mans, les cases afectades.
- No existeixen rentadors de roba adequats.
- La roba dels difunts és portada a la desinfecció en carro descobert.

Els tradicionalistes reclamen més mitjans i més personal per a les brigades sanitàries, tot criticant els favoritismes existents a la "Casa Gran".

En aquest número també s'expressa clarament

l'agraïment al clergat pel seu ajut, tant econòmicament com personalment.

- ANY IV n. 105, del 6/11/1918.

El principal article aparegut pretén ser una rèplica a la notificació dels republicans apareguda en el setmanari "L'Igualadí" del 27 d'octubre, que es defensa de les acusacions tradicionalistes. Aquests coneixen el fet inevitable de l'epidèmia. Demanen, però, que es tracti d'afrontar el millor possible. Es critica que les obres d'empedrat i clavegueram no es realitzin amb simultaneïtat. S'ha de sanejar alhora el sòl i el subsòl. També es critica l'altruisme de l'Ajuntament republicà, que sembla que ha monopolitzat la beneficència: "la misèria no és una plataforma política".

Altres notícies breus d'aquest número fan referència a la visita del Bisbe de Vic el 23 d'octubre i demanen una sèrie de pregàries per la "peste".

5. La grip i les institucions municipals

La informació que sobre l'epidèmia gripal trobem a l'Arxiu Històric Municipal d'Igualada ve recollida en diverses fonts:

- Els "lligats" del Negociat de Governació, Secció Sanitat i Secció Beneficència (1918), de l'Ajuntament Constitucional.
- El Llibre de Comptes -ingressos i pagaments- portat a terme per la Junta de Beneficència.

- El llibret informatiu editat per les institucions oficials el 15 de febrer de 1919, titulat "Antecedents relatius a la epidèmia gripal de 1918".

- El Llibre d'enterraments del període 18 d'octubre al 6 de novembre.

- El Llibre d'Actes del Sant Hospital d'Igualada del període corresponent.

En l'aspecte relatiu a les actuacions portades a terme des de la Mancomunitat, l'Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona no ofereix cap dada estadística relativa a la nostra ciutat. Tan sols tenim notícia de l'arribada a l'Ajuntament del cartell de mesures preventives que es feia arribar a totes les poblacions de Catalunya. Aquestes mesures plantejades des del Servei d'Estudis Sanitaris de la Mancomunitat de Catalunya insistiren en la capacitat de disseminació de la infecció, per la qual cosa es recordava la necessitat d'aïllar els malalts amb broncopneumònia, tot tenint cura amb la netedat, ventilació i assolellament d'habitacions i robes.

La Secció de Sanitat del Negociat de Governació ens informa que el 18 d'octubre els afectats ja eren 3.000 i planteja la conveniència d'aconseguir 1.000 pastilles de formaldehid i uns 200-300 qm d'aerosol.

Es suspenen les classes a les escoles nacionals i centres docents i a partir del 19 d'octubre es facilita una relació diària de l'estat sanitari de la ciutat per part dels aproximadament deu met-

ges facultatius que exercien. En aquesta relació calia indicar el nombre de malalts visitats pels facultatius, els que no necessitaven assistència, els malalts donats d'alta i el nombre de defuncions amb els seus domicilis. Amb aquesta informació, que es mantindrà fins el 15 de novembre, observem que el nombre més alt de visites per facultatiu va ser de 531, en el període entre el 19 i 20 d'octubre.

Apareix també l'Estadística Sanitària de l'any 18, informant l'Inspector General de Sanitat Exterior i el Govern Civil: L'any 1918 van morir 213 persones per malalties infeccioses.

- Per febre tifoidea: 33 casos, majoritàriament entre el 8 d'agost i el 10 d'octubre.
- Per grip: 32 casos, entre el 29 d'octubre i el 2 de novembre.
- Per pneumònia: 130 casos, 104 l'octubre i 13 el novembre.

Diverses notificacions de caràcter prohibitiu són recollides per aquest negociat, amb la finalitat d'evitar la propagació de la malaltia per mitjà de l'esput. L'Inspector Sanitari Provincial també prohibeix, per part de la "Cia. Ferrocarril Catalán", la circulació de deixalles de triperia i pell humit de bou.

Diversa propaganda és remesa des d'un bon nombre d'empreses a la Institució Oficial: desinfectants per a WC, roba, paràsits (àcid fènic), cambres frigorífiques, aparells de desinfecció...

Quan a la Secció de Beneficència, ja amb data del 15 d'octubre, s'informa que la llet serà estrictament racionada proporcionalment a l'ús i consum particular, i no es podrà vendre per cap motiu ni a cafès ni a societats recreatives, etc. Sobre aquest tema apareix la llista d'uns deu veïns, propietaris de vaques i cabres.

El 16 d'octubre es demana als metges que visitin amb prioritat els malalts d'Igualada, amb preferència a les altres localitats veïnes. Aquest grup de metges estava format pels metges Colomines, Guñado, Grau, Morera, Bausili, Casadesús, Jordana, Folch i Minell.

Davant la magnitud de l'epidèmia, el 18 d'octubre es proposa la necessitat d'obtenir diners per ajudar els necessitats afectats, fet que donarà lloc a la formació de la "Junta de Beneficència". Per mitjà de l'Oficina d'Ingressos i Recaptació d'Igualada, aquesta Junta la dirigirà l'Alcalde, el primer Tinent de l'Ajuntament i els rectors de les parròquies de Santa Maria i la Soledat. Des de la Casa Capitular, les seves funcions seran permanents per a l'assistència facultativa, la desinfecció i l'auxili en espècie de les famílies malaltes i els pobres, i rebrà donatius en metàl·lic dels que hi vulguin contribuir.

Juntament amb el registre de comptes, s'observa que s'estableixen donatius per subscripció setmanal (3 o 4 setmanes) i donatius únics. Les quantitats més importants van ser aportades per empresaris, entitats bancàries, gremis, rectors

i centres obrers. Es va aconseguir un total de 15.111,55 ptes., quantitat que, segons reflecteix el llibre de despeses, va ser liquidada en la seva totalitat.

La relació de les despeses invertides ens indica que eren destinades majoritàriament a la compra d'aliments de primera necessitat: llet, pa, gallines, sabó, roba, desinfectants, fórmules magistrals, diversos honoraris mèdics, serveis de cavalleria per al trasllat a l'hospital, cotxes de difunts, espelmes i impressos.

Ingressos:

- Subscriptors: 202
- total recaptat: 15.111,55 ptes.
- Període de recaptació: 4 setmanes
- Quantitat més alta aportada: 1.050 ptes.
- Quantitat més baixa aportada: 3 ptes.
- En general dues modalitats:
  - a) quotes setmanals
    - a1) 4 setmanes: 131 subscriptors: 7.028,50 ptes.
    - a2) 2 setmanes: 2 subscriptors: 1.566,50"
  - b) donatius
    - el més alt: 500 ptes.
    - el més baix: 1 pta.

Despeses:

- Es beneficiaren: 215 famílies

- Les aportacions més importants van anar destinades a:

- fórmules magistrals: 819 ptes.
- abonaments de carn: 485 ptes.
- Rector de Santa Maria: 300 ptes.

- Les aportacions més baixes arribaven a les 1,90 ptes., amb abonaments de sabó o llet.

Del llibret publicat sobre els antecedents relatius a l'epidèmia gripal s'ofereixen dades estadístiques sobre les defuncions:

- 3a. desena de setembre	2	defuncions
- 1a. desena d'octubre.	19	"
- 2a. " "	74	"
- 3a. " "	53	"
- 1a. " de novembre	7	"

D'aquestes 155 defuncions, 82 eren homes i 73 dones. Eren solters, 76; 72 casats i 7 viudus. La distribució per edats que ens donen seria:

- d'entre	0 i 10 anys	18
- "	10 i 20 "	22
- "	20 i 30 "	42
- "	30 i 40 "	34
- "	40 i 50 "	27
- "	50 i 60 "	7
- més de	60 "	5

Quan al "Llibre d'enterraments", ens facilita el nom del difunt, el seu domicili, l'edat i l'hora en què es va produir el sepeli. Així podem conèixer amb aproximació el període àlgid de la crisi.

El paper que va jugar en aquest procés l'únic Hospital que existia aleshores a la ciutat el podem conèixer gràcies al Llibre d'Actes d'aquesta institució. Concretament, a la sessió del 15 de novembre de 1918, la Junta informa que van ingressar 47 malalts durant el mes d'octubre, gairebé tots de grip, dels quals només van morir tres d'aquesta malaltia. Sembla que les defuncions no afectaren ni a les germanes ni als asilats, que van ajudar força en el servei dels pobres malalts. La positiva evolució dels afectats en aquest centre sanitari reflecteix un extraordinari esforç en el camp de la higiene, prevenció i desinfecció, portat a terme pel personal sanitari, i en gran part per les Germanes de la Caritat. Per aquest motiu, la Junta va decidir que constés en Acta l'agraïment per la seva valuosa tasca.

6. Conseqüències demogràfiques de l'epidèmia

Es inqüestionable que la repercussió més important dels efectes de l'epidèmia de grip recauen sobre la qüestió demogràfica.

Si observem el lent procés de creixement demogràfic que des de finals del segle XIX es va produint fins al 1936 -any en el que es torna a assolir la xifra de 14.000 habitants ja obtinguda l'any 1857- es posa de manifest per l'any 1918 una clara sobremortalitat que obliga a davallar notablement el creixement vegetatiu. Aquest aug-

ment puntual de defuncions queda influenciat per l'efecte multiplicador que produeix l'epidèmia sobre la resta de malalties respiratòries.

Com en d'altres poblacions afectades, la importància de la crisi no vindrà marcada únicament per la mortalitat i serà la morbiditat l'aspecte que posarà de manifest els greus desequilibris socials del moment.

L'afectació de grups de població jove, adulta, dones i homes en edat laboral i dones en edat fèrtil -amb la conseqüent disminució de la natalitat als anys posteriors- tindrà un gran ressò en tots els aspectes de la vida municipal d'Igualada.

Taxes de natalitat a Igualada, Catalunya i Espanya (per 1.000 h.)

	IGUALADA	CATALUNYA	ESPANYA
1900 - 1909	23,9	26,8	34,3
1910 - 1919	19,9	23,4	29,7
1920 - 1929	19,6	21,7	29,3
1930 - 1935	16,8	17,7	26,9

Taxes de mortalitat a Igualada, Catalunya i Espanya (per 1.000 h.)

	IGUALADA	CATALUNYA	ESPANYA
1900 - 1909	22,2	22,5	25,1
1910 - 1919	20,7	21,8	23,3
1920 - 1929	16,7	16,8	19,1
1930 - 1935	14,8	14,2	16,2

Evolució dels naixements, de les defuncions i del creixement vegetatiu a Igualada (1900-1935)

ANY	NEIX.	DEFUN	C.AEG.	ANY	NEIX.	DEFUN	C.AEG.
1900	229	233	-4	1918	243	456	-213
1901	262	235	27	1919	248	223	25
1902	248	285	-37	1920	287	252	35
1903	255	241	14	1921	277	178	99
1904	262	204	58	1922	242	208	34
1905	254	212	42	1923	291	234	57
1906	244	239	5	1924	239	213	26
1907	264	214	50	1925	258	221	37
1908	257	242	15	1926	263	234	29
1909	243	232	11	1927	259	236	23
1910	243	199	44	1928	242	209	33
1911	195	211	-16	1929	227	223	4
1912	233	226	7	1930	269	212	57
1913	250	236	14	1931	280	246	34
1914	238	185	53	1932	252	234	18
1915	202	233	-31	1933	228	187	41
1916	233	185	48	1934	223	230	-7
1917	212	235	-23	1935	234	199	35

Creixement vegetatiu a Igualada (1900-1936)

ANY	NAIXEMENTS	DEFUNCIONS	SALDO
1900-1909	2.518	2.337	+ 181
1910-1919	2.297	2.389	- 92
1920-1929	2.585	2.208	+ 377
1930-1936	1.486	1.308	+ 178

7. Conclusions

Les diverses qüestions analitzades ens porten a establir el grau d'incidència i les repercussions que la malaltia va produir sobre el municipi d'Igualada.

En l'aspecte demogràfic, i dins la tònica general del primer terç del segle -de lent creixement vegetatiu-, la important elevació de la taxa de

mortalitat afectarà el desenvolupament de la indústria local. Es mantindrà així el patró del que es denomina cicle demogràfic antic, que ens traduirà les nombroses deficiències en matèria sanitària i de salut pública que afectaven la població.

Per a la natalitat, però, es marcarà un patró de cicle demogràfic modern, a conseqüència de la normalitat industrial que s'anirà produint durant les primeres dècades del segle XX a Igualada.

Malgrat la importància de les conseqüències que va tenir la sobremortalitat, la premsa local posa de manifest la utilització de la malaltia com a plataforma política des del grup republicà dominant a l'Ajuntament. Per a l'oposició tradicionalista serà el fracàs de la gestió republicana.

No obstant, el que evidencia aquesta epidèmia és la gran manca d'una estructura sanitària de conformitat amb els progressos científics del moment, així com la poca entesa entre l'organització sanitària i la legislació a fi de poder solucionar els greus problemes de salut pública que es plantejaven en la majoria dels municipis d'àmbit estatal.

L'inici de nombroses obres de sanejament per a la ciutat: enllumenat, empedrat, clavegueram, així com una acceptable política educativa i de

control sanitari seran d'extrema importància en el control de les malalties infeccioses a nombroses poblacions en les primeres dècades del segle XX, com és el cas d'Igualada.

La sanitat local, provincial i nacional no van poder oferir una solució estudiada i eficaç davant la virulència de la grip i dins d'una crisi de subsistència, per la qual cosa va ser qüestionat tot el que representava el sistema sanitari del moment i es va reivindicar una reorganització en la qual l'Administració pública assumís la importància que per a molts professionals de la Medicina constituïa el camp de la Higiene.

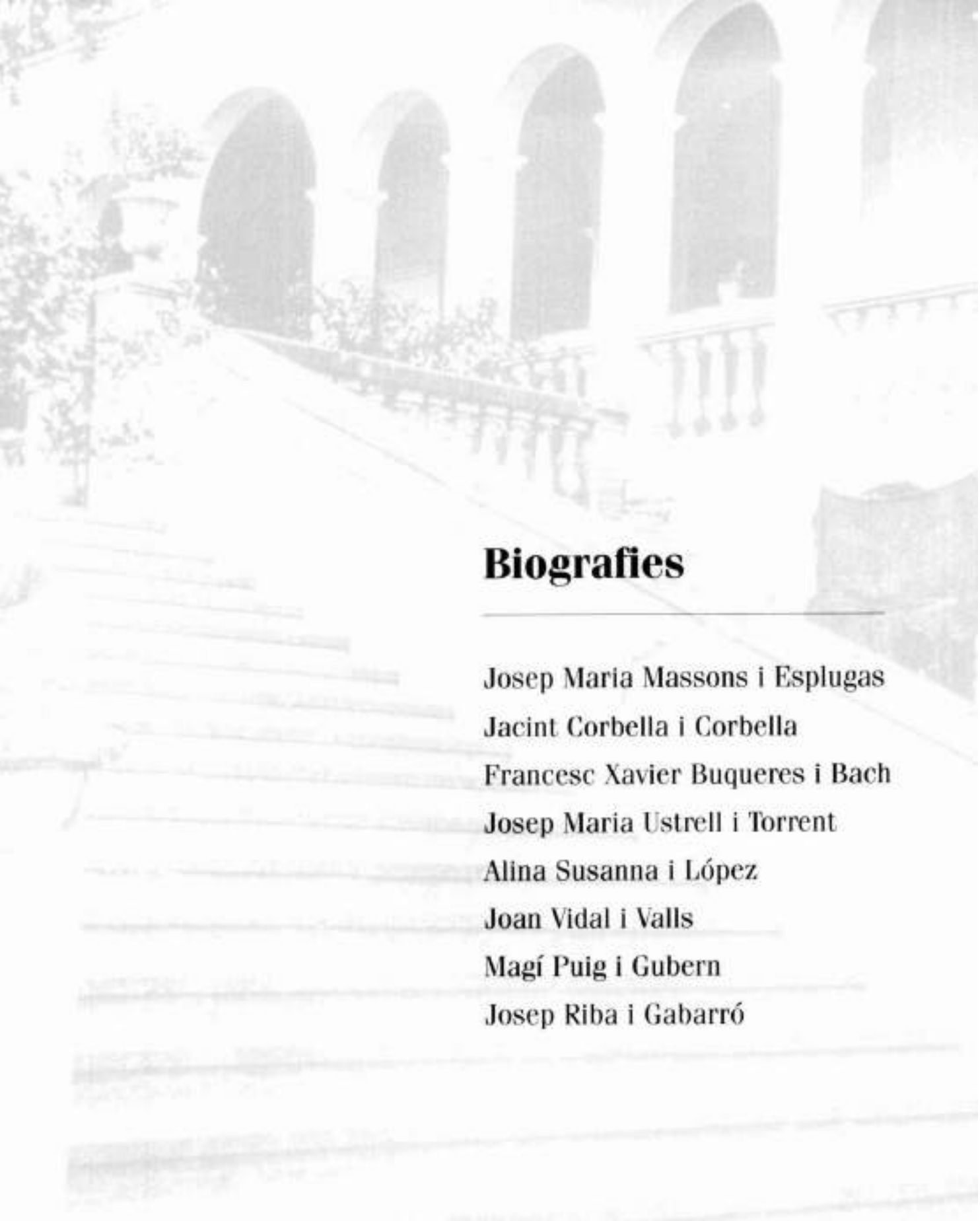
8. Bibliografia

1. Carrillo, J.L.; Castellanos, J.; Ramos, M.D. Enfermedad y crisis social: La gripe en Málaga (1918). Málaga, 1985.
2. López Piñero, J.M. La Medicina en la historia. Aula Abierta Salvat. Salvat editores S.A, Barcelona, 1981.
3. Pascual Domènech, P. Fàbrica i treball a la Igualada de la primera meitat del segle XX. Biblioteca Abad Oliva. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
4. Rodríguez Ocaña, E. Cent anys de Salut Pública a Barcelona. Institut Municipal de la Salut, Ajuntament de Barcelona.
5. Torras Ribé, J.M. Història de l'Anoia I. Vol. I. Edicions Selectes. Parcir, Manresa, 1988.
6. Mancomunitat de Catalunya. Departament de Governació. Lligalls 2791/86.

3.

Biografies

Biografies

Josep Maria Massons i Esplugas

Jacint Corbella i Corbella

Francesc Xavier Buqueres i Bach

Josep Maria Ustrell i Torrent

Alina Susanna i López

Joan Vidal i Valls

Magí Puig i Gubern

Josep Riba i Gabarró

Els alumnes de l'Anoia al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona (1760-1847).

Josep Mª MASSONS i ESPLUGAS

La creació del "Real Colegio de Cirugía de Barcelona" l'any 1760 tingué a la comarca de l'Anoia -igual que a la resta de Catalunya- importants repercussions. A fi de facilitar l'estudi hem confeccionat la Taula I, on figuren per ordre cronològic 150 individus dels quals 40 van ser metges, 93 alumnes del RCC de Barcelona, mentre que els 20 restants integren un grup heterogeni que serà estudiat convenientment.

La situació de l'assistència quirúrgica a Catalunya abans de 1760.

L'atenció sanitària al segle XVIII anava a càrrec d'uns pocs metges localitzats als nuclis més

importants i dels cirurgians romancistes i sagradors repartits per tot arreu. Aquests cirurgians del segle XVIII vivien gràcies a dues fonts d'ingressos. D'una banda, la Barberia i, d'altra, tota mena d'intervencions quirúrgiques.

Econòmicament eren gent mal pagada, limitats per unes "conductes" que els pagesos solien abonar a l'hora de la collita en espècies com blat, ordi, vi, oli, etc... Per a poder exercir necessitaven el que en deien un "privilegio del Protomedicato", que s'obtenia aprovant un examen davant un Representant (Lloctinent del Protomedicat) que residia a cada capital de cada "corregimiento".

Assolir un "Privilegio" no era una cosa excessivament difícil. Calia aprendre de memòria una "cartilla", que era un llibret confeccionat amb preguntes i respostes, com els catecismes tradicionals, i ajudar un mestre qualificat durant tres anys. Ultra això hi havia la possibilitat d'assistir a cursos d'anatomia i de cirurgia a les Universitats de Barcelona i de Lleida, però això no era obligatori i, per altra banda, tenim la impressió que la qualitat d'aquells ensenyaments no era gran cosa.

El Protomedicat -a través dels seus Lloctinents- controlava l'exercici dels cirurgians, dirimia les diferències entre ells i entre els altres sanitaris, com eren els metges i els apotecaris, o amb els poders estatuïts. La fundació del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona va canviar de manera radical aquell estat de coses.

Un dels motius que indugueren Pere Virgili a crear aquest Centre de formació de joves cirurgians fou el de dignificar la cirurgia, tot beneficiant la salut del poble. Per a assolir aquest objectiu la "Real Ordenanza" de 1764 disposava que ningú que no hagués estat aprovat pels mestres d'aquell Col·legi de Barcelona podria exercir la cirurgia en cap poble del Principat de Catalunya.

Naturalment, en el moment de promulgar-se aquella disposició quedaven exceptuats tots aquells professionals que estaven en possessió d'una autorització que -com acabem de dir- els era donada -previ examen- pel Delegat a Catalunya del Protomedicat.

És per això que, mentre es tramitava la creació del "Real Colegio", foren molts els professionals que s'apressaren a legalitzar la seva situació a base d'un examen que creiem que havia de ser benigne en extrem. Les terres de l'Anoia no foren una excepció en aquesta "allau" de "titulats". Heus ací els vuit noms que hem pogut recollir de la comarca de l'Anoia:

- Manuel Codorniu, de Piera, obtingué el Privilegi de Cirurgia del Protomedicat el 9 d'agost de 1756 (1).

- Joan Isart, també de Piera, el 5 de maig de 1757 (2).

- Miquel Ribot, de Piera, el 28 de febrer de 1758 (3).

- Francesc Cucurella, de Pierola, el 10 de març de 1761 (4).

- Pere Joan Galtés, de Prats de Rei, el 3 de gener de 1761 (5).

- Joan Guiriguat, de Montmancu, el 23 de setembre de 1758 (6).

- Josep Sostres, de Calaf, el 30 de setembre de 1757 (7).

- Pere Tapiot, d'Igualada, el 16 d'abril de 1761 (8).

Els nous cirurgians

El nou Col·legi fundat a Barcelona l'any 1760 atorgava als seus estudiants les titulacions següents.

Cirurgians llatins. Eren joves que prèviament - o durant el primer any- aprovaven la revàlida de Batxiller en Llatinitat i Filosofia, que pressuposava el domini del llatí i un cert grau de cultura. Cursaven una assignatura -la Matèria mèdica- equivalent a les nostres actuals Farmacologia i Terapèutica, que els autoritzava a receptar.

Els títols de cirurgia llatí eren de tres categories: 1/ De nou exàmens, que els autoritzava a establir-se a Barcelona capital, a tota Espanya i a Ultramar. 2/ De cinc exàmens, requisit indis-

pensable per a exercir als llocs on hi havia establert un Col·legi professional (*1). 3/ De dos exàmens, amb què podien entrar a l'Exèrcit i establir-se en qualsevol lloc de Catalunya.

Les altres titulacions corresponien als cirurgians romancistes. Eren de dos classes: 1/ Romancistes de dos exàmens, un teòric i un altre pràctic, després de cinc anys d'estudi. 2/ Romancistes d'un sol exàmen, que era pràctic, previs tres anys d'estudi al Col·legi. Aquests darrers eren coneguts vulgarment com sagnadors, perquè solament podien practicar operacions de cirurgia menor -la sagnia, la més freqüent- i instal·lar-se en viles de menys de 300 habitants.

A aquests cirurgians romancistes no els era exigít un Batxillerat previ. Ignoraven el llatí, per això els deien romancistes. Aquesta situació va durar fins l'any 1795. Aquella reforma no afectà gens als romancistes, però els llatins desaparegueren en favor dels llicenciats en Cirurgia mèdica que, si volien, podien arribar a Doctors.

Entre 1799 i 1800 i també durant el trienni liberal (1820-1823), s'intentà associar l'ensenyament de la Medicina amb la Cirurgia, però tot plegat no va passar d'un intent. Calgué la labor de Pere Castelló per crear la carrera de Batxiller, Llicenciat o Doctor en Medicina i Cirurgia, que és la que ara curem els metges. Aquesta llei, que data de 1828, va donar lloc que hi haguessin cirurgians que cursessin la llicenciatura de Medicina per a tenir la nova carrera i viceversa.

El Reial Col·legi de Cirurgia va durar fins l'any 1843, moment en què es va convertir en Facultat de Medicina. El nostre estudi abarcarà, doncs, el període comprès entre 1760 i 1843.

Taula I

El Bruc (1787: 231 h.)

1. Joan VILAPLANA CANALDA. Ma.¹ 1840; Sagn. 1843? (9).

Calaf (1787: 1.314 h.)

2. Antoni BOTINES: Batx. Med. Osca 1741; LLic. Med. Osca 1743 (10).
3. Josep SOSTRES: Privilegi de Cirurgià el 30.9.1757 (7).
4. Sebastià XAUDARO: Llic. Med. Cervera 1763 (11).
5. Antoni CEREROLS SOLER: Ma. 1764 (12); Sagn. 1767 (13).
6. Antoni BORJA SALLARES: Ma. 1770 (14); Llatí 2 exàm. 1776 (15).
7. Josep BOTINES: LLic. Med. Cervera, 1776 (16).
8. Raimon GULELLA: Cir. autoritzat pel R. Col. Cir. el 1771 (17).
9. Francesc CEREROLS XAPELLI: Ma. 1771 (18); Sagn. 1783 (19).
10. Josep BERNADA QUINTANILLA: Ma. 1772, segurament Sagnador (20).

1 Abreviatures: Batx= Batxillerat, Cir= Cirurgia o Cirurgià, Col= Col·legi, Docum= Documentat, Llic= Llicenciat, Ma= Matrícula, Med= Medicina, Rom= Romancista, Sagn= Sagnador.

Taula I. continuació

11. Josep CANET i PONS: LLic. Med. Cervera 1780; Docum. a Tarragona anys: 1804 i 1823 (23).
12. Josep GRAELLS BOTINES: Ma. 1783 (22). A Cadis 1784?
13. Antoni BORJA FIGUERAS: Ma. 1795 (23). Rom. 2 exàm. 1799 (24).
14. Josep FONT: Llic. Med. Cervera 1796 (25).
15. Ramon MER i SERRA: Ma. 1824 (era Llic. Med. en 1829) (26). Llic. Cir. mèd. 1832.
16. Ramon BORJA COLOM: Ma. 1834 (27). Exàm. 2on i 3er 1841 (Sagn?) (28).

Calonge de Segarra (1787: 161 h.)

17. Antoni MESTRES LLORENS: Ma. 1780 (29). Rom. 2 exàm. 1785 (30).

Capellades (1787: 2.247 h.)

18. Jaume FONT: Cirurgià doc. 22.7.1770 (31).
19. Rafael ALTAMAR CASAS: Ma. 1769? (32).
20. Antoni PUIG: Metge doc. 22.7.1770 (31).
21. Ignasi ALJO LLORENS: LLic. Med. Cervera 1787 (33).
22. Antoni LLUCIA BORRULLL: LLic. Med. Cervera 1788 (34).
23. Adrià GAUSA CREIX: Ma. 1771 (35). Llatí 2 exàm. 1776 (36). Batx. Med. Saragossa 1791. Dr. Cir. mèd. 1801 (37).
24. Francesc MONNER i BROS: Metge doc. a Capellades el 19.2.1791 (38).

Taula I. continuació

25. Joaquim GUARRO SERRA: Ma. 1824 (39). Llic. Med. Cervera 1831. Marxa a l'Havana, Montpeller, París, 1855 a Jerez: +8.1.1882 (40).
26. Francesc GUARRO SERRA: Ma. 1824? (41).
27. Lluís GAUSA i BARCELÓ: Llic. Med. Doc. 1832 (42).
28. Josep Ignasi ALJO GENEK: Ma. 1822. Batx. Med. Cervera 1822 (43).
29. Joaquim SALADRIGAS FERRERAS: Ma. 1830 (44). Batx. Med. i Cir. 1836 (45). LLic. Med. i Cir. 1838 (46).
30. Albert BERENGUER FORNELLS: Ma. 1831 (47). Llic. Med. i Cir. 1838 (48).
31. Esteve CORP: Metge doc. el 1838 (49).
32. Domènec SOLER MIQUEL: Ma. 1834, 1835? (50).

Castellfollit de Riubregós (1787: 578 h.)

33. Francesc SITGES: Cir. abandona C. de R. l'any 1783 (51).
34. Nicolau JOFRE: Cir. establert 1783 (51).
35. Pelegrí Josep SITGES MEROLES: Ma. 1800? (52). Batx. Cir. Med. 1808 (53) (tot excel·lents) Llic. Cir. mèd. 1817 (54).
36. Ramon ROSSELL SALA: Ma. 1820, 1821? (55).
37. Pelegrí SITGES SOLA: Ma. ? Batx. Med. i Cir. 1844 (56).

Castellolí (1787: 223 h.)

38. Valentí FRANCOLI OLIVERAS: Ma. 1828 (57). Llic. Med. i Cir. 1835 (58). Dispensa de 3 mesos de

Taula 1. continuació

Clinica per mobilització militar (59). Natural de Castelló d'Empúries.

39. Sebastià CANAVES GUMBERT; Ma. 1835 (60). Llic.Med. i Cir.? (61).

Copons (1787: 468 h.)

40. Ignasi RABASSA: Cirurgia intrús 1768 (62).

41. Antoni BUSQUE BURCH; Ma. 1765 (63). Llatí 2 exàm. 1768 (64). A Copons en 1780-1781; A Avinyó en 1783 (65). Natural de Castellterçol.

42. Simeó SEGURA: Metge titular 1781 (51).

43. Jaume FERRER: sagnador intrús l'any 1781 (66).

44. Joan TORRES ARGELAGOS; Ma. 1816, 1817-1822? (67)

45. Antoni FERRER PADRO; Ma. 1820 (68).

46. Roc ROMEU SEGURA; Ma. 1826 (69). Llic. Med. i Cir. 1833 (70).

Igualada (1787: 4.935 h.)

47. Pere TAPIOL: Privilegi de cirurgia el 16.4.1761 (8).

48. Josep Ignasi REVERT; Batx. Med. Osea 1762. Llic. Med. Cervera 1763 (71).

49. Josep TAPIOL MATOSAS; Ma. 1765 (72). No va a l'Escola 1765 (73).

50. Antoni BAS i FERRAN; Ma. 1769 (74). Llatí 9 exàm. 1775 (75). Catedràtic de Botànica 1793. +Barcelona 6.5.1819 (76).

51. Josep MARTI i PUIG; Ma. 1771? (77).

Taula 1. continuació

52. Francesc MESSEGUER: Revalidat Med. Cervera 1771 (78).

53. Francesc BUSQUETS i FERRAN; Ma. 1777 (79). Sagnador 1782 (80).

54. Vicenç PERRAMON BALTASAR; Ma. 1777 (81). Rom. 2 exàm. 1785 (82). Militar 1786.

55. Benet PÀGES; Llic. Med. Cervera (83).

56. Antoni TIANA FABREGAS; Ma. 1785 (84).

57. Pere ABAD; Metge, ingressa a la Reial Soc. de Med. de Sevilla l'1.2.1786 (85).

58. Llorenç LLACUNA BLANXART; Ma. 1787 (86) 1788-1790?

59. Domènec TAPIOL TIANA; Ma. 1787 (87). Rom. 2 exàm. 1792 (88).

60. Joan CASELLAS CAMPS; Ma. 1788. Rom. 2 exàm.? (89).

61. Antoni SAMPSON i GUARRO; Ma. 1788, 1791? (90).

62. Josep REVERT SEGURA; Ma. Llic. Med. Cervera 1787. Des de 1797 a Barcelona (91).

63. Francesc VILA; Batx. Med. Osea 1792. Llic. Med. Cervera 1792 (92).

64. Narcís ARMENGOL i ROIG; Ma. 1793 (93). Rom. 2 exàm. 1799 (94). Guerra 1808-1814 (95).

65. Benet DARGALLO ROIG; Ma. 1797. Sagn. ca. 1802 (96).

66. Ramon ABAD; Metge, finals segle XVIII (97).

67. Fidel MALVEHY SALA; Ma. 1801 (98). Rom. 2 exàm.

Taula I. continuació

- 1806 (99). Llic.Cir. mèd. 1815 (100). Dr. Cir. mèd. 1815 (101).
68. Francesc COMAS GUILERA: Ma. 1801 (102). Rom. 2 exàm. 1822 (103).
69. Antoni COCA RABASSÀ: Ma. 1804 (104). Llic. Med. Protomedicat 1816 (105).
70. Joan LLADO: Metge homeòpata (106).
71. Domènec PAPIOL: Cirurgià. Destacada actuació a la guerra 1808-1814 (107).
72. Marià FERRER ESTRUCH. Escolapi, difusor de l'Homeopatia. 1836 a Cuba (108).
73. Antoni PUJADAS MAYANS: Ma. 1830 (109). Batx. Med. i Cir. 1847 (110). +Barcelona 28.4.1881 (111).
74. Ramon MALVEHY GABARRO: Ma. 1815 (112). Llic. Cir. mèd. 1819 (113). +15.10.1844 (114).
75. Josep Antoni CARRERAS VIDAL: Ma. 1816 (115). Rom. 2 exàm. 1822 (116).
76. Ferran XAMMAR RAURES: Ma. 1826 (117). Llic. Med. i Cir. 1833 (118).
77. Fidel FERRAN i FERRER: Ma. 1827 (119). Llic. Med. i Cir. 1834 (120).
78. Antoni COCA CIRERA: Ma. 1834 (121). Llic. Med. i Cir. 1841 (122) Dr. Med. cir. 1842 (123). Catedràtic. +Barcelona 18.2.1872 (124).
79. Manuel ARNUS i FERRER: Ma. 1830 (125). Llic. Med. i Cir. 1837 (126). Natural de Tremp (127).
80. Ramon MALVEHY PLANA: Ma. 1836 (128). Llic. Med. i Cir. 1844 (129) 81. Antoni GOMIS i MES-

Taula I. continuació

- TRE: Ma. 1837 (130). Llic. Med. i Cir. 1844 (131). Dr. Med. i Cir. 1845 (132).
82. Antoni MALVEHY PLANA: Ma?. Batx. Med. i Cir. 1847 (133). +Madrid 1871, cultivà l'Homeopatia (134).
- Jorba** (1787: 168 h.)
83. Tomàs BOU i LLEO: Ma. 1765 (135). +1768, dos cursos aprovats (136).
- La Llacuna** (1787: 1.162 h)
84. Josep BADIA i BATLLE: Ma. 1767 (137). Rom. 2 exàm. 1769 (138).
85. Josep LLAURADOR: Cirurgià intrús documentat 8.6.1771 (139).
86. Rafael BIOSCA XIMENES: Ma. 1775; 1776 i 1777? (140).
87. Joan BADIA: Dr. Med. documentat 1771 (141).
88. Pau CAPDEVILA VIDAL: Ma. 1780 (142). Llatí 9 exàm. 1788 (143). *militar*. Catedràtic.
89. Leopold FERRER i SALA: Ma. 1786 (144). Sagn. 1790 (145).
90. Marià BADIA i SALA: Ma. 1788 (146). Rom. 2 exàm. 1797 (147).
91. Salvador LLAURADOR BARCELO: Ma. 1794 (148). Sagn. 1799 (149). Llic. Cir. mèd. 1808 (150).
92. Josep LLAURADOR BARCELO: Ma. 1796 (151). Rom. 2 exàm. 1804 (152).

Taula I. continuació

93. Domènec BARCELO GOMA (?): Ma. 1821 (153). Rom. 2 exàm. 1826 (154).
94. Pau BUSQUETS VIVO: Ma. 1825 (155) 1827?
95. Josep AGUILERA BARCELO: Ma. 1826 (156). Llic. Med. i Cir. 1841 (157).

Masquefa (1787: 377 h.)

96. Miquel de BORJA MARTI: Ma. 1775? (158).
97. Manuel ROIG i GALTES: Ma. 1818 (159). Llic. Cir. mèd. 1824 (160).

Montmaneu (1787: 233 h.)

98. Joan GUIRIGUET: Privilegi de cirurgià el 23.9.1758 (6).
99. Manuel Antoni JUAN: Batx. Med. Osca 1763 (161).
99. Manuel ANTONJOAN: Llic. Med. Cervera 1765 (162). Segurament, els dos són una mateixa persona.
100. Miquel TONJOAN: Llic. Med. Cervera, 1765 (163).
101. Jaume GUIRIGUET SACANELL: Ma. 1785 (164). Rom. 2 exàm. 1789 (165).
102. Antoni FOLCH MACIA: Ma. 1792 (166). Rom. 2 exàm. 1798 (167). Va anar a exercir a la Manresana.
103. Ramon COMBELLER: Ma. 1800 (168). Batx. Med. Cervera. 1804 (168).
104. Josep GUIRIGUET BORJA: Ma. 1821 (169). Rom. 2 exàm. 1831 (170).

Taula I. continuació

105. Francesc COMBELLES CAMPS: Ma. 1830. Batx. Arts 1831; 1831- 1835? (171).
106. Josep REQUESENS CORTADELLAS: Batx. Med. 1845 (174).

Òdena (1787: 370 h.)

107. Feliu CARRERA: Batx. Med. Osca. 1752 (175).

Orpi (1787: 97 h.)

108. Rafael ALTAMAR. Vegeu Capellades.

Piera (1787: 1.924 h.)

109. Cristòfol GARRIGA: Batx. Med. Osca 1746 (176).
110. Josep PINS MAYOL: Metge doc. exercint al 1748 (177).
111. Manuel CODORNIU: Privilegi de Cirurgià el 9.8.1756 (1).
112. Joan ISART: Privilegi de Cirurgià el 5.5.1757 (2).
113. Miquel RIBOT: Privilegi de Cirurgià el 28.2.1758 (3).
114. Antoni GONZALEZ: Metge, exerceix el 1759 (178).
115. Francesc CUCURELLA: Privilegi de Cirurgià el 10.3.1761 (179).
116. Josep GARDELA ROMAGOSA: Ma. 1763 (180). Sagn. 1769 (181).
117. Joan ORPI ISART: Ma. 1767 (182). Sagn. 1777 (183).
118. Agustí GINESTA RAMON: Ma. 1769 (184). Llatí 9 exàm. 1778 (185). Catedràtic. +Madrid 19.10.1815 (186).

* Gemà Josep natural de Pontons

Taula I. continuació

119. Roc MAYOL LLOR: Batx. Med. Osca 1773 (187).
 120. Joan VILAMASANA FONT: Ma. 1778, 1779, 1780 ? (188).
 121. Joan GONZALEZ CODORNIU: Batx. Med. Cervera 1785 (189). Fill de metge.
 122. Francesc MONNER BRÓS: Batx. Med. Cervera 1788 (190).
 123. Jaume NOSTENCH VILELLA: Ma. 1784, 1785- (191). Fill de cirurgià.
 124. Cristòfor GARRIGA FARRAN: Ma. 1811 (192).
 125. Josep MAYOL CERVITGE: Ma. ? Llic. Cir. mèd. 1822 (193).
 126. Josep FABREGAS ESTRADA: Ma. 1825 (194). Llic. Med. i Cir. 1832 (195).
 127. Joaquim FABREGAS ESTRADA: Ma. 1839 (196). Batx. Med. i Cir. 1846 (197).

Pierola (1787: 199 h.)

128. Francesc CUCURELLA: Privilegi de cirurgia el 10.3.1761 (4). Veure PIERA.
 129. Pere CARRERAS PUJOL: Ma. 1825 (198). Llic. Med. i Cir. 1833 (199). Dr. 1836 (200). militar.
 130. Josep CARRERAS PAISSA: Ma. 1833 (201); 1834-1838 ? Oposita Ajudant Anatomia (202).
 131. Josep PASCUAL i CARRERAS: Ma. 1834 (203). Llic. Med. i Cir. 1841 (204).

Prats de Rei (1787: 97 h.)

132. Pere Joan GALTES: Privilegi de Cirurgia el 31.1.1761 (5).

Taula I. continuació

133. Joan FELIP: Batx. Med. Cervera 1759 (205).
 134. Geroni COLOM PRAT: Ma. 1774 (206). Llatí 2 exàm. 1781 (207).
 135. Magí CASTANY COMAS: Ma. 1775 (208). Rom. 2 exàm. 1780 (209).
 136. Domènec MIRALPEIX MORROS: Ma. 1775 (210). Llatí 2 exàm. 1787 (211). Dr. cir. mèd. 1799 (212). Militar.
 137. Francesc COLOM i PRAT: Llic. Med. Cervera 1778. Metge de "casa" de la Santa Creu. Exerceix a Barcelona 1800-1834 (213).
 138. Raimon TEULER: Llic. Med. Cervera 1778 (214).
 139. Josep CASAMITJANA MORROS: Ma. 1787 (215). Rom. 2 exàm. 1795 (216).
 140. Josep Melcior PRAT i SOLA: Llic. Med. i Farm. Cervera 1816. +S. Sebastià 1855 (217).
 141. Francesc ESTRADA: Graduat Med. el 16.10.1816 (218).
 142. Josep Mª MAIXECS PALLAROLS: Ma. 1822 ? (219).
 143. Ramon COLOM i PRAT: Ma. 1837 (220). Llic. Med. i Cir. 1844 (221).

Pujalt (1787: 197 h.)

144. Pasqual FORNER: Batx. Med. Osca 1798.

Sant Martí de Sesgueioles (1787: 257 h.)

145. Pau LLORENS: Batx. Med. Osca 1758 (222).
 146. Llorenç ARGELAGOS RIUS: Ma. 1764 (223). Sagn. 1771 (224).

Taula I. continuació

147. Joan ARGELAGOS ALTIMIRA: Ma. 1787 (225).
Llatí 9 exàrn. 1793 (226).
148. Ramon ARGELAGOS ALTIMIRA: Ma. 1795, 1796-
1799 (227).
149. Ramon FLORENSA: Llic. Med. Cervera 1796 (228).
150. Josep FLORENSA CASTELLS: Ma. 1805 (229).
Llic. Cir. mèd. 1815 (230). Militar.
151. Francesc FLORENSA EURAS: Ma. 1818 (231).
sagn. 1822 ?
152. Domènec RAFAEL BALART: Ma. 1836 (232). Batx.
Med. i Cir. 1844 (233). Dr. Med. i Cir. 1846 (234).

Vilanova del Camí (1787: 291 h.)

153. Francesc ROMANI MASSANA: Ma. 1825 (235).
Llic. Med. i Cir. 1832 (236). Militar 1834-1853.
Jubilat 1er metge Hosp. mil. de Barcelona.

Com es pot veure, no hi ha cap alumne ni metge de les poblacions següents: Argençola, Bellprat, Cabrera d'Anoia, Carme, La Molsosa, La Pobla de Claramunt, Rubió, Santa Margarida de Montbuí, Santa Maria de Miralles, Sant Martí de Tous, Sant Pere Sallavinera, La Torre de Claramunt, Vallbona d'Anoia i Veciana.

De l'anàlisi d'aquesta Taula I podem treure les conclusions següents.

1. Antics alumnes del RCC de Barcelona: 93
2. Metges o sigui Batxillers o Llicenciats en Medicina per la Universitat: 41
3. Altres, com els nomenats pel Protomedicat ja esmentat, gent que sense estar titulada va jugar un paper en les tasques sanitàries o "intrusos", és a dir, cirurgians sense títol: 19

Examinarem amb cert detall tots aquests punts.

1. Antics alumnes. Degut als canvis experimentats hem de considerar per als "lletins" tres períodes: de 1760 a 1795, de 1795 a 1828 i de 1828 fins 1843. En canvi els romancistes no experimentaren cap modificació. Tot es va limitar a canvis de denominació.

Cirurgians lletins (de 1760 a 1795): 8

Els quatre següents van ser cirurgians de nou exàmens:

Taula II

- Antoni BAS i FERRAN, d'Igualada, 1775.
Agustí GINESTA i RAMON, de Piera, 1778.
Pau CAPDEVILA VIDAL, de la Llacuna, 1788.
Joan ARGELAGOS i ALTIMIRA, de Sant Martí Sesgueioles, 1793.

Notem la categoria dels estudiants que superaven una revàlida de nou exàmens. Dels quatre que acabem de citar, els tres primers van arribar a catedràtics.

No tenim cap alumne que hagués aprovat la revàlida de cinc exàmens. De dos exàmens tenim els quatre següents.

Taula III

Antoni BORJA SALLARES, de Calaf, 1776.
 Adrià GAUSA CREIX, de Capellades, 1776.
 Geroni COLOM PRAT, de Prats de Rei, 1781.
 Domènec MIRALPEIX MORROS, també de Prats de Rei, 1787.

Taula IV

Llicenciats en Cirurgia mèdica (1795-1827): 8

Salvador LLAURADOR, de la Llacuna, 1808.
 Fidel MAIXEHY SALA, d'Igualada, 1815.
 Josep FLORENSA i CASTELLS, de Sant Martí Sescugioles, 1815.
 Ramon MAIXEHY GABARRO, d'Igualada, 1819.
 Josep MAYOL CERVITGE, de Piera, 1822.
 Manuel ROIG i GALTÉS, de Masquefa, 1824.
 Ramon MER i SERRA, de Calaf, 1832 (3)

3 No ens ha de estranyar un títol que l'any 1822 havia estat abolit. La raó és que Ramon Mer havia començat a estudiar quan encara era vigent el Pla antic.

Taula V

Doctors en Cirurgia mèdica (1795-1827): 3

Domènec MIRALPEIX MORROS, de Prats de Rei, 1799.
 Adrià GAUSA CREIX, de Capellades, 1801.
 Fidel MAIXEHY SALA, d'Igualada, 1815.

Creiem que aquesta relació de cirurgians mereix un breu comentari. Per obtenir aquest títol s'havien de cursar sis anys. Prèviament s'havia de tenir el Batxillerat en Filosofia o en Arts. Abans de la Llicenciatura s'havia d'aprovar el Batxillerat en cirurgia mèdica, que era un pur tràmit.

Es curiós que tan sols un cas va seguir aquesta conducta acadèmicament ortodoxa. Es tractava de Manuel Roig i Galtés de Masquefa, que es va matricular l'any 1818 i va anar aprovant els sis cursos i el Batxillerat fins que l'any 1824 aprovà la revàlida.

Els altres hi accediren a través d'una sèrie de camins més o menys tortuosos propiciats per una sèrie d'esdeveniments polítics en el curs dels quals la Universitat va claudicar vergonyosament. El primer cas a comentar és el que porta el número 91 a la Taula I. En Salvador Llaurador es va matricular l'any 1794 i després de 5 anys d'estudi sortí del Col·legi format com a cirurgià romancista de dos exàmens el dia 19 d'abril de 1799.

Noves disposicions de l'any 1804 permeteren que els romancistes de dos exàmens "ascendissin" a Llicenciats en Cirurgia mèdica. Això és el que va fer Llaurador el dia 19 de gener de 1808. És més, en comptes de pagar 2.500 rals -que era el que costava un títol de Llicenciat en Cirurgia mèdica- em va pagar tan sols 970, perquè ja n'havia pagat 1.530 pel títol de romancista.

Per a comprendre millor els casos següents no oblidem que entre 1795 i 1827 es produïren quatre fets que influïren intensament sobre la vida de la Escola. En primer lloc la Guerra del Francès. Barcelona va estar ocupada *sempre* durant els sis anys que va durar aquella contesa.

La meitat del professorat es fugà de Barcelona per servir als exèrcits patriòtics i el mateix féu la immensa majoria d'estudiants. Aquests joves, que actuaven en qualitat de practicants, obtingueren que els anys de campanya valguessin a efectes d'escolaritat. D'altra banda, els professors fugats de Barcelona constituïren Tribunals d'exàmens a Mataró, a Argentona i, finalment, a Vic, on pràcticament es va aprovar a tothom.

De manera semblant, el Col·legi, que va funcionar sota l'ocupació francesa, procurava retenir el màxim d'alumnes -a fi de donar la sensació de normalitat que els francesos volien- de manera que la gent aprovava amb molta facilitat. Naturalment, durant els sis anys de guerra molt poca gent de comarques va estudiar a Barcelona, i de l'Anoia, ningú.

Cosa curiosa, ningú de l'Anoia efectuà la revàlida en el Tribunal itinerant de Mataró a Vic passant per Argentona. En canvi, sí que hi hagué qui va "passar la factura", és a dir, es va aprofitar de la seva participació en la guerra. Aquest fou el cas de Fidel Malvehy (núm. 67 de la llista). En Malvehy va cursar la carrera de romancista entre 1801 i 1806, any en què va sortir de l'Escola amb

el títol de romancista de dos exàmens. Després d'una brillant actuació militar de la qual ens ocuparem en el seu moment, es va examinar de Matèria mèdica el 10 de gener de 1815 i va obtenir el mateix dia els títols de Batxiller i de Llicenciat en Cirurgia mèdica. El 7 de desembre d'aquell any li conferien el doctorat.

Un altre que va passar factura va ser Josep Florensa i Castells. S'havia matriculat l'any 1805 i aprovà els exàmens de 1806 i 1807. L'any 1808, el mes de maig -quan encara no s'havia examinat- es fugà de Barcelona i va "fer la guerra". L'any 1815 li convalidaren els anys viscuts a l'Exèrcit com anys passats a l'Escola, l'admeteren a examen de revàlida i els dies 12 i 13 de desembre de 1815 aprovava el Batxiller i la Llicenciatura en Cirurgia mèdica.

Ramon Malvehy i Gabarró -núm. 74-, en matricular-se l'any 1815, va acreditar dos anys de "pràctica a l'Exèrcit" i en quatre anys es batxillerà i es llicencià l'any 1819.

El cas de Ramon Mer i Serra és especial. Era un metge (Llicenciat en Medicina), carrera que va cursar entre 1824 i 1829 i volia ser un Llicenciat en Medicina i en Cirurgia. En conseqüència es va matricular de les assignatures que quedaven i l'any 1832 li atorgaven el títol de Llicenciat en Cirurgia mèdica.

L'altre esdeveniment polític que trastornà la vida del RCC va ser el trienni liberal, període de trans-

formacions de les Institucions, de reformes i també de disbauxa, com passa sempre que sembla que flaqueja el principi d'autoritat. La veritat és que aquelles commocions, que es van acabar l'any 1824, no van afectar seriosament cap alumne de les terres de l'Anoia. Si exceptuem el cas de Josep Ignasi Alió que passem a exposar.

Llicenciats en Medicina del RCC

Arran de la revolució constitucional va ser abolida la Universitat de Cervera, i els seus alumnes van passar a Barcelona. Josep Ignasi Alió havia assolit la graduació de Batxiller en Medicina.

En clausurar-se, Cervera traslladà la matrícula a Barcelona i allí -en el Col·legi de Cirurgia que havia estat convertit en "Colegio nacional de las Ciencias del Curar"-, realitzà les quatre proves de Llicenciatura els dies 18, 22, 23 i 24 d'abril de 1822. Un mes més tard -31 de maig de 1822- li era atorgat el títol de Doctor en Medicina.

L'any 1827 uns atzars afortunats van encimbellar a la Direcció de la Sanitat un home excepcional que unia una visió de futur polític amb una honestedat inqüestionable. Ens referim a Pere Castelló i Ginesta que va unificar els estudis de Medicina i Cirurgia.

Taula VI

Batxillers, Llicenciats o Doctors en Medicina i Cirurgia (1828-1843).

Francesc ROMANI i RABASSA, de Vilanova del Camí (1825-1831).

Josep FABREGAS i ESTRADA, de Piera (1825-1832).

Pere CARRERAS i PUJOL, de Pierola (1825-1833).

Roc ROMEU i SEGURA, de Copons (1826-1833).

Ferran XAMMAR i RAURES, d'Igualada (1827-1834).

Valentí FRANCOLI i OLIVERAS, de Castellolí (1828-1835).

Francesc COMBELLES i CAMPS, de Montmaneu (1830-1836).

Joaquim SALADRIGAS i FERRERAS, de Capellades (1830-1839).

Albert BERENGUER FORNELLS, de Capellades (1831-1838).

Josep CARRERAS PAISSA, de Pierola (1833-1839).

Antoni COCA i CIRERA, d'Igualada (1834-1841).

Antoni PUJADAS i MAYANS, d'Igualada (1830-1844).

Josep AGUILERA i BARCELO, de la Llacuna (1826-1841).

Josep PASCUAL i CARRERAS, de Pierola (1834-1841).

Ramon COLOM i PRAT (1837-1844).

Ramon MALVEHY i PLANA, d'Igualada (1836-1844).

Domènec RAFAEL i BALART, de Sant Martí de Sesgueioles (1836-1845).

Joaquim FABREGAS i ESTRADA, de Piera (1839-1846).

Antoni MALVEHY i PLANA, d'Igualada (?-1847).

Pelegrí SITGES i SOLA (?-1844).

L'única pertorbació política a considerar d'aquest període fou la primera Guerra Carlista de 1834-1840. Els set primers Llicenciats en Medicina i Cirurgia de la Taula VI no presenten cap anomalia acadèmica: cursaren els set anys reglamentaris i aprovaren les revàlides corresponents al Batxillerat i a la Llicenciatura de Medicina i Cirurgia.

Però la guerra carlista féu que bastants estudiants preferissin la vida de campanya com a practicants, que els era abonada a efectes d'escolaritat i els garantitzava uns exàmens benignes a la monòtona i avorrida vida en la Facultat. En els expedients comencem a veure tractes de favor. Per exemple, Valentí Francolí -que era un bon estudiant- tenia pressa en acabar la carrera perquè, en passar de practicant a metge, adquiriria la graduació de tinent.

En aquells temps, entre l'aprovació de la revàlida de Batxiller en Medicina i Cirurgia i la Llicenciatura havien de transcórrer 12 mesos de pràctiques de Clínica. Doncs bé, tres mesos abans del termini se li va concedir l'oportuna dispensa que -com diu l'expedient- s'atorgava "sólo en casos sumamente raros y de tamaña urgencia".

Un altre aprofitat d'aquella guerra fou Joaquim Saladrigas, que va demanar no pagar drets de revàlida i li concediren amb data 7 de desembre de 1837 "por sus servicios patrióticos y vejaciones sufridas".

La resta d'alumnes és tota completament normal. A notar que, en alguns casos, només hem trobat en els llibres de registre la acotació del grau de Batxiller en Medicina i Cirurgia. Segurament s'han extraviat els llibres on constava l'aprovació de les proves de Llicenciatura un any més tard, una volta havien passat els mesos reglamentaris de Clínica.

Ocupem-nos ara dels cirurgians romancistes al llarg de tota la vida del RCC (1760-1843).

Taula VII

Romancistes de 2 exàmens

Antoni BORJA FIGUERAS, Calaf, 1795-1799.

Antoni MESTRES LLORENS, Calonge de Segarra, 1780-1785.

Vicenç PERRAMON BALTASAR, Igualada, 1777-1785.

Domènec TAPIOL TIANA, Igualada, 1787-1785.

Joan CASELLAS CAMPS, Igualada, 1788-?

Narcís ARMENGOL ROIG, Igualada, 1793-1799.

Fidel MALVEHY SALA, Igualada, 1801-1806.

Francesc COMAS GUILERA, Igualada, 1801-1822.

Josep BADIA BATLLE, La Llacuna, 1788-1797.

Marià BADIA I SALA, La Llacuna, 1788-1797.

Josep LLAURADOR I BARCELO, La Llacuna, 1796-1804.

Taula VIII

Sagnadors

- Antoni CEREROLS SOLER, Calaf, 1764-1767.
 Raimon GUILLELLA, Calaf, 1771-?.
 Francesc CEREROLS XAPELLI, Calaf, 1771-1783.
 Josep BERNADA QUINTANILLA, Calaf, 1772-?.
 Francesc BUSQUETS FERRAN, Igualada, 1777-1782.
 Benet DARGALLO ROIG, Igualada, 1797-1802.
 Leopold FERRER i SALA, La Llacuna, 1786-1790.
 Salvador LLAURADOR BARCELO, La Llacuna, 1794-1799.
 Josep GARDELA ROMAGOSA, Piera, 1763-1769.
 Joan ORPI ISART, Piera, 1767-1777.
 Llorenç ARGELAGOS RIUS, Sant Martí de Sesgueioles, 1764-1777.
 Francesc FLORENSA EURAS, Sant Martí de Sesgueioles, 1818-1822.

Posteriorment es produí el canvi de nom. Són els següents:

Taula IX

Cirurgians de 2^a

1. Francesc COMAS i GUILERA, d'Igualada, 1801-1822.
 2. Josep Antoni CARRERAS i VIDAL, d'Igualada, 1816-1822.
 3. Domènec BARCELO i GOMA, de La Llacuna, 1821-1826.
 4. Josep GUIRIGUET i BORJA, de Montmaneu, 1821-1831.

Taula X

Cirurgians de 3^a

5. Ramon BORJA i COLOM, de Calaf, 1834-1841.
 6. Magí GUIRIGUET i BORJA, de Montmaneu, 1831-1844.
 7. Joan VILAPLANA i CANALDA, d'El Bruc, 1840-1843.

El primer que s'observa d'aquesta relació és que tan sols tres cursaren d'una manera "normal". O sigui, cinc anys pels cirurgians de 2^a (núm. 2 i 3) i tres anys per als de 3^a (núm. 6). Les raons de les llargues temporades entre matrícula i obtenció del títol són molt diferents en cada cas.

Els 21 anys transcorreguts per al núm. 1 s'expliquen pel fet que es va matricular l'any 1801 i el varen suspendre repetidament de primer any en les convocatòries de 1802 i 1803 "por corto", i, en conseqüència, fou expulsat de l'Escola.

Segurament Francesc Comas no tenia altre mitjà de guanyar-se la vida i devia continuar els seus contactes amb la Cirurgia per la porta falsa de la Barberia. Continuant en el terreny de les suposicions és possible que fes la guerra amb els patriotes i allí actués com un practicant de cirurgia més.

Ell també devia passar factura al Govern que el va pagar amb una mena d'amnistia que el Col·legi aplicava als intrusos que treballaven sense títol, però que tenia contenta la clientela. Els

anys de pràctica de la professió els eren computats com anys escolars i només se'ls exigia aprovar un examen, que solia ser molt benigne.

Això és el que es va fer amb Francesc Comas. Però la benignitat tenia uns límits i en el cas de Comas la seva ignorància els va traspassar. Per unanimitat els tres membres del Tribunal acordaren no aprovar-lo el dia 14 d'agost de 1819. Tres anys més tard -els dies 21 i 22 de juny de 1822- l'aprovaren amb un vot en contra.

Del cas de Josep Guiriguat els llibres de registre no donen cap explicació dels deu anys passats entre 1821 (matrícula) i 1831 (revàlida). Moltes vegades tot consistia en què no tenien els 1.500 rals que costava el títol. El mateix va passar amb el seu germà Magí.

Incògnites i fracassos escolars

Hem pogut recollir 25 casos en què no tenim constància si van acabar la carrera. Són els que figuren a la Taula I amb els núms. 12, 16, 18, 19, 26, 32, 33, 36, 44, 45, 49, 51, 56, 58, 61, 83, 86, 94, 96, 106, 120, 123, 124, 130, 142, 148.

Ara bé, no tot foren fracassos escolars. Per exemple, tenim el cas de dos alumnes que van aprovar més de tres cursos sense cap entrebanc. Foren Josep Badia i Batlle, de la Llacuna (1764-1769) i Joan Casellas i Camps, d'Igualada (1788-1793).

Un altre alumne -Josep Graells i Botines, de Calaf- va demanar un certificat dels exàmens parcials aprovats a fi d'anar-se'n a estudiar a Cadis (*2).

De totes maneres, hem de fer notar que aquest nom no figura en el nostre llibre confeccionat a base d'alumnes de Cadis i cirurgians de l'Armada. El més versemblant és que no anés a Cadis i que, després d'haver estat suspès al setembre, desistís de seguir estudiant.

Pel que veurem, els llibres de matrícula ens informen que hi havia tres maneres de fracassar. Una era matricular-se, no anar a classe ni presentar-se al primer examen. L'altra era anar col·leccionant "reprobados" i, l'altra, ser expulsat per mala conducta.

Josep Tapiol i Matosas, d'Igualada, es va matricular el dia 14 d'agost de 1765. A continuació el seu expedient diu: "No asiste a la Escuela". Miquel de Borja i Martí, de Masquefa, es va matricular el 27 de setembre de 1777 i no se'l va veure per l'Escola fins passats els exàmens de juny de 1786, o sigui, al cap de nou anys. Se'l va tornar a readmetre "constando ser justa su ausencia", però "no asistió a las clases, ni compareció a los exámenes de 1787". Un altre que no es va presentar ni als primers exàmens fou Antoni Tiana i Fàbregas, d'Igualada.

Com a exemples de gent que no aconseguiren superar els exàmens tenim els casos següents:

Rafael Altamar i Casas, de Capellades, no va aprovar l'examen de primer curs l'any 1769. Nou anys més tard torna al Col·legi i el suspenen novament del primer curs als exàmens de 1778. L'any següent aconseguí aprovar-lo, però devia desistir perquè no hi ha cap dada més al seu expedient.

Els tres casos següents aprovaren el primer any, però naufragaren als exàmens de segon. Joan Vilamasana i Font, de Piera, matriculat el 30 d'octubre de 1778, va ésser "reprobado" als exàmens de 1780, de manera que "quedó en la segunda clase por corto". També va quedar "en la segunda por corto" Antoni Sampsot i Guarro, d'Igualada l'any 1790.

Finalment Rafael Biosca i Ximenes, de La Llacuna, es va matricular el 3 d'octubre de 1775, es presentà als exàmens de 1776 i de 1777 "y quedó en la Osteología". És a dir, no va poder passar de la primera part de l'Anatomia.

2. Els professionals aliens al RCC. Com s'ha dit, són 93 en total els alumnes registrats. Al costat d'aquesta gent hi havia tot un entramat de metges, d'intrusos i de cirurgians sense títol que per edat no era cosa d'obligar-los a una estada de varis anys al Col·legi, i se'ls donava un títol després d'un examen formulari. De l'Anoia es registren tres casos d'aquesta mena.

Els metges que van conviure amb aquells cirurgians eren de dues menes. Uns acadèmicament

coneguts, perquè sabem la classe de títol que tenien -Batxiller, Llicenciat o Doctor- i la Universitat on s'havien graduat. Són 27 en total. La major part -22- van ser rebuts a Cervera, mentre que 8 ho van fer a Osca. Tenim, finalment, un graduat a Saragossa. Les referències són les següents.

Els 22 graduats a Cervera: nùms. 4, 7, 11, 14, 21, 22, 25, 28, 48, 52, 55, 62, 63, 99, 100, 102, 121, 122, 133, 134, 135, 149.

Els 8 graduats a Osca: nùms. 2, 48, 63, 99, 107, 116, 144, 145.

Com podem veure en aquestes llistes, hi ha tres números repetits (48, 63 i 99) perquè van obtenir un grau a Cervera i un altre a Osca. Però al costat tenim 9 metges, dels quals no disposem d'altra informació, que ho eren pura i simplement. Són els nùms. 20, 24, 31, 57, 66, 70, 87, 110, 114.

Diguem que hi ha un grup amb gent variada: dos intrusos que treballaven de cirurgians sense cap títol (38 i 83), un Pare escolapi molt entès en Homeopatia que va fer per Cuba i per la Espanya peninsular una labor de difusió de la Homeopatia realment notable. Era el Rvd. Marià Ferrer i Estruch, d'Igualada.

El darrer d'aquest grup va ser Josep Melcior Prat i Solà, nascut l'any 1781. Amb el doble títol de metge i de farmacèutic a Cervera es va dedicar

tota la seva vida en cos i ànima a la política. Durant la guerra de la Independència -abans de graduar-se- va ser Secretari i Redactor del "Diario de las Sesiones de las Cortes", que ell recollia en taquígrafia. Tan sols durant el període -de 1814 a 1820- en què el rei restaurà l'absolutisme va fer de farmacèutic al seu poble -Prats de Rei- però en triomfar la revolució liberal va tornar a redactar el "Diario de las Cortes". Acabat el trienni constitucional, hagué d'exiliar-se a Anglaterra l'any 1823, on va romandre fins a la mort de Ferran VII, ocupat en traduir al català la "Vulgata latina" -la Bíblia oficial de l'Església catòlica-.

L'any 1834 -en plena guerra carlista- va ser durant un any secretari del Govern civil de Barcelona i al 1835, "Jefe político", que era la denominació que rebien aleshores els governadors. Va tenir una gran actuació social presidint l'Acadèmia de Bones Lletres i la Societat barcelonesa d'Amics del País, tot fomentant la creació d'escoles lancasterianes basades en què els alumnes més avançats féssin de mestre als novells. Finalment va ser nomenat Governador civil de San Sebastian on va morir l'any 1855.

Els conflictes de l'intrusisme i els plets de la vida rural.

La correspondència de Francesc Puig com a secretari primer i com a director després del

Reial Col·legi amb els delegats comarcals està plena de conflictes.

Essencialment eren de dues classes: d'una banda, els casos d'exercici de la cirurgia per part de gent que no tenia el títol corresponent i, d'altra, els metges que es queixaven de certs cirurgians que invadien el terreny de la medicina interna a base d'extendre receptes principalment. La comarca de l'Anoia no podia ser diferent del que passava a la resta de Catalunya.

Ja hem explicat com abans de 1760 l'autorització per a exercir legalment la cirurgia era el "Privilegi" atorgat per un Lloctinent del Protomedicat. Una vegada establert el Col·legi, començà la persecució de tot aquell que exercia la Cirurgia i no tenia o un Privilegi del Protomedicat o un títol dispensat pel Col·legi.

Aquests intrusos operaven essencialment de dues maneres. Una era, *para i simplement*, perquè des de feia molts anys tenien oberta botiga de barberia-cirurgia i tot el poble estava content dels seus serveis.

Es curiós que a la vila de Copons es donaren dos casos d'intrusisme. El primer a càrrec d'Ignasi Rabassa. Hi ha una carta de Francesc Puig del 3 d'agost de 1768 dirigida al Batlle tot manant-li que li tanqui la botiga (237).

L'altre, protagonitzat per Jaume Ferrer. En aquest cas era el batlle de Copons el que volia

tancar-li la botiga. Ferrer va recórrer a l'Audiència i aquesta va demanar informació a Francesc Puig. Puig, amb data 3 d'abril de 1781, la donà contrària a Ferrer (238).

En tots aquests casos passava que els "intrusos" solien comptar amb la simpatia i amb la complicitat de la població, sempre temorena que un nouvingut suposés un augment de les conductes. Així s'explica perquè el problema no s'havia resolt després d'un any, com ho proven dues cartes del cirurgià Jaume Busqué de data 21 de setembre i 12 d'octubre d'aquell any -que era el qui l'havia denunciat- demanant que s'activessin els tràmits contra Jaume Ferrer (239).

Un conflicte més complicat fou el que tingué per escenari Castellfollit de Riubregós. Pel que es pot deduir, les autoritats van obligar Francesc Sitges a "plegar la botiga" perquè no tenia títol. El bo del cas va ser que qui ocupà el seu lloc fou Nicolau Jofre, que a l'hora de la veritat resultà ser un estudiant fracassat que només havia cursat Osteologia. Quan el Lloctinent del Col·legi de Cirurgia a Cervera -3 de novembre de 1783- va intentar fer plegar Jofre, un regidor de l'Ajuntament i el mateix Jofre demanaren un temps per anar a Barcelona a obtenir el títol (51).

La manera que un intrús treballés en un poble era que algú degudament titulat li "prestés el títol". El sistema era dir que tal botiga era del titulat i que l'intrús hi figurava a títol de fadrí o

assalariat. Això és el que sembla que passava a La Llacuna on el metge titular -el doctor Joan Badia- va denunciar Josep Llaurador, el qual per no tenir títol de cirurgià figurava que treballava per compte de José González de Arcos. La Direcció del Col·legi el comminà el 23 de febrer de 1771 a establir-se a La Llacuna o a deixar de "protegir" Josep Llauradó. Aquest va rebre una carta -8 de juny de 1771- de Francesc Puig que deia: "no se entrometa en esa Villa de la Llacuna en curación ni operación alguna de Cirugía sin la asistencia de su Maestro..." (240).

Un altre conflicte tingué per escenari un poble que no era de l'Anoia. Es tractava de La Manresana, de la comarca del Bages però un dels actors -Antoni Folch i Macià- era de Montmaneu. La Manresana depenia aleshores del "Corregimiento" de Cervera. És per això que el Lloctinent del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona autoritzà Antoni Folch amb data 24 de gener de 1799, que havia sortit del Col·legi com a cirurgià romancista de dos exàmens el 30 d'octubre de 1798.

El que passava era que allí des de feia catorze anys estava establert Antoni Ramonet i Simon que, pel que sembla, havia obtingut el títol a empentes i rodolons al Col·legi de Barcelona. Ignorem els habitants que hi havia en aquell moment a La Manresana, però devien ser pocs perquè ara són 72 les cases existents. Ramonet va protestar. El capità general de Catalunya es posà de part seva, però tant el Col·legi de

Barcelona com la Junta Superior Governativa de Madrid abonaven Folch.

El darrer conflicte registrat per nosaltres fa referència al metge Antoni Puig, de Capellades, que va denunciar al cirurgjà Jaume Font per tractar malalts de Medicina, el 22 de juliol de 1770 (243).

Els que es van fer militars

De la mateixa manera que el motiu de la creació de l'Escola quirúrgica de Cadis fou el proporcionar bons cirurgians a l'Armada, el Col·legi de Barcelona es fundà a fi d'assortir a l'Exèrcit amb facultatius ben qualificats. Els millors alumnes eren invitats a entrar a l'Exèrcit en acabar la carrera i mentre estudiaven se'ls oferien places de "practicant" en temps de guerra amb els incentius d'un sou, de computar-los el temps de campanya a efectes d'escolaritat i la seguretat -encara que d'això no se'n parlava per pudor- d'uns exàmens de favor.

En els darrers anys del segle XVIII, l'enrolament militar es fomentà a base de crear places d'alumnes interns. Eren nois escollits per la seva aplicació, els quals dormien i menjaven a l'hospital o se'ls donava una pesseta diària que era suficient per mantenir-se. En contrapartida es comprometien a acceptar el destí militar que se'ls designés en acabar la carrera.

Finalment diguem que la Guerra del Francès primer i la Guerra Carlista 25 anys més tard brindaren ocasions per revelar aficions militars. Vegem ara quins alumnes s'enrolaren com a practicants en les diverses campanyes del segle XVIII i del XIX, i les activitats militars dels graduats.

El primer -en el temps- ingressat a l'Exèrcit fou Vicenç Perramon i Baltasar, d'Igualada. Matriculat al "Real Colegio" el dia 9 d'octubre de 1777, l'any 1782, mentre cursava quart any, es presentà voluntari per anar com a practicant de les tropes que assetjaren i prengueren Maó (244). Acabà la carrera després d'una sèrie de "reprobados" el 24 de maig de 1785.

L'any següent -el 3 de juny- fou nomenat cirurgjà d'un Regiment d'Infanteria que estava ocupat en les obres del canal imperial a uns 3 km de Saragossa. A l'expedient de Segòvia (245) no es diu res de la seva labor allí, però sabem -a través del que va passar amb el Regiment de suïssos de Saint Gall- de la gran morbiditat i mortalitat dels soldats que treballaven sota un sol esgotador i que morien de febres en condicions deplorables. Ignorem el que va passar amb el Regiment on servia Perramon, però sabem perfectament que dels suïssos hi anaren uns mil homes i en retiraren 562, tot destinant-los a Tarragona.

Perramon va prendre part en la guerra contra la Convenció francesa de 1793-1795 i entre altres tasques va dirigir un hospital de campanya. El primer de desembre de 1796 ascendí a primer

ajudant de Cirurgia de l'Exèrcit destacat a Extremadura i el 29 d'octubre de l'any següent fou nomenat cirurgià major de l'Hospital militar de Badajoz (245).

Ignorem quina fou la seva actuació durant la Guerra del Francès, però sabem que l'any 1815 seguia a l'Exèrcit perquè el 7 de juliol d'aquell any contraia matrimoni a Madrid després de l'oportú permís, i que gaudia -sobre el seu sou- d'una pensió anual de 2.000 rals.

Pau Capdevila i Vidal natural de La Llacuna, va sortir de l'Escola el 18 d'octubre de 1788 com a cirurgià de nou exàmens. Després d'una temporada passada a Lleida on s'establí, ingressà a l'Exèrcit i l'any 1790 estava destinat a l'Hospital militar de Ciutat de Mallorca. L'any següent registrà la presència de Capdevila a Orà on anà acompanyant el Regiment d'Espanya a socórrer aquella plaça, que era víctima d'uns terribles terratrèmols i que esperava un atac de les forces del Dey de Mascara que maldaven des de sempre per foragitar els espanyols d'aquella base del Nord d'Àfrica (248).

Sortosament no es va produir cap atac enemic i Capdevila va retornar a la Península. Quan va esclatar la guerra contra la Convenció francesa (1793-1795) va ser destinat a l'Exèrcit del centre o d'Aragó (249). La carrera militar de Pau Capdevila es va acabar quan va ingressar al RCC de Barcelona com a Director anatòmic. Ens n'ocuparem més endavant.

Dos estudiants -quan cursaven el quart any- marxaren com a practicants a la campanya del Rosselló de 1793-1795. Foren Josep Casamitjana i Morros, de Prats de Rei (250), i Marià Badia i Sala, de La Llacuna (146).

L'any 1801 es produí una guerra entre Espanya i Portugal. La campanya -coneguda com la "guerra de las naranjas"- va durar molt poc i de l'Anoia hi va anar un estudiant de 5è curs, de La Llacuna, que es deia Josep Llauredor i Barceló. Marxà cap a Extremadura el dia 5 de juny de 1801 i es llicencià el gener de 1802 (151). L'any 1804 va acabar la carrera.

Parlem ara dels herois de la Guerra del Francès amb actuacions documentades. Domènec Miralpeix i Morros, de Prats de Rei, va ingressar al Col·legi el 30 d'octubre de 1775. L'any 1780, quan estava al 5è any, fou destinat al "Regimiento de España" com a "maestro de sangrias". Servint aquestes tropes que estaven de guarnició a Barcelona es va examinar de revàlida de cirurgià llatí de dos exàmens el 12 de març de 1787. Pocs dies després va marxar amb el seu Regiment cap a Saragossa (210).

L'any 1799 es consagrà Doctor en Cirurgia mèdica al Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona (212). Els atzars de la guerra de la Independència el portaren a Andalusia i sabem que l'any 1811 va ocupar el lloc de Consultor de Cirurgia a Baza. Aquí havia estat titular un altre català, Pere Palau, que va ser destituït (251). La graduació

de Consultor -que podríem estimarla equivalent a l'actual Tinent Coronel- li fou atorgada el 25 de maig de 1817. L'any 1821 desapareix el seu nom de l'escalafó (251).

Fidel Malvehy Sala era un igualadí que als 18 anys es va matricular al Reial Col·legi de Cirurgia. L'any 1805 -quan tot just havia començat el 4rt curs- s'enrolà de practicant voluntari en una embarcació corsària (estàvem en guerra contra Anglaterra), la "Santa Bàrbara", des de l'11 de febrer de 1805 fins al 8 de juliol del mateix any (252).

Els dies 2 i 10 de desembre de 1806 sortia del Col·legi com a cirurgià romancista de dos exàmens. Fou un dels primers professionals que s'integrà a l'Exèrcit patriòtic. Va començar per atendre ferits procedents de les dues batalles d'El Bruc (6 i 14 de juny de 1808). Ben aviat s'incorporà a l'Exèrcit amb el sou de 400 rals al mes. En una de les tres "visites" que els francesos van fer a Igualada saquejaren el seu domicili (252).

Per l'expedient personal arxivat a Segòvia consta que pertanyia al Regiment de Cavalleria de Santiago i que va prendre part durant 1810 en les accions de Tivissa, Tortosa, Tivenys, Canonja i Cervera, en què feren presonera l'avantguarda de la cavalleria enemiga. L'any següent (15 de gener) es trobà en l'atac del Pla i el 3 de maig formà part del comboi de socors als defensors del castell de Sant Ferran de Figueres (*2).

Finalment, el 7 d'agost era amb les forces que penetraren a la Cerdanya francesa (253).

Molt semblant fou la història d'Antoni Farrús i Sirvent (*3). Cursà al Col·legi de Barcelona entre 1792 i 1805, any en què sortí romancista de dos exàmens (254). S'incorporà des del primer moment al Terç de Miquelets que es va organitzar a Igualada. Mossèn Segura ens transcriu la llista de medicaments i de material de cura que va demanar a l'Ajuntament (255).

Un altre que va prendre part en aquella guerra fou Joan Argelagós i Altimira, cirurgià de nou exàmens el 17 de juny de 1793 (226); desconeixem detalls de la seva actuació militar, però sabem de la seva participació perquè el primer de gener de 1821 va reclamar la pensió que li corresponia com excombatent. Encara que havia nascut a Sant Martí Sesgueioles (14 d'abril de 1779), va exercir sempre a Barcelona on morí el 20 de juliol de 1821, víctima de la febre groga (256).

Francesc Colom i Prat era natural de Prats de Rei i es va doctorar en Medicina a Cervera el 12 de juny de 1777. Va anar a exercir a Barcelona on el trobem de primer metge de l'Hospital de la Santa Creu en 1808 i 1813. Sembla que l'any 1814 va haver d'abandonar Barcelona: "Haber abandonado mi casa, pingües comodidades para salir de ella (de Barcelona)... que no pude verificar hasta que los Enemigos me permitiesen la salida... sufriendo contribuciones crueles y expo-

siciones... para cuyo delito tenían los Enemigos impuestos castigos". Aquell mateix any -quan ja la guerra declinava- va entrar a l'Exèrcit, que va haver d'abandonar el 27 d'agost de 1822 per causa d'una hemiplegia (257).

Finalment consignem el nom de l'estudiant Josep Florenza i Castells, natural de Sant Martí Sesgueioles, que cursà quatre anys al Col·legi (de 1805 a 1809) per anar-se'n a lluitar contra els francesos. La seva presència a l'Exèrcit està documentada el dia 28 d'agost de 1811, a Mataró, per haver depositat en favor de la conducta altament patriòtica -i fins heròica- de Pau Oller, cap dels cirurgians de l'Exèrcit que va defensar Tarragona. Florenza va acabar la carrera l'any 1815 (258).

Primera Guerra Carlista

Ja ens hem referit a varis estudiants que hi prengueren part. La personalitat més significada que inicià la seva llarga vida militar fou Pere Carreras i Pujol. Nat a Pierola el primer de març de 1808 (257) es matriculà el primer d'octubre de 1825 al Reial Col·legi i sortí Llicenciat en Medicina i Cirurgia l'any 1833 (199).

Jove, ple de legítimes ambicions, mentre preparava el seu doctorat i l'ingrés a Sanitat militar tingué una brillant actuació en la campanya contra el còlera que colpí Barcelona l'any 1834, tot cuidant els afectats als hospitals provisionals,

com el de la Torre de la Virreina a Gràcia, els de la Barceloneta i el de Sant Pau.

Es doctorà en Medicina i Cirurgia el 28 de febrer de 1836 (200) i un mes després (2 d'abril) ingressava per oposició al Cos de Sanitat militar amb el número 1 de la promoció (258). Destinat al "Regimiento de Castilla" recorregué els fronts del Nord (País Basc i Navarra), la regió del Maestrat i prengué part en les expedicions d'Andalusia i d'Extremadura. Aquesta actuació militar meresqué el seu ascens a Subinspector (Tinent Coronel) supernumerari.

En esclatar a Catalunya la 2ª Guerra Carlista -la dels Matiners- el doctor Carreras hi prengué part -perseguint petites partides carlistes- en les accions de Coll Formich, Sant Llorenç dels Morunys, Fornells i Sant Marçal entre 1846 i 1849. L'any 1849 se li encomanà la direcció sanitària de les tropes expedicionàries que desembarcaren a Civita Vecchia el 29 de maig, tropes que tenien com a missió reposar el papa Pius IX que havia estat foragitat de Roma pels partidaris de Garibaldi.

Les unitats franceses desplaçades a Itàlia amb aquest objectiu volgueren elles soles reconquistar Roma, per tant els espanyols es limitaren a una labor de policia en la regió de Velletri. No es registrà cap ferit però sí bastants malalts que foren atesos en un hospital provisional de 200 llits instal·lat a Terracina.

Per cert que un fet desgraciat i ocasional atorgà al doctor Carreras un enorme prestigi. Féu publicar un ban on -entre d'altres coses- es prohibia menjar fruita verda. Unes hores més tard de pregonades aquestes normes, un soldat que havia menjat fruita verda va morir a les poques hores, segurament a causa d'una perforació gàstrica. La fruita no hi tingué res a veure, però el general Fernández de Córdoba (259), que manava aquell cos expedicionari, tingué paraules molt elogioses pel capteniment del doctor Carreras.

L'any 1857 el trobem destinat a l'Hospital militar de Barcelona. Novament l'any 1859 visqué una altra guerra. Aquesta vegada contra el Marroc. Pel seu comportament a la batalla de les Altures del Serrallo (9 de desembre de 1859) fou ascendit a Subinspector de 1ª classe (equivalent a Coronel) a títol honorífic. L'any 1862 seguia en actiu amb la graduació efectiva de Subinspector de 2ª (Tinent Coronel), destinat a Granada (257).

Acabarem aquesta excursió pel terreny militar amb tres noms de poca història. Albert Berenguer i Fornells era de Capellades i es llicencià en Medicina i Cirurgia a Barcelona el 22 de setembre de 1838 (48). Ingressat al Cos de Sanitat militar el 7 de desembre de 1841, l'any 1852 estava destinat a l'Esquadró número 6 de "Cazadores de Bailén". Set anys després estava a l'Hospital militar de Santa Cruz de Tenerife i l'any 1862 al de Saragossa (257).

Una carrera semblant fou la viscuda per Ramon Colom i Prat, nascut a Prats de Rei el 15 d'agost de 1818. Cursà estudis de Medicina a Barcelona (1837-1844) i ingressà a Sanitat militar el 3 d'abril de 1855 i fou destinat a les forces d'Artilleria de Tarragona. Quatre anys més tard continuava a Tarragona, però a l'Hospital militar.

L'any 1860 -per motius que no coneixem- quedà en situació de "disponible" i l'any 1862 es dedicava al reconeixement de reclutes. Finalment l'any 1870 causà baixa definitiva, tot figurant com a metge honorífic de Sanitat militar (257).

Un altre metge militar va ser Francesc Romani i Massana, de Vilanova del Camí. Llicenciat en Medicina i Cirurgia l'any 1832, va ingressar a Sanitat militar al 1834 i es va jubilar l'any 1853, moment en què era el primer metge de l'Hospital militar de Barcelona. Tal com va passar amb Ramon Colom també es va encarregar del reconeixement de reclutes i l'any 1859 va ser processat per unes suposades irregularitats en aquesta comesa (260).

Afegim -per estar relacionat amb la 1ª Guerra Carlina- el cas de Joaquim Saladrigas i Ferreras, de Capellades (1830-1838), que al cap d'un any d'obtenir el Batxillerat en Medicina i Cirurgia va demanar, amb data 9 d'agost de 1837, "dispensa" de dipòsit de revàlida (261), i li fou concedida el 7 de desembre de 1837 "por sus servicios patrióticos y vejaciones sufridas" (262).

Tanquem aquesta llista referint-nos a un home que si bé mai va vestir l'uniforme militar, jugà un paper importantíssim en el camp assistencial de les forces armades. Ens referim a Antoni Pujadas i Mayans el qual de l'Anoia sols tingué la partida de naixement. Els pares de Pujadas vivien a Barcelona on tenien una fàbrica de pasamaneria.

L'any 1812 -en plena Guerra del Francès- la situació alimentària de Catalunya en general i de Barcelona en particular era summament calamitosa. D'aquí que la senyora Pujadas anés a infantar el seu fill a casa dels seus sogres, a Igualada. Allí va néixer el 21 d'agost d'aquell any (263).

Indagacions recents en col·laboració amb Xavier Buqueras (264) ens fan pensar que quan va acabar el Batxillerat va entrar en una Orde religiosa, per bé que aquella experiència no va durar ni un any i va ingressar a la Facultat de Medicina de Barcelona. Cursà sis anys -1830-1836- i, sense esperar obtenir ni el Batxillerat ni la Llicenciatura, inicià una llarga estança que va començar a Montpeller, va continuar a París i va acabar a Anglaterra. Allí es va dedicar als estudis de Psiquiatria, sobretot a les noves tècniques de tractament dels bojos per reduir al mínim l'ús de cadenes, les cel·les d'aïllament i les camises de força. Es deia tractament de "no restraints". Aquells "estudis" van durar onze anys. La mort del seu pare l'any 1847 precipità el seu retorn a Barcelona i l'acabament de la carrera. El dia

17 de setembre d'aquell any es Batxillerà en Medicina i Cirurgia, i al cap d'un any preceptiu de pràctiques clíniques, el 8 de juliol de 1848, aprovava la Llicenciatura en Medicina i Cirurgia.

Engrescat per la hidroteràpia va promoure la creació d'un Centre a la Puda de Montserrat, però els socis es feren enrere en saber que una part dels malalts serien de tipus psiquiàtric, i la empresa fracassà. Després, mitjançant anuncis a la premsa diària, reuní els dementes en un pis del carrer de la Canuda. Els veïns, morts de por, el denunciaren al Govern Civil i hagué d'evacuar la seva Clínica psiquiàtrica en vint-i-quatre hores.

Una tràgica caravana sortí de Barcelona i s'instal·là en el que quedava d'un Convent de Servites de Sant Boi que li va cedir el seu propietari. Així nasqué el que havia de ser un dels establiments psiquiàtrics més importants d'Europa.

Pocs anys després Antoni Pujadas estava en condicions d'oferir el que no havia ofert ningú: una assistència científica i moderna en tot cas psiquiàtric, en dues modalitats: la de Clínica particular per a persones benestants i la de la Beneficència destinada a les Diputacions. Malgrat proporcionar uns serveis d'alta qualitat a uns preus molt moderats, moltes Diputacions d'arreu d'Espanya s'inhibiren.

La reacció més intel·ligent fou la de l'Exèrcit. Amb el doctor Pujadas contractà l'assistència de tots els militars -soldats, oficials i forces de carra-

biners i de la guàrdia civil- introduint un metge militar en el quadre mèdic del Nosocomi. *Honoríficament se'l nomenà Metge d'Entrada de Sanitat militar i el Capità General de Catalunya l'invitava -com un militar més- a tots els actes protocolaris i de gala.*

El doctor Pujadas fou una víctima del desgavell que crònicament imperava en les finances dels organismes públics. Les seves factures amb càrrec a les despeses de la Beneficència Provincial, tot i ser modestes, es cobraven -quan es cobraven- amb un retard monstruós, cosa que motivava necessitats desmesurades de capital. Morí el 28 d'abril de 1881, després d'uns anys en què els problemes del "seu" manicomí s'anaren agreujant per culpa d'una malaltia, mental precisament, que el va anar deteriorant progressivament.

L'elogi que es pot fer del doctor Pujadas a un segle vista es pot resumir així.

1er. Fou el primer metge d'Espanya consagrat pura i exclusivament als malalts mentals.

2on. Tingué el coratge i l'habilitat suficients per bastir unes instal·lacions modèliques en el seu temps.

3er. Fou el campió dels tractaments morals, és a dir, l'aplicació racionalitzada del treball i del lleure. Un treball adaptat a cada persona i un lleure agradable i formatiu alhora. Si prescindim

dels psicofàrmacs, la veritat és que no hem progressat gran cosa (265).

Relació d'alumnes brillants. Els catedràtics.

Hem recollit quatre noms. Un mestre del Reial Col·legi de Cirurgia (Bas), un catedràtic del Col·legi de San Carlos de Madrid (Ginesta), un catedràtic del Col·legi de Cirurgia de Burgos (Capdevila), i un catedràtic de la Facultat de Medicina de Barcelona (Coca).

Antoni Bas i Ferran era d'Igualada i cursà els estudis de Cirurgia al "Real Colegio" des de 1769 a 1775, any en què sortí cirurgià llatí de nou exàmens. Guanyà la càtedra de Botànica el 22 d'agost de 1793. Les notícies que tenim de la seva activitat es redueixen als títols de varies comunicacions científiques fetes a les sessions clíniques públiques del "Real Colegio", i a la Lliçó inaugural del curs 1816-1817.

Heus ací dates i títols.

12 de maig de 1796: "De como un ciego conoció los colores con el tacto".

20 d'abril de 1797: "La naturaleza humana después de un tiempo de pasadas las viruelas sufre un exceso de sensibilidad que adquiere en el acto de padecerlas".

31 de maig de 1798: "Parto difícil".

6 de juny de 1799: "Expulsión de los cálculos que existían en el riñón por efecto del aceite de androsenum".

9 de juliol de 1801: "Memoria en la que se demuestra el método de precaver y curar el rachitis".

8 de juliol de 1802: "Dentición de los párvulos".

12 de maig de 1803: "Del clavo secalino y de las enfermedades que su uso provoca en el hombre".

10 de gener de 1805: "De la gota y su curación la más simple".

Jà hem explicat com dels vuit catedràtics que hi havia al Reial Col·legi en esclatar la Guerra del Francès, quatre es quedaren a Barcelona. Antoni Bas fou un d'ells. Però a Bas -com als altres tres- no li passà res, perquè es va demostrar que al final de la guerra no hi faltava res al Col·legi i no va cometre cap indignitat. Antoni Bas va morir a Barcelona el 6 de maig de 1819 (266).

Agustí Ginesta i Ramon havia nascut a Piera -d'on el seu pare Josep seria cirurgià- l'any 1756 (267). Es va matricular al Col·legi de Barcelona el 14 de setembre de l'any 1769 (268). Era un noi intel·ligent i treballador i malgrat això no va acabar la carrera -cirurgià de nou exàmens- fins al 24 de juliol de 1778, a causa d'una greu malal-

lia que el tingué apartat dels estudis tot l'any 1776.

El seu germà Francesc, natural de Sant Antolí, va cursar Medicina a Cervera. Passà pel Col·legi de Barcelona els cursos 1765-1766 i 1766-1767 (269), segurament a fi d'estudiar anatomia i clínica. Més tard fou catedràtic de Mètode d'aquella Universitat catalana (270).

Tornant a Agustí Ginesta diguem que decidí seguir la dura carrera docent. Acabats els estudis passà una temporada exercint a Torroja (*4), petita vila a 6 km de Guissona. L'any 1781 -als tres anys d'acabada la carrera- prengué part en les primeres oposicions, però foren anul·lades (272). Tampoc no tingué sort uns mesos després -al desembre de 1781- en unes altres oposicions.

Ocupà una càtedra interinament quan el 10 de setembre de 1783 Ramon Sarraís marxà a l'estranger a ampliar estudis. Per fi, l'any 1787 guanyà una plaça de professor supernumerari i l'any següent ja era 5è mestre del Col·legi i Cirurgià major de l'Hospital de la Santa Creu.

Segurament per indicació de Gimbernat, l'any 1787 anà a Madrid a opositar a una càtedra del Col·legi de "San Carlos" i, encara que no la va guanyar, va fer molt bon paper, com ho acredità el propi Gimbernat (273). Poc temps després hi tornà, i aquesta vegada (8 de juliol de 1789) guanyà la càtedra de "Enfermedades de las Mujeres y de los Niños" (274).

Agustí Ginesta es domicilià definitivament a Madrid, vivia al carrer de "Las Urosas", número 4, quart 2^a, manzana 157, molt a prop de l'Hospital general on treballava (275). Tal com va passar amb Antoni Bas, Ginesta no es va moure de Madrid durant la guerra de 1808 a 1814. Igualment no fou objecte de cap persecució quan Ferran VII tornà a Madrid, malgrat que actuà com a Director del Col·legi mentre va durar l'ocupació francesa.

Ans al contrari, el nomenaren Vocal de la Junta Superior Governativa de Cirurgia -que era com posar en les seves mans el funcionament de la Sanitat militar i civil- el dia 11 de setembre de 1814. No sabem ben bé el que va passar, però el professor Ginesta va tenir un mal final.

Efectivament, el dia 22 de setembre de 1815 el Claustre del "Real Colegio" de Barcelona va rebre la notícia de la seva destitució. Al cap d'un mes -el dia 9 d'octubre de 1815- va morir (276).

De Pau Capdevila i Vidal ja n'hem parlat a propòsit dels que van tenir com a professió la Cirurgia militar. L'any 1796 inicià la seva carrera acadèmica en obtenir el 16 de març la plaça de Director del RCC de Barcelona, i a l'any següent pren part en les oposicions a càtedra d'Anatomia. Però és Domènec Bover qui guanya la càtedra el 17 de juliol de 1797 (277). En fundar-se el Reial Col·legi de Cirurgia de Burgos l'any 1799, va ser nomenat catedràtic d'Anatomia, plaça que va ocupar fins a la seva mort l'any 1803 a causa de

febre groga, que va contreure mentre feia l'autòpsia d'un soldat mort a la presó de Burgos (278).

El quart catedràtic va ser Antoni Coca i Cirera, natural d'Igualada (5 d'agost de 1817), on el seu pare -Coca i Rabassa- era metge. Matriculat al RCC el 1er d'octubre de 1834 i Llicenciat en Medicina i Cirurgia l'any 1841, es va doctorar l'any següent. L'any 1842 va opositar a càtedra, no la obtingué i va ser professor agregat de la Facultat de Medicina.

L'any 1848 guanyà la càtedra de Clínica Mèdica de València. Va passar a la Facultat de Medicina de Granada per tornar finalment a Barcelona a ocupar la càtedra de Terapèutica. Col·laborador del "Repertorio médico-farmacéutico de Barcelona" i del "Telégrafo Médico". De la seva producció escrita destaquem: "Memorias sobre las aguas minerales hidrosulfurosas de Esparraguera y Olesa, correspondientes a los años 1824 al 1832; Discurso acerca de la época de la nubilidad" (Granada 1857); "Memoria sobre el suicidio; Discurso inaugural leído en la solemne apertura de la Universidad Literaria de Granada, el día 1° de octubre de 1862" (B. 1863); "Tratado de Terapéutica general" (B. 1862), en dos volums on fa un estudi dels sistemes mèdics, aparegut a la Història de la Medicina; "Prolegómenos clínicos de Clínica Médica", obra pòstuma que fou completada pels doctors Bruguera i Martí, i Crous i Caselles (B. 1873).

Morí a Barcelona el 8 de febrer de 1872 (279).

Els premis anuals del Col·legi. Cada any el Col·legi atorgava dues medalles d'or: una als Llicenciats en Cirurgia mèdica de 100 grams de pes i una altra de 56 grams als romancistes. L'adjudicació es feia per oposició i en cas d'haver-hi un sol pretendent havia de fer igualment el seu exercici escrit, perquè el Tribunal podia declarar desert el premi.

El fet d'haver-hi un sol premi feia que es donés molta importància a aquesta distinció. És més, el fet de presentar-s'hi -encara que no s'aconseguís- era una bona nota en l'expedient escolar. Dues persones relacionades amb l'alumnat de l'Anoia van intervenir en aquest afer dels premis.

1806.- Fidel Malveyh i Sala, d'Igualada, optà al premi de romancistes i no el guanyà (se'l va endur Miquel Porta) (280).

1832.- Tomàs Mer i Serra de Barcelona -germà de Ramon- fou guardonat amb el de Medicina i Cirurgia (281).

Unes notes sociològiques

Morts. Al segle XVIII la mortalitat de la gent jove era elevada: tuberculosi, verola i tifoidea eren els tres flagells. És curiós que entre 93 estudiants de la comarca de l'Anoia solament registrem una mort mentre estudiava. Es tractava de Tomàs Bou i Lleó, mort l'any 1768 quan cursava tercer any.

Les beques d'aquell temps. Els estudiants que es guanyaven la vida. De les terres de l'Anoia n'hem trobat dos. Són:

Francesc Busquets i Ferran que, en graduar-se de romancista d'un examen el 13 de maig de 1782, va deixar la botiga de Maria Teresa Andreu (80).

Pau Capdevila i Vidal fou catedràtic del Col·legi de Cirurgia de Burgos i pare de Ramon Capdevila, catedràtic de San Carlos de Madrid. Va treballar fins que fou acomiadat a la botiga de Josep Fortich el 16 de maig de 1782 (282).

Aquestes dades procedeixen de l'època en què el Col·legi estava governat per Francesc Puig que es preocupava molt que els mestres i estudiants es mantinguessin en la disciplina de la reglamentació, per la qual cosa és d'esperar que altres alumnes haguessin també treballat en Barberies.

Precisament en aquells anys tenim dades sobre els domicilis dels alumnes del Reial Col·legi. De l'Anoia tenim les dues següents: Vicenç Perramon vivia a la "Procura de Montserrat", o sigui, a la casa que els monjos de Montserrat tenien a Barcelona. Segurament faria de barber als frares que s'hi hostatjaven. Francesc Sererols i Xapolí, de Calaf, tenia el seu domicili al carrer dels Banys a casa Plana.

La transmissió de la professió medicoquirúrgica dins de la família.

La societat del segle XVIII i la de la primera part del XIX era bastant tancada i era una pràctica constant trobar cirurgians, metges i apotecaris units per llaços familiars.

Avis, pares i fills.

En ocasions sabem perfectament el grau de parentiu. En altres és lògic suposar-lo.

Calaf. Antoni Cererols i Soler (1764-1767) podria ser el pare de Francesc Cererols Xapellí (1771-1783). Encara que la diferència d'anys és inferior a vint, hem de tenir en compte que l'Antoni va ser dels primers alumnes del Col·legi en un moment en què cursaven alumnes més aviat grans.

Altre cas podria ser el d'Antoni Botines, metge a Osea el 1743 i el de Josep Botines, Llicenciat en Medicina a Cervera el 1776. A pare i fill metges s'hi podria afegir un nét per línia materna: Josep Graells i Botines, matriculat al RCC el 1783.

Finalment, sabem que Antoni Borja i Sallarés (1770-1776) era el pare d'Antoni Borja i Figueras (1795-1799), i segurament avi de Ramon Borja i Colom (1834-1841).

Capellades. Ignasi Alió Llorens (metge en 1787) i Josep Ignasi Alió Gener (Dr. en Medicina

i Cirurgia l'any 1822). Adrià Gausa Creix (1771-1776) i el seu fill Lluís Gausa Barceló (Llicenciat en Medicina possiblement l'any 1823).

Castellfollit de Riubregós. Francesc Sitges (documentat el 1783), Pelegrí Josep Sitges i Meroles (1800-1817) i Pelegrí Sitges i Solà (1844).

Igualada. Pere Tapiol (1761) i Josep Tapiol Matusas eren germans o potser cosins. Fill de Josep era Domènec Tapiol i Tiana (1787-1792); per cert que l'any 1785 es matriculà al RCC. Antoni Tiana Fàbregas, segurament cosí seu. Antoni Coca i Rabassa (metge al 1816) i Antoni Coca i Girera (1834-1841) que era el fill. Ramon Malvehy i Gabarró (1819) i els seus dos fills Ramon (1844) i Antoni (1847) Malvehy i Plana.

La Llacuna. Tenim dos Badia contemporanis (Josep 1769 i Joan 1771) i Marià Badia i Sala (1797) d'una generació posterior.

Montmaneu. Joan Guiriguat que obté el Privilegi de cirurgia l'any 1758, després Josep Guiriguat Sacanell (1789) i més tard els germans Josep (1831) i Magí Guiriguat i Bòria (1845).

Piera. Desconeixem si hi ha una relació familiar entre Cristòfor Garriga (1746) i Cristòfor Garriga i Farran (1811). O entre Josep Pins Mayol (1748), Roc Mayol i Llor (1773) i Josep Mayol i Cervitge (1822).

Germans.

A part dels ja citats germans Malveyh Plana, els Guiriguat i els probables Badia i Tapiol citem els següents.

Capellades. Joaquim (1831) i Francesc Guarro i Serra (1824).

La Llacuna. Salvador (1799) i Josep Llaurador i Barceló (1804).

Piera. Josep (1832) i Joaquim Fàbregas i Estrada (1846).

Prats de Rei. Geroni (1781) i Francesc Colom i Prat (1778).

Sant Martí Sesgueioles. Joan (1793) i Ramon Argelagós i Altimira (1799) als quals podem afegir un probable cosí: Llorenç Argelagós i Rius (1771).

Afegim que hem trobat individus que tenien un germà -i àdhuc dos- que no figuren en la relació, perquè havien nascut i exercit fora de l'Anoia. Els Domènec Barceló i Gomà (1826) i el seu germà Josep (1819) nascut a Pontons; o Josep Martí i Puig (1771) i el seu germà Raimon, natural de Vilanova i la Geltrú. O Ramon Mer i Serra, nascut a Calaf l'any 1804 i Tomàs a Barcelona el 1807.

També els germans Pere (nascut el 1784) i Salvador Llauradó i Barceló (el 1799) a la

Llacuna tenien un germà gran -Josep- nascut a Vallfogona el 1773. De manera semblant Agustí Ginesta i Ramon tenia dos germans Francesc i Josep que no eren naturals de Piera. Miquel Borja i Martí (de Masquefa) tenia un germà -Antoni- de Sant Andreu de la Barca. Això ens suggereix una relativa mobilitat dels metges i cirurgians d'aquell temps.

Ocupem-nos una mica dels cosins. Per poder ingressar al "Real Colegio" s'havia d'acreditar la "limpieza de sangre", cosa que comportava presentar les partides baptismals dels pares i dels quatre avis. La característica dels cosins és la de tenir un avi i una àvia comuns. Quan algú es matriculava a l'escola i abans ho havia fet un cosí seu, aquells documents valien també per a ell. Per això sabem qui era cosí de qui, perquè constava en el Llibre de registre que deia "las fes de Bautismo que faltan estan con los documentos de su primo fulano de tal". Es trobaven en aquest cas Josep Badia i Batlle i Marià Badia i Sala; Josep Barceló i Ferrer i Leopold Ferrer i Sala.

La contribució en alumnes de les diferents poblacions

Com és natural, Igualada va enviar al Col·legi més gent que Vilanova del Camí. Però aquesta llei -d'altra banda tan lògica- que diu que el nombre d'alumnes és proporcional al nombre d'habitants no s'acompleix sempre. Si dividim el nom-

bre d'habitants del cens de Floridablanca (1787) pel nombre d'alumnes tindrem una idea de les diferències d'uns pobles a uns altres. La llista per ordre de freqüència és la següent.

Prats de Rei	8
Piera	10,1
Montmaneu	23,3
Sant Martí Sesgueioles	32,1
Pierola ⁹	49,7
Copons	66,8
Calaf	87,6
La Llacuna	96,8
Orpí	97
Castellolí	111,5
Castellfollit de Riub	115,6
Igualada	137
Calonge	161
Jorba	168
Masquefa	188,5
Pujalt	197
Capellades	204,2
El Bruc	231
Vilanova del Camí	291
Òdena	370

Com es pot veure els Prats de Rei i Piera s'emporten la palma. Entre 8 i 10 veïns corresponen a un metge o cirurgià, en contrast amb els dos nuclis més importants de l'Anoia com són Igualada (137) i Capellades (204,2). Afegim que 13 pobles de la comarca, els noms dels quals figuren al peu de la Taula 1, no consta que enviesin ningú al Col·legi.

Aquest fenomen i el relativament escàs nombre de professionals d'Igualada i de Capellades podria trobar una explicació en el fet d'haver estat aquesta comarca una de les primeres en industrialitzar-se. Les empreses papereres, les de curtits de pell i altres que ocupaven els excedents de la població agrícola evitaven el pas cap al sector terciari o de serveis en què hem de col·locar l'assistència medicoquirúrgica.

Si treballem amb les xifres de tot Catalunya hem de considerar la proporció entre cirurgians llatins i cirurgians romancistes. En general, el nombre de romancistes (cirurgians romancistes de dos exàmens més sagnadors) sol duplicar el de cirurgians llatins (els de dos i nou exàmens i els Llicenciats que els seguien).

En el cas de l'Anoia, el resultat és el següent: 38 llatins, 32 romancistes i 25 "tracassos escolars". El total és 95, és a dir, dos més que els 93 alumnes registrats, perquè dos d'ells -Salvador L'aurador i Fidel Malvehy- van passar de la condició de romancista a la de llatí. Això és una prova indirecta del major nivell de vida de la comarca de l'Anoia en aquell temps, atès que la gent benestant era la que podia pagar tres o quatre anys dels estudis de Llatinitat i Filosofia en algun centre important.

La mobilitat dels cirurgians i metges de l'Anoia

Les diferències econòmiques provocades pels incipients processos d'industrialització van provocar una mobilitat poblacional a la Catalunya de la segona meitat del segle XVIII, que va continuar durant el segle XIX. La mobilitat de metges i cirurgians de l'Anoia ha estat documentada en els casos següents.

Van marxar a exercir fora del poble de l'Anoia on nasqueren:

Josep Canet (11), de Calaf, va anar a Tarragona.

Joaquim Guarro (25), de Capellades, marxà a Cuba, Montpeller, París i va morir a Jerez.

Albert Berenguer (30), també de Capellades, Pere Carreras Pujol (129), Domènec Miralpeix (138) i Francesc Romaní (153), tots ells militars, van viure i morir lluny de l'Anoia.

Josep Revert (62), Antoni Pujadas (73) i Francesc Colom (134) van treballar i finir llurs dies a Barcelona. El mateix va passar amb els catedràtics: tant Antoni Bas (50) com Antoni Coca (78) van morir a Barcelona, mentre que Agustí Ginesta (119) i Pau Capdevila (88) ho van fer a Madrid i a Burgos respectivament.

Davant d'aquesta "emigració" tenim una forta "immigració":

Adrià Gausa i Creix (23) era de Reus; Valentí Francolí (38) era de Castelló d'Empúries; Antoni Busqué (41) havia nascut a Castellterçol, i Manuel Arnús (79) a Tremp. També registrem mobilitats menors entre pobles propers, com el cas d'Antoni Folch (101), a La Manresana o el de Francesc Cucurella, que el trobem exercint a Piera i en una altra ocasió a Pierola (115 i 128).

Igualment hi ha una llista de gent establerta a l'Anoia, la procedència de la qual ens és desconeguda per tractar-se, moltíssimes vegades d'intrusos. Són: Francesc Sitges (33), Nicolau Jofre (34), Antoni Rabassa (40) i Josep Llaurador (85). Finalment registrem el cas de dos germans, un dels quals és fill de l'Anoia i l'altre no, cosa que suggereix una mobilitat dels pares a la recerca de millors condicions de vida.

Notes

*1.- Aquestes poblacions eren Girona, Lleida, Tarragona, Vic, Manresa, Cervera i Tortosa, o sigui, cap poble de l'Anoia.

*2.- L'ocupació d'aquell castell per les tropes espanyoles durà des del 10 d'abril al 19 d'agost de 1811.

*3.- Farrús no figura al llistat en la Taula I perquè no era de l'Anoia. La seva presència en aquesta comarca va ser purament circumstancial i deguda a la guerra.

*4.- Hi ha una carta a Francesc Puig amb data 30 de juny de 1781 enviada des de Torroja (271).

Abreviatures

1.- AGS: Arxiu General de Simancas. Les tres inicials van seguides de la secció corresponent (Guerra moderna, Dirección General del Tesoro, etc.) i del número del llibre.

2.- AUC: Arxiu de la Universitat de Cervera. La xifra que segueix en cursiva correspon al número del llibre i la xifra següent al del foli. Quan el full només va numerat per una cara, la xifra seguida de D significa que la referència es troba al dors de la pàgina. Quan el document es troba guardat en una Caixa es fa constar, així com la sigla. Si el document figura en un manuscrit la pàgina va precedida de Mss.

Diccionari: Diccionari biogràfic de metges catalans, Josep M. Calbet i Camarasa i Jacint Corbella i Corbella, Seminari Pere Mata, Barcelona 1983 i 1983. El número que segueix correspon al de la biografia.

Bibliografia

- 1.- AUC, 91, 6.
- 2.- * 91, 10 D.
- 3.- * 91, 16.
- 4.- * 91, 42.

- 5.- * 91, 35.
- 6.- * 91, 19.
- 7.- * 91, 13.
- 8.- * 91, 43.
- 9.- * 190, 63.
- 10.- Diccionari, nm, 823.
- 11.- Ibidem, nm, 5.006.
- 12.- AUC, 166, 81.
- 13.- * 134, 65.
- 14.- * 166, 477.
- 15.- * 134, 372.
- 16.- Diccionari, núm, 764.
- 17.- AUC, 134, 563.
- 18.- * 166, 627.
- 19.- * 134, 626.
- 20.- * 165, 393.
- 21.- Diccionari, núm, 914.
- 22.- AUC, 170, 440.
- 23.- * 171, 267.
- 24.- * 134, 1079.
- 25.- Diccionari, núm, 1.853.
- 26.- AUC, 170, 204.
- 27.- * 167, 51.
- 28.- * 143, 195.
- 29.- * 170, 287.
- 30.- * 134, 673.

- 31.- * Mss. 763, 399.
- 32.- * 166, 403, 167, 409.
- 33.- Diccionari, núm. 118.
- 34.- *Íditem*, núm. 2.644.
- 35.- AUC. 166, 579.
- 36.- * 134, 397.
- 37.- * 136, 15.
- 38.- Esteve Busquets i Molis.- *Història de Capellades*, Ajuntament de Capellades, 1972, p. 101.
- 39.- AUC. 176, 191.
- 40.- Diccionari, núm. 2.259.
- 41.- AUC. 176, 190.
- 42.- Diccionari, núm. 7.419.
- 43.- AUC. 141, 2 i 141, 46.
- 44.- * 180, 94.
- 45.- * 160, 28.
- 46.- * 145, 199.
- 47.- * 180, 137.
- 48.- * 147, 6.
- 49.- Esteve Busquets, *loc. cit.* p. 157.
- 50.- AUC. 181, 69.
- 51.- * Caixa 301.
- 52.- * 173, 5.
- 53.- * 158, 2.
- 54.- * 139, 200 D.
- 55.- * 178, 107.
- 56.- * 160, 82.
- 57.- * 180, 16.
- 58.- * 144, 284.
- 59.- * 126, 216.
- 60.- * 181, 128.
- 61.- * 157, 235.
- 62.- * Mss. 763, 328.
- 63.- * 165, 149.
- 64.- * 134, 842.
- 65.- * Caixa 301, 1976, 94 D.
- 66.- * Caixa 301, 1966-4.
- 67.- * 177, 257.
- 68.- * 178, 178 bis.
- 69.- * 160, 14.
- 70.- * 144, 186.
- 71.- Diccionari, núm. 4126.
- 72.- AUC. 165, 147.
- 73.- * 167, 76.
- 74.- * 165, 267.
- 75.- * 134, 325.
- 76.- Diccionari, núm. 442.
- 77.- AUC. 176, 609.
- 78.- Diccionari, núm. 7.859.
- 79.- AUC. 170, 125.
- 80.- * 134, 604.
- 81.- * 170, 111.

- 82.- " 134, 688.
- 83.- Diccionari, núm. 3.454.
- 84.- AUC. 169, 198.
- 85.- Diccionari, núm. 5.930.
- 86.- AUC. 169, 228.
- 87.- " 171, 45.
- 88.- " 134, 853; Diccionari, núm. 8.467.
- 89.- " 171, 129.
- 90.- " 171, 111.
- 91.- Mª Antònia Bistal i Mª Teresa Miret Solé.- Diccionari biogràfic d'ignacians, Dalmau, Barcelona, 1986, p. 174.
- 92.- Diccionari, núm. 5.729.
- 93.- AUC. 171, 475.
- 94.- " 134, 1059.
- 95.- Diccionari, núm. 6.082.
- 96.- AUC. 173, 48.
- 97.- Diccionari, núm. 7.
- 98.- AUC. 173, 110.
- 99.- " 139, 52.
- 100.- " 139, 86.
- 101.- " 136, 76 D.
- 102.- " 175, 150.
- 103.- " 139, 268 D.
- 104.- " 174, 159.
- 105.- AGS. Dirección General del Tesoro, Inventario 24, llig. 418.
- 106.- Diccionari, núm. 2.582.
- 107.- Ibidem, núm. 8.120.
- 108.- Ibidem, núm. 1.786.
- 109.- AUC. 180, 129.
- 110.- " 160, 122.
- 111.- Josep Mª Massons i Xavier Bugueras. Infància i joventut del Dr. Pujadas, Gimbernat 12, 215, 1989.
- 112.- AUC. 177, 147.
- 113.- " 139, 275.
- 114.- " Caixa 288, 1873: 7.
- 115.- " 177, 219.
- 116.- " 139, 318.
- 117.- " 179, 215.
- 118.- " 144, 107.
- 119.- " 160, 16 D.
- 120.- " 144, 186.
- 121.- " 160, 43 D.
- 122.- " 148, 60; 181, 33.
- 123.- " 136, 42 D.
- 124.- Diccionari, núm. 1.223.
- 125.- AUC. 180, 73.
- 126.- " 145, 182.
- 127.- Diccionari, núm. 6.095.
- 128.- AUC. 181, 242.
- 129.- " 157, 2.
- 130.- " 182, 81.
- 131.- " 157, 115.

- 132.- * 130, 46.
 133.- * 160, 110 D.
 134.- Diccionari, nòm. 2.716.
 135.- AUC, 166, 39.
 136.- * 167, 280.
 137.- * 166, 307.
 138.- * 167, 363.
 139.- * Mss. 763, 414.
 140.- * 165, 677.
 141.- * Mss. 763, 411 i 413.
 142.- * 170, 271.
 143.- * 134, 780.
 144.- * 170, 662.
 145.- * 134, 830.
 146.- * 171, 133.
 147.- * 134, 971.
 148.- * 171, 593.
 149.- * 134, 1063.
 150.- * 139, 77 D.
 151.- * 175, 18.
 152.- * 139, 2 D.
 153.- * 178, 250.
 154.- * 162, 78.
 155.- * 179, 189.
 156.- * 179, 209.
 157.- * 148, 76.
 158.- * 170, 95.
 159.- * 177, 375.
 160.- * 158, 30.
 161.- Diccionari, nòm. 2.535.
 162.- Ibidem, nòm. 211.
 163.- Ibidem, nòm. 5.376.
 164.- AUC, 170, 628.
 165.- * 134, 798.
 166.- * 171, 379.
 167.- * 134, 1039.
 168.- * 174, 93.
 169.- * 178, 281.
 170.- * 143, 64.
 171.- * 180, 128.
 172.- * 186, 472.
 173.- * 151, 90; 179, 279.
 174.- * 159, 16 D.
 175.- Diccionari, nòm. 980.
 176.- Ibidem, nòm. 2.044.
 177.- Ibidem, nòm. 7.844.
 178.- Ibidem, nòm. 7.472.
 179.- Ibidem, nòm. 7.008.
 180.- AUC, 166, 31.
 181.- * 134, 130.
 182.- * 166, 291.
 183.- * 134, 433.

- 184.- * 165, 241.
 185.- * 134, 464.
 186.- * 126, 132.
 187.- Diccionari, núm. 2.908.
 188.- AUC. 170, 190.
 189.- Diccionari, núm. 2.179.
 190.- *Ibidem*, núm. 7.942.
 191.- AUC. 170, 550.
 192.- * 174, 276.
 193.- * 141, 33 D.
 194.- * 179, 153.
 195.- * 143, 179.
 196.- * 182, 260.
 197.- * 160, 101 D.
 198.- * 160, 12.
 199.- * 144, 32.
 200.- * 136, 40.
 201.- * 180, 256.
 202.- * Caixa 270, 1616.
 203.- * 181, 82.
 204.- * 148, 62.
 205.- Diccionari, núm. 7.228.
 206.- AUC. 165, 577.
 207.- * 134, 562.
 208.- * 165, 729.
 209.- * 134, 526.
 210.- * 165, 741.
 211.- * 134, 731.
 212.- * 136, 13 D.
 213.- Diccionari, núm. 1.273.
 214.- *Ibidem*, núm. 5.338.
 215.- AUC. 171, 27.
 216.- * 134, 938.
 217.- Diccionari, núm. 3.845.
 218.- AGS. Dirección General del Tesoro, Inventario 24, lligall 438.
 219.- AUC. 178, 364.
 220.- * 182, 32.
 221.- * 160, 70 D.
 222.- Diccionari, núm. 2.629.
 223.- AUC. 167, 28.
 224.- * 134, 76.
 225.- * 171, 37.
 226.- * 134, 904.
 227.- * 171, 610.
 228.- Diccionari, núm. 1.826.
 229.- AUC. 174, 183.
 230.- * 139, 126 D.
 231.- * 178, 13.
 232.- * 181, 296.
 233.- * 160, 79.
 234.- * 136, 47 D.
 235.- * 179, 174.

- 236.- * 143, 180.
- 237.- * Mss. 763, 328.
- 238.- * Caixa 301, 1969-8 i 18.
- 239.- * Caixa 301, 1990:35 i 84.
- 240.- * Mss. 763, 44.
- 241.- * 123, 48.
- 242.- * 123, 51 D.
- 243.- * Mss. 763, 399.
- 244.- Josep Me Massons. *Historia de la Sanidad Militar*. Barcelona 1994. Vol. I, p. 367.
- 245.- Expedient militar de Segòvia.
- 246.- AGS. *Guerra moderna*, lligall 5264.
- 247.- *Ibidem*, lligall 6190.
- 248.- Josep Me Massons. *Historia de la Sanidad Militar*. Barcelona 1994. Vol. I, p. 374.
- 249.- *Ibidem*, vol. I, p. 378.
- 250.- *Ibidem*, vol. I, p. 376.
- 251.- Segòvia (expedient de Pere Palau).
- 252.- *Ibidem*, (expedient Malvely).
- 253.- Josep Me Massons. - *Historia de la Sanidad Militar*. Barcelona 1994. Vol. II, p. 23.
- 254.- AUC. 171, 397.
- 255.- Joan Segura. - *Història d'Igualada*, Subirana, Barcelona 1907, I, p. 663.
- 256.- Diccionari, núm. 326.
- 257.- Segòvia. Expedient personal.
- 258.- Josep Me Massons. *Historia de la Sanidad Militar*. Vol. II, p. 29.
- 259.- Fernando Fernández de Córdova. - *La revolución de Roma y la expedición española a Italia en 1643*. Madrid, 1882.
- 260.- J.M.M. *Historia de la Sanidad Militar* (op. cit.) Vol. IV, p. 54.
- 261.- AUC. 124, 118.
- 262.- * 124, 124.
- 263.- Diccionari biogràfic d'igualadins (oc. cit.), p. 171.
- 264.- Josep Me Massons i Xavier Buqueras. *Infància i joventut d'Antoni Pujadas*. Gimbernat, 12, 215, 1989.
- 265.- Diccionari, núm. 3.930.
- 266.- *Ibidem*, núm. 262.
- 267.- AUC. 134, 464.
- 268.- * 167, 123.
- 269.- * 167, 99.
- 270.- Manuel Rubio i Borràs. - *Historia de la Real y Pontificia Universidad de Cervera*. Universitat de Barcelona, 1915, p. 408.
- 271.- AUC. Caixa 306, 1930.
- 272.- *Ibidem*, 1461.
- 273.- José Aparicio Simón. - *Historia del Real Colegio de San Carlos de Madrid*. Aguilar 1956, Madrid, p. 43.
- 274.- AUC. 175, 66.
- 275.- *Lista de los médicos del Real Colegio de Madrid, etc...* 1797, Imprenta Real.
- 276.- AUC. 126, 132.
- 277.- * 123, 31 D.
- 278.- José Luis López Gómez. *Documentos para el estudio de los Profesores catalanes al Real Colegio de Cirugía de Burgos*. Gimbernat 12, 201, 1989.
- 279.- Diccionari, núm. 1.223.
- 280.- AUC. 123, 124.
- 281.- * Caixa 285, 1789.
- 282.- * Caixa 306, 1456-52.

Nota sobre dues memòries de Domènec Capdevila, metge de Calaf, cap el segon terç del segle XIX.

Jacint CORBELLA i CORBELLA

En repassar el llistat de membres de l'Acadèmia de Medicina de Catalunya, des de l'Acadèmia Mèdico Pràctica de 1770 fins a la seva denominació actual, la presència de metges o afins originaris de la comarca de l'Anoia és més aviat escassa. Entre els qui han tingut una acció d'una certa rellevància en el temps antic, cal recordar els noms de Francesc Colom, nat a Prats de Rei, que fou membre numerari (1801) i president (1821-22 i 1831-32), i de Domènec Josep Capdevila, resident a Calaf, membre corresponent (1830), del qual hem trobat dos treballs manuscrits a l'arxiu de l'Acadèmia.

Els treballs de Domènec Josep Capdevila

Analizem dues memòries enviades per Domènec Josep Capdevila a l'Acadèmia. La primera és del mes d'octubre de l'any 1830 i fou tramesa amb la intenció d'obtenir el nomenament de soci corresponent. La segona és de l'any 1833. Són dues memòries manuscrites, en paper de barba i amb lletra bastant entenedora. Estan escrites en castellà i tracten d'aspectes terapèutics després d'accidents amb lesions externes, és a dir, de temes de terapèutica quirúrgica.

La primera memòria

Amb data de 25 d'octubre de 1830, Domènec Capdevila informa que és "profesor en Cirugía Médica y cirujano latino en la presente villa (Calaf)" i envia un treball amb el títol "Memoria sobre la aplicacion del bálsamo del Perú en las heridas de las partes fibro-membranosas, fibro-ligamentosas, fibro-tendinosas y fibro-nerviosas".

Hi ha una cita inicial llatina de Ciceró i un escrit de tramesa de dues pàgines. Després ve la memòria d'onze pàgines. Es un treball que consta de dues observacions clíniques i d'unes "reflexions" una mica més llargues.

* La primera observació és de les lesions que es va fer un paleta de trenta anys que, estant en una tauló, s'enredà amb una corda, va caure i es va fer una ferida al peu amb un clau. És una

"herida de pulgada y media de longitud en el dorso del pie izquierdo... se descubrian los tendones de los músculos flexores de los dedos últimos de dicho pie". No explica gaire més dades.

El tractament es basà en la neteja amb aigua tèbia, acostar les vores i posar un embenat fort tot aplicant-hi "una planchuela embebida de bálsamo del Perú tibio". A més va donar al malalt una "mixtura calmante", "caldo" cada sis hores i molta quietud. El segon dia prescriu una lavativa que va fer el seu efecte. El quart dia la ferida fa coïssor, aixeca l'apòsit i veu que té bon aspecte. Repeteix el tractament local. El malalt notava amargantor a la boca i li dona "onza y media de tartrito acídulo de potasa", que va bé. Nova cura als divuit dies, amb bon aspecte de la lesió, i als vint-i-nou dies alta i el malalt surt de casa.

* La segona observació és d'un noi de dinou anys, fuster, que amb un ribot es va fer una ferida extensa al palmell de la mà esquerra. Fa pràcticament el mateix tractament que en el cas anterior. Remarca que fa un seguiment molt acurat del malalt "por si se presentaba síntomas de convulsión, por ser muy frecuente en esta parte este accidente precursor de la muerte por razón de la vecindad en la membrana palmar". Com en el cas anterior prescriu "tartrito acídulo de potasa" i més endavant posa sobre la ferida "una planchuela seca" i un "parche de cerato de minio". Als quinze dies revisió de la ferida; com que va bé li dona l'alta i queda guarit als vint-i-quatre dies.

Semblen dues històries senzilles de ferides a les extremitats, una superior i una inferior, guarides sense complicacions amb neteja amb aigua tèbia, apòsit amb bàlsam del Perú, embenat i repòs.

* Les reflexions que fa són principalment sobre la manera d'actuar del bàlsam del Perú. Pensa que actua per la seva "virtud antiespasmódica" "aflojando las fibras que se hallan tirantes" i "dejando a la naturaleza libre para que engendre buenos humores". Fa algunes consideracions sobre el bàlsam del Perú i explica diverses indicacions esmentades per metges d'autoritat, entre les quals ara volem recordar que "Sideman (sic) lo juzgó bueno para el cólico de Poitou", és a dir, el tractament dels accessos aguts del còlic en la intoxicació crònica per plom.

Un punt col·lateral que ens ha cridat l'atenció és l'origen geogràfic d'ambdós lesionats: el primer és de Madrid i el segon de Toledo, o sigui, dos joves castellans treballant en feines no agrícoles a Prats de Rei, un poble petit de la Catalunya central.

La memòria féu el seu efecte i "Domingo de Capdevila" fou admès com a soci corresponent en la sessió del Ple de l'Acadèmia del 2 de desembre de 1830.

La segona memòria

El segon treball està en la mateixa línia:

"Memoria acerca de una herida producida por arma de fuego". Està datat a Calaf el 23 de juny de 1833 i té tretze pàgines. És una història força més complicada. En la petita introducció, l'autor ja remarca la importància del coneixement teòric i de la pràctica.

L'accident va passar el 29 d'abril de 1832 en el lloc de la Fortesa, del terme de sant Pere de Sallavinera, prop de Calaf, on treballava el cirurgià Capdevila. El ferit és un noi de quinze anys. És una ferida per arma de foc (escopeta de perdigons) que entra per la cara, per sota el nas. Sembla que el noi estava bufant el canó i se li va disparar l'arma.

La descripció de les ferides és detallada i dramàtica. Es lesiona no solament el vel del paladar sinó l'etmoides i part de la zona de l'ull. El malalt està en coma "sin sentido". Llegint el començament de la història sembla que s'ha d'acabar malament, perquè el metge va tardar més d'una hora en assistir-lo.

Explica el tractament que va poder fer: l'extremunció en primer terme. Després intenta treure els perdigons, neteja la ferida "con un poco de vino aromático" i "hilas embebidas del bálsamo de Malats" "el cual se me proporcionó por casualidad". Cal dir que era una terapèutica aplicada en veterinària i devia ser l'únic que tenia a mà. Procura parar l'hemorràgia i "sacarle del letargo en que yacía", cosa que va aconseguir una mica al cap de més de dues hores. Després

li va donar "un ligero antiespasmódico" a cullerades cada tres hores. Sembla difícil que se'l pogués empassar. El cas era prou complex i cita l'obra de Moral Mèdica "del inmortal Janer", aleshores catedràtic del Col·legi de Cirurgia de Barcelona.

L'endemà ve la declaració judicial sobre el cas i es nomena Geroni Colom, cirurgià de Prats de Rei "cuyas respetables canas y conocimientos científicos tan preconizados sorprenden a un principiante en la carrera facultativa". Per aquesta cita sabem que en aquells anys Capdevila era un cirurgià jove. I segueix: "logré merecer la aprobación de aquel Hipócrates de esta comarca".

Li van fer una "sangría mediana", el que mostra la força que tenia aleshores aquest tipus de tractament fins i tot en un malalt que el dia anterior havia perdut molta sang per l'accident. Sobre les lesions es van posar apòsits amb bàlsam samarità. El tercer dia el malalt no dorm a la nit, té "el habla oscura", febre i set.

El dia 14 va destapar la ferida i "observé seguia supurando de ella un pus bueno... y pequeñas porciones de hueso de la porción palatina". Segueixen alguns episodis de febre i vint-i-vuit dies després de l'accident comença a llevar-se. Les lesions es van anar tancant; va emprar el "bálsamo de Arceo" i un unguent sense trementina, que era menys irritant que el cerat de mini, utilitzat en un malalt anterior.

Més tard, al cap de 40 dies, empra el bàlsam del Perú "(de la farmacologia de Plenck)": "lienzo fino cargado del bálsamo peruviano". Al cap de dos mesos se'l dona d'alta i queden "afectadas las facciones y la voz gangosa". Les reflexions que segueixen a la història són prou extenses.

Valoració

Aquestes dues memòries ens mostren l'estat de coneixements d'un cirurgià de la Catalunya interior cap el primer terç del segle XIX: de fet el que havia après al Col·legi de Cirurgia de Barcelona.

Sembla una visió bastant clàssica pel que fa al tractament i a les idees sobre la patologia. Així parla encara del "pus bueno" que "engendra buenos humores" i dels bàlsams típics, que van demostrar la seva utilitat. Però ens importa remarcar l'abús de les sagnies.

L'autor, Domènec Josep Capdevila, de segon cognom probable Vilaró, degué graduar-se com a Batxiller en Cirurgia mèdica l'any 1824. En el temps de les memòries estaria cap a la trentena. Això explica la visió que té del cirurgià Geroni Colom, probablement Geroni Colom i Prat, nascut a Prats de Rei i cirurgià llatí de dos exàmens des del 1781, que aleshores devia estar en la setantena.

Troblem Domènec Capdevila en el llistat de membres corresponents fins a l'any 1863. Aleshores

està amb el número 8 d'antiguitat en una relació de 172 membres. L'any 1864 ja no hi és.

Recordem de passada que hi havia un metge, Francesc Colom, també nascut a Prats de Rei, que va ser president de l'Acadèmia (de dret només vicepresident, perquè el càrrec de president estava ocupat per una autoritat resident a Madrid) pels anys 1821-22 i 1831-32.

Capdevila sembla un home interessat per la seva feina, amb una formació molt clàssica, com correspon a l'època, però cal remarcar l'interès per explicar els seus casos. El fet és important si es té en compte la situació del temps, en què encara no hi havia una premsa mèdica consolidada. Les memòries de l'Acadèmia, juntament amb les que es presenten a les Junes Literàries del Col·legi, són l'únic material que tenim en forma d'allò que en deien memòries, i que avui serien articles de revista. En aquest sentit, el valor que tenen, amb independència del contingut, és molt més alt del que podria semblar en una visió només actual.

L'interès encara és més alt si es té en compte que en aquells anys la tramesa de memòries a l'Acadèmia és pràcticament l'únic mecanisme que tenen per fer conèixer la seva experiència clínica o les seves opinions. En aquest sentit dues memòries sobre tractament de les ferides són ben valorables.

L'igualadí Antoni Pujadas i Mayans, fundador de l'hospital psiquiàtric de Sant Boi de Llobregat.

Francesc Xavier BUQUERES i BACH

1. Introducció

La nostra pretensió és aconseguir modificar substancialment el que erròniament podem imaginar sobre els manicomis i els alienistes del segle passat. O bé confirmar aspectes que ja coneixem. En qualsevol cas us demano una proximitat envers la història del manicomi i de la bogeria, amb una actitud de comprensió, d'empatia, doncs en definitiva aquesta història forma part de la nostra identitat. Com diu el conegut Raimon: qui perd l'origen perd l'identitat.

Vallejo Nájera, mig segle després dels fets que analitzarem diu que els conceptes que imperen sobre els malalts mentals en els manicomis són apassionats, inexactes i insensats, i neixen de contes de fulletó i literatura truculenta.

Malgrat tot, hem de dir que mercès a la col·lecció d'observacions mèdiques ha estat possible rehabilitar la figura d'Antoni Pujadas i Mayans. El nostre treball d'investigació tenia bàsicament tres objectius:

a) El psicopatològic i clínic: coneixement fiable de la semiologia psiquiàtrica de l'època; anar a les fonts pures en la descripció dels signes i símptomes; mitjançant l'anamnesi hi ha un intent d'aproximació etiopatogènica; i les classificacions diagnòstiques i els comentaris en les valoracions pronòstiques, doncs no podem oblidar -com diu Gregory Zilboorg- que els clínics del segle XIX tenien més consciència del valor de la història clínica que la nostra generació; "Desbrozaron el campo y echaron las bases de una historia de la psiquiatría, que estaba y aún está por describirse".

b) L'assistencial: en quan a demostrar de manera fefaent que el Manicomi de Sant Boi complia un paper assistencial important i omplia un buit en la deplorable assistència decimonònica en el nostre país, desmitificant a la vegada idees estereotipades i errònies que secularment havien vingut sostenint com a tòpic.

L'establiment de Pujadas va ser com un oasi en mig del desert. A Sant Boi els malalts no eren tractats com animals sinó com persones. Els arguments que anirem desenvolupant per poder arribar a aquestes conclusions són fonamentalment: habitat i espais de l'establiment; estudi de les observacions mèdiques; aplicació dels tractaments (no s'utilitzaven els mitjans de coercitius com succeïa en la majoria dels manicomis de l'època): farmacoteràpics, la hidroteràpia, la dieta i d'altres recursos sempre individualitzats; l'ambient permissiu, tolerant i comprensiu del Manicomi així com el tarannà humanista del doctor Pujadas, el qual va ser pioner en la teràpia ocupacional i en la moderna Socioteràpia (la que llavors s'anomenava "tratamiento higiénico-moral").

c) La fita històrica: que suposa el concert de l'exèrcit amb el manicomi de Sant Boi. És el primer manicomi que concerta amb l'exèrcit, això va representar una gran ajuda per alleujar de manera ben patent una situació difícil de resoldre i que es donava als hospitals militars.

La col·lecció d'històries clíniques presenta la gran avantatge d'esser un material inqüestionablement objectiu. El fet d'haver-se conservat el *Libro de Registro de Observaciones de Militares Enagados que según lo dispuesto por las Reales Ordenes de 25 de Enero de y 23 de Marzo de 1859 ingresan en el Instituto Manicómico* alleugen qualsevol tipus d'intervenció i/o especulacions subjectives.

Marañón l'any 1935, amb motiu de celebrar-se el Congrés Internacional d'Història de la Medicina deia: "En la historia interesa cada vez menos el suceso, muchas veces imposible de conocer con exactitud, porque nace ya la falseado para siempre por la leyenda, que es el pecado original para el que no hay casi nunca bautismo de la suficiente eficacia redentora."

Més recentment en el llibre *España en Europa* Lluís Racionero diu el següent: "La historia es una interpretación a posteriori de los hechos, procurando en una teoría que los explique, aún en el supuesto de la veracidad y exactitud de los hechos presentados. El punto frágil de todos los estudios históricos es la interpretación o teoría subyacente con la cual el historiador los reúne y les da una coherencia. Los hechos son mudos, no se interpretan a sí mismos, porque interpretar implica compararlos con un sistema de significado o una evolución de sentido, los cuales no están hechos sino en la cabeza del historiador".

La psiquiatria és una més entre les ciències humanes i les ciències de la natura, i d'aquí precisament la seva incomoditat (dificultat), en comparació amb altres especialitats de la Medicina.

Va ser Cabanis, metge i filòsof, l'any 1880 qui va crear la paraula "psychiatrie" entesa com "la ciència de les relacions entre els fenòmens físics i els morals".

Convé no oblidar que la psiquiatria és part de la Medicina, no tan sols a causa de l'anatomia i del funcionament neuro-químic, orgànic i neuronal, sinó que hi ha també patiment, dolor i aflicció, tant del cos com de l'esperit i que a més es troba especificat única i singular de la relació psicològica i terapèutica entre el malalt i el seu terapeuta.

Per finalitzar aquesta breu introducció, direm que a partir del segle XIX és quan la bogeria es considera una malaltia, tractada pels metges mitjançant medicaments farmacològics i mesures espirituals; això comportava l'anul·lació de les cadenes. I és aleshores que neix Pujadas i es troba que a Espanya no fan res de profit envers el malalt mental. Pujadas va ser el primer especialista -alienista- que va tenir cura del malalt tractant-lo com a persona, al crear el Manicomí de Sant Boi, el més important de la nostra història.

2. Infància i joventud del doctor Antoni Pujadas i Mayans

L'història dels seus anys escolars són interessants per dues raons: d'una banda, a causa de les analogies amb els demés estudiants ens il·lustren sobre el que era habitual, i de l'altre, presenten una sèrie de diferències que són d'interès perquè fan comprendre la conducta observada per Pujadas en la seva maduresa.

Fins ara els biògrafs (Carreras González, Rafael Rodríguez Méndez, P. Marcet, Tomàs Arranz, Pere Anton i Joaquim Fuster) tan sols havien remarcat: que havia viscut a Igualada; que havia passat un temps de novici en un convent; que havia cursat la carrera de Medicina a la Universitat de Barcelona; i que havia ampliat els estudis a l'estranger. Tot i això és cert però que no s'e n'havien precisat ni les dates, ni les motivacions d'una conducta que fou bastant diferents del que era habitual aleshores.

Un resum per començar

Neix a Igualada l'any 1811, i en esquema, la vida dels primers 37 anys -que foren els esmerçats en la seva formació- podria resumir-se així:

- Durant els tres cursos acadèmics, compresos entre la tardor de 1824 i la primavera de 1827, estudia Gramàtica i Retòrica en una acadèmia particular de Barcelona que dirigia Marçal Margall.
- Curs 1828-1829: estudia Lògica, Antologia i Matemàtiques a les Escoles Pies de Mataró.
- Curs 1829-1830: assisteix a les lliçons de Física Experimental que impartia a l'Escola de la Junta de Comerç un metge militar que es deia Pere Vieta.
- Curs 1830-1831: rep les lliçons de Física Experimental que impartia Joan Francesc de Bahí i Fonseca.

Aquests estudis eren els que cursaven tots els

joves d'aquell temps que volien seguir els estudis. Amb els certificats dels professors es presentaven a la Universitat o -en el cas de Pujadas- al col·legi de Medicina i Cirurgia, on si aprovaven un examen s'els hi donava el títol de Batxiller en Filosofia que els permetia matricular-se en Medicina.

I així ho feu Pujadas. Uns mesos després d'aprovar el curs de Botànica, el dia 30 de setembre de 1831 obtenia el títol de Batxiller en Filosofia.

Uns mesos de vida religiosa?

En aquest calendari hi trobem una petita anomalia. Hi ha un any robat, es a dir, que va fer el jove Pujadas el curs 1827-1828?. En que va esmerçar el temps d'un noi de setze anys en els dotze mesos llargs transcorreguts entre el juny de 1827 i l'octubre de 1828?

Sembla que el més procedent és situar-lo al noviciat, com anoten els seus biògrafs. Els 16 anys és l'edat de la desorientació i la més propícia a la rauxa d'una falsa vocació.

Estudiant de Medicina

Graduat de Batxiller, estudià al Col·legi de Barcelona -situat a l'actual edifici de la Real Acadèmia de Medicina al carrer del Carme-, els cinc cursos que anaren de l'octubre de 1831 a juny de 1836 i que eren preceptius per ésser

admès a l'examen de Batxiller en Medicina i Cirurgia.

La "limpieza de sangre"

L'any 1831 vivia encara Ferran VII i no havia estat abolida l'obligació d'acreditar, per poder accedir als estudis superiors, el que en deien "limpieza de sangre", que consistia en demostrar que ni l'interessat, ni cap dels seus dos pares, ni dels quatre avis havia estat jueu, moro o condemnat pel tribunal de la Inquisició, és a dir, heretge.

Tan fàcil i segur com demostrar un fet positiu, es fa difícil provar un fet negatiu. La manera de presentar les partides baptismals del pare i la mare i dels quatre avis i una declaració de persones de certa consideració social responent de la puresa racial i de la catolicitat de dues generacions. El que passava era que la "limpieza de sangre" que a l'època dels Austries tenia una gran importància, l'any 1831 era una "moneda depreciada", tan poc valorada que en morir el rei, els liberals s'apressaren a eliminar aquell anacrònic tràmit.

Però aquella enutjosa imposició ha adquirit per a l'historiador un valor incalculable. Ens permet saber de que vivien els pares i els avis i una gran quantitat de detalls, que d'altre manera s'haurien perdut.

Pel que toca al futur doctor Pujadas l'expedient de la "limpieza de sangre" ens permet saber el següent:

- En primer lloc, el seu naixement a Igualada fou una cosa casual. Tant el pare com la mare nasqueren a Barcelona i hi passaren tota la vida. Els que eren i vivien a Igualada eren els avis paterns, Jeroni Pujadas i Teresa Franch, i tot fa pensar que la mare -Teresa Mayans i Benet- va anar a infantar a Igualada a fi de ser atesa pels seus sogres, tant més quan en aquell any planava per tot Catalunya la fam, la inseguretat i la desolació de la guerra de la Independència.
- En segon lloc, coneixem perfectament la condició de menestrals de tota la família. El pare era pasamaner; l'avi patern era "pelaire", és a dir es dedicava a adobar pells, indústria tant abundant i prestigiada, encara, a Igualada; i l'avi matern -Pere Joan Mayans- era cordoner. Eren gent treballadora fins l'exageració, estalviadora ratllant l'avarícia i la columna vertebral del procés d'industrialització de Catalunya. De manera que no era pura fórmula quan el notari assegurava que els pares i avis no s'havien dedicat a "oficis viles o infames". (Els oficis "viles o infames" eren ocupacions com les de botxí -cosa que's mig explica- o carnicer -que no té cap mena d'explicació.

L'expedient acadèmic

Les notes d'aquell temps eren: sobresaliente, bueno, mediano i reprobado, i no es donaven per assignatura sinó per curs. Pel seu expedient sabem que fou un estudiant mediocre:

1r. Curs : mediano
 2n. Curs : bueno
 3r. Curs : bueno
 4t. Curs : bueno
 5é. Curs : mediano

Fins ara l'estudiant Pujadas no ens sorprèn per res. Però, en aprovar amb la nota mínima el 5é curs, no acaba els estudis, graduant-se de Batxiller primer i de llicenciat de cirurgia més tard (que és el que haurien fet el 99 % dels estudiants).

Anada a Montpeller

No acaba els seus estudis i se'n va a Montpeller. Estranya conducta!, perquè tothom que vol ampliar els seus estudis a l'estranger, es gradua primer, que no és igual treballar fora amb un títol acadèmic a la butxaca que de simple estudiant. Tampoc ni hi ha l'excusa de la fugida a França per motius polítics. En vida de Ferran VII -a excepció feta del trieni constitucional- milers d'emigrats malvivien a França i Anglaterra, conspirant i somniant amb la llibertat, igualtat i fraternitat. Però a les acaballes de l'any 1836 o a l'aurora del 1837 Espanya tenia un govern liberal i la gent no emigrava. I qui discrepava dels governants, o callava o se'n anava al camí carlí.

Potser tem Pujadas ser mobilitzat com a practicant militar?. Aquells anys foren molts els estudiants de Medicina que demanaren voluntàriament ingressar com practicants a l'exèrcit. Ultra

l'atractiu d'una guerra feta des d'una plaça sanitària, els estudiants obtenien l'aprobat sense estudiar, una de les aspiracions més antigues dels Universitaris. Perquè, quin catedràtic gosaria suspendre un heroi? És possible. El cas és que en Pujadas se n'anà a Montpeller i -segons acredità anys després- fou admès al Cercle Medical d'aquella Universitat.

El cas és que aquella "ampliació d'estudis" va durar onze anys. Després de Montpeller se n'anà a París i, més tard a Londres.

Roda el món i torna al born

Tant a Montpeller com a París, seguí les lliçons dels més assenyalats alienistes. Visità els millors manicomis de França i l'any 1841 es traslladà a Londres a fi de completar els seus coneixements. En arribar-hi i trobant-se sense recursos, es dirigí a la borsa, on sabia que es reunien un grup de comerciants espanyols, desitjós de trobar una col·locació per modesta i poc lucrativa que fos. Un d'ells li donà una targeta pel canonge Riego, germà del dissortat comandant del mateix nom, i que es trobava emigrat a Anglaterra a causa de les seves connexions polítiques, i per tal com necessitava un secretari que sabés l'anglès i el Castellà l'acceptà de bell punt. S'instal·là a la casa del canonge i allà hi restà un any, estimat i protegit pel bon capellà que li permetia d'assistir a les lliçons i a les clíniques psiquiàtriques de la Universitat de Londres. Examinà curiosament l'organització dels més importants esta-

bliments recollint dades, per augmentar els seus coneixements.

La seva veritable ànsia de saber i no satisfet encara d'allò que havia vist i observat a Anglaterra i a França, es traslladà de nou a aquest darrer país per seguir l'aprenentatge a les clíniques especials de Bicêtre i Salpêtrière i vivint de les traduccions que li encarregava l'editor M. Rosa.

Poc temps després, rebé la trista notícia de la mort del seu pare, i tornà cuitadament a la seva pàtria, és a dir, tornà a Barcelona per un doble motiu. D'una banda havia de resoldre els problemes que comporta l'endegament d'interessos alterats per la mort d'algú mitjanament benestant, i d'altra banda s'havia estrocat la font d'ajut econòmic, encara que com hem dit, Pujadas s'ajudava bastant treballant en el que fos. Rodríguez Méndez, el catedràtic d'higiene, amic seu, deia d'aquets anys d'exili voluntari: "Estando por ejemplo, en Londres, en 1841, donde permaneció un año, dependió del canónigo español Riego, emigrado. Tuvo, a la vez, como sábana "The times" y fueron más los días de vacuidad que de hartura".

Acabament de la carrera

En tornar a Barcelona s'apressà a demanar l'examen (17 de setembre de 1847) per obtenir el Batxillerat en Medicina i Cirurgia, que aprovà tretze dies després. Llavors cursà (1847-1848) el que deien "l'any de la clínica" o 7è, l'aprovà i

obtingué el títol de Llicenciat en Medicina i Cirurgia el dia 8 de juliol de 1848 assenyalat el diumenge vinent la cerimònia d'investidura en acte públic presidit pel degà.

Dos foren els exàmens que hagué de sofrir.

- Un primer teòric a base de contestar preguntes; un segon de redacció d'un tema de consulta de literatura. El tema era el que el candidat triava d'entre tres escollits a sort. Els temes foren: a) Diagnóstico diferencial y pronóstico de la comoción, comprensión e inflamación traumática del encéfalo, b) ¿ Cuáles son las principios orgánicos del hombre y sus caracteres especiales ?, c) ¿ Cómo se transmiten las enfermedades contagiosas ?, va triar la 3ª

- El segon va ser sobre un malalt.

Aquí es torna a repetir la pobresa de rendiment escolar. En els exàmens de llicenciatura no hi havia notes, però, implícitament, l'alumne sortia qualificat perquè a l'expedient figurava si l'aprovaació havia estat per unanimitat dels cinc membres del tribunal (nemine discreoante) o per "mayoría de votos" que podia ser de 4 a 1 -o pitjor- de 3 a 2. Que fou el cas d'en Pujadas, que - com durant la carrera- tallà just per passar.

Conclusió

El cas d'en Pujadas és doncs, el de tants i tants estudiants que passen discretament per les aules,

sense cap suspens i sense cap "sobresaliente", però després són admirats per les seves realitzacions. Estudiant i graduat amb mínims, no arribà mai a ser doctor, però la veu del poble i l'admiració dels seus col·legues li atorgà aquest títol. Com el doctor Turró no era ni metge (era veterinari i tenia totes les assignatures aprovades menys la Medicina Legal), però que s'havia doctorat en olor de multitud.

Nosaltres voldríem apuntar una explicació d'aquesta aparent contradicció. El doctor Pujadas tenia un interès per la medicina molt relatiu. Ell volia ser un alienista, ho assegura quan explica com li va venir aquesta vocació: "Todavía recordamos con estremecimiento las escenas que presenciarnos siendo niños en cierta casa de orates, y es seguro que aquellas escenas profundamente grabadas en nuestra imaginación infantil, de tal modo han influido en nuestra educación literaria, que desde entonces somos víctimas de una idea fija, la idea de tratar a los locos como a enfermos del espíritu i no como a criminales o a la manera que a los criminales. La idea de compasión hacia los orates y su engendro del deseo de hacerles todo al bien posible ha estado siempre en nosotros y nosotros siempre en ella".

Les matèries que va estudiar a Barcelona amb prou feines tenia relació amb la psiquiatria. A Montpeller, en canvi, escoltant el doctor Reig parlant sobre les malalties mentals es va entusiasmar tant que: "Entonces decidimos hacer nuestra ocupación predilecta para con el tiem-

po y la ayuda de Dios dedicarnos al ejercicio de la Medicina alienística fundando en nuestra patria un Manicomio”.

Pujadas des dels 19 anys, només tenia un deler: aprendre psiquiatria. Tot el demés era perdre el temps, era allunyar-se d'aquell objectiu que fou la raó noble de ser tota la vida.

3. El doctor Pujadas, fundador i director del manicomí de Sant Boi de Llobregat

Conseqüentment impulsat per la seva vocació i havent tingut ocasió de visitar les fonts hidro-sulfuroses de la Puda de Montserrat, concebé el projecte de fundar allí un establiment balneari a l'altura dels que havia vist a l'estranger, i al mateix temps i com annex independent, un manicomí model, per a la qual finalitat creia que ajudava admirablement la topografia de la comarca. Amb aquest objecte, i amb el consell del doctor Arnús, metge dels banys de la "Puda", i amb el suport de Pere Oliva, comerciant de Barcelona i aleshores cònsol general de Grècia, adquirí l'octubre de 1844 la propietat de les fonts i ideà la formació d'una societat anònima, amb el capital de sis milions de rals efectius. Coneixent que el seu nom, encara obscur, necessitava emprar-se amb persones d'influència, sol·licità el patronatge del Baró de Meer, capità general de Catalunya. Però aquest general que l'acolí amb benevolença, informat per diverses

persones que consideraven que l'empresa era arriscada o irrealitzable l'aconsellà de desistir del projecte.

Pujadas no era un home fàcil d'acovardir al primer contratemps; fort, decidit, els obstacles l'encoratjaven i un cop presa la resolució, no s'aturava fins a estavellar-se a portant-la a cap. Així creà la societat anònima que construí a Barcelona i amb la protecció que obtingué a Madrid del Ministre la Governació, el senyor Xavier de Burgos, i el crèdit del corredor reial de canvi senyor de Santolaya a qui l'havia recomanat el ministre, aconseguí en menys de 48 hores col·locar totes les accions.

L'empresa podia considerar-se realitzada, comptava amb el capital necessari, i solament mancaven els edificis que havien de construir-se a la riba del Llobregat. Tornà Pujadas a Barcelona per impulsar les obres, feu que s'emprenguessin amb tota activitat i estaven ja per acabar-se les que exigia el balneari, quan a últims de l'any 1846, observà en la Junta Directiva certa indiferència, que no trigà a traduir-se en oposició a la fundació del manicomí. Era aquest el principal objecte dels seus afanys, i resolt a no desistir-ne, qualsevol que fossin les dificultats que trobés, renuncià a tots els càrrecs que la li havia confiat, i es proposà fundar l'establiment pel seu compte i sense associar-se a ningú.

De nou a Barcelona, a mitjans de l'any 1852 llogà un casa espaiosa al carrer de la Canuda 31, hi

féu les reparacions necessàries, emprant tots els cabals que pogué reunir amb diligència i la convertí en un petit manicomi, on hi reuní una dotzena de malalts. Publicà en el "Diario de Barcelona" un curiós anunci de la seva "casa de locos" dos cops al mes, durant un any. L'èxit de Pujadas ja en feia concebre una ampliació, quan per una queixa dels veïns al governador civil, Melcior Ordoñez, aquest ordenà al nostre doctor que en el termini de 24 hores tanqués la seva casa de folls i la traslladés a un lloc més a propòsit o retornés els malalts als seus familiars.

Segons alguns estudis sembla que Pujadas havia estat novici en el convent que tenien els pares servites de Nostra Dona dels Dolors, prop del poble de Sant Boi de Llobregat abans de l'exclaustració de 1835. Recordant el lloc i el convent en runes, parlà amb en Josep Cabestany, apoderat del propietari de la finca, el Marquès de Santa creu de Villazor, perquè se li confessin les claus, sense perjudici de demanar l'aprovació del Marquès, el qual, sabedor del benèfic objecte a què es destinava l'edifici, el cedí a perpetuitat al nostre biografiat, amb un gest de desinterès i abnegació digne dels més grans elogis.

Tal fou l'origen del sanatori psiquiàtric de Sant Boi de Llobregat. El matí del 28 d'agost de 1853 un grup de setze folls conduïts per Pujadas creuà el riu en una barca i sense entrar en el poble, prengué el camí de Sant Vicenç dels Horts, i el deixaren pel de Sant Pau de Torrelles. Tan aviat com arribà al deshabitat convent i en deu mesos,

vencent immenses dificultats, a força de constància i de treball, valent-se de plans traçats per ell mateix, ja que els seus recursos no li arribaven per costejar la direcció d'un arquitecte, convertí l'enrunat edifici en un manicomi modèlic, que s'inaugurà el 6 de juny de 1854 amb assistència de les autoritats.

Prèviament, Pujadas havia aconseguit -el dia 24 de maig de 1854- que el Centre fos aprovat per l'autoritat competent amb el Reglament de l'institut, que ell mateix publicà en un opuscle titulat "Prospecto y reglamento del instituto manicomio de Sant Boi de Llobregat" on de manera detallada parla sobre l'emplaçament, condicions naturals dels terrenys: grans passeigs i jardins, horts, estanys, és a dir a l'entorn més adient pel desplegament del tractament dels alienats.

Al mateix temps, l'Acadèmia de Medicina i Cirurgia nomenà una comissió per inspeccionar el manicomi, composta pels doctors Joan Bautista i Foix i Josep Bremón, els quals informaven favorablement el dia 31 de maig de 1854 donant en conseqüència el vist i plau, finalitzant l'informe amb les següents paraules:

"Confesemos, con toda imparcialidad que, si la utilidad de un manicomio consiste en estar de tal manera dispuesto que se convierta en verdadero instrumento de curación, el del doctor Pujadas, llena todas estas condiciones".

La inauguració del manicomí es va fer de forma solemne el dia 6 de juny de 1854. Pujadas va tenir cura de tots els detalls, doncs van visitar el centre moltes personalitats de la vida pública Barcelonesa els quals els quals van quedar admirats de l'establiment que amb tant mirament i tenacitat, i en tant poc temps havia sorgit.

Autoritats que a més tenien un especial significat en l'àmbit governatiu i corporatiu, com en l'acadèmic i sanitari. Tanmateix, en funció de la projecció externa del nou manicomí, Pujadas invità als comentaristes de la premsa d'aleshores, rebent la visita dels cronistes més prestigiosos com "Diario de Barcelona", "Ancora", "Diario de la tarde" i "Correo de Barcelona". A l'acte oficial a més de Pujadas, varen parlar Nadal i Lacaba, i Ferrer i Garcés, constituint el dia de la inauguració una gran festa que durà tota la jornada.

4. El doctor Pujadas i el manicomí de Sant Boi aconseguixen un gran prestigi

Tot el que sabia i havia après Pujadas en el seu periple per Europa, en les orientacions del llibre de Brière de Boismont, i de les seves idees pràctiques de com ajudar als malalts alienats, partint sempre de criteris científics els va posar de seguida a la contribució de proporcionar al seu establiment una assistència el més digne possible.

D'aquesta manera, una de les primeres mesures que va prendre Pujadas, en benefici dels malalts, va ser el de establir en tota la seva puritat el sistema del "non-restraint" d'Hill i Conolly, emprat des de feia més de cinquanta anys en els asils per alienats a Anglaterra.

Per contra, i amb encert, no va seguir el principi d'aïllament implantat per Esquirol, i del qual ja Guislain havia advertit la inoportunitat. Ja en els seus inicis, fa un assaig d'assistència familiar, permetent que determinats malalts visquessin en casetes situades fora del recinte de l'establiment, atesos pels propis familiars o per altres persones, seguint les prescripcions mèdiques. És a dir, quelcom semblant aleshores ja es feia, amb gran èxit terapèutic en la cèlebre Coloni de Gheel, a Bèlgica, sota el patrocini de Santa Digna.

A tot això s'hi va afegir un fet casual que va actuar com un catalitzador per a que el manicomí fos ràpidament reconegut. Pujadas donat sempre a inculcar la idea que el seu establiment estava concebut més com a un balneari o com un hotel i no com a un manicomí de l'època, va aprofitar la circumstància d'una epidèmia de còlera haguda a la ciutat de Barcelona, als dos mesos de ser inaugurat el centre, per a publicar un anunci notificant que havia destinat una part del vast i amè edifici per aquest tipus de malalts. Així ens ho diu Marçet: "Dos mesos després de la inauguració del instituto manicomico se declaraba en Barcelona una espantosa epidemia de

cólera, sus habitantes abandonaban la ciudad albergándose en diversas poblaciones de la provincia. A muchas de estas personas les era imposible alejarse de la capital, pero no sabían donde meterse ni dirigirse. El doctor Pujadas en aquel trance apurado publicó en los periódicos un anuncio notificando a los barceloneses que había destinado una parte del vasto y ameno edificio de Sant Boi para hospedar a las personas que gustasen, con asistencia de comida o sin ella, en el "Diario de Barcelona". Este anuncio y otros con finalidad publicitaria que empezó a publicar en la prensa, contribuyó mucho a que el nuevo establecimiento manicomial fuera conocido de todo el mundo en pocos meses". A més, Pujadas, procurava que en la vida del seu establiment els malalts tinguessin la sensació de viure al seu gust. D'aquí, el fet de que malalts disposessin d'amplis salons, menjadors, sortir a passejar pel jardí, llibres i periòdics, la lectura dels quals era supervisada mitjançant autorització facultativa. Tanmateix, els malalts vivien quan s'organitzaven festes musicals, balls i espectacles de teatre. Les excursions pels voltants de l'establiment s'efectuaven amb freqüència ja en forma individual o col·lectiva, sota la vigilància i responsabilitat del personal subaltern i amb l'aquiescència del director metge.

Però on realment es mostrà un avançat a l'època, va ser en el fet d'instal·lar en el manicomí petits tallers i sales de labor, on trobaven diàriament ocupació desenes de malalts, donant d'aquesta manera el camí de la teràpia ocupacio-

nal o ergoteràpia que tanta raó de ser té avui dia com un dels tractaments més eficaços en els malalts mentals. I encara va fer més Pujadas, com il·lustre alienista. Fundà l'any 1879 una colònia agrícola en uns terrenys propers al manicomí, on les asilats podien practicar tota classe de cultius i atendre la cria de diversos animals domèstics. Així ho explica Fuster: "En un treball que va escriure el doctor Pujadas l'any 1877 propugnà i portà després a terme una colònia agrícola per tal com la considerava de veritable necessitat per al guariment de les malalties mentals. L'exercici a l'aire lliure i la varietat que oferia l'agricultura actuava no sols de distracció sinó també com a regulador de la circulació de la sang i del sistema nerviós".

A dos quilòmetres del manicomí adquirí uns terrenys per a una gran colònia agrícola, en mig de boscos, vinyes i horts que construirà i comencen a construir-la seixanta xalets per a habitatge dels malalts als quals convindrà el tractament agrícola. A imitació, diu que a Àustria fundà el doctor Baron Mandy i de la qual fa temps existeix a Bravant (Bèlgica). Aquesta publicació la titulà "Colònia agrícola para manicomio".

Per tot això, no ens ha d'estranyar que es consideri Pujadas i al seu manicomí de Sant Boi com un dels pioners en matèria d'assistència psiquiàtrica, que a més era l'antítesi del que es feia en la gran majoria dels manicomis de la nostra geografia.

Una figura tan autoritzada com la d'Ullesperger que per aquella època es va dedicar a conèixer els centres públics com privats, diu del manicomí de Sant Boi: "Según nuestros informes, el reino de España posee ya dos establecimientos particulares, entre ellos un manicomio mayor, más extenso, adecuado, sano, bello, generosamente dotado con los más modernos adelantos y, por consiguiente, el más elegante del mundo, el de San Baudilio de Llobregat, en Barcelona. Está bajo la dirección de su propietario don Antonio Pujadas. En treinta minutos se llega en ferrocarril de Barcelona a Martorell y a la hermosa vega del Llobregat, de allí a San Baudilio. Ya los contornos y más próximas cercanías del instituto resultan del todo adecuados para producir y desencadenar las más favorables impresiones: amenidad del paisaje, limpidez de la atmosfera, buena agua y favorable disposición de los habitantes. Para su sanatorio, que data ya de veinte años, habilitó Pujadas un antiguo convento de Capuchinos. En la conducción del establecimiento le auxilian un médico, un farmacéutico, practicantes, un capellán y un mayordomo (Hausmeister) y el personal necesario para el servicio de los distintos departamentos, para labores en el campo, trabajo en talleres, escuela de música, de la que han salido varios alumnos que tocan instrumentos de cuerda y de viento, según sus gustos. Forman ya una grandiosa banda y, con ello, se procuran alivio y distracción. Hay buenas y sanas salas para los enfermos, además, imprenta, escuela de dibujo y otra geografía. El servicio está debidamente atendido".

L'altre centre privat a que es refereix Ullesperger és la Torre Lunática de Llobregat de Mar, fundat per Francesc Campedra i Camins i que ell mateix descriu en la "Gaceta Médica" de Madrid.

Com veiem el nivell assistencial durant els primers anys de vida del manicomí és amb tota seguretat, de bona qualitat, contrastant de manera escandalosa del que era habitual en aquell temps. Pujadas, durant aquests anys es dedicà amb afany incansable a millorar l'establiment i hi invertí tots els guanys que obtenia. Al cap d'un cert temps fou investit amb el caràcter de delegat regi, que obtingué mitjançant la protecció dels senyors Posada Herrera i Rodríguez Rubí, ministre de la Governació i Director general de Beneficència respectivament, i emprengué un llarg viatge per Europa, on visità els més notables manicomis de França, Itàlia, Bèlgica, Suïssa, Holanda, Anglaterra, Alemanya i Rússia, i amb les dades i notícies que adquirí presentà al Govern una memòria, que merescué, previ un falaguer informe del consell de Sanitat i Beneficència, d'esser agraciat amb la condecoració de Carles III, a proposta d'aquella corporació.

Tres anys després de la fundació, l'any 1857, Pujadas publicà un altre opuscle el qual anava acompanyat d'un discurs preliminar en el que justifica la necessitat d'un reglament, en el que figura que el servei mèdic es confia al director i a un altre metge que resideix constantment a l'establiment, tots dos auxiliats en cas necessa-

ri pels facultatius del poble de Sant Boi els quals son considerats com els coadjutors de l'establiment. Veiem: "Esta clase de establecimientos tiene por objeto regularizar, o mejor, reglamentar las acciones de la vida, las ideas y hasta los instintos de aquellos seres desgraciados que, víctimas de la más cruel de las enfermedades, viven de continuo en medio de las ilusiones o alucinaciones..."

En aquest nou prospecte la part reglamentària està més detallada que en el fullet anterior (corresponent a la inauguració), especificant les funcions del director (cap suprem de l'establiment, a més del metge principal i propietari del manicomí), del metge resident (encarregat de passar les visites als malalts dues vegades al dia i ordenar tot quan convingui al tractament físic, moral e higiènic).

Es d'interès remarcar l'article XV sobre el respecte que deuen guardar els empleats als residents: "Se prohibe absolutamente amenazar, castigar o maltratar a ningún enfermo; en estos infelices debe respetarse su estado de enfermedad; el que haga lo contrario es inmediatamente despedido del establecimiento".

Com a mostra d'aquest desenvolupament assistencial o l'anomenada "etapa de esplendor asistencial" (P. Anton) central en el període que va de 1853 a 1870, i mercès a la seva proverbial habilitat Pujadas aconsegueix que el ministre de la Guerra concedeixi l'any 1859 que tots el mili-

tars amb malalties mentals rebin assistència a Sant Boi.

5. L'assistència psiquiàtrica als malalts mentals de Sant Boi

L'examen de 151 històries clíniques de malalts militars que hem estudiat exhaustivament, ens permet aportar notícies sobre com es captien els nostres alienistes de la segona meitat del segle XIX i, d'una manera especial, el doctor Pujadas.

Procés de diagnòstic

En aquell temps la història clínica constituïa la peça clau del diagnòstic. En el cas dels malalts militars existia el greu inconvenient de que no arribaven a Sant Boi acompanyats de familiars i, per tant, l'anamnesi era pobra per no dir inexistent, moltes vegades.

Això posà de manifest un defecte estructural de la sanitat militar d'aquell temps i que, concretament, consistia en que a Sant Boi no hi arribaven una sèrie de dades que obraven escrites dins de l'expedient d'aquell militar i que moltes vegades consistien en una col·lecció d'irregularitats que primer eren sancionades com faltes de disciplina i, més tard -quan intervenien els metges militars- com trastorns psiquiàtrics.

Com es ben sabut la immensa majoria d'expedients personals militars estan arxivats en el

"Alcázar de Segovia". Això ens permetrà obtenir els antecedents patològics dels individus malalts.

Com es comprèn fàcilment aquesta anamnesi implícita és molt rica. Des de conflictes per deliri de persecució, a irregularitats en el maneig de cabals, fins a actes d'exhibicionisme sexual, amenaces de mort a la dona i als fills i ofenses públiques al rei com ho fou la destrucció d'un retrat d'Amadeu I a la Rambla de Barcelona.

En totes aquestes històries es produeix un fet que té la característica d'una constant. Per part dels superiors militars la cosa s'enfoca de dues maneres completament errònies: d'una banda no es veu més que un delicte i el disbarat provoca l'aplicació del reglament o s'exculpa i es dissimula, sobretot quan hi ha gent interessada que aquell militar no perdi la carrera i es quedi al carrer sense cap pensió perquè no feia vint anys que havia ingressat. Per contra, els metges de sanitat militar, solen quedar sempre; diagnostiquen l'alteració mental posant les coses al seu lloc.

Perduda aquesta font informativa no ens ha d'estranyar que en moltes històries l'anamnesi quedi en blanc o es limitin a dir que: "Por la falta de antecedentes conmemorativos y por el mal estado de las facultades mentales del enfermo no podemos señalar las causas productoras de su enfermedad actual ni el estado de salud anterior".

Poes són els casos com el de la història nº 56 en que torbem descrits els trets de la personalitat: "Ya de pequeño era inconstante en sus actos, travieso, juguetón, con modificaciones que hacían sospechar alguna alteración en sus facultades del espíritu".

Així doncs, el doctor Pujadas i col·laboradors esmerçaven temps i atenció en l'exploració clínica. Donaven molt valor a la fisonomia: "semblante triste, fisonomía poco expresiva con ademanes de furor, mirada baja, taciturnidad mayor".

La mirada sobretot. Llegim: "Mirada apagada e indiferente, mirada expresiva con ademanes de furor, mirada recelosa aparentando una segunda intención".

D'acord amb les idees de l'època no sol faltar mai el temperament: nerviós, limfàtic, colèric, etc.

També eren objecte de molta atenció les dades somàtiques, d'afeccions intercurrents com la tuberculosi, o processos hepàtics crònics amb subicterícia, edemes en les extremitats inferiors, febre i deliri. Del malalt amb h. cl. nº 30 sen's diu que: "Tiene una idiosincrasia hepática, que se objetiva en su tinte subictérico y en la pesadez en le hipocondrio derecho y ello va acompañado de una inhibición psicomotriz y de estado de indiferencia y de tristeza".

La simptomatologia psiquiàtrica és riquíssima. Hi figuren quadres d'agitació, d'irritabilitat i exci-

tació i deliris complets de tota mena (al·lucinatoris, megalomaníacs, depressius, etc.). Venen després, descripcions de la conducta dins de l'establiment. Hi ha de tot. Uns són solitaris, negativistes o molesten els altres, traduïnt externament llur món vivencial: psicòtic esquizofrènic, psicòtic depressiu, o estats d'exaltació maníaca. I les descripcions solen ser perfectes. Vegeu-ne alguns exemples. A la h. cl. n° 50 hi figura un estat al·lucinatori: "A solas tomaba sus conversaciones que siempre eran exaltadas, nunca tranquilas; ya disputaba con los árboles creyéndolos seres animados, ya con otros objetos indiferentes, así como muchas veces levantando los ojos en alto se dirigía al sol en súplica, pidiéndole refuerzos para poder salir victorioso de sus enemigos. Y al dirigirse la palabra contestaba acertadamente varias veces siendo sus contestaciones a tiempo y oportunas. Más en otras ocasiones estaba tan abstraído que no contestaba con acierto ni tampoco lo verificaba al acto sino después de un rato cuando vuelto un tanto en sí se apercibió de quien le dirigía la palabra".

La història n° 116 és la d'un estat depressiu melancòlic que acabà precipitant-se en l'estupor: "Su estado de ánimo llegó a ser de tanto abatimiento que descuidado en el vestir, se ensuciaba encima y era preciso darle la comida y ponérsela a la boca, indiferente a su entorno".

A vegades trobem quadres de regressió psicòtica (h. cl. n° 117): "Buscaba la soledad formando soliloquios y sus pasatiempos agradables eran

destrozar los objetos que a mano le venían y cuando estos faltaban inutilizaba sus ropas haciendo añicos hasta la paja de su jergón, se ensuciaba en el suelo o en su misma cama y con su propio excremento tiznaba las paredes de la habitación diciendo que aquellos dibujos representaban a los amigos que debían ayudarle en la refirega que sostenía con sus enemigos. De día y de noche cantaba, silbaba, lloraba, presentando mil variaciones que se adaptaban a la versatilidad de sus ideas, maltrataba a los asisentes rechazándoles las medicinas y a veces los alimentos y hasta las bebidas".

Veurem ara, quatre paraules sobre la terminologia, perquè en el llenguatge d'aquells alienistes era molt diferent de l'actual. Moltes vegades la sola descripció d'un símptoma quasi bé és indicador del diagnòstic clínic. Vegeu, si no:

- "alucinaciones de los sentidos"
- "agitación continua"
- "obtusión de las facultades intelectuales"
- "funciones sensoriales pervertidas"
- "idea fija... pasado de una idea a otra"; o bé
- "mantiene una postura fija como es el estar sentado en el suelo, sin vestirse ni echarse a la cama.

Moltes vegades l'alienista es serveix d'expressions populars a fi de retratar nítidament les funcions mentals del malalt, tals com:

- "espíritu amedrentado"

"en momentos dados me ponía envarado"
 "ha venido a caer en la patía quedando alelado"
 "risa sardónica"

Hi ha una història -la n° 35- que conté cinc frases molt originals:

1. "pasando cómo ráfaga de unas ideas fuertes y orgullosas a otras humildes y de cariño"
2. "Cambios de rumbo del tratamiento"
3. "Cedió esta intercurrencia desde el primer septenario y parece obró como un clavo que saca a otro clavo". Referint-se al fet que una infecció intercurrent modificà favorablement el quadre psicopatològic.
4. "Pues principiò de nuevo a la carga". Reagudització o exarbació dels símptomes.
5. "... y sí bien todo aquél laberinto de ideas". Manera molt original de dir que hi havia confusió d'idees i dificultat en ordenar-les.

També es curiosa la presència d'opinions de tipus moral, com quan no solament titllen de vici la masturbació si no que la fan responsable d'una reagudització del procés mental. Altres opinions fan referència a factors etiopatogènics com són:

"las pasiones deprimentes"
 "los disgustos amorosos"
 "las impresiones terroríficas de la guerra" - campanyes carlistes- a vegades agreujades per una climatologia inclement com la de les guerres d'ultramar.

També hi han freqüents al·lusions a la nostàlgia, la predisposició, al temperament. En canvi, es va trobar a faltar l'alcoholisme i el que llavors en deien "género de vida desarreglada" que tanta incidència tenien en les militars professionals d'aquells temps.

Terapèutica

En comptades ocasions - no arriba ni al 5 % - s'hagué de recórrer a la contenció mecànica, però mai s'usaren cadenes, argolles, etc. que tan habituals eren aquells anys en altres indrets. I tot fa creure que es tractava de casos en que no hi hagué més remei.

L'estat de l'aparell digestiu era la primera preocupació. Igual que passava amb els processos infecciosos o amb una ferida s'havien de prevenir les intoxicacions provinents d'un estacament al "canal cibal". Els primers dies els malalts eren sotmesos a mitja ració i es prodigaven els laxants o els purgants i els emètics i les limonades cítriques o oxàlies i orxates refrescants els mesos d'estiu o l'aigua de civada.

Una altra peça fonamental de la terapèutica era la hidroteràpia que acabava de posar-se de moda. A més dels banys de neteja el dia de l'ingrés, l'aigua era servida de moltes maneres: banys generals sedants, banys freds aromàtics, dutxes fredes, dutxes sorpresa, etc.

La farmacologia era bastant variada. A part els

purgants i els emètics dels que n'hem parlat s'usava l'opi i la belladona, la solució arsenial de Fowler i d'altres de menor importància com els atemperants, l'hidrat de cloral, el valerianat amoniacal i el ruibarb.

Altres mesures com les sagnies, l'aplicació de sangoneres darrera les orelles o la zona perianal o les friccions o cataplasma irritants a l'espinada s'aplicaven quan es presumia l'existència d'una congestió cerebral buscant un derivatiu de la hiperèmia dels centres nerviosos, considerada responsable dels trastorns de conducta.

Finalment, es feia el que llavors en deien "tratamiento higiénico-moral". L'aplicaven sempre per poc que podien i consistia en treballar de mil maneres: cuidar l'horta o el jardí, fusteria, serralleria, treballs domèstics, tot combinat amb passeigs pel parc del manicomí o amb petites excursions a les rodalies o a la vila de Sant Boi; i tota mena d'entreteniments com billar, escacs, música, gimnàstica, exercicis moderats, piscina natatòria, etc...

De la lectura de les històries clíniques es desprèn que tota aquesta terapèutica múltiple feia petits miracles.

Un guàrdia civil de 29 anys en un dels seus proximes de violència arribà a trencar l'envà de la cambra on se l'havia aïllat. La medicació aconseguí "mantener al enfermo en buena tranquili-

dad de espíritu ocupándole en el servicio de las mesas y en la limpieza de la casa".

Un soldat de 19 anys afectat d'un quadre depressiu endògen, quan va millorar "se pudo ocupar en la música en el instituto, dejando a su cuidado a una porción de pupilos a fin de que los educase en el arte musical". Però el cas més demostratiu dels bons sentiments i saviesa propis del doctor Pujadas fou el d'un metge militar que presentava un quadre depressiu endògen amb deliri paranoide sistematitzat, que el feia viure angoixat víctima de complots tramats pels seus companys corcats per ambicions mesquines que motivaren repetits trasllats a l'Hospital Militar de Pamplona, Saragossa, i Barcelona. Doncs bé, el doctor Pujadas considerà que: "Las causas determinantes de su mal era una pasiva deprimente por lo que procuramos en lo posible levantar su espíritu, facilitándole todos aquellos medios de expansión que reclamaba el caso y cumpliendo además del sagrado deber humanitario que nos impone el compañerismo, le agregamos desde un principio a nuestra compañía, ya en la visita, ya en los paseos, satisfaciendo en lo posible sus exigencias cuando eran aceptables". I més tard, quan ja havia millorat molt més el va dedicar "a los quehaceres quirúrgicos asistiendo a las curaciones con el practicante". I també es beneficià de l'ambient permisiu i tolerant del manicomí, veiem: "Se le acompaña al paseo fuera del Establecimiento, dirigiéndose al campo unos días, y otros se pasa a la población a tomar un café y a relacionarse con las distin-

tas personas que en aquel sitio se encuentra, si así se ofrece, siempre portándose según los buenos principios sociables que hablan en favor de su persona. Se le permite también relacionarse por escrito con su familia y amigos sin notársele tampoco discordancia en las ideas que vierte en el papel”.

En resum

El naixement del Manicomi de Sant Boi fou un dels tants signes del moviment cultural desenvolupat a Catalunya i que els historiadors han anomenat la renaixença.

Els catalans d'aquella època sentiren tot un afany de superació. Els literats i poetes alliberaren el català d'idioma domèstic a llengua intel·lectual, els polítics afermaren la personalitat política de Catalunya, els industrials maldaren per igualar als de la resta d'Europa.

Els metges no podien ser menys i el doctor Pujadas en fou el precursor del fenomen de l'especialització en medicina, cosa desconeguda i impensable en aquell temps i, en segon lloc, sabé crear una institució modèlica que encara dura.

6. Anàlisi retrospectiu d'una decisió errònia

Mentre que Pujadas s'ocupava amb els seus malalts mentals, cal preguntar-se com respon el

govern. Perquè conegut l'afany i la preocupació de Pujadas per ampliar la seva tasca assistencial, per engrandir el manicomi, es dirigí a l'administració a fi de que aquesta reconegués el seu manicomi com un dels sis establiments previstos a construir.

Ja l'any 1855, un any després de la fundació, Pujadas es dirigeix a la Junta Provincial de Beneficència de Barcelona per sol·licitar que accepti el manicomi de Sant Boi com una sucursal del departament de dementes de l'hospital de la Santa Creu de Barcelona.

Es més, des d'un principi, abans de tenir construït el seu manicomi, Pujadas vol elevar a rang nacional en nom de Sant Boi sigui una de les sis cases de dementes que devien establir-se a la Península, tal com estava previst en la Llei de Beneficència de 1849. Posa com única condició completar l'exemple de l'actual edifici, admetent als dementes de les quatre províncies catalanes per retribució de quatre reals diaris, mantenint aquest privilegi per espai de 25 anys.

Doncs bé, malgrat d'ésser l'oferta tan avantatjosa, la petició no és contestada fins l'any 1859 pel Ministre, qui refusa la demanda de Pujadas per ser al manicomi un establiment de domini privat. Com veiem, l'estat no tan sols demora en cinc anys la resposta (de 1854 a 1859) sinó que compleix el que legisla en previsió de les necessitats assistencials. En principi, projecta construir sis manicomis que mai portarà a terme, i més tard

delega la responsabilitat a les diputacions provincials les quals no disposen de mitjans econòmics suficients, inclús dins d'una concepció estrictament benèfica.

Paradoxalment, és a partir del moment en que arriben al manicomí de Sant Boi malalts procedents de la resta d'Espanya, quan l'assistència fins aleshores tan ben portada i exemplar, es complica pels mateixos problemes administratius. Un ofici de Governador Civil de Barcelona amb data de 24 d'agost de 1870, transmet a la diputació provincial un altre de la sub-secretaria de governació diu el següent: "Habiendo recurrido a este ministerio el director y propietario del manicomio de Sant Baudilio de Llobregat manifestando entre otros extremos que en dicho Hospital puedan admitirse 200 dementes, a razón de quinientas milésimas de escudos diarios, por estancia; solicita, siempre en obsequio de la humanidad doliente, y en razón a ser de alta conveniencia por las especiales condiciones higiénicas, esmerado trato e importantísimas curaciones realizadas en el establecimiento, que las diputaciones, apreciando en lo que estimen conveniente estas ventajas, remitan los dementes pobres de esa provincia al mencionado manicomio".

Es a partir d'aquest moment quan comença la decadència d'una labor assistencial única i feliç. Per això, quan apareixen aquests problemes administratius és quan s'inicia el que Anton anomena etapa de decadència.

Arranz recull el pensament de Rodríguez-Méndez que explica el perquè es va precipitar a l'abisme: "la decisió de Pujadas d'oferir l'establiment a les diputacions provincials a fi d'atendre a malalts de beneficiència". I així ho refereix Rodríguez-Méndez bastants anys després: "De número uno hubiera muerto Pujadas de no ocurrírsele una idea que le precipitó en el abismo. Esta idea fue recibir e instar el ingreso en su manicomio de locos a cargo de las diputaciones provinciales. La inundación de enfermos pobres invadió el manicomio. Con ella se inició la no llegada de pensionistas y la retirada de algunos de los que había. Con ella empezó a aumentar la mortalidad, que llegó a veces a verdadera mortandad, que no podía ocurrir otra cosa, dada la situación de los enfermos y lo horrible de un largo viaje, de todos los puntos de la nación. Con ella, porque no es posible otra cosa, se redujo al mínimo la cifra de curaciones. Con ella empezó el descrédito, fomentado por la calumnia. Con ella empezó a desmoronarse la obra tan bien construida".

Es a dir, davant l'oferiment de Pujadas, les diputacions provincials dels més diversos punts del país s'acullen a aquesta "idea precipitada", establint contractes que poc o res afavoriren al director del manicomí. D'aquesta manera, Anton posa l'exemple de la diputació de Sevilla, la qual després d'acordar la tramesa dels malalts dements de la província, per les males condicions del seu departament i no poder fer viable un plan curatiu, estableix el següent contracte amb el director de Sant Boi:

- 1.- "La Provincia de Sevilla se obliga a enviar y el director del manicomio de San Baudilio a recibir a todos los enfermos enajenados pobres, procedentes de su beneficencia provincial".
- 2.- "El director del manicomio de San Baudilio se obliga a mantener en él, vestir, medicinar, y custodiar a esos enfermos hasta estar curados y en caso gratis por la autoridad competente el certificado de defunción y enviarlo a dicha corporación".
- 3.- "Como recompensa, la diputación provincial de Sevilla se obliga a pagar al director del manicomio una peseta y veinte céntimos de peseta por cada estancia y mensualidades vencidas".

Com siguiu que el preu de l'estada solia ser el mateix que les corporacions pagaven als seus hospitals o departaments provincials i en alguns casos inclús inferior, l'afluència de malalts estava garantida. Però és que a més, per si tot això fora poc, els malalts que eren traslladats a Sant Boi anaven conduïts per personal que el propi manicomí de Sant Boi enviava als punts respectius.

Una vegada resoltos els tràmits burocràtics: ofici del governador civil, de la secció de beneficència i un altre de la diputació, a part un full amb les dades de filiació, edat, professió, naturalesa, procedència i data d'ingrés en l'hospital provincial, feien el viatge amb la "remesa" (així els anomenava la correspondència oficial) de

malalts. Viatge lent i costós pels malalts, essent freqüent que algun d'ells morís durant el mateix. D'aquesta manera, fàcil d'entendre, la qualitat assistencial es veurà afectada a extrems dramàtics, entre d'altres per varies raons:

- 1r. El nombre de malalts augmentarà de manera vertiginosa.
- 2n. L'estat en que arribaran molts malalts a Sant Boi no garantirà la posta en marxa de tot l'arsenal terapèutic.
- 3r. Els recursos econòmics del manicomí es veuran sensiblement reduïts, doncs les diputacions pagaran poc, tard i malament.
- 4t. Com ja hem dit, els malalts pensionistes abandonaran progressivament el manicomí, el que repercutirà substancialment en els ingressos d'aquest.

Queda clar, doncs, que no parlem dels mateixos problemes administratius de manera arbitrària i gratuïta. És per això que Rodríguez-Méndez no encerta a explicar el mòbil que impulsa a Pujadas a prendre aquesta decisió de tan fatals conseqüències per el seu establiment. I així, ho comenta Arranz: "Desconcertada de antemano, el ánimo de lucro porque Pujadas era de una generosidad extrema, tal vez en demasía; y además, su ofrecimiento era de económico. Tal vez una mayor ansia de prestigio. Pero también, nosotros creemos que era, sobretudo, ese continuo quehacer, ese no parar, ese impulso que le obliga a emprender en cada momento nuevas cosas, sin que quizás tuviera, en todo momento, una

visión suficiente amplia para medir y calcular todas las posibles consecuencias de aquello cuya realización iniciaba”.

El cert, és que al juny de 1871 comença l'arribada de malalts, primer un grup de seixanta i un, procedents del manicomí de Leganés. I a partir d'aleshores, són ingressats nous malalts pobres de beneficiència. Això significa implícitament un fet fonamental: la de que el manicomí tindrà a partir d'ara una funció d'asil o de custòdia, al ser-hi traslladats a Sant Boi la majoria de malalts de la diputació provincial de Madrid, doncs no és fins l'any 1883 que es posa en funcionament el manicomí de Ciempozuelos.

L'arribada creixent de malalts pobres de les diputacions provincials, feien minvar l'entrada de pensionistes i altres dels qui hi havia se'n anaven. Això anava augmentant les dificultats econòmiques sumat a que les diputacions pagaven poc i fins i tot demoraven el pagament. La mortalitat s'apujà a xifres alarmants a causa de l'estat paupèrrim dels malalts ingressats després d'un llarg viatge des de tots els indrets del país. Minvaven al mateix temps les curacions i amb això va venir el descrèdit sobre l'establiment en el que tantes il·lusions havia posat el seu fundador.

7. Trist final del doctor Pujadas

Esbarrant-se amb rapidesa l'obra, per la preocupant situació financera, el doctor Pujadas l'o-

ferí al Pare Benet Menni, qui havia vingut d'Itàlia a Espanya deu anys abans per restaurar-hi l'ordre hospitalària de Sant Joan de Déu, i acabava d'inaugurar, l'any 1877, el manicomí de Ciempozuelos. Li va escriure el dia 13 de juliol de 1877 proposant-li la cessió de l'establiment de Sant Boi, el 19 li contestà dient-li que s'ho pensava seriosament, però el 12 de setembre li tornà escriure fent-li saber que no podia de moment establir cap negociació per a la seva compra.

Mentrestant, s'esgotaren els estalvis, molts empleats abandonaren el manicomí, alguns pocs hi romangueren per caritat i amor al mestre. En aquest dur judici sobre la gent pròxima a doctor Pujadas volem salvar al nom del doctor Net Figueras, metge titular de Sant Boi, un d'aquests herois anònims a qui ens plau de retre un respectuós tribut.

Fa 6 anys que nosaltres -conjuntament amb el doctor Josep M^o Massons- varem recollir la suggerència d'en Joaquim Fuster, i en el VII Congrés d'Història de la Medicina Catalana, celebrat a Manresa, el juny de 1990, mitjançant la comunicació titulada: "El doctor Baldiri Net i Figueras, un heroi anònim", remarcuem el fet de que col·laborà amb el doctor Pujadas, el substituï en les seves absències i malalties i el succeí en la direcció efectiva del manicomí.

Fuster el qualifica d'heroi anònim. Nosaltres en aquest treball pretenem confirmar el qualifi-

catiú d'heroi i acabar amb l'adjectiu d'anònim. Això ho corroboren Marçet i Rodríguez-Méndez. El doctor Net Figueras hi restà al manicomi no solament fent de metge, sinó també d'infermer i fins i tot de criat, rentant els malalts i fent els llits.

Per donar una idea de la situació assistencial i de l'actitud del doctor Net Figueras, invulnerable al desànim, heus aquí un "Parte de incidencias" dirigit al doctor Pujadas (document que data del 1878 i que recull P. Anton en el seu llibre): "Mi querido don Antonio: al mediodía de hoy ha llegado la camarera y la hemos instalado en le departamento, enseñándole lo que hay que hacer. El enfermo Vicente de los Santos de la diputación de Pontevedra es el chico carpintero que está bastante despejado y se ocupa en quehaceres de su oficio. El Salvador Riera, de salud bien y hasta mejor de inteligencia, éste se entretiene algo en quehaceres agrícolas. La Carolina Cavanach no la conozco ni creo que haya existido en la casa pues es nombre extraño para mí y tampoco la encuentro en el registro. El José Mateos del oficio del juzgado tampoco lo tengo presente ni lo encuentro en el registro".

Com veiem aquest document correspon a l'època de decadència, reflex del caos assistencial, del que ens parla Anton. Enmig d'aquell desgavell el doctor Net no deserta. I és que els darrers anys del doctor Pujadas resultaren tràgics pel manicomi. I en els mateixos, el doctor Net va demostrar devoció i fidelitat envers el doctor

Pujadas, any rera any fou la seva mà dreta i oculta.

En aquesta situació el doctor Pujadas tractava novament de despendre's de l'establiment i l'oferí al governador civil que no l'acceptà tampoc. Acorralat pels préstecs dels usurers, Pujadas féu un esforç per aturar l'esfondrament de la casa i associà al doctor Rodríguez-Méndez com a co-director, el qual l'ajudà a encarrilar les activitats directives reapareixent el primer d'abril de 1879, la revista "La razón de la sinrazón" a fi de donar la impressió que l'establiment funcionava amb tota normalitat. El predicament del doctor Rodríguez-Méndez i tots els esforços que feren entre tots dos per prestigiar-lo i per treure'l de la compromesa situació foren endebades.

Tantes desventures, anaren minvant la salut del doctor Pujadas que abassegat per l'infortuni i la mala estrugança li fallà la seva compensació psíquica i caigué en una melangia accessòriament acompanyada d'un deliri al·lucinatori amb fugides, temors sitòfobia i fins i tot temptatives de suïcidi.

Iniciada la malaltia a començaments de 1881, passaven lentament les setmanes amb lleugeres intermissions, però la inapetència, l'insomni i el descoratjament el feien sentir-se acabat. En els moments de lucidesa volia encara assegurar l'esdevenidor del "seu manicomi", però n'hagué de cedir l'administració als seus creditors en data del 19 d'abril del mateix any.

Una ruptura vascular el dia 28, nou dies després d'haver signat la cessió del manicomí, acabà amb la mort tots els seus sofriments. Aclaparat per la misèria més espantosa, sense família abandonat de tothom, menys del seu gran amic Rodríguez-Méndez, morí més pobre que un captaire, sense robes, no trobant-se en el seu exhaust domicili ni per a la seva darrera vestidura”.

Al dia següent, fou portat a l'església del poble i a la del manicomí prop dels folls com ell desitjava, i després conduït al cementiri i col·locat en un dels nínxols de l'establiment, en el número 110 del primer departament on hi havia gravat un senzill epitafi. No es pogueren satisfer els seus desitjos d'ésser soterrat als peus de l'estàtua del seu amic l'alienista Brière de Boismont que ocupava el centre del pati d'entrada al manicomí. La llei no ho permeté, però era just perpetuar la memòria de l'animós i il·lustrat director que tingué l'honra de fundar i la glòria de sostenir en mig de tantes contrarietats el Manicomí de Sant Boi.

Carreras i González en un resum biogràfic publicat en el periòdic “La Ilustración Española y Americana” del dia 21 de desembre de 1833, després de fer del doctor Pujadas un elogi encomiàstic li augurava, per haver estat objecte de les majors distincions per part del govern i dels homes de ciència, que el buit que deixaria a la humanitat la seva pèrdua li farien aixecar estàtues i mausoleus. Res de tot això, sinó l'oblit més

injust d'un psiquiatre que lluità aferrissadament sota la senyera d'un ideal humanitari d'assistència als folls, sense escatimar cap sacrifici per assolir una formació científica a l'alçada de la seva noble missió. *Vida dura, vida tràgica* la del nostre admirat l'Igualadí Antoni Pujadas i Mayans.

8. Cent anys després

Amb motiu del centenari de la seva mort, a l'abril de 1981, els dos hospitals psiquiàtrics de Sant Boi de Llobregat: l'hospital psiquiàtric Ntra. Sra. de Montserrat de l'ordre hospitalària de Sant Joan de Déu (actual “serveis de la salut mental de Sant Joan de Déu”) i l'institut psiquiàtric femení de la congregació de les germanes hospitalàries del Sagrat Cor (actual “complex assistencial Benito Menni”), van rendir un homenatge en memòria de l'il·lustre doctor Pujadas.

Tomàs Arranz Muñecas, en qualitat de director-metge de l'Institut Psiquiàtric va pronunciar un memorable discurs en el teatre Capitol, i va tenir l'amabilitat de lliurar-me personalment els apunts del mateix per a poder ser publicats a la revista “Teràpia 2.000”, de la qual aleshores era jo el coordinador i responsable tècnic.

Vull recordar que els professors en psiquiatria Ramon Sarró i Burbano, Dídac Parellada i Feliu i Ricard Pons i Bertrán ens varen acompanyar en tan entranyable acte, com va ser anar al

cementiri on reposen les restes mortals del doctor Pujadas.

Al mateix temps, vull significar que es va erigir un monument en l'actual hospital psiquiàtric de l'ordre de sant Joan de Déu, i molt a prop del mateix, existeix el que s'anomena "Clínica Pujadas".

La llegenda diu així:

"Pujadas, se hizo admirar
no lo tengais en olvido
recordad, logró cambiar
de los locos el destino".

Miquel Torelló i Cendra (1899-1936), pediatra i metge de balneari.

Josep Maria USTRELL i TORRENT

1. Dades biogràfiques i curriculars

Els qui tenen encara el seu record ens parlen de Torelló com d'una persona dotada d'una gran intel·ligència, minuciós i constant en el seu fer. Fill de Ramon Torelló i Catarineu i d'Àngela Cendra, nasqué a Igualada a les acaballes del passat segle, el 20 de setembre de 1899, inscrit però el dia 21. Vivia al carrer Nou nº 24 i estudià a les Escoles Pies, on el 5 de maig del 1919 fa la primera comunió. Obté el títol de Batxiller a l'Institut de Barcelona.

Es casà amb Josefina Orpí i Hill, i d'aquest matrimoni nasqueren tres fills: Anna Maria, Maria Àngels i Ramon¹. Tenia el seu domicili al carrer València nº 213 de Barcelona, i el consultori al carrer Claris nº 50 1r 2^a.

Llicenciat en Medicina i Cirurgia, amb títol del 13 de desembre de l'any 1922, exercí a la capital des d'aquesta data. A l'abril del 1923 presentà la tesi que tractà de "Nuevos puntos de vista en Fisiopatología Cardíaca", obtenint el grau de Doctor en Medicina i Cirurgia. Admès a l'anterior Colegio de Médicos de la Provincia de Barcelona el 23 d'abril del mateix any amb el nº 974, i després al Col·legi de Metges de Catalunya, el 14 de desembre de 1934 amb el nº 1707. Era especialista en Pediatria i Cap de Servei de Puericultura extrauterina, del 1er Dispensari de la "Lucha contra la Mortalidad Infantil". Arribà a fer oposicions per a catedràtic, primer a la "Cátedra de Enfermedades de la Infancia" a València i l'any 1932 a les "Cátedras de Pediatría" de les Facultats de Barcelona, Salamanca i Santiago de Compostel·la.

Per oposició, fou Metge de guàrdia de l'Hospital Clínic durant els anys 1923 a 1925, i Inspector Municipal d'Higiene amb el nº 3579, des de l'any 1926; metge de Beneficència Municipal, per concurs, director del Laboratori d'Anàlisi de la Facultat de Medicina de Barcelona, en el Servei del doctor Bartrina, i metge de número, també per oposició, de la Casa Provincial de Maternitat

---

¹ L'infant Ramon Torelló i Orpí es posà malalt i el seu pare es lamentà dient: "jo que havia salvat tantes vides ara no puc fer res per salvar la del meu fill". El doctor Garachan li digué que l'operaria, però ell respongué que res es podia fer perquè li quedarien dos setmanes de vida, i tristament va ser així. Morí a l'estat de 7 anys.

i Exposits de Barcelona, juntament amb Salvador Goday Casals i August Brossa Bosqué.

Va ser elegit Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona l'any 1931, amb un currículum que demostrava una gran regularitat, tant en les publicacions com en les conferències, i membre de la "Hermandad de San Cosme y San Damián".

Entre altres càrrecs va tenir el de secretari de la Junta directiva de la Societat Catalana de Pediatria l'any 1932, de la qual va ser fundador l'any 1926, i el de bibliotecari de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, l'any 1933.

La seva capacitat per a l'estudi no l'apartà de la seva tasca docent i assistencial, com ho demostra la còpia notarial de l'ofici de la Facultat de Medicina de Barcelona, en què el feliciten pel seu comportament amb motiu de la catàstrofe del dijous Sant de l'any 1925. Amplià estudis a Strasbourg, amb el prof. Rhomer, des de l'octubre de 1926 al juny de 1927, gràcies a una pensió de la "Junta para la ampliación de estudios" de Madrid, havent superat un examen de francès i després de presentar un pla de treball, que realitzà amb el doctor Suñer.

Torelló estimava la docència, tot i així no es veié recompensat a l'hora d'accedir a la Càtedra de Pediatria. Incansablement es dedicà als seus deïxebles, així veiem que des de l'any 1928 al 1934 dirigeix cinc tesis doctorals, totes elles referides

a la patologia infantil: Cluet sobre la primera dentició, Prat sobre la vacunació antivariòlica, Daniel sobre les vacunes polimicrobianes en les bronconeumonies, Selva sobre la vacuna BCG, tema que tant el va captivà, i Carbonell sobre la lactància.

Impartí tres cursos importants, dos sobre Puericultura i Malalties de l'aparell digestiu, els anys 1929 i 1932, organitzats des del dispensari de la "Lucha contra la Mortalidad Infantil", i l'altre d'Hidrologia, sobre les indicacions de les aigües dèbilment sulfatades, organitzat per la Universitat Autònoma l'any 1935.

Altres aspectes relacionats amb la docència són: el programa per a un curs elemental de malalties de la infància, el treball d'investigació sobre l'Atrèpsia, per a les oposicions a València, i la memòria del programa de càtedra per a la de Barcelona.

També fou molt actiu en els congressos, tant en la participació com en l'organització. Assistí als IV i V Congressos nacionals de Pediatria, al VI de Metzges de Llengua Catalana, al 6è Congrés Internacional celebrat a París, i al de la Litiasi Biliar de Vallfogona, en què tingué un paper destacat com a vocal del Comitè organitzador i vicepresident de la sessió quarta.

A grans trets, de la seva obra científica podem destacar les 95 publicacions i les 45 conferències, en un període de 14 anys; una relació de 10 per any.

2. L'obra de Torelló com a pediatra

Quan vàrem recopilar les publicacions de Miquel Torelló, ens resultà fàcil fer-ne el seguiment sistemàtic gràcies a la meticulositat en la numeració de cada un dels treballs, on a més fa una crítica personal. De la seva tesi diu que va ser escrita sense ajuda de ningú i critica que les conclusions van quedar desfasades a causa del temps invertit en la seva realització.

Aquesta humilitat la reflecteix en moltes ocasions, com per exemple a la ponència presentada al V Congrés Nacional de Pediatria, que la comença dient: "parecerá a primera vista atrevido que con sólo mis diez años de práctica pediátrica me atreva a exponer el tema título de esta ponencia" i ho justifica explicant el seu concepte d'una ponència, que no ha de ser un treball d'investigació personal, sinó el resum dels treballs dels clínics, tant dels que hi simpatitza com dels que no.

En aquest camp, Torelló és investigador i innovador, A.B. Marfan, professor de la Facultat de Medicina a França, en el llibre "Les vomissements périodiques avec acétonémie", editat per Masson & Cia l'any 1926, a la pàgina 83 diu: "C'est M. Torelló Cendra (de Barcelone) qui paraît avoir employé le premier cette médication", referint-se a la Insulina.

L'extensa obra escrita de Miquel Torelló es pot dividir en tres apartats: llibres, opuscles i arti-

cles, éssent un total de 87 les referències que hem pogut localitzar.

Després de presentar la seva Tesi Doctoral², *Nuevos puntos de vista en Fisiopatología Cardíaca*, l'any següent publica tres articles relacionats amb el tema, i finalment és editada per la Imprenta L. Guinart Peix de Barcelona, després del 1929.

Va deixar escrit un opuscle sobre un tema en què treballà intensament, es tracta de la *Classificació decimal de Brusel·les, 61.-Medicina³ (Adaptació)*.

2. Obra de 58 pàgines escrita en castellà i presentada a Barcelona l'any 1923.

A la introducció ens diu que, nosaltres hem après amb interès, en el mateix "libre vivent", en el malalt, quan és capaç de dir-nos la clínica, amb la inconfusible eloqüència dels símptomes, base tipogràfica de tota bona mèdica.

Els objectius eren:

1. Apartar noves interpretacions sobre diferents punts de la patologia cardíaca, especialment el bul i el soroll de galop.
2. Precisar d'una forma científica els conceptes bàsics d'insuficiència circulatoria.

Les conclusions són interessants, de les 12 que en la podem remarcar:

1. Substituir el nom d'insuficiència cardíaca per circulatoria.
2. Els bul en les cardiopaties no tenen la importància que se'ls havia donat.
3. Els bulis per si sols no són patològics, siguin orgànics o funcionals.
4. L'aliteració del primer to cardíac, en el soroll de galop, es degut a un allargament del soroll mesural que entra en la formació del primer to cardíac.

3 Fa una explicació detallada de l'adaptació a la Medicina, del sistema de classificació decimal en les biblioteques, ideat per Melvil Dewey el 1876 i modificat i ampliat posteriorment.

61 - Medicina	616 - Patologia interna
611 - Anatomia	617 - Cirurgia (Patologia externa)
612 - Fisiologia	617.6 - Odontologia
613 - Higiene privada	618.1 - Ginecologia
614 - Higiene pública	618.2 - Obstetrícia
615 - Terapèutica	618.3 - Pediatria
615.79 - Hidrologia	

editat per la Impremta Badia sense data, tot i que podríem considerar que és de l'any 1933, ja que el podia haver escrit amb motiu de presentar-se al càrrec de bibliotecari de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya.

La publicació d'articles científics de pediatria en revistes nacionals i estrangeres és extesa: un total de 64, més 4 manuscrits i 18 extractes.

La temàtica de les seves publicacions és molt variada, tot i que podem fer dos grans apartats, la *Pediatria* i la *Cirurgia Infantil*. De la *Pediatria*, 15 són relatives a l'aparell digestiu i l'alimentació infantil, sobretot tracta de la insulina i els vòmits acetonèmics i de l'atrèpsia; 14 les dedica a les infeccions víriques i bacterianes i a les vacunes, incloent-hi la tècnica personal que desenvolupà, la vacunació antivariòlica per via intradèrmica; 10 es refereixen al sistema nerviós; 8 a temes generals; 4 a la cardiologia i al sistema circulatori, i 4 a la patologia de la pell. De la *Cirurgia infantil*, 5 són de traumatologia i ortopèdia, 2 de cirurgia general i 2 d'anestèsia.

Quan a les revistes on publicà, tenim: 33 articles en revistes de Medicina i Cirurgia i 29 en revistes especialitzades en Pediatria, distribuïts en 60 revistes espanyoles (40 catalanes), 1 francesa i 1 italiana. La majoria d'articles estan publicats a la revista de la Societat Catalana de Pediatria amb 17, seguida per *Anals de Ciències Mèdiques* amb 9, "*Revista Española de Medicina y Cirugía*" amb 6, i "*Archivos Españoles de*

Pediatria" amb 5. Els altres articles es reparteixen en 17 revistes diferents.

Un complement són les publicacions extractades en revistes nacionals i estrangeres, amb un total de 18, de les quals 8 ho estan en revistes franceses, 5 en alemanyes, 3 en espanyoles (1 catalana) i 2 en revistes italianes. També en aquest apartat hi podem incloure 4 manuscrits.

La relació entre la quantitat d'articles i els anys en què publicà ens dona una corba que s'estén des de l'any 1923 al 1936, amb un moment de màxima producció l'any 1932, amb 11 articles. Amb tot, es veu una continuïtat des que es llicencia fins a la mort, amb una mitjana de 4,5 articles anuals.

La seva vocació per l'obra escrita el portà a ser director del *Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria* des de 1932 a 1934; col·laborador del *Diccionari de Medicina* de Corachan i Fabra; secretari de redacció del *Tractat sobre Patologia de l'Estómac* de Corachan; col·laborador de "*Anales de Pediatria, Archivos de la Cátedra de Pediatria de la Facultad de Medicina*" (Director: prof. doctor Gregorio Vidal Jordana) des de 1934 a 1936, on escriví un article l'any 1935. També fou membre del Comitè de redacció de "*Archivos Españoles de Pediatria*", on escriví 5 articles, el primer de l'any 1928; membre del Comitè de la "*Revista Española de Medicina y Cirugía*", on n'escriví 6, el primer de l'any 1924, i secretari

de redacció d'Anals de Ciències Mèdiques, on publicà 9 articles, el primer de l'any 1924.

L'obra comunicada es divideix en dos apartats: les comunicacions a congressos i les conferències. De les *comunicacions* n'hi ha 11 de Pediatria, 9 en congressos espanyols (1 a Catalunya) i 1 a París; de les *primeres*, una és una ponència⁴: *Crítica de los métodos modernos de dosificación de la ración alimenticia en el lactante*, presentada a Granada l'any 1932. Quan a les *conferències*, n'hi ha 26 de Pediatria, de les quals un 85% les dona a la Societat Catalana de Pediatria.

Un cop ja és especialista amb càrrecs de direcció en centres especialitzats i acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina, el seu treball és incansable. Ja hem dit que l'any 1932 és el de la seva màxima producció amb 11 articles, a més de 8 comunicacions a congressos i 5 conferències, i correspon a l'any de les oposicions per a la Càtedra de Pediatria de Barcelona. El 18 de desembre de 1933 obté la plaça de bibliotecari de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya.

3. Torelló metge de balneari

Aquesta és l'altra faceta professional de Torelló, que li ve donada⁵ per la seva relació familiar amb els fundadors del Balneari de Vallfogona de Riuorb, Mn. Miquel Piera i Martí, Antoni Piera

i Martí i la seva esposa Remei Hill, de la qual Josefina Orpí i Hill, la seva muller, era familiar.

Aquest Balneari, fundat l'any 1901, va tenir diferents metges directors⁶. L'any 1934, Torelló és nomenat Metge Director del Balneari per la

4. Conclusions de la ponència.

1. Tots els mètodes de dosificació de la ració alimentosa tenen aplicació pràctica.
2. En la dosificació, a més de la quantitat de l'aliment, és necessari tenir en compte la qualitat i l'assimilació de la llet, tolerància d'hidrats de carboni, etc.
3. En la pràctica, el mètode millor és el càlcul més senzill, adaptant-se amb freqüència les regles basades en el pes com les de Buchi i similars, en lloc dels moderns mètodes calorimètrics. Ambdues dosificacions es corresponen amb exactitud en la mesura de les necessitats del lactant.
4. Les quantitats deduïdes per l'experiència han fixat els coeficients energètics en 100 calories durant el primer trimestre, 90 durant el segon, 80 durant el tercer, i 70 durant el quart.
5. Dosificada la ració alimentosa, el "mètode del templeig" s'imposa, tot guant-se per la quantitat i qualitat de l'aliment estatger en els mètodes de la dosificació i per l'observació del desenvolupament normal del lactant.

Si bé el doctor Torelló, després d'haver passat el darrer estiu any 1934 en el Balneari de Vallfogona de Riuorb, he cregut d'interès aportar la impressió que, sobre la utilitat de les aigües minerals medicinals i en especial les d'aquest balneari, he pogut formar en la meua estada.

En arribar, vaig actuar de mer observador, disposat a recollir impressions del poble que hi assistia, en una paraula, recollir com els antics, el que en podríem dir les "taules vives". Vaig utilitzar-me un despatx, un lloc d'exploració i cura, un modest laboratori i fulles clíniques, i vaig començar l'observació, tot mantenint-me molt passiu. Al cap de menys d'un mes d'observar malalts i sobre tot fer històries detallades dels malalts que portaven alguns anys d'assistir cada estiu al balneari, vaig canviar poc a poc el meu escepticisme en optimisme, respecte a la utilitat de les aigües minerals.

Ja que creia que un balneari era un lloc de neurosèntesis, on anaven a parlar els malalts que podrien dir que no tenen malaltia, vaig quedar parat en veure que tots els malalts que buscaven guarició eren malalts de debò.

6. Metges no oficials

- 1860-1864: Llorenç Sicart. Metge de Vallfogona.
1877-1896-1892: Felix Salmeró. Director Bureu.
1892-1893: Florenci Figueras. Metge de Vallfogona.

Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat, càrrec que exercí les temporades de 1934 a 1936 juntament amb el doctor Josep

Martí i Morera, essent suplents els doctors J. Sala i Roig, E. Balanzó i Cabot, M. Noguer i Molins, i Paituvi i Borrell.

Metges directores oficials

1904-1915: Ciriac Giner i Giner, nomenat per RO del 3-3-1904
 1916-1917: Ramon Gelada Aguilera, de Madrid
 1918-1923: Francesc de B. Aguilas Martínez, de València
 1929-1927: Manuel Bori Oños, de València
 1928-1933: Alfred de Piquer i Martín-Garcés, metge militar
 1934-1936: Miquel Torelló i Condrà, d'Igualada
 Josep Martí i Morera, d'Albió (Llorac)
 1937-1939: —
 1940-1941: Ramon Vila Barberà, Catedràtic de la Universitat de València
 1942-1949: Manuel Nogueras, ex metge de la Casa Reial
 1950-1954: Gerardo Castillo Padrós, de Granada
 1955-1956: Rafael del Espino Jiménez
 1957-1981: Antonio Madrid Fuentes, professor de Farmacologia a la Universitat de Granada

Metges suplents

1934-1935: J. Sala i Roig, de Barcelona
 E. Balanzó i Cabot, de Barcelona
 M. Noguer i Molins, de Barcelona
 Paituvi i Borrell, de Barcelona
 1942-1949: Ramon Abella Vera, de Madrid

7 Exposa la seva impressió sobre els efectes observats en la font de Vallfogona de Riucorb, aigües que corresponen al grup de les clorurades-sulfurades (varietat bromurades). Publica el seu anàlisi químic i l'estadística dels malalts observats, que són 1.106 de l'any 1934. Assenyalava els efectes favorables del tractament hidrològic en els malalts de vies biliars, en els que presenten dermatosi, en els que patien restrenyiment i en els cràmics. Detalla, per últim, la tècnica utilitzada en la cura d'aigües.

8 Es basa en la recopilació de les històries clíniques dels malalts que des de feia anys assistien al Balneari.

Troba que al 60% li desapareixen els còlics hepàtics d'una forma definitiva si després de la primera cura, si en anys següents continuen la cura de les aigües; i un 30% tenen atacs de còlic hepàtic, si bé de menor intensitat, durant un o dos anys, per a desaparèixer després en anys successius. El 10% restant va obtingut milloria de la cura, perquè es tracta d'una litiasi biliar complicada.

10u que el notable efecte del tractament cronoteràpic de la litiasi biliar, que només fa el pacient durant 20 o 30 dies a l'any, és difícil d'explicar del tot.

9 Amb una sèrie de gràfics en què exposa els diferents balnearis europeus d'aigües sulfurades dèbils, similars al de Vallfogona de Riucorb.

En Hidrologia no va ser tant prolífic com en Pediatria, però la proporció seria gran si observem el temps en què la va fer: dos anys i mig.

De publicacions n'hi ha 4, les *Impressions sobre l'acció terapèutica⁷ de les aigües de Vallfogona, els Efectes fisiològics i les indicacions*, on introduí les malalties infantils,

En el Congrés de Vallfogona va presentar 2 comunicacions: *Classificació de les aigües sulfurades dèbils i indicació en la litiasi biliar*, i *Resultats del tractament de la litiasi biliar a Vallfogona⁸*. En relació a aquest Congrés de l'any 1935, del qual va ser Vocal del Comitè Organitzador i Vicepresident a la quarta Sessió, cal remarcar que va presentar també 1 pòster⁹ sobre les aigües dèbilment sulfurades arreu d'Europa.

Si no hagués estat per la desgràcia, Torelló hauria arribat a ser un gran defensor de la Hidrologia, com bon professional va ser de la Pediatria.

4. El final

Era familiar de mossèn Miquel Piera i Hill. Ambdós eren al Balneari quan esclatà la guerra civil. El doctor Torelló oferí el seu domicili

de Barcelona com a refugi per a mossèn Piera, però aquest fou descobert i assassinat.

Pocs dies després es va presentar al Balneari una patrulla de gent que s'apoderà del lloc. A la família propietària se li facilità un salcondi i se l'obligà a marxar cap a Barcelona. Aquest viatge fou tràgic, ja que en arribar prop de Llorac van veure el cos de Miquel Torelló estès a la cuneta, i fou la seva esposa Josefina Orpí qui tingué cura de recollir-lo i d'enterrar-lo al cementiri de l'esmentada població. El dia abans, Torelló havia estat *detingut per una patrulla la qual li digué, enganyosament, que el portarien a Barcelona per a fer unes declaracions.*

La seva necrològica diu: "asesinado el 9 de agosto de 1936 por los enemigos de Dios y de la Patria". Li faltaven 42 dies per a complir 37 anys.

Bibliografia

1. Bisbal Sendra, M.A.; Miret Solé, M.T. Diccionari biogràfic d'Igualadins. Fund S. Vives Casajussana. Barcelona. 1986.
2. Calbet Camarasa, J.M.; Gorbella Gorbella, J. Diccionari biogràfic de metges catalans. Fund S. Vives Casajussana. Barcelona. 1983.
3. Carceffler Blay, C. La política sanitària de la Generalitat i la Casa de Maternitat de Barcelona. Ann Med. 1978;5:729-734.
4. Casassas, O.; Ramis, J. Metges de nens. Cent anys de Pediatria a Catalunya. Ed. La Magrana. Barcelona. 1994.
5. Gorachan; Fabra. Diccionari de medicina. Salvat. Barcelona. 1936.
6. Pi Figueras, J. El doctor Manuel Gorachán García. Academia de Ciencias Médicas. Barcelona. 1944.
7. Piera, L.; Ustrell, J.M. Vallfogona de Riucorb. Setanta anys de Balneari. Les aigües medicinals. Roger de Bellfort. Santes Creus. 1984.
8. Rial, J. Historia de la hermandad médico-farmacéutica de San Cosme y San Damián de Barcelona. Barcelona. 1965.
9. Ustrell Torrent, J.M. El Balneario de Vallfogona de Riucorb. Asclepio. 1980;32:467-484.
10. Ustrell Torrent, J.M. El Dr. Miquel Torelló i Cendra (i.e.p.r.). Revista VIDA 1431. 26-08-82 / 02-09-82.
11. Ustrell Torrent, J.M. Les aigües medicinals del Balneari de Vallfogona de Riucorb. Roger de Bellfort. Santes Creus. 1984.
12. Ustrell Torrent, J.M. Ampliació de dades sobre el Balneari de Vallfogona. La Segarra. 1980;81:17.

Annex - Currículum Vitae

1. Dades personals

Cognoms i nom: Torelló i Cendra, Miquel
 Naixement: Data: 20-09-1899
 Població: Igualada (Barcelona)
 Nivell acadèmic: Doctor en Medicina i Cirurgia
 Nivell professional: Especialista en Pediatria
 Exercici professional: Barcelona
 Vallfogona de Riucorb (Tarragona)
 Mort: Data: 09-08-36
 Població: Llorac (Tarragona)

2. Títols acadèmics

2.1. Classe: Títol de LLICENCIAT EN MEDICINA I CIRURGIA
 Organisme: Universitat de Barcelona

Data d'expedició: 13 de desembre de 1922

2.2. Classe: Títol de METGE ESPECIALISTA EN PEDIATRIA

2.3. Classe: Títol de DOCTOR EN MEDICINA I CIRURGIA

Data d'expedició: 11 d'octubre de 1923

3. Exercici professional

3.1. Categoria: Metge de Guàrdia (per oposició) de la Secció de Medicina de la Facultat de Medicina de Barcelona.

Organisme: Hospital Clínic

Data: de 1923 a 1925

3.2. Categoria: Inspector Municipal de Sanitat (per oposició).

Data: des de 1926

3.3. Categoria: Metge de Beneficència Municipal (per concurs).

3.4. Categoria: Director del Laboratori d'Anàlisi de la Facultat de Medicina de Barcelona. Servei del Dr. Bartrina.

Organisme: Hospital Clínic

3.5. Categoria: Metge numerari (per oposició).

Organisme: Casa Provincial de Maternitat i Expositors de Barcelona.

3.6. Categoria: Cap del Servei de Puericultura extrahospitalària.

Organisme: 1er Dispensari de la "Lucha contra la Mortalidad Infantil".

Director: Dr. Pere Puig i Roig

3.7. Categoria: Metge puericultor.

Organisme: Sanitat nacional

Data: Oposició -> 28-02-1933

3.8. Categoria: Metge hidròleg director.

Organisme: Estació hidromineral de Valfogona de Riucorb (Tarragona).

Data: de 1934 a 1936

4. Activitat docent i investigadora

4.1. Tesi Doctoral: Nuevos puntos de vista en Fisiopatología Cardíaca.

Lectura: abril 1923

4.2. Ampliació d'estudis a Strasbourg (Prof. Rohmer) Beca de la Junta per a l'ampliació d'estudis - Madrid

Octubre 1926 a juny 1927.

4.3. Oposicions a Catedràtic

- Oposicions a la "Cátedra de Enfermedades de la infancia" de València.

- Oposicions a les "Cátedras de Pediatría" de les Facultats de Barcelona, Salamanca i Santiago de Compostel·la, Madrid, octubre de 1932.

5. Publicacions-Llibres

5.1. Títol: Nuevos puntos de vista en Fisiopatología Cardíaca.

Autor: Torelló, M.

Data de publicació: 1929

Editorial: Imp. L. Guinart Peix, Barcelona.

6. Publicacions-Opuscles

6.1. Títol: Classificació decimal de Brusel·les. 61-Medicina (Adaptació).

Autor: Torelló, M.

Entitat: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya

Data de publicació: 1933(?)

Pàgines : 3-29

7. Publicacions-Articles

7.1. Títol: Una psòfitis d'origen coxàlgic.

Autor: Torelló, M.

Revista: Anals de Ciències Mèdiques

- Data de publicació: 1923;(8-10):257
- 7.2. Títol: La insulina i els vòmits acetònemics dels infants.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Ciències Mèdiques
Data de publicació: 1924;(3):138-147
- 7.3. Títol: Invaginación ileo-cecal ascendente dentro del saco de una hernia estrangulada.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Ciències Mèdiques
Data de publicació: 1924;(4):196-197
- 7.4. Títol: Etiologia de l'Escarlatina.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Ciències Mèdiques
Data de publicació: 1924;(7):375-385
- 7.5. Títol: Contribució a la patogènia i terapèutica de l'eczema seborreic del nen de pit.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Ciències Mèdiques
Data de publicació: 1924;(11):513-523
- 7.6. Títol: La insuficiència circulatoria crònica.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Española de Medicina y Cirugía
Data de publicació: 1924;(4):198
- 7.7. Títol: Nueva definición y patogenia del ruido de galope.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Española de Medicina y Cirugía
Data de publicació: 1924;(5):264
- 7.8. Títol: Contribución al estudio de los soplos cardíacos.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Española de Medicina y Cirugía
Data de publicació: 1924;(8):502
- 7.9. Títol: Estudio acerca del coco de Caronia, agente presunto del Sarampión.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Española de Medicina y Cirugía
Data de publicació: 1924;(10):590
- 7.10. Títol: Contribución al estudio de la etiología y terapéutica de la Corea menor.
Autor: Torelló, M.
Revista: La Medicina de los Niños.
Data de publicació: 1925;(1)
- 7.11. Títol: ¿ES un hecho consumado el descubrimiento del agente de la escarlatina?
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Española de Medicina y Cirugía
Data de publicació: 1925;(3):139-142
- 7.12. Títol: Concepto actual de la enfermedad de Leiner.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Médica de Barcelona
Data de publicació: 1925;(7):437-443
- 7.13. Títol: El tractament mitjançant la insulina dels vòmits acetònemics dels nens.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Ciències Mèdiques
Data de publicació: 1925;(2):85-93
- 7.14. Títol: Loptoquina i el pneumococ.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Ciències Mèdiques
Data de publicació: 1925;(4):185
- 7.15. Títol: Cas atípic d'hidrocefàlia congènita.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Ciències Mèdiques
Data de publicació: 1925;(9):379-380
- 7.16. Títol: Le traitement des vomissements acetone-miques de l'enfance par l'insuline.
Autor: Torelló, M.
Revista: Archives de médecine des enfants.
Data de publicació: 1925;XXVIII(8)
- 7.17. Títol: Conceptos basales en los trastornos digestivos del niño de pecho.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Española de Medicina y Cirugía
Data de publicació: 1926;(1):1
- 7.18. Títol: Causa no descrita de fracaso en la intubación.
Autor: Torelló, M.
Revista: La Medicina Ibero.

- Data de publicació: 1926:(1):130
- 7.19. Títol: Consideraciones sobre la etiología y tratamiento de la atrepsia.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Médica de Barcelona
Data de publicació: 1926:(27):236-262
- 7.20. Títol: El tratamiento dietético de la atrepsia.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Médica de Barcelona
Data de publicació: 1927:(4):3-19
- 7.21. Títol: Cas rar de cirurgia d'anca en un nen, amb presentació de malalt.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Ciències Mèdiques
Data de publicació: 1927:(3):99
- 7.22. Títol: Plastia en agenesia auricular.
Autor: Torelló, M.
Revista: Archivos Españoles de Pediatría
Data de publicació: 1928:27
- 7.23. Títol: La vacunación activa contra el Sarampión.
Autor: Torelló, M.
Revista: Boletín de la Sociedad Catalana de Pediatría
Data de publicació: 1928:(2):56-59
- 7.24. Títol: Consideraciones sobre un caso de Acondroplasia.
Autor: Torelló, M.
Revista: Boletín de la Sociedad Catalana de Pediatría
Data de publicació: 1928:(4):3-14
- 7.25. Títol: La insulina en los estados de desnutrición del lactante, de origen digestivo.
Autor: Torelló, M.
Revista: Archivos Españoles de Medicina
Data de publicació: 1928:(12)
- 7.26. Títol: La vacunación activa contra la difteria.
Autor: Torelló, M.
Revista: Ars Médica
Data de publicació: 1928:(12):3-20
- 7.27. Títol: Espina bífida terminal, oculta por un lipoma, con trastornos motores y sensitivos de las extremidades inferiores.
Autor: Torelló, M.
Revista: Suplemento de Fisioterapia
Data de publicació: 1928:34
- 7.28. Títol: Valor clínico de la dosificación de los cloruros y la glucosa en el líquido cefalorraquídeo.
Autor: Torelló, M.
Revista: Archivos Españoles de Pediatría
Data de publicació: 1929:(4)
- 7.29. Títol: Vacunación antituberculosa.
Autor: Torelló, M.
Revista: Ars Médica
Data de publicació: 1929:(2):3-28
- 7.30. Títol: El tratamiento dietético de la atrepsia.
Autor: Torelló, M.
Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatría
Data de publicació: 1929:(2-3):35
- 7.31. Títol: Programa del Curso elemental de Paucicultura.
Autor: Torelló, M.
Editorial Imp. L. Ginart Peix. Barcelona.
Data de publicació: 1929
- 7.32. Títol: Clasificación de productos alimenticios de la primera infancia.
Autor: Torelló, M.
Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatría
Data de publicació: 1930:(1)
- 7.33. Títol: Terapéutica de los casos graves de Kala-azar.
Autor: Torelló, M.
Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatría
Data de publicació: 1930:(2):3-16
- 7.34. Títol: Técnica del neumotórax en el lactante.
Autor: Torelló, M.; Guet García, J.
Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatría

- Data de publicació: 1930;(2):52-63
- 7.35. Títol: Técnica del neumotórax en el lactante.
Autor: Torelló, M.; Cluet García, J.
Revista: 1er Consultorio de Puericultura de la Lucha contra la Mortalidad Infantil de Barcelona
Data de publicació: 1930:3-11
- 7.36. Títol: Valor clínico de la dosificación de los cloruros en el líquido cefalorraquídeo.
Autor: Torelló, M.
Revista: Revista Médica de Barcelona
Data de publicació: 1930;(81):209-221
- 7.37. Títol: La insulina en los estados de desnutrición de origen digestivo en el lactante.
Autor: Torelló, M.
Revista: Ars Médica
Data de publicació: 1930;(9):3-16
- 7.38. Títol: Els efectes immediats de la vacuna BCG per via subcutània.
Autor: Torelló, M.
Editorial Imp. Badia, Barcelona.
Data de publicació: 1930:739-747
- 7.39. Títol: Sobre el diagnóstico de los tumores del cuarto ventrículo, a propósito de una observación clínica.
Autores: Torelló Cendra, M.; Tolosa Colomer, E.; Puig Sureda, J.
Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria
Data de publicació: 1931;(3-4):123-128
- 7.40. Títol: Un caso de megarrecto.
Autores: Torelló Cendra, M.
Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria
Data de publicació: 1931;(3-4):283-287
- 7.41. Títol: Diagnostica differenziale tra i processi acuti meningo-encefalici con liquido cefalorachidiano chiaro.
Autores: Torelló Cendra, M.
Revista: Omnia Medica (Pisa)
Data de publicació: 1931;IX(1):1-7
- 7.42. Títol: Espina bífida neoplásica. Entidad nosológica.
Autor: Torelló, M.
Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria
Data de publicació: 1932:3-16
- 7.43. Títol: Diagnóstico diferencial entre los procesos agudos meningoencefálicos con líquido cefalorraquídeo claro.
Autor: Torelló, M.
Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria
Data de publicació: 1932;V(2):86-95
- 7.44. Títol: Técnica de la vacunació per via intradèrmica.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Medicina
Data de publicació: 1932;XXVI(10):649-655
- 7.45. Títol: Breves consideraciones sobre la discondrogenesia auricular.
Autor: Torelló, M.
Revista: Boletín de la Sociedad Catalana de Pediatría
Data de publicació: 1932:3-8
- 7.46. Títol: Contribución al estudio de las hemorragias subperiósticas de origen escorbúico.
Autor: Torelló, M.
Revista: Boletín de la Sociedad Catalana de Pediatría
Data de publicació: 1932:3-12
- 7.47. Títol: Crítica de los métodos modernos de dosificación de la ración alimenticia en el lactante.
Autor: Torelló, M.
Revista: Boletín de la Sociedad Catalana de Pediatría
Data de publicació: 1932:3-24
- 7.48. Títol: Contribución al estudio de la terapéutica quirúrgica de la hidrocefalia.
Autor: Torelló, M.
Revista: Boletín de la Sociedad Catalana de

- Pediatría
 Data de publicació: 1932:(7)
- 7.49. Títol: Els efectes immediats de la vacuna BCG per via digestiva i per via subcutània.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Casa de Maternitat i Expòsits de Barcelona
 Data de publicació: 1932
- 7.50. Títol: Vacunación antivariólica por vía intradérmica. Su técnica.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Médicas
 Data de publicació: 1932:IX(11)276(fitxa)
- 7.51. Títol: Los efectos inmediatos de la vacuna BCG por vía digestiva.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Archivos Españoles de Pediatría
 Data de publicació: 1932:(9):400-407
- 7.52. Títol: Semiología de la glucorraquia en las enfermedades del sistema nervioso del niño.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Archivos Españoles de Pediatría
 Data de publicació: 1932:(10):433-450
- 7.53. Títol: La optoquina y el neumococo.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Archivos Españoles de Pediatría
 Data de publicació: 1933:XVII(1):5-15
- 7.54. Títol: Anestesia por la avertina en el lactante.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: La Pediatría Española
 Data de publicació: 1933:(250):473-477
- 7.55. Títol: Dades per orientar una nova patogènia de la granúlia generalitzada.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Anals de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona
 Data de publicació: 1933:XV:61-66
- 7.56. Títol: Les 17 condicions que havia de tenir una bona dida en el segle XIV. Comentaris basats en un incunable castellà del nostre arxíu.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Anals de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona
 Data de publicació: 1933:187-203
- 7.57. Títol: Les 17 condicions que havia de tenir una bona dida en el segle XIII. Comentaris basats en un incunable castellà.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: La Medicina Catalana
 Data de publicació: 1934:(8):3-9
- 7.58. Títol: Consideraciones sobre la terapéutica seguida en 51 casos de tña.
 Autores: Torelló, M.; Esteban Ferrer, J.
 Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatría
 Data de publicació: 1934:(4):145
- 7.59. Títol: Forma atípica de leucèmia aguda en un nen.
 Autor: Torelló, M.; Riera Piera
 Revista: Anals de Medicina
 Data de publicació: 1934:XXVIII:709
- 7.60. Títol: Técnica de la vacunación antivariólica por vía intradérmica.
 Autores: Torelló, M.
 Revista: Revista de Pediatría y Puericultura
 Data de publicació: 1934:II(6):87-94
- 7.61. Títol: ¿Existe disnea en la granúlia pulmonar?
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatría
 Data de publicació: 1935:(4):146-159
- 7.62. Títol: Tratamiento de los estados de desnutrición de origen digestivo en la primera infancia.
 Autores: Torelló, M.
 Revista: Butlletí de la Societat Catalana de Pediatría
 Data de publicació: 1935:(6):213-250
- 7.63. Títol: La ergosterina irradiada en los estados de hipotrofia del segundo año de vida.
 Autor: Torelló, M.
 Revista: Anales de Pediatría

- Data de publicació: 1935;(16):3-21
- 7.64. Títol: Impressions sobre l'acció terapèutica de les aigües de Vallfogona de Riucorb. Memòria-resum de l'any 1934.
Autor: Torelló, M.
Revista: Anals de Medicina
Data de publicació: 1935;(3):1-12
- 7.65. Títol: Indicacions de les aigües dèbilment sulfatades.
Autor: Torelló, M.
Editorial Imp. Comercial, Barcelona.
Data de publicació: 1935
- 7.66. Títol: Efectes fisiològics de les Aigües de Vallfogona de Riucorb sobre l'individu sa i sobre l'individu malalt. Deduccions terapèutiques.
Autor: Torelló, M.
Data de publicació: s/a
- 7.67. Títol: Indicacions de les Aigües de Vallfogona de Riucorb en les malalties dels nens.
Autor: Torelló, M.
Data de publicació: s/a
- 7.68. Títol: Consideraciones sobre la terapèutica seguida en 51 casos de tiña.
Autors: Torelló, M.; Esteban Ferrer, J.
Revista: Ecos españoles de Dermatología y Sifilografía
Data de publicació: 1936:1-15
- Autor: Torelló, M.
Manuscrit
Data de publicació: s/a
- 8.4. Títol: Estudio acerca del coco de Caronia.
Autor: Torelló, M.
Extracte: La Pediatría, Nàpols
Data de publicació: 1926:1037
- 8.5. Títol: Conceptos basales en los trastornos digestivos del niño de pecho.
Autor: Torelló, M.
Extracte: Zentralblatt fur Kinder-Heilkunde
Data de publicació: 1926:IX:513
- 8.6. Títol: Contribución al estudio de la etiología y terapèutica de la Corea menor.
Autor: Torelló, M.
Extracte: Zentralblatt fur Kinder-Heilkunde
Data de publicació: 1926:IX:656
- 8.7. Títol: Consideraciones sobre la etiología y tratamiento de la atrepsia.
Autor: Torelló, M.
Extracte: Zentralblatt fur Kinder-Heilkunde
Data de publicació: 1926:764
- 8.8. Títol: Espina bífida terminal, oculta por un lipoma, con trastornos motores y sensitivos de las extremidades inferiores.
Autor: Torelló, M.
Revista: Studium
Data de publicació: 1928;III(22):246-248
- 8.9. Títol: Consideraciones sobre un caso de acondroplasia.
Autor: Torelló, M.
Extracte: Archives de Médecine des Enfants
Data de publicació: 1929:243
- 8.10. Títol: El tratamiento dietético de la atrepsia.
Autor: Torelló, M.
Extracte: Archive de Médecine des Enfants
Data de publicació: 1930:XIV:383
- 8.11. Títol: El tratamiento dietético de la atrepsia.
Autor: Torelló, M.
Extracte: Zentralblatt fur Kinder-Heilkunde

8. Altres publicacions

- 8.1. Títol: Radiodiagnóstico de las bronconeumonías infantiles.
Autor: Torelló, M.
Manuscrit
Data de publicació: s/a
- 8.2. Títol: Enfermedades de los riñones.
Autor: Torelló, M.
Manuscrit
Data de publicació: s/a
- 8.3. Títol: Absceso de Brodie.

- Data de publicació: 1930;XXIV:443
- 8.12. Títol: Técnica de la vacunación antivariolosa por vía intradérmica.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Revista Médica de Barcelona
 Data de publicació: 1930;XIV:441
- 8.13. Títol: El tratamiento dietético de la atrepsia.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Le nourrisson
 Data de publicació: 1931;57
- 8.14. Títol: Técnica del neumotórax en el lactante.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Le nourrisson
 Data de publicació: 1931;323
- 8.15. Títol: La insulina en los estados de desnutrición del lactante, de origen digestivo.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Le nourrisson
 Data de publicació: 1931;390
- 8.16. Títol: Un caso de megarrecto.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Le nourrisson
 Data de publicació: 1931;400
- 8.17. Títol: Valor clínico de la dosificación de los cloruros en el líquido cefalorraquídeo.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Archive de Médecine des Enfants
 Data de publicació: 1931;330
- 8.18. Títol: Valor clínico de la dosificación de los cloruros en el líquido cefalorraquídeo.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Revista de Clínica Pediátrica
 Data de publicació: 1932;721
- 8.19. Títol: Tratamiento de los estados de desnutrición de origen digestivo en la primera infancia.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Archivos Españoles de Pediatría
 Data de publicació: 1932;(1):38
- 8.20. Títol: Etude critique des méthodes modernes de dosage de la ration alimentaire chez le nourrisson.
 Autor: Torelló, M.; Trull
 Manuscrit: Rapport Vème Congrès Espagnol de Pédiatrie, Granada
 Data de publicació: 1933
- 8.21. Títol: Los efectos inmediatos de la vacuna BCG por vía digestiva.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Zentralblatt für digesant tuberkulose forschung
 Data de publicació: 1933;38:204
- 8.22. Títol: La vaccination antivariolique par vie intradérmique dans la pratique courante.
 Autor: Torelló, M.
 Extracte: Revue Française de Puériculture
 Data de publicació: 1936

9. Comunicacions i ponències presentades a congressos

- 9.1. Títol: Espina bífida terminal, oculta por un lipoma, con trastornos motores y sensitivos en las extremidades inferiores.
 Autor: Torelló, M.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de Pediatría
 Data: del 08-05 al 12-05 de 1928
 Congrés: IV Congreso Nacional de Pediatría (Sección 3ª: Cirugía Infantil y Ortopedia)
- 9.2. Títol: Le problème de l'allaitement mercenaire a Barcelone et la nécessité de la creation d'un centre de mère-nourrices et de nourrices.
 Autor: Torelló, M.
 Entitat organitzadora: Société Française de Pédiatrie
 Lloc: París
 Data: 1928
 Congrés: 6ème Congrès International de Protection de l'Enfance
- 9.3. Títol: Els efectes immediats de la vacuna BCG per

- via subcutània.
 Autor: Torelló, M.
 Entitat organitzadora: Associació General de Metges de Llengua Catalana
 Lloc: Barcelona
 Data: del 26-06 al 28-07 de 1928
 Congrés: VI Congrés de Metges de Llengua Catalana
- 9.4. Títol: Els efectes immediats de la vacuna BCG per via digestiva i per via subcutània.
 Entitat organitzadora: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya
 Associació de Metges de Llengua Catalana
 Lloc: Barcelona
 Data: del 21-06 al 23-06 de 1930
 Congrés: VI Congrés de Metges de Llengua Catalana
- 9.5. Títol: Crítica de los métodos modernos de dosificación de la ración alimenticia en el lactante.
 Autor: Torelló, M.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de Pediatría
 Lloc: Granada
 Data: del 08-04 al 12-04 de 1932
 Congrés: V Congreso Nacional de Pediatría
- 9.6. Títol: El vigantol en los estados de hipotrofia en el segundo año de la vida.
 Autor: Torelló, M.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de Pediatría
 Lloc: Granada
 Data: 1932
 Congrés: V Congreso Nacional de Pediatría
- 9.7. Títol: Algunos datos sobre las reacciones tuberculínicas seriadas.
 Autor: Torelló, M.; Goday, J.M.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de Pediatría
 Lloc: Granada
 Data: del 08-04 al 12-04 de 1932
 Congrés: V Congreso Nacional de Pediatría
- 9.8. Títol: Sensibilidad a las tuberculinas antiguas de Kok y BCG, en niños que han ingerido vacuna BCG durante los 10 primeros días de su vida y permanecido en un medio supuesto indemne.
 Autor: Torelló, M.; Pallici, M.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de Pediatría
 Lloc: Granada
 Data: del 08-04 al 12-04 de 1932
 Congrés: V Congreso Nacional de Pediatría
- 9.9. Títol: Consideraciones sobre la radioterapia en el tratamiento de la tiña.
 Autor: Torelló, M.; Esteban Ferrer, J.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de Pediatría
 Lloc: Granada
 Data: del 08-04 al 12-04 de 1932
 Congrés: V Congreso Nacional de Pediatría
- 9.10. Títol: Crítica de los métodos modernos de la dosificación de la vacunación del lactante (Ponència).
 Autor: Torelló, M.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de Pediatría
 Lloc: Granada
 Data: del 08-04 al 12-04 de 1932
 Congrés: V Congreso Nacional de Pediatría
- 9.11. Títol: Tratamiento de la bronconeumonía por la vacuna Duchon.
 Autor: Torelló, M.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de Pediatría
 Lloc: Granada
 Data: del 08-04 al 12-04 de 1932
 Congrés: V Congreso Nacional de Pediatría
- 9.12. Títol: Determinación de la relación aproximada entre el alimento y las heces en la lactancia natural y artificial.
 Autor: Torelló, M.; Carbonell Juanico, M.
 Entitat organitzadora: Sociedad Española de

Pediatria

Lloc: Granada

Data: del 08-04 al 12-04 de 1932

Congrés: V Congreso Nacional de Pediatría

- 9.13. Títol: Classificació de les aigües sulfatades dèbils i les seves indicacions en la litiasi biliar.

Entitat organitzadora: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya

Societat de Cirurgia de Catalunya

Associació de Metges Hidròlegs de Catalunya

Lloc: Baleari de Vallfogona de Riucorb

Data: 14-07-1935

Congrés: Congrés de la Litiasi Biliar

- 9.14. Títol: Resultats del tractament de la litiasi biliar al Baleari de Vallfogona.

Entitat organitzadora: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya

Societat de Cirurgia de Catalunya

Associació de Metges Hidròlegs de Catalunya

Lloc: Baleari de Vallfogona de Riucorb

Data: 14-07-1935

Congrés: Congrés de la Litiasi Biliar

- 9.15. Títol: Balearis europeus d'aigües dèbilment sulfatades (Pòster).

Entitat organitzadora: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya

Societat de Cirurgia de Catalunya

Associació de Metges Hidròlegs de Catalunya

Lloc: Baleari de Vallfogona de Riucorb

Data: 14-07-1935

Congrés: Congrés de la Litiasi Biliar

10. Cursos i seminaris impartits

- 10.1. Matèria: Curso de Puericultura y Enfermedades del aparato digestivo de la Primera Infancia (para médicos y alumnos de 6º curso de Medicina).

Entitat organitzadora: Lucha contra la mortalidad infantil de Barcelona

Activitat: Director del curs

Data: 04-1929

- 10.2. Matèria: Cours de Patologia Infantil.

Entitat organitzadora: Lucha contra la mortalidad infantil de Barcelona

Activitat: Director del curs

Data: 1932

- 10.3. Matèria: Indicaciones de les aigües dèbilment sulfatades.

Entitat organitzadora: Càtedres de Farmacologia i Fisiopatologia, Universitat Autònoma de Barcelona

Activitat: Dictant de la lliçó 7ª en el Primer curs de Crenologia Catalana

Data: 18-06-1935

11. Altres mèrits docents o d'investigació

11.1. Tesis doctorals dirigides

- 11.1.1. Títol: Físio-patología de la primera dentición.

Autor: Cluet García, J.M.

Data: 1928

- 11.1.2. Títol: Contribución al estudio de la vacunación antivariólica por vía intercutánea en los niños.

Autor: Prat Puig, D.

Data: 1930

- 11.1.3. Títol: Las vacunas polimicrobianas y métodos coloidales en las bronconeumonías infantiles. Sus resultados.

Autor: Daniel Botero, V.

Data: 1930

- 11.1.4. Títol: Contribución al estudio de la vacuna BCG por vía subcutánea en el niño. Reacciones inmediatas.

Autor: Selva Sandoval, E.

Data: 1931

- 11.1.5. Títol: Determinación de la relación aproximada entre alimento y las heces, en la lactancia

natural y artificial.

Autor: Carbonell Juanico, M.

Data: 1934

11.2. Altres mèrits docents

11.2.1. Títol: Programa de un curso elemental de enfermedades de la infancia.

Autor: Torelló, M.

Data: s/a

11.2.2. Títol: Consideraciones sobre la etiología y tratamiento de la atrepsia. Trabajo de investigación para el quinto ejercicio, presentado por el opositor.

Autor: Torelló, M.

Motiu: Oposicions a la "Cátedra de enfermedades de la infancia" de la Facultat de Medicina de València

Lloc: Madrid

Data: s/a

11.2.3. Títol: Memoria sobre el concepto de métodos, fuentes y programas de la disciplina (Pediatría). Programa de Cátedra.

Autor: Torelló, M.

Motiu: Oposicions a les Càtedres de Pediatría de les Universitats de Barcelona, Salamanca i Santiago

Lloc: Madrid

Data: 1932

12. Altres Mèrits

A. Assistència a Congressos

A.1. Organisme: Sociedad Española de Pediatría
Assistència al IV Congreso Nacional de Pediatría-Psiodoterapia

Data: del 08-05 al 12-05 de 1928.

A.2. Organisme: Société Française de Pédiatrie

Assistència 6ème Congrès International de Protection de l'Enfance

Lloc: Paris

Data: 1928

A.3. Organisme: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya

Associació de Metges de Llengua Catalana

Assistència al VI Congrès de Metges de Llengua Catalana

Lloc: Barcelona

Data: del 21-06 al 23-06 de 1930

A.4. Organisme: Sociedad Española de Pediatría

Assistència V Congreso Nacional de Pediatría

Lloc: Granada

Data: del 08-04 al 12-04 de 1932

A.5. Organisme: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya

Societat de Cirurgia de Catalunya

Associació de Metges Histròlegs de Catalunya

Assistència al Congrès de la Litiassi Biliar

Lloc: Balneari de Valfogona de Rucorb

Data: 14c-07-1935.

B. Conferències dictades

B.1. Títol: Contribució a la patogènia i terapèutica de l'eczema seborreic del nen de pit.

Lloc: Barcelona

Data: 01-10-1924

Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría

B.2. Títol: El tractament mitjançant la insulina dels vòmits acetonèmics dels nens.

Lloc: Barcelona

Data: 07-01-1925

Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría

B.3. Títol: El tratamiento dietético de la atrepsia.

Lloc: Barcelona

Data: 28-04-27

- Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.4. Títol: Consideraciones sobre un caso de Acondroplasia.
Lloc: Barcelona
Data: 24-11-1927
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.5. Títol: Plàstia en agenèsia auricular.
Lloc: Barcelona
Data: 29-12-1927
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.6. Títol: La insulina en los estados de desnutrición del lactante, de origen digestivo.
Lloc: Barcelona
Data: 15-11-1928
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.7. Títol: Valor clínico de la dosificación de los cloruros y la glucosa en el líquido cefalorraquídeo.
Lloc: Barcelona
Data: 13-12-1928
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.8. Títol: Físio-patología de la primera dentición.
Lloc: Barcelona
Data: 17-01-1929
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.9. Títol: Técnica del neumotórax en el lactante.
Lloc: Barcelona
Data: 16-01-1930
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.10. Títol: Terapéutica de los casos graves de Kala-azar.
Lloc: Barcelona
Data: 13-03-1930
Entitat organitzadora: Societat Catalana de
- Pediatria
- B.11. Títol: Clasificación de productos alimenticios de la primera infancia.
Lloc: Barcelona
Data: 05-06-1930
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.12. Títol: Técnica de la vacunación antivariólica por vía intradérmica.
Lloc: Barcelona
Data: 19-11-1930
Entitat organitzadora: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya
- B.13. Títol: Espina bífida neoplásica. Entidad nosológica.
Lloc: Barcelona
Data: 08-01-1931
Entitat organitzadora: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya
- B.14. Títol: Tratamiento de los estados de desnutrición de origen digestivo en la primera infancia.
Lloc: Barcelona
Data: 12-11-1931
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.15. Títol: Contribución al estudio de las hemorragias subperiósticas de origen escorbúico.
Lloc: Barcelona
Data: 21-04-1932
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.16. Títol: ¿Existe disnea en la granulía pulmonar?
Lloc: Barcelona
Data: 19-05-1932
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatria
- B.17. Títol: Contribución al estudio de la terapéutica quirúrgica de la hidrocefalia.
Lloc: Barcelona
Data: 07-07-1932
Entitat organitzadora: Societat Catalana de

- Pediatría
- B.18. Títol: L'anestèsia amb l'avertina en el lactant.
Lloc: Barcelona
Data: 06-10-1932
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría
- B.19. Títol: Consideraciones sobre la terapéutica seguida en 51 casos de tibia.
Lloc: Barcelona
Data: 01-12-1932
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría
- B.20. Títol: Dades per orientar una nova patogènia de la granúlia generalitzada.
Lloc: Barcelona
Data: 20-02-33
Entitat organitzadora: Acadèmia de Medicina de Barcelona
- B.21. Títol: Paper del sistema limfàtic en la granúlia generalitzada de l'infant.
Lloc: Barcelona
Data: 09-03-33
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría
- B.22. Títol: Discussió a la simptomatologia i diagnòstic de l'apendicitis en el nen.
Lloc: Barcelona
Data: 06-04-33
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría
- B.23. Títol: Un cas d'hèrnia estrangulada als pocs dies de néixer, en un nen amb aperistoplàsia.
Lloc: Barcelona
Data: 08-06-33
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría
- B.24. Títol: Les 17 condicions que havia de tenir una bona dida en el segle XIV. Comentaris basats en un incunable castellà del nostre arxiu.
Lloc: Barcelona
Data: 12-06-33
Entitat organitzadora: Acadèmia de Medicina de Barcelona
- B.25. Títol: Determinación de la relación aproximada entre alimento y las heces en la lactancia natural y artificial.
Lloc: Barcelona
Data: 22-06-33
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría
- B.26. Títol: Forma atípica de leucèmia aguda en un nen.
Lloc: Barcelona
Data: 10-05-34
Entitat organitzadora: Societat Catalana de Pediatría
- B.27. Títol: Impressions sobre l'acció terapèutica de les aigües de Vallfogona de Riucorb.
Lloc: Barcelona
Data: 24-10-34
Entitat organitzadora: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya.

C. Participació en l'organització de congressos

- C.1. Organisme: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya
Societat de Cirurgia de Catalunya
Associació de Metges Hidròlegs de Catalunya
Lloc: Balneari de Vallfogona de Riucorb
VOCAL del Comitè Organitzador del Congrés de la Litiasi Biliar (1935)
- C.2. Organisme: Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya
Societat de Cirurgia de Catalunya
Associació de Metges Hidròlegs de Catalunya
Lloc: Balneari de Vallfogona de Riucorb
VICEPRESIDENT a la quarta sessió del Congrés de la Litiasi Biliar (1935)

D. Societats científiques i col·legials

D.1. Científiques

Societat Catalana de Pediatria (Soci numerari)

D.2. Col·legials

Colegio de Médicos de la Provincia de Barcelona

Dates: 14-05-1923 / 14-12-1934

Número: 974

Col·legi de Metges de Catalunya

Dates: 14-12-1934 / 18-09-1936

Número: 1707

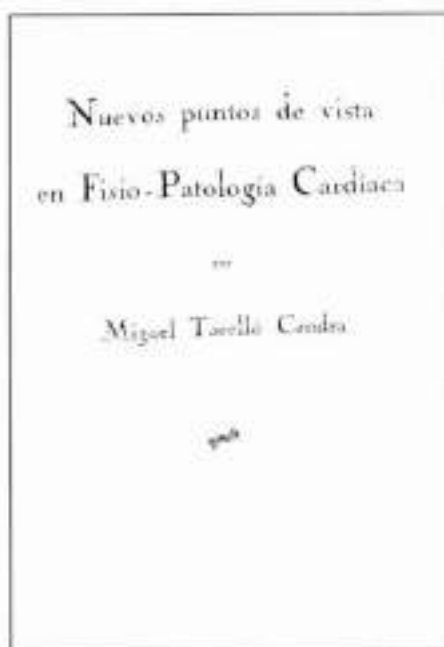

E. Distincions

- E.1. Fundador de la Societat Catalana de Pediatria (1926)
- E.2. Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona (1931)
- E.3. Membre de la Hermandad de Sant Cosme y San Damian de Barcelona

F. Càrrecs

- F.1. SECRETARI de la Junta Directiva de la Societat Catalana de Pediatria (1932)
- F.2. DIRECTOR del Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria (1932 a 1934)
- F.3. COL·LABORADOR del Diccionari de Medicina de Corachan i Fabra (fins a 1936)
- F.4. SECRETARI de redacció del Tractat sobre Patologia de l'Estómac de M. Corachan (Cirurgia gàstrica I) (1934 a 1936)
- F.5. COL·LABORADOR de la revista Anales de Pediatría, Archivos de la Cátedra de Pediatría de la Facultad de Medicina. Director: Prof. Dr. Gregorio Vidal Jordana (1934 a 1936)
- F.6. MEMBRE DEL COMITÈ DE REDACCIÓ de la revista Archivos Españoles de Pediatría
- F.7. MEMBRE DEL COMITÈ DE REDACCIÓ de la Revista Española de Medicina y Cirugía
- F.8. SECRETARI DE REDACCIÓ de la revista Anals de Ciències Mèdiques
- F.9. BIBLIOTEGARI de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya (18-12-1933 a 18-09-1936)

Manuel Gomis i Sentís (1881-1963), dentista i poeta, en la Igualada de principis de segle.

Alina SUSANNA i LÓPEZ;
Joan VIDAL i VALLS;
Josep Maria USTRELL i TORRENT

1. Marc històric

En el segle XVIII la dentisteria estava en mans dels sagnadors, que només estaven autoritzats a fer cures tòpiques i operacions de cirurgia menor com les sagnies i les exodòncies. Els sagnadors els hem d'emmarcar dins l'època del Reial Col·legi de Cirurgia de Barcelona, durant el regnat de Ferran VI.

El títol de Sagnador va estar vigent fins a l'inici del segle XIX, concretament fins al 1836, amb la primera Guerra Carlina. Al llarg d'aquest segle es van succeir una sèrie de noms per denominar

la professió dental i també es va ampliar i reformar el seu àmbit d'actuació.

A principis del segle XIX el Sagnador s'anomena Cirurgià Pràctic en l'Art de Guarir. Canvia el nom però no les competències.

A mitjans del segle XIX, sota el regnat d'Isabel II, el 28 de juny de 1846 s'institueix el títol de Flebotomià Ministrant. Per tal d'obtenir aquest títol eren necessaris *dos anys com a ajudant* de cirurgia en un Hospital, i s'havien de fer estudis de "flebotomia i l'art d'aplicar al cos humà els apòsits de totes classes, fets servir en medicina". A més, el títol *facultava per a netejar la dentadura, extreure dents i queixals, curar les dolències i combatre els accidents que poguessin presentar-se després d'aquestes actuacions.*

Onze anys més tard, és a dir, l'11 de setembre de 1857, hi ha un nou canvi de títol. Es suprimeix l'ensenyament de Flebotomià i es crea el de Practicant, degut a una llei del ministeri d'Instrucció Pública, anomenada llei Moyano.

L'ensenyament era preferentment pràctic. Els estudis tenien una duració de quatre semestres i un cop aprovats es podia aspirar a l'examen de revàlida i habilitació. Els practicants només podien exercir la part mecànica i subalterna de la cirurgia.

Aquesta legislació va estar vigent fins a l'últim quart del segle XIX, en què entra en vigor el nou

títol de Cirurgià Dentista. Amb la seva creació, el 1875, als practicants titulats després del 1845 se'ls nega el dret a exercir com a dentistes, fet que va portar molta polèmica.

A finals de segle XIX es demana una millora dels estudis, per la qual cosa es crea aquest títol, ja que fins a aquell moment no es necessitava cap coneixement previ per obtenir el títol de Cirurgià Dentista. Això comportava que hi havia professionals que no sabien ni escriure. Així doncs, Cayetano Triviño aconseguí del poder polític de la Restauració que es creï aquesta nova titulació, que es va atorgar fins al 1902, ja que el 1903 es crea el títol d'Odontòleg.

Per a obtenir el títol de Cirurgià Dentista es passava un examen que constava d'una part pràctica, en la qual es feien treballs sobre dents en un cadàver i es realitzaven pròtesis sobre pacients, sota l'atenta vigilància d'un tribunal. Si aquest tribunal considerava correcta l'acció, l'alumne passava a l'examen teòric que es componia de diferents apartats: anatomia, angiologia, neurologia i fisiologia, patologia dentària i malalties de la boca, operacions dentals, procediments usats per a la construcció de peces protètiques i nocions de física i química. Un total de 320 lliçons.

Dins aquest marc, en la ciutat d'Igualada destaca la figura de Manuel Gomis i Sentís, que va ser el primer professional d'aquest ram que va exercir amb la titulació de Cirurgià Dentista.

2. Manuel Gomis i Sentís

Manuel Gomis i Sentís va néixer a Cornudella, comarca del Priorat, el 24 de novembre de 1881, i va morir a Igualada, comarca de l'Anoia, el 22 de gener de 1963. Fill de Manuel Gomis i Sales, d'Igualada, barber de professió, i de Teresa Sentís i Franquet, natural de Cornudella. Es casa amb la igualadina Rosa Torres i Florensa el 16 d'octubre de 1913 i un any més tard neix la seva única filla Antònia Gomis i Torres.

Cursa els seus estudis de primària i batxillerat a les Escoles Pies d'Igualada. Amb divuit anys, havent estudiat per lliure, fa l'examen de revàlida de la carrera de Practicant i Matrones a la Universitat de Barcelona, el 30 de juny de 1899 i obté la qualificació d'aprobat. Per tal de tenir dret a l'examen de revàlida va haver de presentar el següents documents: certificat de naixement, acreditació de bona conducta signada pel llavors alcalde d'Igualada Joan Deop i una petició escrita demanant data d'examen amb les signatures de dos fidors, els quals donaven fe de la veracitat de la petició.

Més tard s'examina per a obtenir el títol de Cirurgià Dentista amb la qualificació d'aprobat, i l'any 1901 se li fa entrega del títol. Es col·legia l'11 de gener de 1931, amb el núm. 101 del "Colegio Oficial de Odontólogos de la 2ª Región".

Instal·la el seu gabinet al carrer Sant Agustí 80, d'Igualada, i al carrer Jaume Pons, de Piera, tot

combinant-se l'horari de visites. També presta els seus serveis a la Fraternal Companyia Anònima d'Assegurances Socials.

Deixa d'exercir la seva professió el 1956 i es dona de baixa del Col·legi d'Odontòlegs i Estomatòlegs el 30 de juny del mateix any. Prèviament, Manuel Planas i Farners, successor de Gomis a Igualada, fa saber al Col·legi, mitjançant un comunicat, que Gomis està greument malalt.

El perfil d'en Manuel Gomis és el d'una persona nascuda en un entorn humil però sòlid, de caràcter emprenedor i metòdic, i que, motivat per uns interessos professionals innovadors, instal·la el primer gabinet de Cirurgia Dentista a Igualada.

Religiositat, sensibilitat i creativitat són aspectes de la seva personalitat que el defineixen en el seu fer i en les seves obres escrites.

Manuel Gomis també va ser conegut en un altre àmbit ben diferent a la odontologia: la literatura, i més concretament el teatre, tant pel que fa a la composició com a la direcció d'obres, encara que també se li coneixen un gran nombre de poesies.

Fou membre de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera i, juntament amb Joan Serra i Constansó i Joan Llansana i Bosch, l'any 1904 va començar la tercera època de la revista "El Ateneo", en què va publicar nombroses poesies.

A principis de segle comença a dirigir grups teatrals i a escriure obres, que són representades amb assiduitat a tots els teatres d'aficionats de Catalunya. El primer grup que dirigeix és el "Centre moral instructiu de Sant Josep", situat al carrer de la Trinitat. Més endavant dirigeix "La companyia d'aficionats" de l'Ateneu Igualadí, de la qual eren membres reconeguts Josep Galtés i Antoni Canals, i que comptava amb actrius com Elvira Fremont.

El 1931 el grup que dirigeix guanya el primer premi en el concurs de companyies amateurs organitzat per l'Orfeó Gracienc de Barcelona, amb l'obra *Hores d'amor i de tristesa*, d'Adrià Gual.

El 1940, després de la guerra civil, dirigeix "Amics del Teatre" del Cercle Mercantil, on es representen obres com *El Flechazo* i *El terrible Pérez*.

El 26 de setembre de 1946, amb motiu de la seva retirada d'"Amics del Teatre", en aquells moments dirigida per Josep M. Lladó i Bausili, va ser homenatjat amb la posada en escena d'*El misteri del Bosc*. Fou la seva obra més representada en els escenaris catalans, concretament més d'un miler de vegades, només superada per Josep Manubens amb els "Moneders falsos" i per Ramon Pàmies amb "L'Estel de Natzaret". Aquests dos autors, salvant totes les distàncies i tal com diu Antoni Carner en el seu article al Diari d'Igualada, "eren el Pitarra i el Guimerà dels cercles catòlics d'aquells temps".

*¿ Que ha passat, bella lluna engelosida
que has fugit del nequit que es fa a la sang
i has pujat fins al front, i allí adormida
has despertat, estrofant la meua vida,
civa claror que en fa el meu cabell blanc?*

Californis i Sentis

Manuel Gomis va escriure un total de 37 obres entre les que destaquen: *La cançó trista* (1912), amb música de Josep Muset i Ferrer; *Fosca eterna* (1913), que obtingué el primer premi d'obres pel Teatre Catòlic; *La serp de foc o la nit de Sant Joan*, premiada en els Jocs Florals de la Nostra Senyora de la Bonanova, amb música d'Antoni Porredón. També va escriure: *El Lletj* (1906); *Lluita de cors* (1923); *La llei més forta* (1932); *El pis de la Sra. Antònia*, etc. A més té un treball inèdit datat l'1 de març de 1944 titulat *Dos pobles i el temps*, que és un extens recull d'esdeveniments importants d'aquella època centrats sempre en Igualada i Cornudella.

A aquestes obres cal afegir-hi tres llibres de poemes inèdits dedicats a la seva família. El primer titulat *Rosa-amor* (1942), en el qual deixa plasmat els moments importants de la seva vida, des dels vint anys fins als seixanta. El segon titulat *A la meua filla* (datat el dia de Sant Antoni de 1945), que és un poema llarg dedicat a la seva filla; i el tercer titulat *Fulls intins-Nadalenques* (1948), en el qual plasma també moments de la seva vida, però sempre entorn a la seva filla.

La majoria de les seves obres eren editades per l'Editorial l'Escón, de Barcelona, fundada l'any 1916, amb seu al carrer Petritxol núm. 2. Aquesta editorial era regentada pel senyor Josep Quera i Córdoba, amb el qual Gomis mantenia una bona amistat. Als anys 40 aquesta editorial col·labora amb FESTA (Foment de l'Espectacle i Teatre Associació) amb la publicació d'una obra teatral seva,

De la importància de Gomis en el camp de la literatura se'n fa ressò l'"Igualada, periòdic de l'Anoia" en tres articles de Lluís Bassas i Teixidó del mes de gener de l'any 1982. Aquests articles publiquen diversos fragments de poemes dedicats a la família Ros-Vilarrubias amb motiu d'ésser guardonats amb la distinció de Banderers de la "Colla dels Tonis" l'any 1945. Aquests poemes es troben recopilats en el llibre *El petit Toni*. També en el "Periòdic Aïona" el 20 de gener de 1984 es publica un vers de la mateixa temàtica, escrit per Puig-Aguilera.

Com a anècdota, el juny de 1985, és a dir, vint-i-dos anys després de la seva mort, rep una carta de la Sociedad General de Autores de Espanya, on el conviden a participar a la reunió del 25 de juny del mateix any per a informar sobre la Junta General d'aquesta associació.

La brillant carrera literària de Manuel Gomis queda molt ben reflectida en les paraules d'Antoni Carner, en l'article *Los hombres que he conocido*, del "Periòdic de Igualada", que diu: "Si un dia s'escriu la història del teatre d'aficionats a Igualada, en Manuel Gomis i Sentís haurà d'ocupar, per dret propi, un lloc d'honor. Tant més honorífic i merescut si tenim en compte que li va tocar viure en una època en què escriure en el periòdic era una raresa, una mania, una espècie de bogeria, segons el comú de les gents. I no diguem escriure comèdies".

Joan Solà i Surís (1902-1988), clau pel desenvolupament de la sanitat igualadina en el segle XX.

**Magí PUIG i GUBERN;
Josep RIBA i GABARRÓ**

El doctor Joan Solà i Surís estigué en activitat com a metge cirurgià durant 51 anys, entre 1928 i 1979, any de la seva jubilació de la feina a l'Hospital Comarcal d'Igualada, on va exercir durant quarant-set anys seguits.

Joan Solà i Surís nasqué a Barcelona el 13 de febrer de 1902, ciutat on va morir el 21 de novembre de 1988, als 86 anys d'edat. Els seus pares foren mestres d'escola i de segur que li varen encomanar unes bones dots pedagògiques que en la seva vida exercitaria.

Després del batxillerat al Col·legi de Sant Gaietà, va anar a estudiar la carrera de Medicina i

Cirurgia a la Facultat de Medicina de l'Hospital Clínic de Barcelona, des de l'any 1920 al 1926. Es va distingir per la seva aplicació i va guanyar una plaça d'alumne intern pensionat, adscrita als serveis quirúrgics del professor doctor Joaquim Trías i Pujol. Des d'aleshores el tingué com a mestre, i havent acabat la carrera va passar a ésser ajudant de la càtedra de cirurgia del doctor Trías fins que aquest va haver-se d'exiliar a Amèrica l'any 1939, cosa que va estroncar la seva tasca docent universitària.

El doctor Solà, tot just obtinguda la llicenciatura, va voler continuar la formació quirúrgica a l'Hospital Clínic, on l'any 1928 va guanyar la plaça de metge de guàrdia de la secció de cirurgia mitjançant unes oposicions molt competides. En aquest lloc de treball hi va romandre quatre anys.

L'any 1932, amb la seva preparació i aquesta experiència, obtingué la plaça de cirurgià en cap de l'Hospital Comarcal d'Igualada, convocada per oposició lliure per la Diputació Provincial de Barcelona.

La nova secció de cirurgia igualadina es va inaugurar el 27 de novembre de 1932 i el dia següent ja fou estrenada amb una intervenció al primer malalt, un veí de Calaf. Fins aleshores no hi havia res que es pogués considerar un quiròfan autèntic i, per tant, tot estava per endegar.

El doctor Solà era un punt de partida i no va regatejar en donar entrada a elements joves i pro-

Dr. Joan Solà i Suris

metedors, dels quals fou la seva guia i als quals va saber infondre les inquietuds i els afanys de realitzar una obra conjunta i amb esperit d'equip en un hospital renovellat i obert a la cronologia científica d'un futur millor.

Des d'aquells principis i fins a la seva jubilació, als 77 anys, el doctor Solà va organitzar i dirigir els serveis de cirurgia i traumatologia de l'Hospital Comarcal d'Igualada amb una gran competència i una renovació constant en tots els aspectes. D'aquesta manera hi deixaria records excel·lents i perdurables en tots els metges i en els habitants de la ciutat d'Igualada i de la comarca de l'Anoia, no solament per la seva vàlua professional, sinó també pel seu tarannà d'entrega i de dedicació a la feina ben feta i en favor de la salut dels malalts i de la formació continuada de tot l'equip mèdic hospitalari.

Segons les apreciacions del seu deixeble, el doctor Joan Bonet i Bosch, "quan l'Hospital igualadí era l'únic centre mèdic i quirúrgic d'Igualada, el doctor Solà tingué una àmplia i vertadera resonància a la ciutat i a la comarca. Foren innumbrables els igualadins i els comarcans als quals el doctor Solà, en aquelles primeres èpoques i després també, va operar amb uns generalment bons resultats, quan la cirurgia encara no s'havia dividit en branques autònomes, la traumatologia romania indefinida, l'anestesiologia era poc desenvolupada i valorada, i els sistemes operatius auxiliars no eren tant sofisticats com ara. Una intervenció quirúrgica, primordialment i sempre, depèn -tot i acceptant els avantatges tècnics- del saber, l'habilitat i l'empremta del cirurgià, però, llavors això encara era més evident".

Abans hem indicat que la guerra del 1936-1939 havia frustrat la seva docència al costat del doctor Joaquim Trías, però encara hi hagué una altra contrarietat més grossa, ja que estava a punt de guanyar les oposicions a la Càtedra de Cirurgia de la Universitat de València quan la guerra li ho va impedir. Això faria canviar el rumb de la seva vida en direcció cap a Igualada.

Un exemple que demostra el caràcter ferm del doctor Solà i la seva empena és que l'any 1936, en plena efervescència revolucionària, es va encarar amb els nous dirigents de la sanitat igualadina, per a fer-los saber que l'Hospital havia de continuar donant un servei eficient, i que això ho

havien de respectar. Que les tasques hospitalàries i assistencials devien continuar-les les Germanes Carmelites de la Caritat, juntament amb les cinc religioses vedrunes del seu equip, que eren les germanes Àngela, Carme, Cristina, Júlia i Lluïsa. Totes elles, sense els hàbits i oficialment en règim civil, varen salvar-se i varen poder continuar la tasca, gràcies a les exigències que obligaren a transigir als manaires anticlericals.

Aquest succés encaixa amb la descripció personal que va escriure el doctor Joan Bonet: "El doctor Solà si bé era de caràcter autoritari -jo diria com el que corresponia a un líder- era un home d'equip i el seu entorn durant molts anys fou integrat pels doctors Manuel Catarineu, Francesc Botet, Josep Rodríguez, Francesc Sangenís, Enric Vives, la germana Àngela i els practicants Martí Riba i Antoni Cendra. El doctor Solà també va procurar per la formació del personal auxiliar i periòdicament es professaven cursos a l'hospital, que eren convalidats per la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, com és el cas de Mercè Mir i Vilamajor, que va ser infermera l'any 1935 i que sempre fou una fidel col·laboradora. El doctor Solà era molt exigent amb si mateix i amb els altres, molt intel·ligent i amb possessió d'una gran voluntat de treball i al servei del proïsme, amb una vocació de caire sacerdotal. Si bé des de després de la guerra residia a Barcelona, havent viscut a Igualada durant vuit anys, se'l trobava sempre a l'hospital, de dia o de nit, quan era necessari i es pot ben dir que fou el millor coneixedor del llavors

(Esquerra a dreta)
 Dr. Joan Solà i Surís
 Dr. Francesc Botet i Pallarès
 Dr. Josep Rodríguez i Clàver

difícil trajecte d'Igualada a Barcelona passant per la collada del port del Bruc. El doctor Solà era de poca estatura, cara rodona i somrient, pell molt blanca, ulls molt vius, cabells clenxats, molt polit, ben vestit, sabates sempre enllustrades i usualment amb llacet al coll i barret al cap. Tot i imposar, per la seva seriositat habitual, en contacte amb el malalt tenia sempre el somriure als llavis".

La infermera Mercè Mir explica: "Una de les dèries del doctor Solà era la netedat, no solament al quiròfan, sinó també a les habitacions. Sovint, mentre parlava amb el malalt, ho aprofitava per passar el dit per les parets i s'hi tro-

hava un bri de pols, només amb la mirada imperativa n'hi havia prou perquè tot el personal atengués les seves obligacions. La polidesa de les sales i la desinfecció de l'instrumental eren una cosa sagrada. A més el doctor Solà era una persona altruista, que nos es reservava el seu saber, ni les experiències, sinó que les comunicava als altres, i amb el magisteri de la seva conducta va formar molts bons deixebles, entre els estudiants i els metges locals i comarcals. Les seves obsessions foren l'afany de millorar en tot, però pensant sempre en el guariment del malalt, en alleugerir el patiment i en procurar de corregir i fins i tot esborrar el ròssec de la malaltia”.

Seguint amb altres aspectes biogràfics, l'any 1937 el doctor Joan Solà es va casar amb la igualadina Maria Domènech i Compte i tingueren una filla el 1938: Roser Solà i Domènech.

L'any 1967 fou el director i fundador a Igualada de la primera Escola Oficial d'Assistents Tècnics Sanitaris (ATS) de tot l'Estat, d'on sortiren onze promocions d'infermeres.

Des de l'any 1948 fou nomenat Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona pels seus mereixements científics i professionals, demostrats sobretot com a cap dels serveis quirúrgics de l'Hospital Comarcal d'Igualada. L'any 1972 li fou atorgada la Creu Provincial de Sanitat de la Diputació Provincial, en reconeixement del seu exercici de metge cirurgià.

En la quantificació del treball fet pel doctor Solà hi ha una estadística dels serveis de cirurgia i traumatologia de l'Hospital Comarcal d'Igualada, entre els anys de 1933 a 1954:

Malalts assistits 9.524:	Afeccions	5.700
	Traumatismes	3.824
Malalts hospitalaris 6.985:	Afeccions	5.021
	Traumatismes	1.964
Malalts externs 2.539:	Afeccions	679
	Traumatismes	1.860

Aquestes xifres són d'un primer període de vint-i-dos anys. Les hauríem de doblar una vegada i mitja si les aplicàvem als 47 anys que va treballar a Igualada i potser ens quedariem curts davant la seva llarga trajectòria d'alta intensitat mèdica.

Durant prop de mig segle el doctor Solà fou l'ànima de l'Hospital Comarcal d'Igualada i va empènyer la transformació de l'antic casal, adoptat al segle XIX, en un centre sanitari modern que anava assimilant totes les innovacions en els camps de la medicina hospitalària, tant en equips i tècniques com en el reciclatge del cos mèdic i assistencial.

Una de les valoracions expressades per un deixeble i company de l'hospital fou la del doctor Francesc Botet i Casadesús: "El doctor Joan Solà

Dr. Joan Solà i Surís

ha mort. Quan aquesta notícia m'ha arribat, els meus records han fluit. Anys i anys al costat del doctor Solà, que han estat anys d'ensenyament cada dia. Ell va estar a punt de guanyar unes oposicions a la Càtedra de Cirurgia de la Universitat de València, cosa que hauria aconseguit, però que la guerra del 1936 al 1939 va frustrar.

Però això va anar bé per a Igualada i per a mi, que durant 47 anys vaig poder aprendre d'un

fantàstic cirurgià, lliurat al malalt i amb dots de professor. Gràcies doctor Solà per tot el que durant vint-i-cinc anys vaig aprendre al seu costat, però no solament per la tècnica quirúrgica, sinó per totes les virtuts humanes que atresorava: honestat, modèstia, senyoriu, cavallerositat i sobretot el fet de pensar que l'únic vàlid era el malalt, que tots els sacrificis eren pocs quan algú patia en un llit; llavors no hi havia per a ell ni festes ni vacances, tant sols els malalts i l'hospital.

En aquest món no hi ha perfeccions completes, però el doctor Solà superava amb qualitats els seus defectes humans. Gràcies doctor Solà, per tot el que em va ensenyar i no solament a mi, sinó a tots els metges i estudiants que venien a l'hospital al seu costat i també les magnífiques infermeres que van sortir de la nostra Escola d'ATS.

Avui que la paraula reconeixement és massa sovint oblidada, sàpiga des del més enllà que ací té el record i l'afecte de tots els que el vàrem estimar en vida i dels molts malalts que vostè va guarir".

El doctor Joan Bonet també va fer aquestes altres consideracions: "La mort del doctor Solà i Surís representa com girar una brillant pàgina en el llibre de la cirurgia a casa nostra. Però girar una pàgina no vol dir oblidar-la, sinó arxivar-la en la nostra memòria col·lectiva".

En conseqüència la ciutat d'Igualada té pendent d'honorar-lo amb un carrer o una institució, com

podria ésser posar el nom del Dr. Joan Solà i Surís a la nova Escola d'Infermeria. El deute de gratitud s'hauria de saldar fent més perdurable i més a l'abast públic el seu pas exemplar per l'Hospital Comarcal d'Igualada. Es tractaria d'una operació municipal. Dedicar un carrer a qui va dedicar una vida sembla prou justificat.

Bibliografia

Santo Hospital. XXV años de Hospital Comarcal (1930-1955). Diputación Provincial de Barcelona, 1955.

Joan Bonet Bosch: Ha mort el Dr. Solà i Surís. Bisetmanari "Igualada" nº 3.446 de 23-11-1988, p.9.

Francesc Botet Casadesús: Recordatori del Dr. Joan Solà. Bisetmanari "Igualada" nº 3.448 de 30-11-1988, p. 9.

Francesc Botet i Casadesús: Recordant el Dr. Joan Solà. Setmanari "La Veu de l'Anoia" nº 329 de 02-12-1988, p. 5.

S.V.S. In memoriam: Joan Solà Surís (1902-1988). Revista de la Real Acadèmia de Medicina de Barcelona, 1989.

Magí Puig Gubern: El doctor Solà. "La Veu de l'Anoia" nº 626 de 19-08-1994, p. 15. Mercè Mir i Vilamajor: "Aportació de documentació i informació.

Nota: Fotografies cedides per la senyora Mercè Mir i Vilamajor.

4.

Instituciones

Institucions

Ferran García i Díez

Magí Puig i Gubern

Josep Riba i Gabarró

Elisabet Bagués i Ribas

Rosa Maria Basas i Torrellardona

Fina Cerdà i Toneu

Emma Fillat i Fillat

Carme Ibañez i Alonso

Raquel Jaume i Prat

Maria Dolors Muntané i Costa

Montserrat Brugués i Brugués

L'Hospital de Sant Bartomeu segles XIII-XIV.

Ferran GARCÍA i DíEZ

Nota prèvia del treball que en l'actualitat està en elaboració sobre l'origen de l'Hospital de Sant Bartomeu.

Al llarg d'aquests dos dies s'ha parlat de temes relacionats de forma directa amb l'art de curar o tenir cura dels malalts, de pestes, epidèmies i d'esforços humans que requereixen el reconeixement de tots nosaltres. També s'ha parlat de com el saber popular es va defensar davant la malaltia, per tant aquestes exposicions tenen com a protagonista el malalt i la seva assistència.

La meua presentació tracta del naixement d'un hospital en la baixa edat mitjana, però abans de parlar de l'hospital de Sant Bartomeu caldria aclarir quins eren els serveis que aquestes institucions oferien a l'home medieval.

L'hospital era el lloc on s'acollia el pobre, el desvalgut el pelegrí o l'indigent, tothom que no dis-

posés de mitjans per poder satisfer les necessitats considerades bàsiques com el vestir, el menjar o poder dormir a cobert, tot seguint les directrius de la caritat cristiana.

És en aquest context d'hospitalitat que es creen els hospitals, on el protagonista és el pobre com a semblança de Crist i on se l'acull en cas de malaltia.

L'hospital era la institució benèfica per excel·lència. Les fonts d'ingressos es nodrien de les deixes caritatives que els habitants de la vila oferien als seus administradors, confiats que amb aquesta acció aconseguien indulgències en el moment del judici final i podien accedir al desitjat paradís celestial en el moment de la seva mort.

Aquesta transacció de caritat a canvi d'indulgències és el que s'ha anomenat "Economia de la Salvació".

El sistema d'assistència al pobre es basa doncs en l'almoïna i en la fundació de centres d'acollida, com són els hospitals.

La caritat als pobres no es planteja com un mitjà per tractar i intentar suprimir la pobresa entesa com un problema social i humà, sinó que motivada per un interès personal es considera un procediment eficaç per a aconseguir la salvació.

En la vida de Sant Eligi llegim: " Déu hauria d'haver donat riquesa a tots els homes, però ha vol-

gut que existeixin pobres perquè els rics tinguin ocasió de redimir els pecats”.

Podríem dir que el pobre s'utilitza com a instrument que permet la salvació del ric.

Centrem-nos ara en l'hospital de Sant Bartomeu. La primera notícia que tenim sobre l'existència d'un hospital a Igualada data de l'any 1282.

En el testament d'Elisenda, vídua de Pere Vidal, consta, en l'apartat de deixes per l'ànima, l'oferiment de dos sous per a l'hospital d'Igualada.

No disposem de l'acta de fundació, per tant desconeixem el moment exacte del seu naixement, però el que sí podem constatar és que ja en els primers testaments de l'any 1282, les deixes a l'hospital hi són presents, cosa que demostra un origen anterior a aquesta data.

Fins a l'any 1288 les donacions vénen descrites com "hospital de la vila d'Aqualata" i a partir d'aquest any ja vénen referenciades com hospital de Sant Bartomeu.

D'aquest fet podem deduir que la vila d'Igualada ja disposava d'un hospital abans que es construís l'església de Sant Bartomeu i, en edificar-se aquesta, possiblement al seu costat, l'hospital prengué el nom de Sant Bartomeu bo i formant el típic binomi capella/hospital de la majoria d'hospitals de l'època.

Un cop comentada la funció que l'hospital de Sant Bartomeu ofería i les dificultats de poder establir el moment del seu origen, analitzarem l'hospital dins del context de la vila d'Igualada.

En el segle XIII Igualada era una jove vila que havia anat creixent entorn a una capella romànica construïda cap el segle XII, la qual facilitava el culte als habitants d'un grup de masos que s'havien edificat lluny de la protecció del castell d'Òdena, prop del riu i de la cruïlla de dos transitats camins: un, l'antic camí romà que unia Barcelona amb el centre de la península, i, l'altre, més utilitzat en aquesta època, que venia de Manresa i anava cap a les noves terres conquerides dels camps de Tarragona.

En un principi, l'hospital estava situat fora de la muralla, prop del portal de Soldevilla.

Durant aquest període i continuant la classificació de Martinet, podríem dir que es tractava d'un hospital de camí situat en la cruïlla de dues vies d'important trànsit. Això comportava que una de les seves funcions més importants fos la d'acollir els pobres i pelegrins que anaven de pas per la vila.

Hem de tenir present que Igualada es trobava situada en una de les vies anomenades secundàries i que els pelegrins la utilitzaven per anar cap a Sant Jaume de Galícia, sobretot aquells que venien de Barcelona o els que partint de Gènova feien port a Barcelona i seguien el camí cap a la tomba de l'apòstol.

De l'arribada de pelegrins a la vila ens resta memòria en l'arxiu municipal, i de l'estada a l'hospital de Sant Bartomeu queda una creu de mida natural que fins a l'any 1936 estava col·locada en un dels altars de la capella, i que era d'un pelegrí que es dirigia a Galícia i morí a l'hospital.

Aquesta situació d'hospital de camí es mantindrà fins a l'any 1438 en què s'edifiquen les últimes muralles ampliant el perímetre de la vila.

Per aquest motiu, segons consta en el llibre de la universitat, el consell de la vila manà enderrocar tot un seguit de cases situades fora del portal de Soldevilla que entorpien la construcció rectilínia de la muralla, excepte l'hospital i capella de Sant Bartomeu, i es van veure obligats a ampliar més les muralles per tal que quedessin dins del recinte emmurallat.

A partir d'aquest moment l'hospital de Sant Bartomeu se situa dins de la vila i, segons la classificació de Martinet, podríem considerar que perd el seu paper d'hospital de camí passant a ser l'hospital de la vila.

Possiblement l'únic canvi que es va produir és que, en estar dins del recinte emmurallat, gaudia d'una major protecció, però aquest fet no va variar en absolut ni el seu funcionament ni la seva dedicació, ja que l'hospital continua acollint els transeünts que passen per la vila i atenen les demandes dels vilatans d'Igualada i dels pobles de la rodalia.

L'existència d'un hospital a la vila d'Igualada no era cap fet excepcional.

Durant el segle XIII es va produir una proliferació d'hospitals per les diferents ciutats i viles del país que, a diferència del existents fins aleshores, eren patrocinats pels estaments laics, fruit de l'enfortiment del poder urbà i de la ja comentada sublimació de la caritat cristiana.

Així trobem hospitals a les viles de Piera, Galaf, La Llacuna, Cervera, Santa Maria del Camí.

En l'acta fundacional el fundador acostumava a establir la seva voluntat en el règim de successions en l'administració del centre, que normalment requeia en un membre de la família.

Molts hospitals eren coneguts fins i tot pel nom del fundador, però en la majoria de casos aquesta cadena es trenca, bé per la manca de sensibilitat dels successors en mantenir viva la institució, bé per un daltabaix socioeconòmic que l'obliga a tancar les portes. Aleshores, el Consell de la Vila pren la responsabilitat administrativa.

Tornem a l'hospital de Sant Bartomeu. Com hem comentat no coneixem l'any de la seva fundació. Des de 1282 hi ha un degoteig de deixes testamentàries de vilatans que tenen present l'hospital en la seva última voluntat.

D'aquests testaments cal resaltar el de Maymó Bonfill, de l'any 1306, que s'autoproclama fun-

dador, hospitaler i patró de la Capella i Hospital de Sant Bartomeu, encoratjat possiblement per les donacions que al 1303 Bernat Puig de Podio deixa per a l'hospital, amb voluntat d'administrar-les pel bé de la institució.

En aquest document Maymó Bonfill disposa que la capella i l'hospital estiguin sempre units i governats per un sol rector que administrés tots els seus béns.

En el testament expressa la voluntat que després de la seva mort la seva muller Sibil·la sigui hospitalera i senyora de la capella i de l'hospital sempre i quan *"Visqués casta i sens amancebats ni marit i se celebrés diàriament lo Sant Ofici en honor i alabança a Déu i per remei de la seua ànima, la dels seus pares i parents així com la de Bernart Puig o de Podio"*.

Després de la mort de Sibil·la, assenyala el seu fill Pericó com a hospitaler i rector durant tota la seva vida, sempre que no contregui matrimoni i que abans de la seva mort anomeni algú de la seva família idoni i honest per a ser hospitaler.

A la mort d'aquest últim va voler que sempre que s'hagués d'anomenar hospitaler fos decidit pel rector de l'església Major, segons allò que s'havia pactat i amb l'obligació de ser sacerdot i *"que no pogués tenir públicament en el mateix hospital amancebada ni concubina, ni alimentar amb els béns de l'hospital los fills i filles"*.

També ens descriu quina havia de ser la funció de l'hospital i quins eren els seus usuaris: *"On fossin benignament rebuts, los cegos, coixos, baldats orfes i demés pobres i malalts que s'acullissin i fossin aportats a ell, subvenin-los i alimentan-los dels béns del mateix hospital en quant alcansessin ses facultats i poders"*.

És realment un retrat de l'època perquè ens parla de quina era la missió de l'hospital i quins eren els seus usuaris i les vies de recepció d'asilats.

La voluntat de Maymó Bonfill possiblement no es va portar a terme.

L'any 1332 l'hospitaler era Ramon Tonar i l'any 1351, Guillem Muntaner. Tots dos eren preveres, per la qual cosa és possible que el lligam que establí Maymó Bonfill amb l'església es mantingués fins a l'any 1369, moment en què és la vila qui nomena administrador, Ramon de Torra el primer, i ho seguiria fent fins els nostres dies.

Com succeí amb la majoria d'hospitals, l'hospital de Sant Bartomeu passà a mans del Consell de la vila en quedar totalment oblidada la voluntat de Maymó Bonfill.

Amb tot el que hem anat explicant ens podem imaginar mentalment l'hospital de Sant Bartomeu: situat vora el portal de Soldevilla, de construcció senzilla com totes les de la vila d'Igualada, al costat de la capella de Sant Bartomeu, on durant molts anys es reunia el

Consell de la vila i on el vilatans venien a venerar el seu sant patró.

A les seves portes possiblement acudien els pobres demanant pa, roba per vestir, ja fos nova o usada, donacions pòstumes d'algun vilatà. També és possible que s'acollissin els nens abandonats i que alguna dida pietosa o assalariada s'acostés per donar-los de mamar.

El finançament de tota aquesta activitat venia donat per les deixes i donacions de la vila.

El Consell nomenava els recaptadors de l'hospital, que eren els encarregats d'anar a la vila a demanar donacions per a l'hospital, ja fossin diners, pa, ornaments dels llits o altres estris... A més l'hospital tenia un baci, situat a l'església de Santa Maria, on es recollien les aportacions que hom volgués fer per al manteniment de l'hospital. Hi havia altres bacins: per a alliberar captius, per als pobres vergonyants, per a casar donzelles pobres...

El consell de la vila nomenava també els administradors. Tenien l'encàrrec de portar els comptes de la institució, administrar els censos i les donacions testamentàries que rebia l'hospital.

En una revisió de les donacions testamentàries a l'hospital de Sant Bartomeu durant el període entre 1330-1469 realitzada actualment veiem que les deixes que hi figuren de forma expressa es mantenen presents en el 19% dels casos.

Façana Hospital/Església de Sant Bartomeu.

Possiblement el número fos més elevat sobretot en les deixes que es feien al baci de l'hospital, ja que a partir del 1370 ens trobem amb una nova forma de fer les deixes als bacins. En comptes d'anar anomenant cada baci, s'utilitza la fórmula "*Item dimito cuilibet aliorum bacinarum quibus acapitatur in dictam ecclesiam*", i només es fa esment de la xifra que es dona a cada un.

Les donacions eren molt diverses: aportacions al baci de l'hospital, censals, rèdits, delmes, terres etc.; més freqüentment s'oferien llits amb els seus components: llençols, màrfeques, cobrellits, coixins, travessers i altres estris, així com pa i draps per vestir els pobres.

Del protagonisme del pobre a l'hospital ens en parlen diferents deixes:

Francesca, dona de Bernard Vilella, difunt, dona "Un quartà d'oli per la llàntia que crema de nit l'hospital pels pobres que allà estan hospitalitzats" o Gerard Domènech el 1348 "Item dimitto pauperibus degentibus infirmis in hospitalis Santi Bartolomei...". L'únic que fa referència a malalts pobres.

El 1405 Berenguer de Forn crea uns censals "per que es comprí llenya per atendre els pobres que vagin l'hospital de Tots Sants a Nadal". O el de Pere Uronies, que donà 300 sous "per l'hospital de pobres de Sant Bartomeu per comprar draps" possiblement per vestir pobres.

Fruit d'aquest treball s'ha observat que l'hospital de Sant Bartomeu, a més de ser una institució d'atenció als pobres, oferia una funció social a la vila i a la comarca que no estava relacionada amb la pobresa, sinó amb la solitud.

Els vilatans que no tenien família eren atesos a l'hospital quan estaven malalts fins que es valien per ells mateixos i podien tornar a les seves activitats quotidianes.

Això es desprèn del testament de Maria, dona de Berenguer Tapiés, difunt, que, després d'oferir 100 sous per l'ànima, donà 20 sous a Alfons Marc, hospitaler, i a la seva dona, com a pagament pels serveis rebuts quan estava malalta. Va declarar l'hospital hereu universal.

Joan Pascual Orimides, del terme del Castell de

Claramunt, va fer el seu testament mentre estava ingressat a l'hospital el 1485. No figura cap familiar entre els receptors dels seus béns i declara l'ànima hereva universal.

Aquesta exposició ha volgut ser una pinzellada sobre el naixement del nostre hospital, l'hospital de Sant Bartomeu. Només és una introducció d'allò que vol ser un estudi amb més profunditat en un futur no massa llunyà, estudi que ens reve-li les respostes a moltes de les preguntes que encara ens seguim fent avui dia sobre l'origen del nostre hospital que, conjuntament amb l'església de Santa Maria, és la institució més antiga de la nostra ciutat i nucli embrionari de l'Hospital General d'Igualada, el qual dona origen a una tradició hospitalària de més de 700 anys d'història.

Bibliografia

- Floraisons des fondations hospitalières, XII-XXI siècles, Histoire des Hospitiaux en France, Bibliothèque de la Unité d'Hospitiaux.
- Josep M. Bernils i Mach, Hospital de Figueres. 630 anys d'història. Edita Hospital de Figueres, 1993.
- Josep Danon, Hospital Asil de Granollers, Departament de l'Alcalúlia, 1906.
- Eglise aux origines de l'hospital, Musée de l'Assistance Publique de Paris, Tardy Quercy S.A. 1987.
- Bronislaw Geremek, Historia de la miseria y la caridad en Europa la piedad y la buxca, Alianza Editorial.
- Joan Segura Pere, Història d'Igualada.

- Jaques Le Goff. El Hombre medieval. Los marginados. Alianza Editorial.
- Carme Batlla. La Seu d'Urgell medieval. Fundació Salvador Vives Casajuana 1985.
- Ferran García Díez. La pobresa a Igualada i les deixes testamentàries a l'Hospital Sant Bartomeu. Segles XIV-XV. Miscel·lania Aqualatensis. VIII. Igualada 1997.
- Ferran García Díez. Origen de l'Hospital d'Igualada. Guies de l'Anotavahit. Juny 1995.
- Ferran García Díez. Margarita Torres Enrich. Figura i funcions de l'hospitaler en l'antic hospital de Sant Bartomeu d'Igualada. Congrés d'Història de la Medicina als Països Catalans. Ripoll. 1989.
- Gabriel Secalí i Güell. La medicina i els antics hospitals de Valls. Fundació Pública Municipal Pius Hospital de Valls. 1990.
- Josep Mª Masachs i Suriol, Jordi Valles i Cuevas. Introducció Històrica als Hospitals de Vilafranca: beneficència, caritat i assistència. Ajuntament de Vilafranca. 1986.
- Joan Cruz. Patrimoni de l'església i pesta negra. Congrés d'Història de l'església catalana.

Una llegenda que s'entronca amb Maymó Bonfill.

Magí PUIG i GUBERN

A Igualada hi ha una antiga tradició, que ha anat passant de pares a fills al llarg dels segles, que dóna llum sobre l'origen de l'hospital de l'església de Sant Bartomeu i del patró d'Igualada. També explica per què les pells manufacturades a Igualada tenien tanta qualitat i gaudien de tanta fama ja a les darreries del segle XIII i en el XIV. Tot seguit relataré aquesta tradició-llegenda transmesa oralment que almenys parcialment podria molt bé ser real:

"En la croada que es va organitzar el segle XII per a la reconquesta de Terra Santa, es varen allistar gran nombre de cavallers i senyors feudals de la nostra comarca, entre el quals hi havia un senyor de la Conca d'Òdena que comandava gent de casa nostra. En la companyia d'aquest senyor hi figurava un igualadí de família distingida, el qual sent a l'Orient va fer una íntima amistat amb un cristià d'aquell indret. El jueu convers no solament l'ajudà

*sinó que el va acollir a casa seva i en va tenir cura per guarir-lo d'una ferida rebuda en un combat contra els infidels. Va arribar un moment en què la lluita va decon-
tar-se contra els cristians i aleshores els adeptes del Coran emprehengueren una ferotge persecució contra els defensors de la Creu. Romandre a Palestina va esdevenir una imprudència i els combatents hagueren de refugiar-se en un lloc més segur. Trobant-se en circumstàncies tan compromeses, el croat igualadí va proposar al seu amic oriental que l'acompanyés a la seva pàtria, on es podria dedicar amb completa llibertat, al seu ofici d'assaonador i a l'exercici de les seves pràctiques religioses. Li va prometre tota mena d'ajuda en justa compensació als favors que d'ell havia rebut. Els dos companys arribaren a Igualada, un cop aquí el cristià oriental va instal·lar un obrador d'assaonar pells, emprant els mètodes de treball del seu país, els quals eren molt més avançats que els que s'utilitzaven a la vila. El jueu convers va induir als blanquers i assaonadors d'Igualada a perfeccionar els sistemes d'adob i d'acabat de les pells, ensenyant-los a adaptar les tècniques de treball a Palestina. També va introduir a Igualada la devoció a Sant Bartomeu i instal·là a casa seva, tocant al taller d'assaonar, un petit oratori per donar culte al màrtir d'Armènia. A l'Orient Mitjà aquest sant era venerat com a patró de l'ofici dels blan-*

*quers perquè per martiritzar-lo li arran-
caren la pell.*

Enumerarem ara uns quants testimonis escrits que podrien avalar la veracitat d'aquesta antiga tradició:

- 1r. *"L'any 1282 Elisenda, muller de Pere Vidal, fa un llegat de dos sous a l'obra de l'església de Sta. Maria, i altres dos sous a l'hospital d'Agualada..."*¹
- 2n. *"L'any 1283, el rector Guillem Andreu llega a l'obra de la capella d'Agualada, 12 sous; a l'església d'Agualada, tres sous..."*²
- 3r. *En un altre testament de l'any 1288 es diu: "Deixo a l'obra de l'església d'Agualada, cinc sous, i a Sant Bartomeu, cinc sous..."*³
- 4r. *"Lonze de març de 1306, l'igualadí Maymó Bonfill i la seva esposa Sibil·la van instituir davant el notari públic d'Agualada Francesc Rovires, una fundació disposant que l'hospital i la capella de Sant Bartomeu anessin sempre units i fossin governats per un rector o majoral, que administrés des d'aleshores tots els béns, mobles i immobles, amb la condició*

*que cada dia se celebrés a la capella una missa en honra i alabança de Déu, a la Beàtíssima Verge Maria, i al benaventurat apòstol Sant Bartomeu, en sufragi de la seva ànima i la dels seus pares i parents..., i que fossin benignament rebuts els cecs, coixos, baldats, orfes i demés pobres malalts que s'acollissin"*⁴

- 5è. *"Sant Bartomeu era el patró de la localitat segons consta en els documents municipals més antics de l'any 1339"*⁵

Segons els documents transcrits, la capella de Sant Bartomeu ja existia l'any 1288. Però, quan es va construir? Podria ser l'any 1283. En el testament de Guillem Andreu veiem que la donació de dotze sous per a l'obra de la capella d'Agualada, contrasta amb la quantitat de tres sous per a l'església d'Agualada; això fa sospitar que en aquest any s'estava construint. També en aquest document es diu capella d'Agualada i no de Sant Bartomeu. El fet de no anomenar-la pel nom propi de la capella indica que no n'hi havia una altra, a la vila. En el testament de l'any 1282 parla de l'hospital i no de la capella de Sant Bartomeu. No hi ha dubte que l'hospital ja existia l'any 1282, però pot ser que no tingués encara la capella perquè va construir-se l'any següent. D'altra banda, és un fet molt simptomàtic que la capella de Sant Bartomeu s'hagués edificat en un dels carrers on s'establiren els blanquers des de temps molt llunyans, com consta documentalment. És versemblant que la capella de Sant Bartomeu estigués ubicada en el mateix lloc que

1 SEGUERS, Joan. Història d'Agualada. Agualada. Ateneu Igualadí. Volum II, 1970, pàg. 394.

2 SEGUERS, Joan. ídem. ídem. ... pàg. 393.

3 MARTÍ FIGUERAS, Joan. L'Església de Sant Bartomeu. Patrimoni Cultural nº 4. Agualada. Ajuntament d'Agualada, 1988.

4 MARTÍ FIGUERAS, Joan. L'Església de Sant Bartomeu. Patrimoni Cultural nº 4. Agualada. Ajuntament d'Agualada, 1988.

5 MARTÍ FIGUERAS, Joan. ídem. ídem. ...

ocupava el petit oratori de l'assaonador vingut de Terra Santa, del qual ens parla l'antiga tradició, o que fos una ampliació de l'esmentat oratori.

En el document de l'apartat 4L trobem els cognoms "Maymó" i "Bonfill". Es tracta d'uns cognoms d'origen jueu. En aquella època ja hi havia jueus a Igualada, i en els documents es feia constar la procedència jueva al peu del nom. En aquest cas el text diu: "l'Igualadí Maymó Bonfill". Això ens induïx a pensar que es podria tractar d'un descendent del jueu cristià descrit en l'antiga tradició. El fet que aquest senyor Maymó cedís tots els seus béns i instituís una fundació en favor de l'hospital i de l'església de Sant Bartomeu ens acaba de convèncer que l'indicat Sr. Maymó era del llinatge d'aquell assaonador oriental tan devot del sant apòstol d'Armènia.

L'apartat 5è. ens parla que Sant Bartomeu ja era el patró d'Igualada l'any 1339. Mn. Segura, en la seva *Història d'Igualada*, no troba explicació a aquest fet i diu que el patronatge pot ésser a causa de l'esplendidesa d'un devot o d'un gremi important, com el dels blanquers. Afegeix que sembla que aquests tenien una especial predilecció vers un sant que fou martiritzat llevant-li la pell i que la festa degué celebrar-se amb

molta solemnitat i amenitzar-se amb les diversions públiques de corsos, ballades i d'altres. De fet fou la major festa que se celebrava a Igualada i, per consegüent, passà a ésser la Festa Major. El raonament de Mn. Segura confirma la veracitat de la tradició explicada. Amb les noves i més modernes tècniques d'adob i d'acabat de la pell, importades de l'Orient Mitjà pel jueu convers, les pells manufacturades a Igualada assoliren una gran estima. Per aquesta causa el gremi de blanquers de la vila va adquirir una gran preponderància, per damunt de tots els altres gremis, i les festes que se celebraven en honor del seu patró eren les més lluïdes.

Totes les hipòtesis que hem exposat, fonamentades en tan sòlids arguments, podrien correspondre a la realitat, però malgrat tot això hem de constatar que fins avui no s'ha trobat cap testimoni escrit que confirmi que Sant Bartomeu era el patró dels blanquers d'Igualada, ni tampoc de les raons per les quals aquest apòstol es va convertir en el patró de la vila. Esperem que es descobreixin nous testimonis escrits dels primers segles de l'existència de la nostra ciutat que confirmin l'autenticitat de les hipòtesis formulades o que donin una explicació a les incògnites plantejades.

El finançament municipal de l'Hospital a mitjans del segle XIX (1846-1854).

Josep RIBA i GABARRÓ

Sempre s'ha dit que les coses que res no costen, res no valen. Però pels igualadins del segle passat això no fou pas així, sinó tot el contrari, perquè consideraven que el seu hospital valia molt perquè els costava molt.

Les xifres ens demostren que a mitjan segle XIX l'Ajuntament d'Igualada destinava a l'Hospital el 66% del seu pressupost, entre els anys de 1845 a 1847; després, entre 1848 i 1854, fou el 33%, en augmentar el nivell general. Abans que l'Ajuntament es fes càrrec d'aquest sosteniment ja havien passat tres anys, en els quals havia pagat les obres per a l'habilitació com hospital d'un edifici conventual que no reunia les condicions suficients per a funcionar com un centre sanitari.

En els antecedents de l'Hospital igualadí situat en el lloc actual del passeig de mossèn Jacint Verdaguer trobem que el 31 d'octubre de 1842 la "Junta Superior de Bienes Nacionales" va fer el lliurament a la vila d'Igualada d'un convent inacabat dels Frares Caputxins, exclaustrats des de l'any 1935 pels efectes de la desamortització, amb la condició que fos reconvertit en un hospital; la descripció que feien aleshores era: "estava situada al extremo de la villa, por la parte del sol naciente y a extramuros."

El nou Hospital d'Igualada fou inaugurat el dia de Pasqua de Resurrecció de l'any 1845. En aquells temps la població experimentava un creixement industrial i demogràfic, amb 10.095 habitants l'any 1857, el màxim assolit.

El 21 de febrer de 1847 les Germanes Carmelites de la Caritat es varen fer càrrec dels serveis auxiliars i assistencials, contractació feta amb la seva superiora i fundadora, Joaquina de Mas i Vedruna.

Cal recordar que Joaquina de Vedruna, justament durant els set mesos que va passar atenent els malalts de l'Hospital de Sant Bartomeu d'Igualada, entre el maig i el novembre de 1823, va decidir la fundació del seu institut de religioses i després va estar a punt de fer l'establiment a Igualada. Joaquina Vedruna havia arribat a la vila fugint de les forces constitucionals que es varen incautar de la seva masia vigatana en els esdeveniments del Trienni liberal, ja que els seus familiars eren del bàndol reialista (1820-1823).

Església i hospital d'Igualada, 1940.

Les biografies expliquen que Joaquina de Vedruna "tal com feia de costum anava a l'hospital a tenir cura dels malalts i es lliurava a aquesta tasca amb tota la il·lusió. El senyor Josep Estrada (administrador de l'hospital, que havia acollit Joaquina a casa seva quan cercava refugi en haver d'abandonar el seu Mas Escorial), i el seu fill Josep Joaquim de Mas es varen trobar i la vídua de Mas se n'alegrà. Feia dies que esperava un moment oportú per manifestar-los un secret que només coneixia el seu director espiritual. Tot passejant per l'horta els digué: Jo tenia la intenció de ser monja en un convent de clausura, però el Senyor em va manifestar que la seva voluntat era un altra. Em sembla que la meva missió és formar unes germanes que puguin

remeiar les necessitats dels pobles. Els malalts que no tenen una bona família estan desatesos. Ningú no es preocupa de l'educació de les noies ni dels infants. En les cases de Misericòrdia hi ha una barreja de gent abandonada i desgraciada impressionant, i encara són molts els qui no tenen un lloc en aquests establiments. Déu vol el servei amorós de les meves germanes a aquesta gent".

L'any 1799 Joaquina de Vedruna i Vidal (Barcelona 1783 - 1854), es va casar amb Teodor de Mas, de Vic, quan tenia 16 anys. Va tenir 9 fills i el 1816, als 33 anys, va enviuadar. El 1826 va fundar la primera comunitat de les Germanes de la Caritat per dedicar-se a la assistència dels malalts i del pobres. L'any 1940 va ser beatificada per Pius XII i canonitzada per Joan XXIII el 12 d'abril de 1959. El carrer del migdia de l'actual Hospital, entre el passeig de Verdagner i el carrer de la Soledat és dedicat a Santa Joaquina de Vedruna.

L'Ajuntament d'Igualada va ser el responsable de l'administració de l'Hospital entre els anys 1845 i 1853. En l'examen dels pressupostos municipals dels tres primers anys ens adonem que en el capítol de la Beneficència Pública destinat a l'Hospital hi havia assignades les dues terceres parts del total de les despeses.

Per exemple, en el pressupost de l'any 1846 consta la quantitat de 79.509 rals de billó de despeses hospitalàries, que era el 66% sobre un

total de 124.059 rals de billó. Entre els anys 1848 a 1854 la partida anual pressupostària fou gairebé constant en 64.793 rals de billó, amb una mitjana del 33% sobre el total.

Tot seguit transcriurem el contingut del pressupost municipal d'Igualada per a l'any 1850:

"Hospital Civil de la Villa de Igualada"

Presupuesto de gastos

Este establecimiento fue fundado en tiempo remoto, cuya fecha no consta, ignorándose el nombre del fundador, con el objeto de amparar a los enfermos pobres en sus dolencias; su dirección y administración está a cargo de una Administración particular, bajo tiempo ilimitado y a voluntad del Ayuntamiento, de personas celosas y filantrópicas, que ha cedido siempre la corporación municipal por su hacer como Autoridad de la población.

Viveres, utensilios i combustibles

Manutención de estancias o recogidos
5.000 Rs. Vn.

Botica

Gastos de compra de medicinas y botica	2.000	-	-
Camas, ropas, vestuario y útiles de cocina	3.468	"	"

Facultativos

Por el sueldo de los de medicina	640	"	"
Ídem de cirugía	640	"	"
Ídem de farmacia	240	"	"
Ídem de enfermeros.			
Honorarios.	2.160	"	"
Empleados.			
Por el sueldo de Gele	1.280	"	"

Cargas del establecimiento

Por contribuciones o censos	165	"	"
-----------------------------	-----	---	---

Culto y clero

Gastos y sostenimiento del culto	200	"	"
----------------------------------	-----	---	---

Gastos generales

Reparaciones Extraordinarios e imprevistos	2.000	"	"
	2.000	"	"

Total de Gastos	64.793	"	"
-----------------	--------	---	---

Presupuesto de ingresos

Reales

Fincas y rentas propias. Relación nº 1	1.898		
--	-------	--	--

Rentas que por menor expresa la relación nº 2	6.672	-	-	-	a Domingo Vilanova	100
Propios de las fundaciones del hospital	1.000	-	-	-	a José Murt	160
Bailes de la fiesta mayor	2.000	-	-	-	a Ramón Parellada	160
Limosna anual del Ayuntamiento	320	-	-	-	a Buenaventura Pebres	72
		-	-	-	a Alejo Fábregas	100
	.....					.....
Total de Ingresos:	11.890				Total	1.898

Resumen

Gastos	64.793 reales de vellón		
Ingresos	11.890 " "		
	.....		
Déficit	52.903	-	-

Observaciones: Este déficit se cubre por medio de limosnas y donativos que hacen personas filantrópicas y afectas al establecimiento y cuando no llega a estarlo éste se concreta de los fondos que tiene. Igualada, 1º de mayo de 1850, José Arias, alcalde corregidor, Alejo Morros, Pbro.

Relación nº 1

*Rentas proporcionadas
de fincas rústicas:*

	<i>Reales</i>
Por la del huerto llamado de Salat, dado a medias a Jaime Torres	640
Una viña arrendada a Miquel Ribalta	560
" " " a Ventura Morera	106

Relación nº 2

Hospital de la Caridad de Igualada. Producto anual de las rentas para atender las obligaciones de su Instituto:

Rs. vn. mrs.

Pensión que le presta	
" Narciso Llobera	9
" Ramón Trullas	96
" José Aguilera	64
" José Riba	32
" José Rafart	96
" Juan Gavarró	48
" Antonio Castellort	102 12
" Antonio Subirana	320
" Buenaventura Jover	192
" Antonio Civila	64
" Antonio Benapret	108 22
" Jacinto Travería	96
" Juan Jorba	108
" Josefa Olzinelles	264
" José Regordosa	86 30
" Nicolás Dardet	296

				<i>Pressupost Hospital</i>	<i>Pressupost Ajuntament</i>
"	"	Juan Cartañá	179 30	<i>Any</i>	
"	"	Jaime Bou	133 10		
"	"	Vda. Juan Reixacs	35 6		
"	"	Pablo Muxí	57 18	1848	64.793 Rs. vn. 195.603 Rs. vn.
"	"	José Valls	13 30	1849	64.793 " " 198.104 " "
"	"	Pelegrín Gual	32	1850	64.793 " " 196.402 " "
"	"	Buenaventura Badía	339 6	1851	64.793 " " 193.702 " "
"	"	Bartolomé Gomis	96	1852	64.793 " " 191.118 " "
"	"	Buenaventura Ferran	128	1853	60.000 " " 180.597 " "
"	"	Jaime Baliu	320	1854	60.000 " " 171.188 " "
"	"	Jacinto Güell	96		
"	"	Manuel Miserachs	1.920		
"	"	Raymunda Soler	213 10		
"	"	Juan Borrás	37 28		
"	"	Gabriel Castells	606 22		
"	"	Juan Roca	320		
"	"	Ayuntamiento Constitucional	200		
Total			6.671 20		

Després d'haver descomptat els ingressos detallats, el dèficit que restava per eixugar a càrrec de l'Ajuntament era de 52.903 "reales de vellón", que també era el concepte més gran de tots i que representava el 26% per cobrir directament, en el cas que les donacions eventuals no arribessin.

El resum general comparatiu de les xifres dels anys de 1848 a 1854, entre els pressupostos de l'Hospital i els de l'Ajuntament, demostra la mitjana del 33% al damunt de les finances municipals igualadines:

Per una Reial Ordre de 17 d'octubre de 1853, l'Hospital d'Igualada passava a ésser "Hospital de Distrito de la Villa de Igualada", com establiment de beneficència provincial. Altres cinc hospitals d'altres llocs van passar a càrrec de la Diputació Provincial de Barcelona. Però la seva aplicació pràctica no fou efectiva fins l'any 1855.

Aquest sistema va durar fins l'any 1870, quan fou acordat per la Superioritat que els hospitals de caràcter provincial haurien de recobrar la dependència municipal que abans havien tingut.

Així, l'Hospital d'Igualada retornava a la subvenció igualadina per a la resta del segle XIX i bona part del XX. L'any 1929, per mitjà d'un conveni entre l'Ajuntament d'Igualada i la Diputació de Barcelona, va recuperar la categoria d'Hospital Provincial i Comarcal de l'Anoia, que es va fer efectiu el primer de gener de 1930.

Aleshores el president de la Diputació era Josep M. de Milà i Camps, comte del Montseny, i el

diputat de Sanitat, el doctor Francesc Esquerdo i Rodoreda. L'alcalde d'Igualada era Josep Roca i Puget.

El 20 de setembre de 1887 fou aprovat un nou "Reglamento para el régimen y gobierno de la Junta del Santo Hospital de la ciudad de Igualada". El nom de Sant Hospital es va mantenir com a genèric fins als nostres anys noranta.

Josep Riba i Gabarro
(CECI; Secció d'Història Dr. Joan Mercader)

Bibliografia

Antoni Carner: *Elementos Hospitalarias igualadinas. XV años de Hospital Comarcal (1930-1955)*. Diputación Provincial de Barcelona. 1955; p. 49-53.

Lidia Martín: *Joaquima de Vedruna*. Ed. Claret, Barcelona, 1983; p. 86-90.

Arxiu Històric Comarcal d'Igualada (AHCI): Ajuntament d'Igualada, L'Hg. Pressupostos municipals, 1845-1854.

Postdata

Com a curiositat històrica comparativa, si ara el 1996 l'Ajuntament d'Igualada té un pressupost de 3.258 milions, en aplicació del 33% d'abans, a l'Hospital li tocarien 1.075 milions, en lloc de tenir una partida 0.

Per altra banda, l'actual Fundació Sanitària d'Igualada té un pressupost de 3.485 milions, amb una diferència de 227 milions superior al pressupost municipal, i que es cobreix amb el 93,7% del contracte amb el Servei Català de la Salut i un 6,3% de procedència privada. El temps i els sistemes de finançament han canviat molt i explicar tot això seria tota una altra història.

BENEFICENCIA PUBLICA.

DISTRITO MUNICIPAL

SARUZZO

PROVINCIA

DE Spinalba

DE Spinalba

DE Piacenza

Hospital Civil de la Villa de Spinalba

Este establecimiento fue fundado (?) *en la época de la república para atender a los pobres*
 por (3) *donaciones de la comunidad del pueblo* con el objeto de (4) *atender*
la necesidad pública en sus diferentes su dirección y
 administración está a cargo de (5) *una junta de señores de la villa de Spinalba*
 en virtud de (6) *ordenanza de la junta municipal de Spinalba* y por
voluntad del Ayuntamiento de Spinalba en virtud de una ordenanza de la junta municipal
de Spinalba de fecha 10 de Mayo de 1846

PRESUPUESTO DE GASTOS.

Basin refer

VIVERES, UTENSILIOS Y COMBUSTIBLES.

Por importe de los que se requieren habitualmente para la manutención
 de enfermos y recogidos. .... Scudi 1000
 Idem de dependientes que disfrutan este beneficio. ....

BOTICA.

Gastos de compra de medicinas y efectos de botica. 2000

CAMAS, ROPAS, VESTUARIO Y UTILES DE COCINA.

Reposición y conservación de camas y ropas.	1000		
Idem al . . . y conservación de vestuario.	200	}	1200
Idem de efectos de cocina.	200	}	1200
Por el mantenimiento de la casa de	1200	}	2600

5800

		Reals valles
		<i>Suma anterior</i> 52.568
FACULTATIVOS.		
Por el sueldo de los de Medicina.....	860	} 1920
Idem de Cirugía.....	860	
Idem de Farmacia.....	200	
ENFERMEROS Y SIRVIENTES.		
Honorario de enfermeros.....	2160	} 2160
Idem de amas de lactancia.....		
Idem de sirvientes.....		
.....		
EMPLEADOS.		
Por el sueldo del Gefe.....	1280	} 1280
Idem de Subalterno.....		
Idem del Mayorazgo y Recaudador.....		
.....		
SUELDOS Y GASTOS DE CATEDRAS U OBJETOS DE EDUCACION.		
Sueldos de Profesores cívicos.....		}
Compra de libros, papel, tinta y demas gastos ordinarios.....		
GASTOS REPRODUCTIVOS.		
Compra de artículos para manufacturas.....		} 6.420
Bastido ó signacion de Manos.....		
Jornales ó remuneracion de trabajos artísticos.....		
Compra de herramientas y útiles de talleres.....		

			Bando real.
			Suma anterior..... 60.128
CARGAS DEL ESTABLECIMIENTO.			
Por contribuciones, mercedes & censos que gravan sobre las fincas & fundacion del establecimiento.....	16 1/2	}	16 1/2
Para dotas de doncellas.....			
Misa.....			
Librenas dispuestas por el fundador & sus sucesores.....			
Pagos de consignaciones & favor de otros establecimientos & objetos segun fundacion.....			
•			
•			
•			
•			
CULTO Y CLERO.			
Funciones de Iglesia.....		}	2000
Honorario de los Capellanes.....	2000		
Gastos y sostenimiento del culto.....			
GASTOS GENERALES.			
Para las de reparacion de fincas.....	2000	}	1000
Extraordinarias & imprevistas.....	2000		
•			
•			
•			
			<u>TOTAL DE GASTOS..... 14.972</u>

PRESUPUESTO DE INGRESOS.

FINCAS Y RENTAS PROPIAS.

Por el producto de las fincas propias de este establecimiento, según relación n.º	1899	}
Por id. de las rentas que por menor expresa la relación n.º 2.	6672	
Por id. de contribuciones del Estado según relación n.º		
Por id. de pensiones sobre plazas eclesiásticas, según relación n.º		

ARBITRIOS.

Por el producto de los arbitrios destinados á este establecimiento, entre portones y fechas de las órdenes de su concesión aparecen en la relación n.º .....

INGRESOS EVENTUALES.

Del producto de manufacturas <i>del taller de carpintería del hospital</i>	1000	}
Idem de la venta de efectos <i>de la casa del hospital</i>	2000	
Idem de rentas <i>de la casa del hospital</i>	2000	
Idem de donaciones y legados <i>de la casa del hospital</i>	3000	
Suma		11898

RESUMEN.

Censos	6672	}
Escritos	11898	
SUMA DE OBTENIDOS	18570	

(1) OBSERVACIONES. *Se suplen en estas páginas de los ingresos y donaciones que han sido pagados por el hospital de San Juan de Dios y que se han consignado en el presupuesto de este establecimiento de este año de 1898.*

Joaquín Araya
Agustín Araya

N.º 1

Recetas procedentes de fines pios

			<u>Moneda</u>
Por la del Hospital de San Mateo de San Mateo de San Mateo			
de San Mateo de San Mateo de San Mateo			100' 0
de San Mateo de San Mateo de San Mateo			50' 0
de San Mateo	id	de San Mateo	100' 0
de San Mateo	id	de San Mateo	100' 0
de San Mateo	id	de San Mateo	100' 0
de San Mateo	id	de San Mateo	100' 0
de San Mateo	id	de San Mateo	100' 0
de San Mateo	id	de San Mateo	100' 0
Total			<u>1000' 0</u>

Expedida en San Mateo de San Mateo de San Mateo
 el día 10 de Julio de 1859
 M.ª Arias
 M.ª Arias

L'escola d'Infermeria d'Igualada.

**Elisabet BAGUÉS i RIBAS;
Rosa Maria BASAS
i TORRELLARDONA;
Fina CERDÀ i TONEU;
Emma FILLAT i FILLAT;
Carme IBAÑEZ i ALONSO;
Raquel JAUME i PRAT;
Maria Dolors MUNTANÉ i COSTA;
Montserrat BRUGUÉS i BRUGUÉS**

Primer de tot, el nostre agraïment al doctor Josep M. Ustrell, coordinador d'aquestes jornades, per haver-nos convidat a fer aquesta exposició sobre l'escola d'infermeria d'Igualada.

L'origen de la història d'infermeria es perd en el temps. Ja en els primers hospitals de l'edat mitjana existien persones entregades a l'atenció i cura del malalt, generalment pertanyien a una orde religiosa.

Amb l'actuació de Florence Nittingale al segle XIX es donen les primeres pautes d'actuació i és l'inici del reconeixement de la infermeria com

a professió. Però en aquesta exposició ens centrarem a analitzar el naixement de les escoles d'infermeria.

És a finals del segle XIX quan es comencen a crear les primeres escoles de llevadores i practicants al costat de les Facultats de Medicina.

En els hospitals, els malalts continuen sota la cura de les ordes religioses. Les monges són voluntarioses, coneixedores de l'ofici per l'experiència personal basada en el treball, però no tenen coneixements científics.

Els practicants són una altra figura característica de l'època. Provenien d'una classe social mitjana/alta i treballaven en estreta col·laboració amb el metge i cirurgià. Gaudien d'un gran prestigi sobretot en el medi rural, on moltes vegades s'avisava abans el practicant que el metge. Generalment eren varons.

Per accedir al títol era necessari el batxillerat elemental, més quatre anys d'estudis.

Aquest reconeixement avui ha desaparegut i es relaciona practicant només amb l'infermer que posa les injeccions.

Les llevadores també van ser de les primeres en disposar d'una escola que les reconeixia, com la del Hospital Clínic, depenent de la Càtedra d'Obstetrícia i Ginecologia.

En la medicina privada ens trobem amb la figura de la infermera-secretària, sense titulacions. La col·laboració s'extenia a passar consulta, instrumentar en les intervencions i a fer d'anestestes quan calia.

Eren de classe social alta i moltes vegades familiars del metge. Quan anava a l'hospital, el metge es portava la seva infermera-secretària. Amb la guerra civil es mobilitza un gran nombre de dones per a l'atenció dels ferits, ja que les monges i el personal mèdic no poden fer front al gran nombre de ferits que arriben als hospitals. Finalitzada la guerra, demanen que se'ls reconeguin els seus coneixements.

El 1941 es regula el títol d'infermeria i el 1944 s'unifiquen les titulacions de comadrona, practicant i infermera, però es mantenen separades: les escoles de comadrones i practicants, a les facultats i les infermeres, en els hospitals.

Els hospitals es van transformant en el centre de l'atenció als malalts. L'evolució tecnològica requereix de personal d'infermeria més preparat i coneixedor de les noves tecnologies. Aquest fet es dona sobretot en el nostre entorn cap als anys 60, en què l'antic model de personal voluntariós dedicat a l'atenció i necessitats del malalt aïllat ja no respon a les noves exigències de major coneixement i domini de les noves tècniques.

Aquest va ser el motiu del naixement de les escoles d'infermeria al costat dels hospitals. Aquestes

escoles responien a dues necessitats: poder disposar d'un personal qualificat i obtenir personal a baix preu sota l'excusa de les pràctiques.

A partir dels anys 60 comencen les especialitzacions i apareix el títol d'ATS, que unifica els tres sectors: comadrones, practicants i infermeres.

La majoria d'escoles funcionaven en règim d'internat, rigurosament controlades per les monges.

La presència de les primeres infermeres titulades amb una bona preparació en els hospitals entra en conflicte amb les comunitats religioses acostumades a portar la direcció i orientació del centre.

Assistència Mèdica a la ciutat i comarca

L'any 1934 es va fundar el Servei de Cirurgia de l'Hospital, dirigit pel doctor Joan Solà Surís.

El desembre de 1952 l'Hospital va signar un contracte amb el SOE i des d'aleshores s'hi van poder atendre els seus malalts.

Al voltant dels anys 60, la ciutat d'Igualada té uns 30.000 habitants i està envoltada d'un cinturó de pobles i barris obrers acabats de construir.

Sanitàriament parlant, hi trobem dues residències sanitàries: l'Hospital Comarcal i la Clínica de Sant Josep; dos ambulatoris: el del SOE i el de la Mútua Igualadina per a accidents de treball.

El personal auxiliar és insuficient. Tenim constància de:

- 3 practicants masculins
- 3 practicants femenins
- 3 ATS
- 10 infermeres

Com es pot veure, el personal sanitari és del tot insuficient i s'imposa l'intrusisme amb totes les seves conseqüències.

Es donen casos excessius en què els familiars dels pacients demanen als metges que no receptin injeccions, ja que no troben ningú que les posi.

De tot això es dedueix la gran urgència d'omplir tantes places lliures amb nous títols d'ATS, però és necessari facilitar els estudis.

L'any 1966, Juan Antonio García Urgelés, alcalde de la ciutat i president de la Junta Administrativa del Sant Hospital d'Igualada, sol·licita al Ministeri d'Educació i Ciència l'autorització per a la creació d'una escola d'ATS, amb l'ajut de la Facultat de Medicina de Barcelona, la qual exigeix el projecte de creació de l'escola en règim d'internat, únic sistema autoritzat.

Aquesta escola va ser la primera escola oficial concedida a un hospital fora de l'àmbit corresponent a la capital d'una província. A l'escola se li va donar el nom de "Nuestra Señora de la Piedad del Santo Hospital de Igualada", adscrita a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona i depenent del rector de la Universitat i del degà de la Facultat de Medicina; era una escola d'àmbit estatal.

L'escola estava sota la responsabilitat d'un catedràtic, nomenat per la Facultat com a director-inspector.

L'escola es va inaugurar el curs 67-68. El primer director-inspector representant de la Facultat de Medicina fou el doctor Manuel Taure Gómez; el director de l'escola, el doctor Joan Solà Surís; la secretària d'estudis, Magdalena Antonijoan; l'ATS, de la Comunitat Vedruna, i la cap d'infermeria, Maria Cruanyes, també ATS de la Comunitat Vedruna.

El professorat era del tot voluntari.

Les alumnes havien de passar unes proves de selectivitat per a poder ingressar. Aquesta selectivitat es feia després d'un mes de pràctiques i segons el resultat d'un qüestionari que constava de 40 ítems, amb els quals es valorava la futura estudiant, tant en l'aspecte humà com en el tècnic.

Les alumnes que superaven la part pràctica passaven a un examen escrit que es realitzava

davant un tribunal designat per la Junta rectora de l'escola; tractava sobre temes de cultura general i coneixements bàsics per als estudis d'infermeria.

L'escola es situava en un edifici propietat de l'Hospital, dins del seu recinte però amb total independència, en la zona destinada a espai verd.

Constava de:

- 2 aules per impartir classes
- sala d'estar
- biblioteca
- despatx administratiu
- jardins
- pista esportiva
- vestuaris
- laboratori

L'internat estava situat dins de l'Hospital i constava de:

- 13 habitacions dobles
- serveis
- menjador
- sala d'estar

Es regia per un reglament d'ordre intern referent a:

- visites
- sortides
- conferències telefòniques

- lectures
- règim disciplinari
- normes generals

Segons els estatuts, l'escola havia de funcionar en règim d'internat, però des de la primera promoció les estudiants de la nostra ciutat podien fer la carrera sense estar internes.

L'internat va desaparèixer el 1977. Cal ressenyar que van continuar accedint a l'escola estudiants de tot l'Estat espanyol fins a les últimes promocions.

El pla d'estudis per a l'ensenyament dels tres cursos, d'acord amb el BOE de 8-11-55, estava format d'una part teòrica, que s'oferia a l'escola, i una altra de pràctica, que es feia a l'Hospital. El llibre de text era el de "Ayudante Técnico Sanitario", de la Facultat de Medicina de Madrid.

Quan a les pràctiques, les alumnes de primer curs passaven per les sales d'hospitalització de 8 a 12 del matí, sota la direcció de la germana infermera, cap del departament. Feien llits, atendien timbres, prenién la temperatura. Les alumnes de segon curs feien 8 hores diàries de pràctiques amb torn partit de matí i tarda, i, a més de les sales d'hospitalització, passaven per dispensaris, esterilització, etc. Les alumnes de tercer curs feien pràctiques d'horari intensiu i torns de nit, passant per prematurs, maternitat, pediatria, quiròfan, laboratori...

Les classes duraven d'octubre a juny, es feien exàmens trimestrals i les notes es comunicaven per escrit als pares. Al juny es feien els exàmens finals, convocats per la Facultat de Medicina de Barcelona i davant del Tribunal que la facultat nomenava.

Les vacances eren de deu dies per Nadal, sis dies per Pàsqua i un mes a l'estiu; la resta de l'estiu es feien torns per tal que els serveis de l'Hospital quedessin coberts.

Durant el curs es feien visites d'estudi a centres hospitalaris i culturals, com per exemple a l'Hospital Psiquiàtric de Sant Boi, a la Maternitat de la Diputació Provincial, a la Mútua Metal·lúrgica d'accidents de treball, a la Central d'esterilització d'Aragó, única en aquella època de raigs gammes.

De l'escola sortiren 11 promocions, de les quals una bona part es quedaren a treballar a la nos-

tra comarca, cobrint així la manca d'infermeria que hi havia.

L'any 1977 es va crear el Decret de la Integració de les escoles d'ATS, que havien de transformar-se en Escoles Universitàries d'Infermeria amb la nova denominació de Diplomats en infermeria.

El doctor Solà va fer la sol·licitud adient per mantenir l'escola en funcionament. Segons l'apartat B de l'article 3r es podia retardar el tancament si la Universitat proposava un ajornament a la integració, la qual cosa es va sol·licitar, però no es va acceptar. Algun centre, tot prescindint del tràmit universitari i recorrent directament a Madrid, va resoldre la seva integració.

Només es va autoritzar que finalitzessin les alumnes de 2n i 3r curs.

L'escola tancà les seves portes el curs 80-81.

5.

Temes mèdics forans

Temes mèdics forans

Lluís Guerrero i Sala

Álvaro Vera i Granados

Carles Hervàs i Puyal

Josep Maria Calbet i Camarasa

Manuel Cahisa i Mur

La paleopatologia al jaciment de Collbaix.

Lluís GUERRERO i SALA

Introducció

Cada vegada més irrompen els nous estudis paleopatològics en les ja veteranes sessions sobre història de la medicina. En aquests casos el registre ossi esdevé l'única font documental de la prehistòria de la salut i de la malaltia dels nostres avantpassats llunyans.

En primer lloc, vull expressar el meu agraïment al director de l'excavació de la balma de Can Bosch, senyor Joaquim Parcèrisas, i al professor Rafael Mora Torcal, membres ambdós del Servei d'Anàlisi Arqueològiques de la Universitat Autònoma de Barcelona que han tingut cura del jaciment i del seu estudi. També a la senyora Araceli Martín, arqueòloga territorial del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, promotora de la recerca. I als companys d'Arqueociència, pel seu suport. Espero no decebre les seves expectatives i confiança.

La balma del Mas Bosch de Monistrol de Rajadell

La balma del Mas Bosch de Monistrol de Rajadell està situada a la comarca del Bages, a uns 12 km de Manresa sortint d'aquesta en direcció a l'Anoia i l'Alta Segarra. Afectada per les obres de l'eix transversal, fou excavada d'urgència la primavera de l'any 1995.

Es tracta d'una balma sota un gran banc de gresos eocènics, que contenia un enterrament col·lectiu datat en el calcolític o en el bronze antic.

Altres balmes coetànies que he tingut l'oportunitat d'excavar han donat cronologies radiocarbòniques del 2200-2500 a.C., aproximadament, moment en el qual podríem situar els enterraments. Aquest mateix jaciment té un moment d'ocupació estacional més antic, probablement azilià, que no ha donat restes òssies humanes.

La balma sepulcral havia estat violada en reiterades ocasions i al seu davant hi havia un gran escampall d'ossos humans fragmentats. En l'interior, però, restava in situ una considerable acumulació osteològica. L'acurada excavació i posterior neteja ens ha fornint 622 sigles d'ossos o conjunts, alguns molt minsos, de diferents individus. El nombre de fragments s'acosta als dos mil.

Descripció de la població

La primera tasca efectuada ha consistit en individualitzar les restes, fent la tria en relació a les característiques òssies i dentals, a les categories d'edats, als aparellaments per lateralitat, les reiteracions d'elements, etc. Això ens ha permès estudiar la demografia de la població representada en la mostra i accedir al nombre mínim d'individus (NMI). Per calcular el nombre d'adults disposem de sis clespes, però la clau interpretativa és la dental. La peça més repetida és la segona premolar inferior esquerra, amb un total de sis, a les quals cal afegir dos alvèols mandibulars obliterats en aquest punt, la qual cosa ens donaria un NMI d'adults de vuit individus.

Per calcular el nombre mínim d'infants ens hem basat en l'estudi de la maduració òssia i de l'erupció i apiciformació dentària. La peça més repetida és la incisiva lateral superior esquerra, de la qual n'hi ha quatre.

El nombre mínim d'individus del jaciment és de quinze, dels quals vuit adults i set infants (la majoria de la primera infantesa).

La distribució per sexes l'hem fet a partir de sis cranis d'adults. La mostra pateix d'una manca de representació de pelvis, i la utilització de l'esquelet postcranial és molt més arriscada. D'acord amb l'extrem cefàlic probablement hi hagi quatre homes i dues dones. La resta de la pobla-

ció, nou individus més segons el NMI, són indeterminats.

La distribució per edats es fa basant-se també en els cranis d'adults, i segons el controvertit mètode sutural (Vallois, correcció d'Olivier, 1960). D'acord amb aquesta metodologia, dels quatre homes un té de 20 a 25 anys, un altre de 30 a 40, un de 40 a 50, i un de 50 a 60. De les dues dones, una té de 20 a 25 anys, i l'altra de 30 a 40 (més probablement cap a 40). Les edats dels infants les he calculat segons el mètode dental (Schour i Massler, 1941), el qual ens mostra la presència d'un fetus a terme o nuriat, dos infants en el tram d'edat entre 16 mesos +/- 3 mesos i 3 anys +/- 6 mesos, i quatre infants entre 5 anys +/- 6 mesos i 9 anys +/- 9 mesos.

La mitjana d'edat de la població (Borgognini i Pacciani, 1993) en el moment de la mort estaria entorn dels dinou anys.

La talla no l'he pogut deduir per manca d'ossos sencers. Ni els ossos llargs ni els metatarsians conserven ambdues epífisis.

La robustesa mètrica mitjançant els índex tampoc l'hem pogut determinar pel mateix motiu. La robustesa morfològica és més important a nivell de les extremitats inferiors.

La caracterització tipològica, encara útil per a l'estudi de les nostres poblacions prehistòriques, l'hem fet a partir dels cranis d'adults, que corres-

ponen, a grans trets, a la varietat mediterrània pròpia del substrat indígena (Turbón, 1981).

Pel que fa als caràcters epigenètics (Hauser i De Stefano, 1989), el més comú és la presència de canals vasculars sobre les eminències frontals de quasi tots els cranis conservats. A nivell de la dentició decidua també constato l'existència de caràcters discontinus (Schwartz, 1995): un 3,70% de les incisives tenen un *cingulum* molt acusat, i un 7,40% de les primeres molars mostren tubèrculs de Carabelli del °1 de Jorgensen. En la dentició permanent es poden observar uns trets determinats: un conducte radicular doble en incisives laterals superiors, solcs accessoris distals en canines, i el *foramen caecum* molar, es donen en un 0,76% de les peces; tubèrculs canins, acolzament d'arrels de peces anteriors, o bé arrels atrofiques, es donen en un 1,52% ; els *cinguls* canalats, incisives en pala, i tubèrculs de Carabelli (graus del °2 al °6 de Jorgensen) es donen en un 2,29%. Els *tori mandibularis* apareixen en la mateixa proporció, i els *canalis mylohyoidalis* en un 0,76% de les mandíbules.

Patologia detectada

Una vegada descrita aquesta població, encara que a grans trets, entrarem en detall en el capítol de la patologia, veritable objectiu del present estudi.

A nivell cranial solament es detecten cinc entitats nosològicament diferents.

La primera: es tracta d'una erosió cranial situada entre l'euri esquerre i el lambda del crani 89, que correspon a un individu masculí d'uns 30 a 40 anys d'edat. La lesió és quasi circular, de 4 mm de diàmetre i 1 mm de profunditat, amb el fons íntegre i remodelat. Radiològicament no s'aprecia esclerosi perilesional. Pot correspondre a les restes d'un traumatisme antic, *intra vitam*.

La segona: és una petita exòstosi, situada sobre l'eminència frontal esquerra del crani 229, el qual correspon a un home d'uns 50 a 60 anys d'edat. La lesió és arrodonida, d'uns 3 mm de diàmetre i 1 mm d'altura. Radiològicament és densa, i no té reacció perilesional. Crec que es tracta d'un osteoma eburni, lesió tumoral benigna, molt freqüent i banal de la calota, d'etiologia poc precisa. Alguns osteomes han estat associats a la síndrome de Gardner (FARRERAS i ROZMAN, 1995), però la majoria de vegades són idiopàtics.

La tercera: es tracta de l'entitat coneguda com a *cribra orbitalis*. És el signe patològic més freqüent en els cranis, i es dona en quatre individus, un d'ells (crani 307) un infant de 5 a 10 anys, que la presenta bilateral; també la mostren dos homes, un de 20 a 25 anys (crani 276), i altre de 40 a 50 (crani 541), i també una dona (crani 308) de 30 a 40 anys (forma unilateral dreta). En tots els casos no hi ha una patologia

avançada dels sostres orbitaris, i es tracten de fases inicials o moderades de la *usura orbitae*, dins el tipus a de Knipp. La causa més atribuïda per a aquesta patologia és l'anèmia ferropènica, que en poblacions antigues sol ésser secundària a infeccions; parasitismes, dèficits nutricionals per fams o dietes inapropiades, etc. (STUART-MACADAM, 1996). Altres causes invocades són la *polycitemia vera*, les cardiopaties congènites cianògenes i les anèmies hemolítiques congènites com la talasèmia, drepanocitosi, esferocitosi i el fipocitosi hereditàries, i l'anèmia hemolítica hereditària no esferocitòsica (Thillaud, 1996).

La quarta entitat observable a nivell cranial és la hiperòstosi poròtica. Aquesta es dona en un infant de 5 a 11 anys (crani 481), el qual presenta sobre les taules externes parietals abundants soles vasculars i àmplies zones pluriorificials. En algunes seccions de fractures *post mortem* es veu una diploe més gruixuda i amb cel·les més grans. Radiològicament no s'arriba a veure la imatge "en raspall", car no estem davant d'una forma lesional avançada. L'etiologia d'aquest quadre és superposable a la de la *cribra orbitalia*, malgrat que la relació o associació entre ambdós no sigui clara (Ortner i Putschar, 1985-I).

La cinquena troballa patològica cranial l'hem fet en una dona de 30 a 40 anys d'edat (crani 308), més probablement cap a 40, que presenta en l'interior de les bosses frontals, als costats de la cresta frontal, exòstosis estriades o espícules

distribuïdes formant arcs concèntrics, i tuberositats de fins a 13 x 7 mm i 2 mm d'altura. Radiològicament s'obtenen imatges irregulars i nebuloses d'ostecondensació. Aquestes lesions poden ser signes d'una hiperòstosi frontal interna, o síndrome de Morgagni o craneopatia metabòlica de Moore, que sol associar-se als fenòmens postmenopàusics de la dona (Campillo, 1983).

Patologia mandibular

La patologia de l'articulació temporomandibular és representada amb dos casos d'artrosi d'aquest nivell. S'observa en els còndils de les mandíbules 333 i 619. En ambdós casos aquests mostren poliment i pèrdua d'altura, amb superfície rugosa i poròtica, i amb revores osteofítiques en els contorns anteriors dels còndils.

La mandíbula 619 constitueix un cas patològic singular. És d'un adult de sexe i edats indeterminats. Mostra una edentació total i reabsorció de la major part dels alvèols, però el realment interessant és que bona part del cos i del *ramus* dret també s'han reabsorbit i desestructurat, amb deformació de volum (Thillaud, 1994). El cos, sinuós, s'ha reduït extraordinàriament, i és molt baix i prim, existint solament per sota del conducte dentari, menys en la simfisi, on és més alt però amb deformacions, i neoformació òssia que dona lloc a tuberositats. Les dues cares del cos tenen varis orificis de drenatge o cloa-

cae, el major junt al forat mentonià esquerre, conformant un orifici de 9 x 2,5 mm. El *ramus* dret ha sofert una recessió de la seva vora anterior fins reduir a un sol terç l'amplada de la branca ascendent. A la zona posterior dreta del cos s'ha format una exòstosi de textura estriada en la seva cara externa: una forta inserció per poder mantenir la implantació del masseter. Les vores òssies que han deixat les zones reabsorbides són regulars i remodelades. La branca esquerra no sembla afectada.

Letiologia d'aquestes lesions hagué de ser infecciosa, cosa que explica la presència dels forats de drenatge. Una infecció crònica pot donar extenses reabsorpcions, deformacions, neoformacions i remodelacions de l'os. Malgrat desconèixer el bacteri causal, el quadre nosològic pot correspondre a una osteomielitis mandibular, que moltes vegades en els adults té com origen les infeccions orals, dentals i periodontals (Ortner i Putschar, 1985-II).

Patologia dental

La patologia dental, com sol esdevenir-se en paleopatologia, és la més freqüent del jaciment. S'han conservat 27 peces dentàries deciduals i 131 permanents, i escasses porcions d'arques alveolars, per la qual cosa no es poden avaluar les pèrdues *intra vitam*, però sí constatar la presència de dues mandíbules totalment edentades.

Les alteracions del color de l'esfalt que he trobat semblen ser tafonòmiques.

Hi ha una incisiva superior lateral esquerra (441) que presenta un acanalat transversal en la cara anterior de l'arrel prop de la línia ameloceumentària. L'he trobat en altres ocasions (Guerrero, 1996), i l'he atribuït a maniobres mecàniques de neteja amb matèries abrasives.

Hi ha una primera molar superior dreta decidua (30/20 NC) que mostra incisions en vida de l'esfalt vestibular per matèries dures. Una segona premolar superior esquerra permanent (423) mostra una fractura cuspidial *intra vitam*.

L'abradió dentària ha estat quantificada segons el mètode de Murphy (1959), la major part de les peces estan en les categories a (47 casos), b i c, i minvant progressivament de la d a la h (un sol cas); en bona part podrien seguir una línia paral·lela a la corba d'edats. És lleugerament més intens en les peces posteriors que en les anteriors, palesant el processament de materials durs. Algunes peces mostren aposició de dentina secundària, hipercementosi, o transparència senil de l'arrel. Hi ha dos casos d'abradió plana intensa, dos en bisell L-V, dos en pla oblic M-D, i dos d'irregular (una "en esgló", i l'altra en "cap de vis"). El desgast interproximal és intens tant en infants com en adults, és independent de la malaltia periodontal, i arriba a fer facetes de fins a 5 x 3 mm; probablement es relacioni amb una dieta rica en elements durs.

Balma de Can Bosch de Monistrollet (Raiadell, Bages)

Els defectes de l'esmalt són nombrosos, afectant el 35,11% de les peces dentàries. Els he trobat en forma de "pit" i també d'hipoplàxies lineals o en bandes, en grau moderat. Els "pit" els trobo en el 3,70% de la dentició deciduall i en el 3,05% de la permanent. Les línies i bandes afecten el 32,06% de les peces de la segona dentició. Les edats de les displàxies són diverses, però hi ha dos pics, l'un entre els 2 i 4 anys i l'altre entre

els 5 i 7 anys, edats comunes a les enregistrades en altres treballs de diversos autors (Cohen i Armelagos, 1984). Tal vegada el primer coincidís amb els trastalsos orgànics de la fi de l'alletament.

Les càries es donen en 23 peces, 3 entre les decidualls (14,81% d'aquestes) i 20 en les permanents (14,22% de la segona dentició). Són més freqüents entre les peces posteriors, i més entre les mandibulars. Pel lloc de la lesió, 10 són oclusals i 13 més són cervicals -mesials o distals-

Els quistos radiculars solament es donen en un sol individu que en presenta dos de contigus entorn de les arrels de la primera i segona molar superiors esquerreres.

El carrall en la majoria dels casos s'ha després *post mortem*, però en resta quasi sempre l'empremta. Per la posició, és present en l'arcada superior en el 15,26% de les peces, i en l'inferior, en el 25,17%; és sempre més freqüent a nivell de les peces anteriors. El carrall és supra-gingival en el 35,84% de les dents. Els graus d'intensitat del dipòsit oscil·len entre el moderat, majoritari per motius postdeposicionals, i l'intens; hi ha dos casos de dipòsits gegantins, de gran gruixària i que cobreixen peces superiors cobrint-ne les corones i deixant al descobert solament els terços apicals de les arrels, corresponent als graus a-IV i b-IV (Knussmann, 1988). Aquesta devia ser una de les causes més importants de la malaltia periodontal.

La malaltia periodontal també hi és present, però amb una mostra fortament esbiaixada. Segons aquesta, l'observem més en les peces superiors, on no hi ha casos inicials de la malaltia; de grau mitjà o c-II (Knussmann, 1988) hi ha dos individus afectats, un infant i un adult de 20 a 25 anys (inici juvenívol); les formes avançades de graus c-III i c-IV es donen en peces superiors de dos individus de 35 a 45 anys i de 50 a 60. A nivell de les arcades inferiors no s'enregistren formes moderades ni mitjanes, però sí avançades, entre c-III i c-IV, en dos individus, de 25 a 35 anys i de 35 a 45 anys. Ignorem en quina proporció aquest procés fou responsable de les intenses edentacions. En general, sembla que la malaltia del periodont s'iniciava en èpoques prematures de l'existència, i molt probablement per manca d'higiene i també, potser, per traumatismes apicals iteratius per una masticació intensa de materials massa consistents, que també va poder influir en les artrosiis temporomandibulars.

Paleopatologia postcranial

La paleopatologia postcranial no és massa rica, però val la pena analitzar-la en profunditat.

Els estigmes més freqüents de malaltia són els que corresponen a la patologia artròsica, sobretot la vertebral. A nivell cervical, de 23 restes de vèrtebres, 8 tenen afectació apofisària i 3 en els discs; algunes mostren uncartrosiis, i les lesions, no severes, predominen a nivell alt, entre C2 i

C5. En les dorsals, de 27 restes de vèrtebres, hi ha dos casos d'afectació de les apòfisis articulars i altres dos dels disc, en alçades variables i intensitat entre moderada i mitjana, amb alguns osteòfits. A nivell de les lumbar, de 15 restes de vèrtebres, dues tenen discartrosiis i osteòfits, i dues més artrosiis interapofisàries; predomina l'afectació moderada o mitjana, i a nivell baix, interessant en un cas l'espai lumbosacre. Si tenim en compte que almenys tres individus estan entre els 30 i 60 anys, el grau de degeneració artròsica es correspon amb l'edat (Stewart, 1979).

També palesen signes artròsics moderats les glenoides de dos omòplats (239, masculí, i 331, femení). Tampoc se'n lliuren les petites articulacions de les falanges de les mans (352), amb un cas de porosi i rodet de la faceta proximal de la falange distal d'un polze esquerre. A aquests casos d'artrosiis cal afegir els dos ja descrits de les articulacions temporomandibulars, i per altres causes, el que descriu a continuació.

La peça 362 està integrada per la falange mitjana i distal d'un cinquè dit del peu esquerre, soldades, i la falange mitjana presenta en la faceta proximal una revora osteofítica. Crec que es podria tractar d'una artrodesiis postraumàtica amb degeneració artròsica.

Les entesopaties també hi són representades. Hi ha una ossificació del lligament occipitoodontoidal, i tres casos d'ossificació del lligament groc a nivell de les vèrtebres dorsals. En un omòplat

(331) hi ha una exòstosi en el punt d'inserció de l'acromi-coracoidal. En els fèmurs 311 i 542 existeix una petita exòstosi per l'inserció del bast intern. La tibia 318 té una cresta de relleu i gruixària notable, per la inserció del múscul soli.

Els aplanaments diafisaris han estat interpretats com alteracions morfològiques primàries, o secundàries a l'activitat per part de l'antropologia i, en alguns casos, com a conseqüència de malalties, per part de la paleopatologia. Hem de remarcar que de sis hùmers, quatre tenen euribràquia i dos platibràquia. De tres radis, un probablement masculí, és aplanat. De set ulnes, cap d'elles no ho és. De tres tíbies, cap d'elles no és aplanada. De cinc fíbules, dues probablement femenines són aplanades. Els aplanaments diafisaris més interessants són els femorals: de sis fèmurs, potser quatre femenins i dos masculins, tots palesen una forta hiperplatimèria. Aquest caràcter ha estat atribuït a déficits nutricionals (BUXTON, 1938) i a malalties carencials.

Les tíbies 295 i 318 mostren estries longitudinals d'escàs relleu però ben visibles; aquestes lesions són compatibles amb periostitis idiopàtica (Dastugue i Gervais, 1992).

Patologia derivada de l'activitat en vida

Algunes formes d'activitat en vida produeixen alteracions esquelètiques que cal interpretar en

clau de nexa entre la salut i la malaltia. En aquest capítol podríem incloure algunes formes atípiques d'abradió dental i fractures de peces dentàries, en emprar la dentició com a "tercera mà". Tanmateix, alguns signes artròsics i entesopaties en moments no avançats de l'existència són evidències de sobrecàrrega mecànica i d'estrès osteo-articular. La sobrecàrrega muscular resulta ben evident en els plans nucals tant masculins com femenins, així com en les insercions de la cintura escapular (trapezis, pectorals majors, rodons majors, subescapulars, tríceps i deltoïdes), extremitats superiors (deltoïdes, braquials, supinadors llargs i curts, pronadors rodons i quadrats) i inferiors (glutis, quàdriceps, bíceps crurals, solis).

Conclusions

Com a conclusió, cal dir que ens trobem davant d'una població de quinze o més individus, amb crisis nutricionals i de salut a la infantesa, i amb una activitat muscular important en els adults, sense distinció de sexes; també tenen signes de possibles malalties carencials, infeccions i parasitismes, i signes involutius en moments poc avançats de l'existència, postmenopàusics en una dona d'uns quaranta anys.

Una existència dura, condicionada per un medi hostil, per una higiene deficient i una activitat important, factors tots que ens donen una mortalitat poblacional mitjana entorn dels vint anys.

segons una mostra esbiaixada que solament ens permet intuir una petita parcel·la de la realitat biològica humana a l'inici dels metalls.

Bibliografia

- BORGOGNINI, S., PACCIANI, E. (1993): I resti umani nello scavo archeologico. Metodiche di recupero e studio. Pàgs. 66-68. Bulzoni Editore, Roma.
- BUNTON, L.H.D. (1938): "Platymeria and platymeria". *Journal Anatomy*, 73: 31-36.
- CAMPILLO, D. (1983): La enfermedad en la Prehistoria. Introducción a la Paleopatología. Pàgs. 66-67. Edit. Salvat, Barcelona.
- COHEN, M.N., ARMELAGOS, G.J. (1984): Paleopathology at the Origins of Agriculture. Pàgs. 28 i 152. Academic Press, Orlando, Florida.
- DASTUGUE, J.; GERVAIS, V. (1992): Paléopathologie du squelette humaine. Pàgs. 169-171. Edit. Boubée, Paris.
- FARREKAS, P.; ROZMAN, C. (1995): Medicina Interna. Vol.1, pàg. 212. 13ª edició, Mosby, Doyma libros, Madrid.
- GUERRERO, LI. (1996): "Mujer medieval herida por saeta, con patología ósea asociada". Actas del IV Congreso Nacional de Paleopatología (Valencia, octubre de 1993). Pàgs. 378-380. Edit. Universitat de València-Estudi General, València.
- HAUSER, G.; DE STEFANO, G.F. (1989): Epigenetic Variants of the Human Skull. Pàgs. 48-50. Schweizerbart, Stuttgart.
- KNUSSMANN, R. (1988): Anthropologie. Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen. Vol.1 (I). pàg. 493. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.
- MURPHY, T. (1959): "The changing pattern of dentine exposure in human tooth attrition". *American Journal Physical Anthropologie*, 17: 167-168.
- OLIVIER, G. (1960): Pratique anthropologique. Pàg. 148. Vigot Frères, Paris.
- OKTNEK, D.J.; PUTSCHAK, W.G.J. (1985): Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains. Pàgs. 258-259 (I), i 120 (II). Smithsonian Contributions to Anthropologie, 28 (reprint). Smithsonian Institution Press, Washington.
- SCHOUK, I.; MASSLER, M. (1941): "The development of human dentition". *Journal of the American Dental Association*, 29: 1153-1160.
- SCHWARTZ, J.H. (1995): Skeleton keys. An Introduction to Human Skeletal Morphology, Development, and Analysis. Pàg. 266. Oxford University Press, New York.
- STUART-MACADAM, P. (1996): "Paleopathology does have relevance to contemporary issues". In PÉREZ, A.; Notes on populational significance of paleopathological conditions. Health, Illness and Death in the Past. Pàgs. 124-125. Actas del III Congreso Nacional de Paleopatología. Edit. Fundació Uriach 1838, Barcelona.
- THILLAUD, P.L. (1994): Lésions ostéo-archéologiques. Recueil et identification. Pàg. 17. Kromos B.Y. éditions, Paris.
- THILLAUD, P.L. (1996): "Paléopathologie humaine". Pàg. 205. Traité pratiques d'Archéologie. Kromos B.Y. éditions, Paris.
- TURBÓN, D. (1981): Antropología de Cataluña en el II milenio a. C. Pàgs. 199-220. Ediciones de la Universidad de Barcelona.

La mort violenta a Vilafranca del Penedès durant els segles XVII i XVIII.

Álvaro VERA i GRANADOS

L'estudi de la mort violenta a Vilafranca del Penedès forma part d'una línia de recerca fèrtil per al coneixement de la història de la medicina durant els segles XVI, XVII i XVIII.

Ens dona informació bàsicament sobre:

- Els sanitaris de l'època (metges, apotecaris, cirurgians, llevadores, menescals, hospitalers).
- Informació de les causes de la mort.
- Dades demogràfiques (natalitat, mortalitat).
- Agalles de mortalitat (epidèmies, microepidèmies).

1. Fonts documentals

Les fonts documentals són els llibres d'òbits de l'arxiu parroquial de Santa Maria de Vilafranca del Penedès.

2. Mètode d'estudi

El mètode d'estudi consisteix en la lectura sistemàtica de cada una de les partides d'òbits, des del 1600 al 1800. Aquestes inscripcions estan distribuïdes en 15 volums.

Les dades d'interès sanitari de cada una de les partides són recollides en una fitxa d'ordinador pel seu posterior tractament i estudi.

3. Diagnòstic de les causes de mort

S'han estudiat 18.198 partides, que corresponen al total de morts inscrites durant els segles XVII i XVIII (Taules 1 i 2).

Taula 1. ÒBITS TOTALS

SEXE	FREQÜÈNCIA	PERCENTATGE
Homes	9.750	53,6%
Dones	8.357	45,9%
No consta	82	0,5%
Total	18.189	100,0%

Taula 2

EDAT	FREQÜÈNCIA	PERCENTATGE
Cossos	10.682	58,7%
Albats	7.507	41,3%
Total	18.189	100,0%

Segons la informació trobada a les inscripcions, les causes de mort podem dividir-les en quatre apartats:

- a) Mort natural sense diagnòstic: són inscripcions amb cap referència directa ni indirecta a la causa de la mort (p.e. "mori de mort natural"). Són la immensa majoria i la trobem en 17.548 òbits (96,5%).
- b) Mort natural amb diagnòstic: són inscripcions en què consta un diagnòstic o, si més no, un símptoma que ens orienta sobre la causa de la mort (p.e. "mori de feridura", "mori de una basca"). La trobem en 81 òbits (0,4%) i és la que té més interès sanitari, malgrat que el rector que fa les inscripcions les anota molt poques vegades. Per altra banda, la finalitat de les inscripcions no era de caire sanitari.
- c) Mort natural sospitosa: són inscripcions sense cap diagnòstic, però en què es fa constar alguna circumstància per la qual s'ha produït la mort o s'ha trobat el cadàver (p.e. "mori repentinament", "trobat mort en el camí"). La trobem en 408 òbits (2,2%).
- d) Mort violenta: les inscripcions amb mort violenta són les úniques que trobem de manera sistemàtica al llarg dels 200 anys, i les que més ben detallades estan. Tot sovint ens donen informació del mecanisme i del lloc a on s'ha produït la mort (p.e. "mori a la plasa de loli de una estocada", "mori ofegat en el cup de varema de sa casa"). És la mort de tipus mèdic legal clàssica. Té un interès extraordinari perquè ens dona notícies sobre situacions deter-

minades de la societat vilafranquina de l'època (conflictitat social, guerres, desgràcies i accidents). La trobem en 152 òbits (0,8%) (Taula 3).

Taula 3

TIPUS DE MORT	FREQÜÈNCIA	PERCENTATGE
Violenta	152	0,8%
Natural sospitosa	408	2,2%
Natural sense diagnòstic	81	0,4%
Natural sense diagnòstic	17.548	96,5%
Total	18.189	100,0%

4. Classificació de la mort violenta

Classifiquem la mort violenta en sis tipus: accident laboral, accident no laboral, intencionada (assassinat i suïcidi), per guerra, per execució i indeterminada.

No s'han considerat els òbits dels soldats o militars com a mort violenta pel sol fet de ser-ho, ja que la presència de militars a Vilafranca és permanent al llarg dels dos segles (n'he trobat un total de 403 militars morts). És per això que només els he inclòs com a mort violenta quan s'explicita a la inscripció ("soldat que mori de una scopetada") (Taula 4).

Taula 4. Mort violenta

TIPUS DE MORT	FREQÜÈNCIA	PERCENTATGE
Accident laboral	19	12,5%
Accident no laboral	27	17,8%
Intencionada	57	37,5%
Guerra	15	9,9%
Execució	7	4,6%
Indeterminada	27	17,8%
Total	152	100,0%

Accident laboral 19 (12,5%) Aixafament** (4)

"desgracia, haventli caygut sobra una soca de olivera" (1)

"desgracia per la ruina de una boveda en una casa ahont treballaba" (1)

"se trabuca lo carro, y lo enclogue sota" (1)

"desgracia per averli caigut un roure sobre" (1)

Asfíxia (9)

"ofegat" o "sufocat" en un cup de "varema" o "vi" (4)

"sea ufega en un cup trapinjan verema" (1)

"trapinjan al cup... caygueren tots tres junts a dit cup y moriren luego dins de ell" (3)

"mori de desgracia en un cup de vi" (1)

Precipitació (5)

"mori de una caiguda de figuera y fe esclata" (1)

"caiguda de una bastida" (1)

"caiguda dins la Iglesia Parroquial" (1)

"caiguda de un carro" (1)

"mori de desgracia engrandint una sinia al hort" (1)

Submersió (1)

"mori ofegat en un clot de regar en una pesa" (1)

Les professions més afectades són els pagesos i els treballadors de la construcció (manobres i mestres de cases).

Accident no laboral 27 (17,8%) Accidents d'animals** (3)

"coça de un bou" (1)

"malaltia de una mala picada de escorpi" (1)

"cossa de un cavall" (1)

Accident natural (3)

"ferida de un llamp" (3)

Aixafament (2)

"pedra que caigue de la obra de la Iglesia" (1)

"per averli caigut la casa desobre" (1)

Asfíxia (3)

"ofegada del fum por lo que lo día avans se crema la casa" (1)

"casualment cremada" (1)

"se troba ofegada" (1)

Precipitació (10)

"caiguda" (4)

"caiguda al pou" (2)

- ˘caiguda de un animal˘ (1)
- ˘sen passa de un trispol de sa cassa˘ (1)
- ˘caigue de la entrada al celler˘ (1)

Submersió (6)

- ˘mori negat˘ (1)
- ˘ofegat al pou al qual caigue˘ (2)
- ˘ofegat al safreig˘ (3)

És l'única mort violenta en què predomina el sexe femení (17 casos). També és la causa més freqüent de mort violenta en albats (8 casos).

**Intencionada 57 (37.5%)

***Assassinats**

Arma blanca (10)

- ˘punyalada˘ (7)
- ˘estocada˘ (2)
- ˘degollada˘ (1)

Arma de foc (36)

- ˘escopetada˘ (27)
- ˘pedrenyalada˘ (4)
- ˘pedrenyalada o escopetada˘ (2)
- ˘mataren ab armas de foch˘ (2)
- ˘cop de pistola˘ (1)

Projectil (1)

- ˘colp de una pedrada˘ (1)

Altres (6)

- ˘mataren˘ (3)

- ˘mataren los cavalls castellans˘ (1)
- ˘nafraren˘ (1)
- ˘donaren una ferida sota las costellas˘ (1)

***Suïcidis**

Arma de foc (2)

- ˘mori de una desgratia de una scopeta que sen ana sens malitia de ningú˘ (4-1-1648).
- ˘una pistola que ell aportava en si se le dispara y lo feri de la qual ferida mori˘ (7-8-1694).

Precipitació (2)

- ˘mori de mort casual per haver saltat de la finestra al carrer˘ (10-7-1733).
- ˘se presumi, que aloca, y se tira al pou de sa casa˘ (23-3-1787).

Els suïcidis tot sovint eren dissimulats per les repercussions socials que tenien i per l'enterrament en sagrat.

*Guerra 15 (9.9%)

Arma blanca (2)

- ˘estocada˘ (2)

Arma de foc (4)

- ˘escopetada˘ (4)

Campanya (2)

- ˘campanya sobre Salses˘ (1)
- ˘campanya de Vilaseca˘ (1)

Ferides (3)**Guerra** (4)

“mori en Barcelona venint de la guerra malalt” (1)

“ultima guerra contra Fransa” (3)

*Execució 7 (4'6%)

“cops de escopetada” (1)

“archabusejat” (1)

“deixa mort lo regiment” (1)

“passat per les armes” (4)

*Indeterminada 27 (17'8%)

“mort desastrada” (1)

“mort de desgracia” (7)

“mort a la preso” (2)

“mort violenta” (17)

“mort de accident” (6) (= mort natural repentina)

La mort per “accident” es troba a les inscripcions fent referència a la rapidesa de la instauració de la mort natural. És per això que no la considerem mort violenta.

Mort violenta-Sexe

La distribució per sexes de la mort violenta fa palès un clar predomini dels homes.

Solament predomina el sexe femení en la mort per accident no laboral (Taula 5).

Taula 5. Mort violenta per sexes

TIPUS DE MORT	HOMES	DONES	TOTAL
Accident laboral	17	2	19
Accident no laboral	10	17	27
Intencionada	52	5	7
Guerra	15	0	15
Execució	7	0	7
Indeterminada	24	3	27
Total	125	27	152

Taula 6. Mort violenta per edats

TIPUS DE MORT	COSSOS	ALBATS	TOTAL
Accident laboral	19	0	19
Accident no laboral	19	8	27
Intencionada	57	0	57
Guerra	15	0	15
Execució	7	0	7
Indeterminada	26	1	27
Total	143	9	152

Mort violenta-Edat

Pel que fa a l'edat, hi ha un franc predomini dels adults o cossos. Només he trobat 9 albats o infants morts de mort violenta (Taula 6).

Mort violenta-Professió

Determinades professions (la que més la de militar), les troben amb unes freqüències diferents quan comparem la mort violenta i la no violenta.

Taula 7

PROFESSIÓ	MORT VIOLENTA		MORT GENERAL	
	FREQ.	%	FREQ.	%
Pages	32	35,5	1680	34,8
Militar	20	22,2	402	8,3
Paraire	4	4,4	138	2,8
Mestre de cases	3	3,3	64	1,3
Ferrer	3	3,3	67	1,4

Això ens fa pensar en el clima de conflictivitat bèl·lica que es vivia a Vilafranca (Taula 7).

Mort violenta al llarg dels segles XVII i XVIII

Si excluïem del grup de morts violentes les morts pròpiament accidentals (accident laboral i acci-

dent no laboral), ens queda un grup de 106 morts violentes distribuïdes al llarg de dos segles.

Malgrat que aquest grup és reduït, s'aprecia una acumulació d'aquestes morts en determinats períodes que fa pensar en èpoques amb més conflictivitat en la societat vilafranquina (guerres, epidèmies, etc.).

Agraïments:

Al doctor Jacint Corbella i Corbella, pel seu assessorament i estímul; i al doctor Lluís Balagué i Gea, pel seu ajut en el tractament informàtic de les dades.

Marià de Vilar i Fontcuberta, en el 150 aniversari del seu naixement.

Carles HERVÀS i PUYAL;
Josep Maria CALBET i CAMARASA;
Manuel CAHISA i MUR

1. Introducció

El 16 d'octubre de 1996 es commemorarà el 150 aniversari d'un fet que va marcar una fita en la moderna història de la medicina: la primera aplicació pública de l'anestèsia quirúrgica, portada a terme pel dentista William T.G. Morton a l'Hospital General de Massachussets, a Boston. Però aquell mateix dia també es compliren 150 anys del naixement de Mariano de Vilar, personatge que, com si hagués estat orientat per una casual predestinació, ocupà un lloc en la petita història local, en haver estat el primer metge català que dedicà part de la seva activitat professional a la pràctica de l'anestèsia. No ha estat fàcil trobar dades sobre la seva vida, perquè fou un home discret, dedicat calladament a la seva tasca i d'escassa producció bibliogràfica.

2. Naixement i estudis

Mariano de Vilar Fontcuberta nasqué a Vic (Osona) el divendres 16 d'octubre de 1846. El 1869 obtingué el grau de bachiller a l'Institut provincial de segona ensenyança de Lleida i el mateix any inicià els estudis a la Facultat de Medicina de Barcelona. Durant la seva estada a la Universitat participà en una iniciativa que molt probablement degué tenir una important transcendència en el seu futur professional: Mariano de Vilar fou un dels cinc estudiants que el 15 de gener de 1872 fundaren una societat, grup o cenacle anomenat "El Laboratorio", com a reacció contra l'ensenyament teoricista i insuficient que rebien a la facultat. La finalitat d'aquesta societat era poder dur a terme les pràctiques experimentals que no els facilitava la facultat, i que, posteriorment, fou el germen de la futura Acadèmia de Ciències Mèdiques de Catalunya. La presència de Mariano de Vilar entre aquest grup de emprenedors estudiantes és un fet que no està prou aclarit. Els altres quatre (Salvador Cardenal, José Antonio Barraquer Roviralta, Juan Viura Carreras y Manuel Riba Bassols) són ben coneguts, i el cinquè personatge ha aparegut en molts escrits com Manuel del Vilar o M. Vilar. En un treball anterior ja demostrarem la veritable personalitat d'aquest cinquè membre (1). Prescindint de fonts secundàries, tenim la prova en un escrit sobre "Medios preventivos contra la rabia", elaborat per la Comissió de Govern de la Societat Mèdica "El Laboratorio", signat pel seu secretari, Mariano de Vilar i Fontcuberta, i

dirigit a l'Ajuntament de Barcelona. Es va publicar en el *Diario de Barcelona* el 17 de juny de 1875 (2).

A més a més, creiem que aquesta precoç relació amb el doctor Cardenal encaixa perfectament amb la trajectòria professional posterior de Vilar, i ajuda a comprendre la col·laboració que mantingueren ambdós personatges, iniciada ja en les aules universitàries.

Per motius que ignorem, Vilar degué ensopegar amb dificultats en els seus estudis, perquè es van perllongar més d'allò establert, ja que fins l'any 1881 no obtingué la llicenciatura en Medicina i Cirurgia (Cardenal acabà la carrera el 1875).

3. Vida professional

Excepte una activitat, suposem que secundària, com a metge de la Congregació de la Caritat Cristiana en les parròquies dels Àngels i del Carme, nomenat el novembre de 1881 (3), la tasca professional de Vilar es desenvolupà íntegrament al costat del seu mestre i amic, Salvador Cardenal. Fins i tot abans d'haver culminat l'etapa acadèmica, hem detectat un altre cop la presència de Vilar al costat de Cardenal. Suposant que el contacte s'interrompés algun cop des dels anys de "El Laboratorio", el cert és que a principis de 1880 els trobem plegats de nou, tal com explica el mateix cirurgià, "en una operación que he practicado recientemente en un niño de 6

años, auxiliado por los alumnos señores Vilar, Fábregas y Durán".

Labril de 1880, segons un anunci del *Diario de Barcelona*, és "agregado a la Clínica quirúrgica del Hospital de Nuestra Señora del Sagrado Corazón de Jesús, en concepto de ayudante del jefe de la misma, Dr. Cardenal" (4). Vilar ocupà la plaça que havia deixat vacant l'anterior titular, Álvaro Esquerdo Esquerdo, en traslladar-se a l'Hospital de la Santa Creu per fer-se càrrec d'un Servei de Cirurgia.

La relació amb Cardenal ja no s'interrompé. A partir d'aquest moment s'ha de distingir entre la seva activitat com a cirurgià i la seva tasca com a "anestesiador".

Activitat quirúrgica

Vilar figura formant part de l'equip d'ajudants que ajudà Cardenal en la realització d'una de les seves primeres ovariectomies a finals de 1881. També se'l cita quan l'estadística de laparotomies efectuadas per Cardenal ja arriba a la xifra de quaranta-dues a finals de desembre de 1886.

A aquesta època pertanyen dues estadístiques sobre l'activitat quirúrgica del servei del doctor Cardenal, publicades en el *Diario de Barcelona* i signades per l'ajudant Mariano de Vilar.

La primera recull l'activitat de l'any 1880 i part de 1881 (5). S'observa que les intervencions

engloben solament processos externs i superficials, sense abordar encara cavitats esplànquiques, etapa que correspon als moments inicials de la introducció del mètode antisèptic (resecions òssies, amputacions, amputacions de mama, extirpació de tumors, fractures, varices):

Any 1880:

Cirurgia general, Dr. Cardenal:	73
Vies urinàries, Dr. Pagès:	8
Malalties de la dona, Dr. Valls:	1

Any 1881 (primer semestre):

Cirurgia general, Dr. Cardenal:	26
Vies urinàries, Dr. Pagès:	6
Malalties de la dona, Dr. Valls:	1

La segona estadística recull els malalts assistits i les operacions practicades a la sala de Cirurgia general a càrrec del doctor Cardenal i del seu ajudant senyor Vilar al llarg de 1884. D'un total de seixanta-quatre intervencions, destaquen dos laparohisterotomies i quatre ovariectomies, reflex de les noves possibilitats que obria la cirurgia antisèptica (6).

Posteriorment, quan el servei de Cardenal fou dividit en tres seccions, Mariano de Vilar s'en carregà d'una d'elles, mentre que les altres dues eren encomenades a Àngel Moya Cargol i a un doctor anomenat Álvarez.

Quan l'any 1888 el doctor Cardenal inaugurà la seva Clínica privada al Passatge Mercader

números 13-15, Vilar apareix inclòs des del primer moment en el quadre facultatiu, juntament amb els seus col·legues Girona i Cardenal Navarro. Algún autor afirma que es va veure obligat a renunciar al seu càrrec a l'Hospital del Sagrat Cor perquè l'absorbia molt el treball a la Clínica privada (7).

Activitat com a "anestesiador"

Ja ha estat estudiada prèviament. Recordem que fou el primer metge català que va dedicar part de la seva tasca assistencial a la pràctica de l'anestèsia, pràctica que va ser continuada al poc temps per Jeroni Estrany Lacerna y Manuel Segalá Estalella. Del seu interès i dedicació en dóna testimoni l'elogi sincer que Cardenal dedicà al seu col·laborador: "en todas, o en la mayor parte de mis operaciones, administra siempre el anestésico, desde hace muchos años, mi excelente colaborador y amigo el doctor Vilar y Fontcuberta, y tal vez a esta circunstancia se debe la escasez de accidentes graves en la serie ya considerable de cloroformizaciones que llevamos practicadas".

4. Comentari de l'obra

La escassa bibliografia de Vilar l'hem agrupat en tres apartats: la que tracta sobre el mètode antisèptic, la que fa referència a l'activitat hospitalària i la que recull la seva experiència amb l'anestèsia.

a) Sobre el mètode antisèptic, Vilar publicà tres articles. Els dos primers formen un sol treball, el més interessant amb escriu (8). En la primera part revisa la bibliografia nacional i estrangera apareguda fins aleshores sobre aquell tema, tot destacant els resultats obtinguts amb l'aplicació del mètode de Lister per autors com Guyon, Lucas Championnière, Volkmann o l'espanyol Creus.

En la segona part presenta una casuística de trenta pacients procedents de la pràctica hospitalària i privada del doctor Cardenal, tractats amb els esquemes del mètode antisèptic. El treball porta data d'abril de 1880, i la seva importància rau en aportar una estadística de malalts intervinguts per Cardenal en l'època en què acabava de publicar la primera edició del llibre "Guía práctica para la cura de las heridas y la aplicación del método antiséptico en cirugía". En aquest llibre Cardenal descriu exhaustivament els punts en què es basa el mètode de Lister, però gairebé no cita casos de la seva pròpia experiència, per la qual cosa el treball de Vilar es podria entendre com un complement a l'esmentada obra.

El tercer article de Vilar sobre la cura antisèptica va destinat a divulgar els principis en què es basa aquest mètode (9). Porta data de desembre de 1882 i, després de tres anys d'experimentar el procediment, en descriu la finalitat, els materials més correntment utilitzats en la cura antisèptica, i els usos a què es destina cada

un d'ells, així com la forma en què s'han d'emprar. L'objectiu de l'article era donar a conèixer el mètode a tots aquells col·legues que encara no hi estaven familiaritzats, tot partint de la seva experiència personal.

b) Sobre l'activitat hospitalària Vilar publicà tres breus treballs.

En el primer dona a conèixer la utilització, amb total èxit, que Cardenal feia d'un nou material per al drenatge de les ferides quirúrgiques: els tubs d'os descalcificat i reabsorbible (10).

En el segon, a més a més d'un resum de les operacions practicades a l'Hospital del Sagrat Cor entre els mesos de juliol a setembre de 1883, descriu algunes peces del nou instrumental introduït a l'hospital: mitges canyes de tarlatana i guix usades com a fèrules en fractures i reseccions, i pinces de llengua i separador de mandíbula ("abrebocas" tipus Roser-König), com accessoris coadjuvants de l'anestèsia (11).

La tercera nota clínica presenta uns comentaris a l'entorn de dues de les situacions més complexes amb què s'enfrontava la cirurgia del moment i que tenien difícil solució: el tractament de les neoplàsies de mama per ablació quirúrgica i les reseccions òssies per processos supuratius. Quan al primer, Vilar aconsella el tractament quirúrgic el més aviat possible com l'única possibilitat de curació; en el segon cas, recomana deixar àmplies obertures, més amples en la

superfície que en el fons, per a evitar l'aparició de fistules residuals (12).

c) Escrits sobre l'anestèsia: Vilar exposà la seva experiència com a "anestesiador" en dues ocasions.

Dels seus primers temps com a anestesista és un article de febrer de 1881, escrit amb l'ànim de fer desaparèixer el temor que encara inspirava el cloroform en alguns cirurgians del nostre país (13). No parla de l'èter, ja que no havia tingut ocasió de presenciar ni una sola anestèsia amb aquest agent. Aquest treball pertany a una etapa primerenca de la seva activitat, per la qual cosa recull una estadística forçosament reduïda, formada per les anestèsies clorofòrmiques a què ha assistit. Inclou una casuística de 114 anestèsies sense mortalitat, de les quals 75 les havia realitzat ell mateix. La majoria (109) corresponen a operacions efectuades per Cardenal.

Els bons resultats obtinguts li permeteren formular unes conclusions en què defensa l'escassa perillositat del cloroform, sempre i quan sigui de bona qualitat i que la persona que l'administra sigui experta. Finalitza exposant les principals regles que, a parer seu, s'han de seguir en l'administració de l'anestèsic.

Anys més tard, el març de 1896, Vilar participà en una polèmica entaulada després d'una conferència pronunciada per Alfonso Aguilar Parera

sobre *El cloroformo y el éter como anestésicos* a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques. En la discussió intervingueren diverses persones que exposaren les seves opinions i les seves preferències per una o altra substància, com Berini, Recasens, Figueras, Fargas, Esquerdo, Rull, Cardenal, Corominas, Valls, Estrany i Tomás.

Mariano de Vilar es fonamentà en la seva experiència de divuit anys com a "anestesiador", durant els quals havia practicat personalment 1.477 anestèsies i havia presenciat les dels seus col·legues fins a un total de 2.581. En la seva pròpia estadística no havia tingut cap cas de mort i només 16 accidents greus. Es declara partidari del cloroform i recomana tenir en compte els següents principis per a practicar correctament l'anestèsia: estudi previ del pacient, bona qualitat de l'agent anestèsic i personalitat de l'"anestesiador". Respecte a aquest últim, Vilar pensava que havia de reunir les següents qualitats: conèixer les regles de l'anestèsia, haver presenciat moltes anestèsies i estar dotat de gran paciència per a mantenir la seva atenció al llarg de tot l'acte quirúrgic (14).

Aquests dos treballs ens donen una visió molt parcial de la metodologia anestesiològica emprada per Vilar. No hi ha dubte que per a conèixer-la en profunditat s'ha de recórrer a les publicacions del doctor Cardenal.

5. Epíleg

La figura de Mariano de Vilar i Fontcuberta apareix com la d'un col·laborador fidel i eficaç de Salvador Cardenal, la tasca del qual quedà enfocada davant la brillantor del seu mestre. Morí a Barcelona, al seu domicili del carrer Borrell nº 71, el dia 14 de febrer de 1923 (15).

Bibliografia

1. Hervás, C.; Calisa, M. Los primeros médicos "anestesiadores" catalanes. *Gimbernat*, 1989; XI: 129-150.
2. *Diario de Barcelona*, 17-juny-1875; pág. 6297.
3. *Diario de Barcelona*, 21-novembre-1881; pág. 13950.
4. *Diario de Barcelona*, 12-abril-1880; pág. 4371.
5. *Diario de Barcelona*, 6-juliol-1881; pág. 3073.
6. *Diario de Barcelona*, 11-abril-1885; pág. 4449.
7. Agustí Peypoch, J. *Història de l'Hospital del Sagrat Cor (1870-1980)*. Fundació Urriach 1838. Barcelona, 1991.
8. Vilar Fontcuberta, M. Contribución al estudio del método antiséptico de Lister (I y II). *Revista Ciencias Médicas*, 1880; VI: 164-170, 205-212.
9. Vilar Fontcuberta, M. Reglas para la cura antiséptica. *Revista Ciencias Médicas*, 1883; IX: 67-72.
10. Vilar Fontcuberta, M. Nuevo material quirúrgico. Tubos de hueso decalcificado para el drenaje quirúrgico. *Revista Ciencias Médicas*, 1881; VII: 533-535.
11. Vilar Fontcuberta, M. Clínica quirúrgica del Doctor Cardenal en el Hospital del Sagrado Corazón: julio, agosto y setiembre de 1883. *Revista Ciencias Médicas*, 1883; IX: 547-550.
12. Vilar Fontcuberta, M. Notas Clínicas (Hospital del Sagrado Corazón). *Revista Ciencias Médicas*, 1883; IX: 675-676.
13. Vilar Fontcuberta, M. Contribución al estudio del cloroformo en la anestesia quirúrgica. *Revista Ciencias Médicas*, 1881; VII: 105-112.
14. *Actas de las sesiones celebradas por la Academia y Laboratorio de Ciencias Médicas de Cataluña durante el año académico de 1895 a 1896*. Imp. P. Ortega. Barcelona, 1896.
15. *La Vanguardia*, 15-febrer-1923